VEDAT GÜNYOL

günlerin içinden

Deneme

TÜRKİYE İŞ BANKASI Kültür Yayınları

günlerin içinden

417

Vedat Günyol, 1911'de İstanbul'da doğdu. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ni bitirdi. Doktora yapmak için Paris'e gitti (1937). İkinci Dünya Savaşı patlak verince Türkiye'ye döndü. Ankara'da MEB Neşriyat Müdürlüğü'nde Klasik Eserler Müşaviri oldu. Fransızca öğretmenliğinde, Tercüme Bürosu'nda (1942-1948) Milliyet ve Yeni İstanbul gazetelerinde, İslam Ansiklopedisi yazı kurulunda çalıştı (1949-1959). Orhan Burian'la birlikte "Ufuklar" dergisini çıkardı (1952). Aynı yıl Rockefeller Vakfı'nın çağrılısı olarak Amerika'ya gitti. Burian'ın ölümü üzerine yurda döndü, "Ufuklar" dergisini 24.5 yıl süre çıkardı (17. sayıdan itibaren adı Yeni Ufuklar). Sabahattin Eyuboğlu'yla birlikte Çan Yayınları'nda 62 kitap yayımladı.

Vedat Günyol, bugünkü edebiyatımızın çeşitli eser ve sorunlarını inceleyen yazılarıyla tanındı. Fikir ve sanat yaşamımızın gelişmesinde, özellikle eleştiri türünün, açtığı yolda giden genç imzalarla güçlenmesinde önemli rolü oldu. Deneme ve eleştirilerinden bir kısmını şu kitaplarda topladı:

Dile Gelseler (1966); **Yeni Türkiye Ardında** (1966); **Devlet İnsan mı** (1974), **Bu Cennet Bu Cehennem** (1975); **Çalakalem** (1977); **Orman Işırsa** (1979), **Daldan Dala** (1982); **Bilinç Yolunda** (1985); **Güleryüzlü Ciddilik** (1986); **Sanat ve Edebiyat Dergileri** (1987); **Gölgeden Işığa** (1988); **Yaza Yaza Yaşarken** (1991); **Güne Doğarken** (1992), **Dünden Bugüne** (1995). **Gölgeden Işığa** (1988) ile *Sedat Simavi Edebiyat Ödülü*'nü kazandı.

Günlükleri: **Giderayak Yaşarken** (1989); **Uzak Yakın Anılar** (1990); **Yine de Yaşarken** (1990).

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

Genel Yayın: 417
Edebiyat Dizisi: 88

Her hakkı
Kültür Yayınları
İş-Türk Limited Şirketi'ne aittir.

Yayına Hazırlayan Mürşit Balabanlılar

Kapak Tasarımı Birol Bayram
Sayfa Düzeni Tipograf (0212) 292 41 11
Birinci Basım 5000 adet, Haziran 1999
ISBN 975-458-158-4
OTM 11008801
Basımevi Şefik Matbaası (0212) 551 55 87
İstanbul

TÜRKİYE İŞ BANKASI Kültür Yayınları

günlerin içinden

Vedat Günyol

Deneme

Beni
Maltepe Üniversitesi'nin
çatısı altında ağırlayan
Oral Pektaş
Hüseyin Şimşek
Metin Gökyokuş
ve, ve
Türker Gedik
dostlarıma sevgiyle.

V.G.

İçindekiler

Anne	12
Sevgi	13
Anılar	14
Anılarda mı, Anılarla mı?	15
Çağdaşlık	17
Çağcıllık	18
Ataç Üstüne	20
Bağnazlık Kol Geziyor	22
Belalti-Belüstü Kavramları	24
Beyhude Sonbahar	25
Bilimdir Her Ne Var Alemde	27
Bu Cennet, Bu Cehennem	29
Cesaret Dediğimiz	31
Çocuk Dediğin	32
Devrim ve Bilimsel Kafa	34
Devlet İnsan mı?	35
Devlet Sömürücü Sınıfın Aracıdır	36
Dinsizler	38
Dil ve Uzantısı	41
Disciple	43
Dostlarım Benim!	44
Dil Bilinci	46
Dünya İnsanı Olma Yolunda	47
Düşünceye Saygı mı, Kaygı mı?	48
Sarkaç	50
Eğitim Çıkmazı	51
Eee'li Konuşma Yavşaklığı Üzerine	53
Fakir Baykurt İçin	55
Geceden Gündüze	58
Geleceği Geçmişte Aramak	60
Gençlik	65
Gelişigüzel	66
Gençlik Mektupları	70
Ağlamak	73
Günlerin Getirdiği	74

İnsan, Kim Bu? 76
Kendine İyi Bak! 77
Küheylan Dediğin 79
Köy Enstitüsü Deyip Geçmeyin 81
Kılık Kıyafet 83
Klasikler Yeniden... 85
Mutluluk 88
Bir Güzel İnsanım 89
Muhtar Enata'dan Vedat Günyol'a Mektuplar 90
Oynamıyorum 95
Ölüm 96
Örtülü Kadın 98
Özgürlüğe Doğmak 101
Özgeçmişim 103
Polisin Öğretmenliği, Öğretmenin Polisliği 106
Servet-ü Saman Tutkusu 108
Söz Namusu 110
Paris Dediğin 111
Sis ve Gece 115
Söz Bir Allah Bir 117
Sözünü Bilme Üstüne 118
Temiz Yatak İrkiltisi 120
Türkan Saylan İçin 122
Uygas Ses 124
Uygarlık 126
Uygarlığın Bamteli 128
Yaşam Kırpıntıları 130
Yalnızlık 132
Benim Aziz Nesin'im 133
Hepinize Merhaba! 136
Bodrum Lisesi'ndeki Konuşma 137
Merhaba Dostlar! 139
Benim İlhan Selçuk'um 141
Görgüdür Her Ne Var Alemde 143
Milli İrade 145
Kitap Sevgisi 147
Atatürk ve İletişim 148
Yaşama Yeniden Dönerken 151
Ölüme Dil Çıkaran Adam 154
Gerçekler Üstüne 156
Campanella Üzerine... 157
Çeviri Serüvenim 164

Yazar Olmak 167
Kadın Yazar Deyince 169
Önsöz 171
Sonsöz 173
Yurt Sevgisi 181
Aklımız Aklımıza Emanet 182
Toplum Sözleşmesi Dolayısıyla 184
Ölmeden Ölenler 187
Silahsız Bir Dünya Özlemi 189
Bölmeli Kafalar 193
Çok Az Okuyoruz 196
"Devlet İnsan mı?" 198
Vedat Günyol'la Söyleşi 202
Vedat Günyol'un Yolu 203
Onur Yazarı Vedat Günyol 208
Hem Adam... Hem İnsan... 209
Örnek Bir Aydın Vedat Günyol 211
Altmış Beş Yıllık Onurlu Yaşam 213
"Umudum Hep Öğrencilerimde" 215
Vedat Günyol'un Kitaplığı... 218
Vedat Günyol'un Evi 220
Vedat Günyol "Yaşarken" 222
Bir Uzun Yol Arkadaşı 225
Vedat Günyol ile Öğretim ve Eğitim Üzerine Söyleşi 228
Kültürümüzün Temel Taşlarından Biri 235
Bir Çağdaş Derviş 242
16. Tüyap Kitap Fuarının Onur Yazarı Vedat Günyol'la Söyleşi 253
Maltepe Cezaevinden Maltepe Üniversitesi'ne 256

Bu kitaba Günlerin İçinden *adını koydum. Günler insana neler neler getirmiyor ki, acısından tatlısına, gerilerde kalmış yaşantıların anılarından tutun, yaşanarak edinilen deneyimler yumağına dek neler neler. Şu satırları yazdığım andan (24 Şubat 1999) on gün sonra (eğer yaşamda kalırsam) tam seksen sekizlik olacağım. Bunca uzun süren, nice nice dostlarımı yitire yitire vardığım bu yaşımdan, inanın, utanıyorum. Ama insan, kafası işlediği sürece, yaşamına son vermeyi düşünemiyor, düşünemediği sürece de yaşlılığa, yaşlılığın getirdiği her çeşit rahatsızlığa katlanıyor.*

Bunları niye yazıyorum, dersiniz? Bir içdökmesi isteğine yenildiğimi dile getirmek için.

Bir yılı aşkın bir süredir, günlerin insafsız akışı içinde, yaşamdan çalıp, duygularımı, olaylar karşısındaki dirençlerimi, yorumlarımı, kısa soluklu yazılarla dile getirmeye çalıştım. İşte, bu kitapta bunları bulacaksınız. Umarım, erdemlerin en güzeli Sabır denen bu bulunmaz cevhere bir merhaba çakar ve bu yaşlı adamın yaşlı kaleminden çıkan bu izlenim ve deneyim birikimini hoşgörü ile karşılarsınız.

Sevgilerle,

Vedat Günyol

ANNE

Anne sevgisi, anne özlemi, anne çağrısı, anneye sesleniş, bir imdat, bir koruma içgüdüsünün can simididir. Büyüğü küçüğü ile tüm insanların ortak korunma, sığınağıdır anne bağrı, anne özverisi.

Başı belaya giren çocuk, kendini koruyacak tek varlığın, içgüdüsel olarak, annesinden başkası olmadığının, bilincinde değilse de ayrımındadır.

Anne bir sığınaktır, özverili ölesiye özverili bir sığınak.

Ne demişler? Ağlarsa anam ağlar, gerisi yalan ağlar.

Alın size bir başka ana tanımı: "Ana gibi yar olmaz, Bağdat gibi diyar olmaz."

Bağdat özlemli bir diyar olmaktan çıktı çoktan, ama ana hep "yar" oladurmakta.

Büyük Fransız yazarı Albert Camus (Alber Kamü), yurt sevgisi konusunda, "Ben önce anamı severim, sonra yurdumu" derken ne denli imrenilesi bir insan olduğunu açıklamıştı.

Ben, bu yaşımda (87) bile anneme seslenmekten alamıyorum kendimi. Örneğin yanı başımda telefon çalındı mı, hep anne diye bağırıyorum, sarpa sarmış bir durumla karşı karşıyaymışım gibi.

Bu yaşta, iyi kötü her durumda anneme sığınıyorum hep.

Bir de, akıl dışı durumlarda, örneğin Büyük Millet Meclisinde çatlak sesler yükseldiğinde, şöyle bir kuyruklu yıldız düzeyinde "Anneeee!" deyip, kendimi korumaya çalışıyorum.

Akıl vermek gibi olmasın ama, akıl dışı olaylar karşısında, örneği, bağnazlığın gemi azıya aldığı durumlar karşısında *Anneeee* demekten kendinizi alabilemezseniz, öperim yanacıklarınızdan.

SEVGİ

Birbirini uzaktan sevmek, sevginin uzun ömürlü olmasını sağlayan tek yol gibi görünüyor bana. Eskilerin evlilikte "Tek yastıkta kocamak" diye dile getirdikleri, beraberlik, seks coşkusunun kısa sürede tavsaması üzerine, bu *tek yastık* söylencesi sönüp gider, gidiyor da.

Dostluğa dönüşmeyen her ten çılgınlığının ömrü uzun sürmüyor. Sekse dayanan her sevda çılgınlığının sonunda, bir ayrılık hüsranıdır insanları bekleyen; seksi, insanca, saygılıca yaşatmada aklın zaferini çok az kimse hak etmektedir. Bugün olduğu gibi yarın da. Bir de seksi tüketmek var. O, yat kalk serüveninin, saniyelik zevk sarmalında yok olup gidivermeye hükümlüdür.

Nerde o, korunup, uzun ömürlü kılınan kutsal sevgi?

ANILAR

Bir insanın, özellikle tanınmış bir kimsenin, ölmeden önce, ya da öldükten sonra yayınlanmak üzere kaleme aldığı anıları, geçmiş günlere olduğu kadar gelecek günlere de ışık tutan belgelerle donatılmış olması önemlidir. Chateaubriand ölümünden sonra yayınlanması amacıyla, sağlığında *Mezar Ötesi Anılar* adı altında yazdığı anılarını, dayanamayıp sağlığında yayınlıyor. Aslında bu anılar, mezar öncesi anılardır. Mezar ötesi anılar diye bir şey olamaz.

Anılar, mezar ötesine kalmadan eskiyebilir. A. de Saint-Exupéry'in dediği gibi; anılar eskidikçe, insan yaşlandığının bilincinde eskiyiverir.

ANILARDA MI, ANILARLA MI?

İnsan yaşamı, gerçekle düş arasında geçen bir serüvendir bence, yaşanan her an, her dakika, kaşla göz arasında geçip giden bir serüven. Şu anda bağrıma bastığım bir dostun bir sevgilinin sıcaklığı, bir dakika sonra bir anı defterinin yaprakları arasına sıkışıp kalıverir, soğuma bilmeden.

Anı defterine geçen, her uçup gitmiş yaşam serüveni, yaş maş dinlemez. Zınk diye oturur belleklerin bir yerinde, zonklaya zonklaya.

İnsan kaçınılmaz bir saplantı çukuruna düşüyor. Şu da var: Yirmi otuz yaş anlarıyla, altmış, yetmiş yaş anıları bir mi? İnsan otuz-kırk yaşlarında anılarla yaşar farkında olmadan. Ama bir de yetmiş, seksen yaşı düşünün, anlar, yaşanmış anılar, yaşananlar, saatlerle cenkleşe cenkleşe, bir bellek üstü, bir bellek altı sürüp gider.

Ben, oldum olası anılarda değil, anılarla yaşadım, o da zaman zaman. Anılarda yaşamak, dünyasal yaşamı yok saymakla birdir, bir bakıma. Dünyasal yaşam çekilmezleşince, insan ister istemez, geçmiş yaşamın kötü de olsa, zamanaşımına uğramışlığıyla değer kazanan büyüsüne kaptırır kendini, bir umut kapısı bulmak saplantısıyla.

Şimdi Ragıp Zarakolu dostum, benden *Uzak Yol Anılarım*'ın ikinci cildini istiyor.

Şöyle bir düşündüm:

Anılarımın ikinci bölümünü yazıyorum, romantikliğe kaçmamaya çalışarak. Anılarım siyasal içerikli değil, olamaz da. Ben, daha çok, kendimi anlatırken, yaşadığım günlerin toplumsal, insansal sorunlarını dile getirmek istiyorum; daha çok, bir fon müziği olarak.

Şu 87 yıllık kısa, evet kısa yaşamımda, beni yürekten vuran

olayları, ön plana çıkarmadan, ama onları es geçmeden de dile getirmeye çalışıyorum, tabii ki abartıya kaçmadan.

Ama şu da var ki, anılarımla kendimi hep ön plana çıkarmamaya özen gösteriyorum. Bu konuda ne denli başarılı olurum, orası bilinmez.

Anılar, günlük, haftalık, aylık yıllık olabilir. Aslında anıların tümü de saniyeliktir. Çünkü her şey saniyesinde anılar dünyasına katılmaktadır. İnsan yaşamı, saniye saniye gelişip giden, bir yerde zınk diye duran bir anı toplamı değil mi. Zaten, insan yaşamı, bir bakıma anılar demektir.

Yaşam serüvenimin sadece bir kesiti olacak yazacaklarım. Amacım kendimle hesaplaşmak. Nereden geliyorum, nereye gidiyorum sorunu. Ömür boyu kafamda zorluyor beni. Günlük tutmadığım için, ne yazık ki anılarımda sadece belleğime, o da uçup gitmekte olan belleğime dayanıyorum. Bellek, güçlü de olsa, insanı yanıltabilir, kimi kez çirkini güzelleştirerek, kimi kez de tersine saptırarak. İnsan, ne de olsa kendini pek harcamak istemez. Ben, anılarımı dört aylık bir hapis yaşamından sonra kaleme almaya kalkıştım anılarımın ilk bölümünde.

Anılara dayanarak bir yaşamı dile getirirken, insan ister istemez, bir öykü havasına kaptırıyor kendini.

Ben, anılarımı okuyacak olanları, kuru bir anlatımda hapsetmek istemem. Bugünden geçmişe, ya da geçmişten bugüne atlaya atlaya, yaşadığım olaylar arasında bir bağ kurmaya çalışacağım, romansı bir çizgiye yönelip bağlanarak.

ÇAĞDAŞLIK

Çağdaşlık nedir? Aynı çağda yaşamak değil mi: Aynı çağda yaşamakla, aynı kafada, aynı düzeyde, aynı biçimde yaşam sürmek bir değildir bence.

Her çağın kendine özgü bir düzeyi, bir uygarlık biçimi, bir düşünce ortamı vardır. İçinde soluk alıp verdiğimiz bu ortamın belirli özellikleri, o çağın damgasını taşır.

Bugün çağdaş yaşam deyince, akla ilk gelen özellikler şunlardır: İnsan haklarına dayalı bir toplum düzeni; bu düzen yeme içmede eşitliğe varan bir ortamın varlığını sürdürmesi; yasalar önünde eşitlik; insan tekinin siyasal otoriteye karşı pısmadan başının havada oluşu; demokrasi yolunda ödünsüz bilim ahlakına duyulan hayranlık; her türlü bağnazlıkla savaşım, hoşgörüye dayalı bir tutum; ırk, renk ayrımı yapmamak, kadın erkek eşitliğini savunmak ve onu yaşama geçirmek.

ÇAĞCILLIK

Çağcıllık kavramını, yanılmıyorsam, ilk kez Aziz Nesin attı ortaya. Çağdaşlık kavramı öyle uluorta kullanılagelen, aynı çağda yaşamışlığın belirtisi sayılan bir kavram. Çağcıllık ise, aynı çağda yaşamayla hiç mi hiç ilgisi olmayan bir durum, bir tutum, bir görüş ortaklığını içeren bir anlayış, yılların ötesinden günümüze yansıyan aydınlanma felsefesine bağlı, insanlığı bağnazlıktan kurtarıp, bilimin ışığında mutlu günlere ulaştırma özleminde buluşmak anlamını içeriyor.

Geçenlerde, İstanbul Devlet Tiyatroları çevresinde düzenlenen pazar sohbetlerinde şöyle bir konu yer alıyordu: *İstanbul'da Yaşamak İstanbullu Olmak mıdır?*

Bu soru üstünde düşündüm durdum ve sonuç olarak HAYIR demek zorunda kaldım. Neden mi? Anlatayım.

Elimde Claude Roy (Klod Ruva) adlı Fransız yazarının bir yapıtı var. Yazar, bir yerde çağdaşlığı şöyle tanımlıyor bana ışık tutarak:

"İnsanların çağdaş yapan şey, hepsinin aynı çorapları, aynı hırkaları giymesi, aynı sakalı taşımaları, aynı biçimde yontulmuş önyargıları olması, aynı coşkuları duyması, aynı umutları beslemesi, aynı zevkleri paylaşması değildir."

Ya, nedir? Yanıt şu: "Château Sokağındaki genç kıza âşık olan Javel işçisi, bay Onassis'ten daha çok Daphnis ve Chloe düzeyinde çağdaştır ve kendi sendikasında savaştığı zaman, kafası kesilen *Ütopia* yazarı Thomas More'la daha bir yakınlığı vardır, bugün cinayet öykülerini okuyan köşebaşı meyhaneci patronundan çok."

Ben bugün düşünüyorum da, şu geçti geçecek yirminci yüzyıl günlerinde kimin çağdaş olduğunu saptamaya çalışıyorum.

Önce, dünyasal yaşamımıza bir göz atalım, özellikle akıl dışı özlem ve tutumların egemenlik kazandığı yaşamımıza.

Bugün şu gerçekle karşı karşıyayız: Toplumsal, eğitimsel, dinsel, ahlaksal tüm kurumlarımız, bilimsel bilgilerimizin çok ama çok gerisinde bulunmakta. Gelenek ve göreneklerimiz için de aynı şeyi söyleyebiliriz.

ATAÇ ÜSTÜNE

Yaşasın Edebiyat, Mayıs 1998

Hikmet Altınkaynak, dergideki aylık yazıma ek olarak Ataç üstüne bir yazıcık istedi benden. Ben, Ataç üstüne iki ufak karalama çırpıştırmıştım. Biri şöyleydi:

"Her şeyden önce onun, bir düşünce adamı, bir eleştirmen, bir dilci ve bir denemeci olarak edebiyatımızda etkin bir rol oynadığını göz önünde tutmamız gerekir. Doğu ve Batı sanatını, içine sindirip damıtmış, ama daha çok Batı sanatına gönül vermiş bir düşünür olarak ele almalıyız onu. Türkçeye onurlu bir düzey kazandırma yolundaki çabalarını saygıyla karşılamalıyız.

Ataç denemeci olarak hep kendini ön plana almıştır Montaigne gibi. Eleştirmen olarak da, tıpkı Andre Gide gibi dönemin sanat yapıtlarına hep kuşkucu bir bakışla yaklaşmıştır, her zaman şeytanın avukatlığını yaparak. Her soruya bir karşı soruyla yaklaşırken, düşünce özgürlüğünü korumaktı derdi başı. O soran, soruşturan aklın savunucusuydu."

Bütün bunlara ne ekleyebilirim diye düşünürken *Söz Arasında* adlı yapıtının *Yaşlılar, Gençler* başlıklı yazısından esinlenip şunları aktaracağım sizlere: Ona göre yaşlılar, hep eski günlerin ulaşılmaz güzelliklerinden söz ederler, gençlerin gözünde tanrılaşarak. Ataç onlara hayran olan gençleri beğenmez.

Şöyle diyor Ataç: "Ne yalan söyleyeyim ben öyle gençlerden 'Böyle evlat dostlar başına!' soyundan hiç hoşlanmam. Genç dedin mi haşarı bir insan gelir aklıma, yapıp ettiklerinde haşarı, duygularında haşarı, düşüncelerinde haşarı. Durulmamış daha, dönüp arkalarına bakarak iç çekmiyor, atılıyor, yarına atılıyor, dünyanın güzel olduğuna, daha da güzel olduğuna, daha da güzel olabileceğine inanıyor, yerleşmiş görüşleri, kanıları, yüzyılların taşıyıp getirdiği inançları hemen benimsemiyorlar, inceliyor, beğenmediklerini, doğru bulmadıklarını saygı-

sızca atıyor, yani dinlemiyor yaşlıları, dinlese de her dediklerine uymak için değil, birçoklarını çürütmek, yıkmak için dinliyor. Böylesine genç derim ben, gencin böylesinden hoşlanırım."

Şimdi anlaşılıyor, Ataç'ın Garipçilere destek olmasının nedeni. O. Veli'nin önderliğinde, eski, geleneksel şiire kafa tutmalarına neden destek olduğu.

Bir de şu var: Ataç, yazılarını konuşma diliyle sürdürüyormuş. Kimilerine göre konuşma özürlü olduğu için böyle bir yol seçmiş. Yalan, yalan. Konuşma özürlü bir adam, Garipçileri yazılarıyla mı, yoksa konuşmasıyla mı etkiledi?

Soruyu siz okuyucularım çözsün.

Ataç'ın bence en büyük başarısı yazıda bir konuşma üslubu yaratmasıdır.

Okuyucuyu sıkmadan, baş başa, gönül gönüle söyleşme çizgisinde duralayarak, içtenliğin en içtenine yelken açma becerisine, hangi üslupçu varmıştır bugüne dek (Türkiyemizde) Ataç kadar? Hiç kimse.

"Hiçbir şey, harekete geçen cahillik kadar korkunç değildir" diyen Goethe, sanki, özellikle bugün biz de olup bitenleri öncelerden sezmiş, gözümüzü açıp, karanlığa karşı yüreğimizi, aklımızı, eylem gücümüzü harekete getirip aydınlanmaya var gücümüzle yönelip, bu yolda, ölümü bile göze alarak savaşmamızın bir ölüm kalım sorunu olduğunu anlatmak istemiş bize.

Cahillikten kaynaklanan bağnazlık, oldum bittim, tüm dünya uluslarının baş belası olmuştur. Bağnazlıkla savaşımda, Batı öncülük etmiştir, özellikle Fransa'da Voltaire'ler, Diderot'lar, Rousseau'larla başlayıp dünya kamuoyuna yansıyan bir atılım sonucu, insan aklı her çeşit gericiliğe karşı bir kalkan görevini üstlenmiş ve bu yolda, ne yazık ki Müslüman ülkeler dışında, yalnız Batı ülkelerinde etkili olmuştur.

Aklın, boşinanlara karşı savaşımını başlatanlardan Voltaire'in şu söylediklerine bakalım bir; *Felsefe Sözlüğü*'nde Bağnazlık başlığı altında şunları okuyoruz: *"Hummada saçmalama, öfkede kudurma ne ise, boşinanlarda da bağnazlık odur. Coşkunluk içinde kendinden geçen, birtakım düşler gören, rüyaları gerçek, kuruntuları keramet sayan insan bir delidir; çılgınlığı cinayetle azıtan bir insan da bağnaz... Bağnazlık, bir beyni bir kez çürüttü mü, artık hastalık iyi olmaz gibidir... Bu salgın hastalığa karşı, gitgide yayılarak, sonunda insanların ahlakını yumuşatan, hastalığın bunalımlarını önleyen felsefî düşünceden başka ilacı yoktur."*

Bütün dünyada, Batısı Doğusuyla bütün dünyada, toplum yaşamı ile birlikte, iki yol çıkmıştır ortaya: Biri akıl yolu, öbürü inanç yolu. Akıl yolu inanılmaz engellerle karşılanırken, inanç yolu tereyağdan kıl çekercesine, rahatın rahatı bir beceriyle tahtını kuruvermiştir, sürü durumundaki insan topluluklarında.

Bilimsel yol, insanlara, yalansız dolansız dünya gerçeğini götürmeye çalışırken; inanç yolu, yaşam ötesi, ahret dünyasına (öyle bir dünya varmış gibi) yönlendiriyor, kafasız, cahil insancık sürülerini, bu akımların başını çeken, hinoğluhin bir avuç insanın ekmeğine yağ sürerek.

Bugün, cahillik Türkiyemizde hareket halindedir, özellikle gençlerimizi aydınlığa, aydın kişiliğe, onurlu yurttaş kimliğine kavuşturacak olan sekiz yıllık sürekli eğitime karşı çıkışıyla. Oysa, sekiz yıllık kesintisiz öğrenimin, Türkiye'de, o canım Köy Enstitüleri'nin kapatılmasından sonra ortaya çıkan eğitim boşluğuna, bir ölçüde de olsa, bir katkı sağlayacağına inanıyorum.

Türkiye'ye demokrasi, ancak belirli bir eğitimden geçmiş, yurttaş kimliğini ancak ve ancak bu eğitimde edinmiş insanların, bilinçli seçmenliği ile kurulabilir. Artık yurttaşlar; oy veren değil, seçen insanlar olarak sahneye çıkacak ve din sömürücülerine, din bezirgânlarına av olmaktan kurtulacaklardır, özgür düşünceli yurttaşlığın onuruna kavuşarak.

BELALTI-BELÜSTÜ KAVRAMLARI

Büyük küçük tüm insanların bir belüstü, bir de belaltı yaşamları vardır. Hayvanlardaysa belüstü yaşamı yoktur. Kedi-köpek gibi, insanlarla geçen içli-dışlı, yanaşmalı, sırnaşmalı yaşamlarında, belüstü varlıkları mide düzeyinde kalakalır, gelişmeden.

İnsanlara dönelim: Dünyada gelmiş geçmiş, peygamberi, filozofu, ressamı, müzisyeni filan falan, önce belalı yaşamlarının büyüsünde, tutkusunda kalmışlardır.

Eski Yunan'a bakarsak, Sokrates'i Platon'u, Aristoteles'i her şeyden önce ephebos tutkunluğunda, sevdasında mutlanıp, belaltı yaşamından belüstü yaşama atlayıp, insanlığın düşünce serüvenine büyük ölçüde katkılarda bulunmuşlardır.

İnsanlığın yaşamına bir katkıda bulunmadan, ömrünü belaltı serüvenleriyle geçiren, örneğin Neron gibi iğrenç insanları bir yana bırakıp, dünyaca ünlü şu bu ulustan bir sürü aydın ve yazarı ve de sanatçıyı seks yaşamlarında sapıklıkla suçlamak, onların toplum düzeyindeki olumlu çaba ve etkinliklerini gölgelemeye kalkışmak düpedüz bir aptallıktır.

Bir Andre Gide, bir Jean Cocteau, bir Jean Genet, bir Verlaine, bir Rimbaud, bir Walt Witman gibi dünya edebiyatına büyük katkılarda bulunmuş insanlara geçersiz, sahte bir ahlak adına dil uzatmak bağışlanmaz bir aptallıktır.

BEYHUDE SONBAHAR

Varlık, Ocak 1997

Şiirinde ince, yaşamında ise pek o kadar ince olmayan Yahya Kemal'in "*bitsin hayırlısıyla şu sonbahar*" dizesine taktım kafamı ve seksen beş yaşımın sonbaharında, neydim, neyim, ne olacağım diye şöyle bir sigaya çekmek istedim kendimi.

Evet, yaşım seksen beş. Seksen altıya merdiven dayamış durumdayım şunun şurasında. Kendimi bildim bileli, yani kafamı işletmeye, düşünmeye başladım başlayalı, yaşıyor olduğumun bilincindeyim diyebilirim. Sorarım size, insan, insan olarak ne zaman vardır? Düşünmeye başladığı andan beri diyebiliriz. Descartes, nice nice önceleri söylemiş: *Cogito ergo sum* (düşünüyorum öyleyse varım).

İnsan, varlığının bilincine, ancak düşünerek varabilir.

Bakıyorum da, insanın düşüneni var, düşünmeyeni, basmakalıp bilgilere inandırılmışları var. Düşünmeyen insan, tıpkı derya içre olup derya nedir bilmeyen balıklar gibi yaratıklardandır.

Hadi gelin insaflı olalım. İnsan yalnız düşünce ile mi vardır? Peki, duygu, duyarlık, inanç diye bir şey yok mu?

Dünya tarihi, iki inanç çatışmasının tarihidir diyebiliriz. Biri, bilime, sağduyuya dayanan inanç, öbürü bilim dışı verilere dayanan inanç.

İnsanlar, düşünmedikleri, düşündürülmedikleri sürece, masaldan öteye geçmeyen inançlarla bezeli birer yaratıktırlar, dünya yüzüne serpilmiş yaprak örneği.

Masal dedim ve masalda duruyorum. Aslına bakarsak, şu bizim dünya düzeni bir masal düzenidir. İnsan, dünyaya konduğu ta ilk çağdan beri hep yaşama bir anlam verebilmenin yolunu masal uydurmada bulmuş: Cennet-cehennem, öbür dünya, Tanrı kavramı gibi. Büyük evrenin yaratıcısını, Tanrı adıyla anıp elçilik, aracılık savları ile ortaya çıkanlara, sadece birer masalcı oldukları için saygı duyarım. Dünya ve evren ya-

şamı, giz perdeleri ardında saklı durmakta. Einstein, bu giz perdelerinin hiç kalkmayacağını söylüyor, bunu söylerken de masallara inanmıyor.

Ben, bu yaşımda masal dünyasında yaşadığımın ayırdındayım. Bu dünya insan sevgisinden, sıcaklığından başka, gerçek diyebileceğim hiçbir şey vermedi bana. Bu sevgi de yaşanan ve anılarda, masal tazeliğinde yaşanan, yaşanmış olan tek dünya nimetidir bence.

Şu bir varmış bir yokmuş dünyasında bir süre ama sadece bir süre anılacağıma inanıyor ve Veysel gibi, *"Benim sadık yarim kara topraktır"* diyor, şair İbrahim Yıldız'ın şu dizelerine inancımı adıyorum: *"Her şeyi anam doğurdu benimle / Sevileri / Acıları / Tanrıyı bile."*

BİLİMDİR HER NE VAR ALEMDE

Teknik başarıların ürünlerini benimsemekle birlikte, donmuş, dondurulmuş yaşam kurallarında, gününü doldurmuş gelenek göreneklerde direnip kalmak, insanlık adına utanılası bir sapıklıktır.

Dünyamızda, bilim, teknik denen bir olgu durmadan yenilenip gelişirken, geçmişin yaşam çizgisinde direnip kalmak bir insanlık suçudur bence.

Fransız düşün adamı Henri de Saint-Simon (1760-1825), bir yazısında şöyle diyor: *"Bir devrim yaptık, iyi de ettik. Çünkü, toplumsal kurumlarımız, bilgilerimizin gerisinde kalmıştı."*

Evet, toplumsal, siyasal, ahlaksal, eğitsel kurumlarımız, bugün edindiğimiz yeni yeni bilgilerin çok, çok gerisinde kalmaktadır.

Sen beni, bugünün bilgileriyle bezenmesi gereken bir dünyada, bin beş yüz öncesinin ilkel yaşam çizgisinde dondurup insanlığımı nasıl hiçe sayarsın, kendi iğrenç çıkarın uğruna, milyonlarca insanı kandırıp aklını köreltirsin?

Saltanatlarını, refahlarını, aptallaştırdıkları insancıklarımızın desteğinde bulan bir avuç kurnaz, çıkarcı, aşağılık insan, sekiz yıllık kesintisiz öğrenim ve eğitimle, bir ölçüde de olsa aydınlanacak bir dünyada foyalarının açığa çıkacağı korkusuyla, bir çeşit nefis savunması yolunda savaş veriyorlar. Ama boşuna.

Benim için düzenlenen bir toplantıda konuşanlara, teşekkür yerine geçen şu sözleri söyledim. Aktarıyorum:

Hepinize saygılar, sevgiler.

Önce, hayır, öncenin öncesinde Devlet Tiyatroları Opera ve Bale çalışanlarına, burada beni sizlere tanıtmaya çaba harcayan yazar, çizer dostlara ve burada bulunan siz sevimli insanlara (ki artık dostlarım diyebilirim) teşekkürler ederim, candan ve yürekten.

Dostlarım beni sizlere, biraz da kendime tanıttılar. Benimle ilgili olarak söyledikleri doğru muydu, doğru idiyse ne ölçüde doğruydu?

Ben, yaşım dolayısıyla ya da yaşım yüzünden soyu ha tükendi ha tükenecek bir insanım, isterseniz bir dinozor deyin. Saçımın ağartısı, bedenimin çökertisi ve belleğimin uçartısı ile bir dinozor.

Ben, İsviçreli romancı Ramus'ye (Ramü) öykünerek şöyle diyorum: "Ben kendimi tanımıyorum ancak tasarlıyorum." Kendimi tanımıyorum derken, tabii ki yüzde yüz tanımıyorum demek istedim.

Şimdi sorayım sizlere. Kim kendini yüzde yüz tanıyor? Var mı içinizde böyle birileri?

Kendini tanımla derlerse söylerim: Ben, biraz anam, babam, kardeşlerim, bir ölçüde de dostlarımdır. İnsan bir adadır diyenler var. Hayır, bence insanlar birer ada değil, yarım adacıklardır olsa olsa. Hiçbir insan tek başına bir şey değildir. Ancak sevdiği, anlaştığı insanlarla birlikte olunca, onların düşünce ve duygularını paylaştıkça ve paylaştığı sürece vardır, diyorum.

Şimdi izninizle, yine kendimden söz edeyim biraz. Kendimi bildim bileli, içimde hep güzele, iyiye bir susamışlık var. Bir de tek başına bir adacık olmaktan kurtulmak, dost bildiğim insanlara kulaç atmak gelir içimden hep. Otuz yılı aşkın öğretmenlik yaşamım olsun, yayıncılık, yazarlık yaşamım olsun, bana bu susuzluğu gidermek olanağı sağladı, hem de bol bol.

Bugüne bugün, beni yalnız bırakmayan otuzu aşkın eski öğrenci dostlarım var. Ayrıca, adımı ve soyadımı taşıyan yirmiye yakın torunum var. Yaşamımda, kazançlarımdan biri de bu oldu. Mutluyum. Hepinize de mutluluklar diliyorum. Sevgi ve saygılarımla. Hoşçakalın.

Dünyayı kendine cehennem etme diye bir tutum var ki, insanın aklı durur (aklı varsa eğer).

Düşünüyorum da derin derin, dinin ölüm korkusundan doğduğuna inanır oluyorum. Ölüm korkusu, cehennem korkusu, kapılarını açıyor ilk ağızda, insanlara sen istediğin kadar cennetin de cehennemin de bu dünyada olduğunu anlat, kulak veren kim.

Asıl cehennem, yoksulluktur bu dünyada; yaşanan günlerdir, inanın.

Ölüm korkusunu üretenler kim dersiniz?

Hinoğluhin insanlar (onlar da ölümlü değilmişler gibi) refahlarını, yoksul ve eğitimsiz insanların çaresizliklerinden, aptallıklarından yararlanarak sağlamaktalar.

İnsan kasabı Hitler, Almanya gibi bir toplumu avucunun içine alma becerisini gerçekleştiren adam, stratejisini şu sözlerle dile getiriyor:

"Kitlelerin sempatisini kazanmak isterseniz, onlara en aptalca ve çiğ şeyler söylemelisiniz."

İşte, toplumumuzdaki irtica adı verilen gericiliğin anahtarı bu sözlerde yatıyor. Eğitimsiz milyonlarca saf insanımızı, aptalca sözlerle kandırıp, kendi refahlarını sağlama bağlama yolundaki eylemleri ile, Türkiyemizin kuyusunu kazıyorlar, bence. Ben kendimi bildim bileli, boşinanlarla, bilimsel gerçeklerin çatışması içinde buldum.

Bugün de, hâlâ, bu çatışmayı yaşıyorum hayıflana hayıflana; bir avuç aydın topluluğun yamacında, onlara olan güvenim ile. Gözümü dünyaya açtığımda on yaşındaydım. Çerkez asıllı anneannem koyu dinciydi, beni de dinci yapmak istiyordu. Onu çok seviyordum ve kırmak istemiyordum. Cuma günleri beni yıkayıp yuyarak, öbür dünyaya, haydi diyelim, cennete hazırlıyordu, camiye yollayarak. Bense, ona olan sevgimi

düş kırıklığına uğratmamak için, suret-i haktan görünerek her istediğini yapıyordum. Ama aslında, onun din dünyasına kapımı kapamıştım çoktan.

Ben, içinde yaşadığım dünyanın büyüsüne kaptırmıştım kendimi, ne varsa bu dünyada var olduğuna olan inancımla.

Çok insan sevdim, genci yaşlısıyla. Ama, hiçbir zaman mutluluğu öbür dünya yaşamına bağlamak ahmaklığına kendimi kaptırmadım.

Bence, cennet de cehennem de toprağın üstündeki bu hem güzel, hem rezil dünyadadır.

CESARET DEDİĞİMİZ

Şubat 1997

Düşünmek, düşünebilmek, bir cesaret, bir gözüpeklik işidir. Geleneklere, göreneklere körü körüne köle olmadan, önyargılara sırt çevirmek kolay değil, olmadığını da görüyoruz toplumumuzda, neredeyse insanların yüzde ellisinin kör inançlarla yetişmiş, yetiştirilmiş ve yetiştirilmekte olduğu toplumumuzda.

Abdullah Cevdet'e bakılırsa, uyutulmuş bir toplumda, insanlar düşünmeye başlarsa, nice çıkar odakları sarsılır. Onun için düşünmeyi yasaklamak gerekir, parababalarının rahatları kaçmasın diye.

ÇOCUK DEDİĞİN

Çocuk sözü edilince, ister istemez kendi çocukluğum geliyor aklıma. Dört çocuklu bir ailede yetiştim. Çerkez kökenli anneannem bana Müslümanlık aşılama çabası içindeydi. Diyarbakır'da başlayan koyun koyuna yatma dönemindeki o günlerde 10-12 yaşlarında olmalıydım. Beni sabah namazlarına camiye yollardı. Babam, koyu dinci bir bilgin aileden geldiği halde, namaz kılmaz, oruç tutmaz bir güzelim insandı. Bu tutumu, belki de anasını boşayıp genççe bir kadınla evlenen babası Adliye Müsteşarı Ahmet Şükrü Efendi'ye karşı, bilinçli bilinçsiz bir protesto tutumundan kaynaklanıyordu.

Neyse, Diyarbakırlı Kürt Cemil Paşa'nın sevgili kızı Mihrinnisa adlı anam, üç oğlan, bir kız, dört çocuk getirmişti dünyaya. Ben, erkek çocukların en küçüğüydüm. 1917 doğumlu kızkardeşim Mihrimah'ın aramıza katılmasıyla, benim çocukluğum, bir ölçüde yarı yarıya son bulmuş gibiydi. Çünkü, ben Mihrimah'ı evlat edinmiştim adeta. Mamasını yedirme, çişe tutma, her bakımdan gözetlemeyle görevlendirmiştim kendimi.

Bu, babamsı, anamsı, ağabeyimsi koruculuğumda, çocukluğumdan bütün bütün sıyrılmış mıydım? Hayır, çocukluk içgüdüsü, bugünün 86 yaşındaki Vedat Günyol'unda hâlâ dipdiri yaşıyor. Öyle olmasa, o güzel, o yetenekli roman ustası Ahmet Ümit, durup dururken "Hem bilge, hem çocuk" diye laf atar mıydı bana bir yazısında.

Çocuk çocuk diyor ve övünüyorum ya çocukluğumla, bakalım bir, neymiş, nedir şu çocukluk? Bu konuda kendime bir böbürlenme payı ayırıyor muyum dersiniz? Ayırıyorum elbette, hem de sunturlu bir böbürlenme payı.

Çocuk hangi ortamda, hangi çevrede, ailede dünyaya gelmiş olursa olsun, bir *tabula rasa*'dır, yani tertemiz bir dünya-

dır, etten kemikten ruhtan oluşan. Onu, anası, babası, çevresi ileri geri dünya görüşüne göre yoğurup yetiştirecek, eğitecektir.

Çağlar boyu tüm dünya eğitim ocakları, odakları, kendi dünya görüşlerine yandaş kazanma yolunda, aklı durduran, insanlığı hiçe sayan, sayabilen girişimlerle, çocukları, yaşamlarının en nazik döneminde avuçlarının içine alma çabasında yarış içindedirler.

Bugün Türkiyemizde, bir avuç, hatta iki üç avuç, gözü dönmüş din sapığı, yurdumuzu ortaçağın bağnaz sapkınlığına sürükleme yolunda uğraş veriyor. Ama nafile. Güneş balçıkla sıvanamaz ki!

DEVRİM VE BİLİMSEL KAFA

Devrim niye yapılır? Köhnemiş, günü geçmiş dünya görüşüne ve o görüşe dayalı yaşam biçimine karşı çıkmak, onu ortadan kaldırmak için.

Fransız düşünürü Henri de Saint-Simon bir yazısında, yaptıkları sosyalist devrimin kaçınılmazlığını, toplumsal kurumların, bilgi potansiyelinin çok gerilerinde kalmış olmasıyla savunuyor, haklı olarak.

Toplumsal kurumlar derken, bunun içinde adalet mekanizmasını, ahlak anlayışını da hesaba katmak gerek. Bütün bunların, çağdaş bilgilerimizin çok gerisinde kaldığı bir gerçek. Peki, bilim derken neyi anlıyoruz?

Britannica Ansiklopedisi'ne bakılırsa bilim, "nesnel dünya ve bu dünyada yer alan olgulara ilişkin tarafsız gözlem ve sistematik deneye dayalı zihinsel etkinliklerin ortak adı."

Bilim, yani duygusallıktan uzak, salt aklın güdüsündeki yansız zihinsel etkinlik değil mi? Peki, bu zihinsel etkinliği günlük yaşamımıza ne ölçüde uygulayabilir ve yansıtabiliriz? İşte asıl sorun burada.

Şimdi, yaşadığımız günlere bir bakalım Adalet ve ahlak anlayışımızın çağdaş bilgilerimizin çok gerisinde kaldığı gerçeğinden yola çıkarak, günümüz toplumuna şöyle bir bakalım.

Namusluluğu, başını örterek koruma eyleminde olmak, 20. yüzyılın uygarlık anlam ve içeriğine ters düşmektir, bile bile.

Hele gericiliğin dik âlâsı bir tutumla, Büyük Millet Meclisi'nin laik havasına girme olayında zavallının zavallısı bir robot niteliğinin onursuzluğuna soyunmuş olmak, hiçbir Türk kadınına yaraşmaz.

Türban, bir robot kadının çirkinliğini örtmeye yarasa bile, ruh çirkinliğini gizleyemez, gizleyemiyor da. Meclis'te DSP'nin türbanlı hatuna gösterdiği tepki övünülesi bir tepkiydi. Benden bu kadar.

DEVLET İNSAN MI?

Nice yıllar önce, *Devlet İnsan mı?* adlı bir yapıtım yayınlandı. Orada, devletin bir avuç yöneticisi ve politikacısıyla halkı nasıl uyuttuklarını anlatmıştım.

Devleti, dolayısıyla halkı kimlerin yönettiği sorusuna gelince gördük ki, devlet devlet olmaktan çıkmış, birtakım çıkarcılarla çetecilerin buyruğu altına girmiştir.

Henüz demokrasiye kavuşmamış toplumumuzda (bence, seçilerek değil, oy alarak politikaya soyunmuş insanların), çok partili dönemimizde Millet Meclisi'ne lök gibi oturup, kendi çıkarlarından başka amaçları olmayan hamhalat insanlara toplumun kaderini teslim etme gibi bir gaflete düşülmüştür.

Babeuf'e göre, yasaların tümü, varlıklı sınıfın egemenliğini haklı göstermeye yaramaktadır.

"Bu efendiler sınıfının üyeleri, kardeşlerinin çoğunluğunu soymakta haklı olduklarını, bu işi yasa yoluyla yaptıklarını ileri sürerler. Ama, biraz eşeleyince görülür ki, bu işi hükümetlerin tanıdığı korkunç kurumların yardımıyla yapmışlardır. O zaman, sorguya çekilecek olan hükümetlerdir. Onlarla sömürücüler arasındaki ortaklık hemen ortaya çıkar. Çoğunluğun soyulması elbette birtakım kurumları destekleyen yasaların ortak etkilerinin sonucudur. Toplumdaki bir avuç insanı her şeyi yutacak duruma getiren o yasalardır. Ama, bu yasalar çirkin bir eşkıyalık düzeni kurmuşlardır. Halkın ortak servetinin bir avuç sömürgenler çetesinin tekeline geçmesi hiçbir yasaya sığmaz. Nedenleri aramaksızın sonuçlara bakmamız yeter. Bir ulusun en yararlı bölüğünün malı mülkü elinden alınmışsa, hiç kuşkuya düşmemek gerekir ki, bu durum doymak bilmez kazanç hırsından yana yontulmuş yasaların desteklediği bir sürü dolapların, düzenlerin sonucudur."

Tribun du Peuple, 6 Kasım 1795

Görüyorsunuz. Devlet aygıtına kancayı takan açıkgöz politikacıların (ki bunlar sürü sepet çapsız insanlardır) devlet içinde, çete kurarak, terör yaratıp, çıkar odakları kurarak çeşitli cinayetlerle, namuslu, yurtsever aydınları nasıl yok ettiklerine tanık oluyoruz.

Fransa'da nice iç savaşlardan sonra (1795'lerden bu yana) kazanılan başarılarla ortadan kaldırılan böylesi yasadışı, insanlık dışı odakların, bugün Türkiyemizde hâlâ yaşar olması yüz kızartıcı bir ayıptır.

Halimize bakıp bakıp, ağlayıp hayıflanmakla yetinmeyip, gönül yaşamımızı katlanılır olmaktan çıkaran, gericilik, çetecilik, mafyacılık ve din sömürücülüğe karşı eyleme geçme zamanı çoktan gelmiştir.

Haydi, gerçek yurtseverler işbaşına!

DİNSİZLER

Elimden düşmeyen kimi kitaplar, dergiler var. Bunlardan biri, Abdullah Cevdet'in, İsviçre'de başlatıp Türkiye'de sürdürdüğü, boş inançlara savaş açan *İçtihat* adlı güzelim dergisi. 1908'lerden başlayarak, sür Allah sür. Bıkmadan usanmadan sürdürmüş yayınını, her kapatılışta ad değiştirerek, inancını yaşatmış, kimi kez *iştihat*, kimi kez *cehit* olmuş.

Bu dergilerde, *Kılıçzade Hakkı* adındaki yazara gönül bağlamışımdır. O Kılıçzade Hakkı var ya, o işte, bağnazlıklara amansız savaş açmış adam.

Kitabının adı şu: *Batıl İnançlara İlan-ı Harp* (Boş inançlara savaş)

Şimdi size, bu güzel yazarın, yaşanmış, hâlâ da yaşanmakta olan olayları yansıtan bir öyküsünden alıntılar aktaracağım.

Dinsiz adlı öyküsü,* elli yıl öncesinde olduğu kadar bugün de, yaşadığımız olayların içeriğine ayna tutuyor.

Olay şu:

Koyu dinci bir mahalleye, bugün uygar diyebileceğimiz, aydınlık düşünceli, aydınlık yaşam tutkunu bir aile gelir, karı-koca, kız-erkek iki çocuklarıyla. Bunların, koyu dinci mahalleye geldiklerinden bir hafta sonra adları "dinsiz"e çıkmış. Buna en çok neden olanlar da imamın karısı ile muhtarın annesidir. Çünkü imamın karısı, hoş geldinize gitmiş, ama kabul günümüz değil diye içeri almamışlar.

Alın size dinsizliğin ilk belirtisi. Gün geçtikçe bunların dinsizliği daha bir ortaya çıkıyor. Örneğin, "Mescide yağ parası göndermediği için" mahalle imamı Hüseyin Efendi, Torbalı Dede'ye mum parası vermediği için türbedar derviş Muhammed, her gün hanesinde kendi kendini traş ettiği için mahalle-

* İçtihat dergisi No. 65, 9 Mayıs 1913.

nin hem kahvecisi hem de berberi olan Necibenin Kâzım şimdiye kadar hiçbir şahadetnâme mühürletmediği için muhtar Ahmet Bey...

"... Mahalleye geleli tam üç ay olduğu halde Maliye Müfettişi Ali Bey, hemen hiç kimseyle esaslı bir ihtilatta bulunmadığı için hakkında bahusus onun iman ve itikadı hakkında mahallenin bu cahil halkınca bir fikir hasıl etmek kabil olamaz. Anların indinde (onlarca) dindarlığın alamet-i mahsusası bunlardır:

Camiye, türbeye yağ, mum, para göndermek, köpeklere ekmek doğratmak, çenede uzun bir sakal, başta kulaklara kadar geçirilmiş bir fes, sırtta bir aba, elde tesbih, gecelik entari ile dolaşmak, arada sırada imam, muhtar ve bekçiyi kollamak."

Akşam yemeğinden sonra kahveye çıkan imam şunları söylüyor:

"Bunların yaptıklarını anlamıyorum. İşleri şeriata hiç muvafık değil. Bu ne demektir, sen her akşam karıyı koluna tak; oğlan ile kızı kolkola ver, önüne kat, mahalleler arasından geç, kırlara çık, deli deli dolaş. Gâvurların yaptığını taklit et, karıya kıza her şeyi öğret, sonra da ben namuslu aileyim diye ortaya atıl, oldu mu ya? Bunun Müslümanlığı, namusluluğu nerede kaldı?"

Bir ara imam efendi konuşuyor: "Din, insan, namus, haya kalmadı. Ah yeniçerilik devrini nasıl aramazsın. O zamanda hadlerine mi düşmüş. Rahmetli babam hikâye ediyordu. O vakitler sokakta kadın görenin gözleri ışıldarmış. Ne günlere kaldık. Padişah aramaz, şeyhülislam karışmaz, Zaptiye bakmaz... O değil, zamanın delikanlıları da miskinleşti. Bizim zamanımızda kadın böyle açık saçık sokağa çıksın kabil mi?.. Ve o feracesini parça parça eder."

Neyse, öykü şöyle bitiyor: "Ertesi günü mahallenin eshab-ı şurası tarafından, imamın hanesinde icra edilen uzun bir müşavereden sonra, dinsizler familyasının mahalleden çıkarılması için teşebbüsatta bulunmaya karar verildi... İlk teşebbüs 'sadık daileri' namı tahtında Abdülhamid'e bir curnal vermek olacak idi."

Gerçeği kılını kılına yansıtan bu öykü, geri kafalı birçok çevredeki yaşamı dile getiriyor.

21. yüzyıla girerayak böylesi durumlarla karşı karşıya olmanın ayıbını, rezaletini bugün de yaşar olmak, insanlık onuruna ters düşmüyor mu dersiniz?

Dil, insanın kişiliğini dışa vuran ilk haykırışıdır diyorum, ister doğru ister yanlış. İster, deniz üstü canlı varlıklarla, kuşlar, kediler, köpekler, arslanlar kaplanlarla olsun, ötmeler, havlamalar, miyavlamalarla olsun, dil bir gönül, bir düşünce alışverişi çizgisinde sürüp gitmektedir. Denizaltı yaratıklarda ne ölçüde bir dil alışverişi olduğu sorunu henüz çözümlenmiş değil.

Neyse, biz, insanlar arasında dil olgusuna bir yaklaşımda bulunalım diyorum. Diyorum ki dil, insanların birbiriyle olan ilişkilerinin dolaysız aracıdır "Seni seviyorum" sözü dolaysız bir iletişim olayıdır. Seni seviyorum dendi mi akan sular durur, her şey rayına oturur. Yine diyorum ki, dil yazıya, hele şiire döküldü mü –ki her zaman dökülür, dünya kurulalı beri– kimi kez bir başkaldırı haykırışına dönüşür, kimi kez bir sevda çoşkusu olur yürekleri yakar, kimi kez bir kahramanlık destanı, bir devrim türküsü olur, en yücesi Nazım Hikmet'in *Şeyh Bedrettin Destanı*'nda bulur.

Ben burada yalnız sevda şiirleri üzerinde durayım diyorum: Cahit Sıtkı'dan bir örnek:

DEĞİŞİM
Sen bugün başka güzel olsan
Ben her gün başka bir âşık
Her gözgöze gelişimizde
Yıldırımla vurulmuş gibi olsak
Yepyeni bir aşk olsa aramızdaki
Her seferinde
Ne harika olurdu yaşamak
Hele evlilik
Sen her gün başka bir güzel olsan.

Ahmed Arif'ten bir örnek:

Yokluğun cehennemin öbür adıdır
Üşüyorum, kapama gözlerini.

Şeyh Galip'ten şu dizelere ne dersiniz?

Hoşça bak zatına kim
Züpte-i âlemsin sen.

Son olarak, günümüzün en yetenekli şairlerinden Orhan Alkaya'nın *Parçalanmış Divan* adlı yapıtından Şeyh Galip'e çok güzel bir nazire olarak kabullendiğim şu dizeleri okuyalım, tadını çıkara çıkara:

bir duman mutluluğuydun sen bana isyan verdin
tenimde silinmez izler bırakarak, nehirlere nakşolunmuş izler
sen değil, senden bana kalanlar mıydı sevdiğim
kokuna sürgün yerlerimde, şimdi, nehirlere nakşolunmuş izler
son kuşlar döker kanatlarını, bana kanatlar verdin
dilsiz sözler, her biri biraz daha yalnızlığım
ve şimdi uçurumlar sığarken iki öpüş arasına
sensiz ben kime gitsem, biraz daha yalnızlığım.

Bu son şiire bir nazire olarak şu güzelim dizelerde arayalım derin mutlulukların hasını:

Bu dünyayı seninle sevmişim ben
Benim sensiz bu dünya nemdir ey dost?

Baki

DİSCİPLE

Disciple, roman tarihinde, düşünce ve sistemin yer alışında başarılı bir aşamadır. Bu tarz romanlara araç ve olanak bolluğu vermiş olmak ayrıca, psikolojik romana, yani "Haleti ruhiyeleri, şuur buhranlarını ve dramatik hadiselerin icabettirdiği dahili muhakemelerin tahlili olan" türe değer ve itibar getirmiş olmakla dünya edebiyatında büyük ve haklı bir yer kazanmıştır.

Disciple, iki psikologun irade ve ihtiras kuramcısı bir filozofun ve bu kuramları genç bir kız üzerinde denemeye kalkışan cüretli bir şakirdin romanıdır. Tamamiyle bir tez, bir mücadele romanı olan Disciple'de, Paule Bourget zamanının pozitivist fikirlerine, ruhu maddenin tabi'i sayan aşırı materyalist kuramlara cephe almış ve onların sosyal hayatta doğuracakları vahim neticeleri, tepkileri belirginleştirmiştir. Büyük romancının, kitabının başında, Fransız gençliğine seslendiği sunuşunda endişeyle değindiği ve romanına tez olarak aldığı önemli ahlakî kaygıyı şöylece kısaltmak olasıdır. Fikirler, fiil ve hareketlere birer başlangıç olduğuna göre her fikir ve görüş sahibi, çalışma odasında, sırf mantığın ışığında yakaladığı ve "hakikat" diye aldığı fikirleri, kitapları aracılığıyla ortaya koyduğunda, toplumsal hayatta uyandıracakları kötü sonuçların yaratıcısı ve sorumlusu değil midirler!..

Karşınızda yaşlı bir adam var: Ben. "Yaşlı başlı" bir adam diyebilseydim, kıyak olurdu. Ne var ki diyemiyorum. Yaşlanmak bir doğa yasası, kaçınılmaz bir şey. Ama, bir de, hanyayı konyayı bile öğrene yaşlanmak, yani başlanarak yaşlanma var ki, o güzel işte. Başlanmadan yaşlanmak ise yürekler acısı bir durum. Çünkü böylesi yaşlılar, özveriden uzak, kekre insanlar olup çıkıyorlar. Nerede, giderayak: *"Biz bu dünyadan gider olduk: Kalanlara selam olsun"* diyen koca Yunus kıratında özverili yaşlı başlı insanlar?

Yukarıda doğa yasasından söz ederken, kafamda, Yahya Kemal'in, insan yaşamını önüyle ardıyla özetleyen şu güzelin güzeli dörtlüğü dile geldi.

Bir merhaleden denizle derya görünür
Bir merhaleden her iki dünya görünür
Son merhale
Bir fas-lı hazandır ki sürer
Gelmiş gelecek cümlesi rüya görünür.

Bu dörtlüğün son dizesini, kısa da olsa, bir süre gözardı etmek istiyorum. Ne dersiniz?

Verlaine çok sevdiğim bir ozandır. Onda, duygu ötesinde, akla mantığa dayalı bir özlem beklemem. Ama kimi kez, duygusallığın ötesinde, sevgi titreşimlerinin yanı sıra, somut dünya gerçeğine kafasıyla bir tanım getirdiği de olmuyor değil. Alın size anlamlı şu dizesini:

Eğer bu dünler, güzel yarınlarımızı yiyecekse...

Evet, bu dünler, yani, yalana, dolana, çıkarcılığa sömürüye dayalı dünümüz, özlemlerimizin güzel yarınlarını yok edecekse

bittik tükendik demektir. Verlaine'in bu dizesi, insanlığın yaşadığı ve yaşamakta olduğu trajedisini dile getiriyor diyebiliriz.

Bugün, dün olduğu gibi, geçmişin kör inançları yarınlarımızı yok etme yarışı içinde, özellikle, İslamm egemen olduğu ya da egemen yapılmak istendiği geri kalmış ülkelerde. Donmuş, dondurulmuş insan kafasının bütün çabalarının hiçe indirileceğine inanıyor ve bu inançla hepinizi selamlıyorum.

Eylül 1997

Bir yerde okumuştum, yazarını anımsamıyorum ama, şöyle deniyordu: "Bir yabancı dil bilmeyen kimse, kendi dilini bilmez, güzelliğinin bilincine varamaz."

Ayırdında olmadan, bu söz beni ilgilendirmiş olmalı ki, onu bilinçaltında besleye besleye aynı çizgiye, aynı kanıya kancayı takmış olacağım, iki yıl önce, Saint Benoit Fransız Lisesi çıkışlıları için düzenlenen bir duvar takvimine şunları yazmışım:

"Dil bilincimi, Türkçeye hayranlığımı, Fransızca kanalıyla edindim bir ölçüde. İnsanın, kendi dilini iyice bilmeden, başka dili özümseyemeyeceğine inandım. Fransızcanın incelikleri, kendi dilimin inceliklerini öğrenmeme yardım etti. Çok sevdiğim, 'Yurdum' dediğim Türkçenin değerini, Fransız yazarlarının yapıtlarından öğrendim. Saint Benoit benim için genel kültüre açılan bir pencere, bir çeşit bilgi tapınağı oldu." Malum olur derler ya, işte bana malum olmuştu bu, çoktan.

Düşünüyorum da, Yunus Emre, o arı duru dilini nasıl koruyup geliştirmiş. Yunus, inanıyorum ki Arapça ve Farsçayı iyi biliyordu. O gadı gudu diller karşısında, anadili Türkçeyi baştacı etmiş ve dili tüm tazeliği, güzelliği, duruluğu ile dizelerine aktarmıştı. Benim Fransızcadan aldığım olumlu etkiyi, o Arapçadan ters yönden değerlendirmişti diyorum ve öyle sanıyorum.

DÜNYA İNSANI OLMA YOLUNDA

Eylül 1997

İnsan okumadan yaşayabilir mi diye soruyorum kendime durmadan: Olmaz diyorum sonunda, teslim bayrağını çekerek.

Son günlerde okuduğum bir sürü yapıt arasında Eugene Ionesco'nun *Notlar ve Karşı Notlar* başlıklı ilginç kitabı var.

Tiyatro ile ilgili yazılarının bir bölümünün başlığı olarak şöyle bir saptama var:

"Kendi çağının adamı olmayı istemek, o çağı çoktan aşmış olmak demektir."

Alın size böylesine güzel, insan olma (gerçek insan olma) yolunda sımsıcak bir istek, bir özlem ki, aklınız durur sevinçten sevince kanat açarak.

Bu söz, çağını aşmak, insan olma yolunda, durmadan ilerilere kulaç atmak, kendini boyuna yenilemek, gerçekliğini yitirmiş köhne düşüncelere, inançlara saplanıp kalmamak yolunda bir uyarı dileğidir.

Akılla donatılmış tek varlık olan insan, hep ileriye yönelik atılımların tek öncüsüdür. Aklını kullanan insan, bir yerde donup kalmaz, hep kendini, içinde yaşadığı çağı aşmak, daha bir dolu dolu mutluluklara uzanmak ister. O insan yaşamını, bin beş yüz yıl öncesinin kurallarına göre düzene sokmak isteyen gericilerin, tutucuların baskısından kurtarmak, her uygar insanın başlıca görevidir bence.

DÜŞÜNCEYE SAYGI MI, KAYGI MI?

Düşünce deyince neyi anlıyoruz? Düşünce, öyle gökten inen bir şey değildir. Düşünce, kafa yormayı gerektiren, sorgulaya sorgulaya varılan bir durak, bir aydınlık durağı, bir mutluluk, bir insanlaşma durağıdır. O durağı, türlü baskılar, türlü düzenbazlıklarla, genç dimağlara aşılaya aşılaya, kişiliksiz, renksiz, körü körüne bir ezbercilik durumuna getirenler, kendi kişisel rahatlarını bu körlenmede bulanların inanılmaz çabalarıyla beslemektedirler.

Ben, bu hinoğlu yobazların çağdaşlıktan çok çok uzak, hatta çağdaşlığa düşman, örümcek kafalıların etkisiyle beyinleri yıkanmış güzelim insanların, düşünce adını verdikleri, dogmacılıktan öteye geçmeyen, bilgi (buna bilgi de denmez ya) diye yutturulan, basmakalıp, eskimiş, çağdaş dünya görüşünü nasıl benimseyeyim, söyleyin a dostlar.

Ben, bu çağdışı, insanlık dışı inançla besili, adına düşünce denen rezaletlere neden saygı duyayım ki? Soruştura soruştura, soruşturarak varılan bu düşünce birikimlerine eyvallah derim. Ama, bu yobazın, kafasına doldurduğu, akıl dışı, körü körüne edinilmiş görüşlere, inançlara neden saygı duyayım aklını kullanan bir kişi olarak?

Düşünceye saygı. Güzel ama hangi düşünceye? Düşünce adı verilen, basmakalıp ezberlikli düşüncelere mi, yoksa düşüne düşüne varılan gerçeklere mi?

Ben, kişisel çabalarla varılan düşünceden yanayım. Düşünce diye yutturulan zırvalardan değil.

İnanç denen olguya gelince, o da, özellikle eğitimsiz zavallı insanlarda rastlanan türden, temelsiz, akıl dışılığına bakarak, saygıdan çok, acıma duygusuna kaptırırım kendimi. Örneğin, Arap ümmetçiliğinin Türkiye'yi bayındırlığa kavuşturacağına inanan, daha doğrusu inandırılmış olan bir

kimseye saygı duymam için, kendimi her türlü bilimsel gerçeğe karşı çıkan, onu yadsıyan, kişiliksiz bir duruma sokmam gerekir.

SARKAÇ

İnsan özünde, doğasında, iyi ile kötü arasında bir sarkaç durumundadır. İyiye de yönelir, kötüye de.

Bana insanı insan yapan değerlerin başında ne gelir diye sorsalar, *erdem* gelir derim. O erdem ki, iyi ile kötü, güzel ile çirkin çatışmasında, iyiden, güzelden yana elde edilen bir kazançtır.

Erdemli insan, önce kendini türlü tutkulardan, kıskançlıklardan arındıran, insanlar arasında insanca, dostça, kardeşçe yaşama, saygıya ve sevgiye dayalı bir yaşama ortamında yetişen, kendini yetiştiren insandır.

Erdemin okulu var mı? Bir bakıma var, diyebiliriz. Bu okul, aile ocağında başlar, kardeş, arkadaş ilişkilerinde, okul sıralarında gelişir, en sonunda da, akılla bilincin ışığında, akla karayı ayırt etme yeteneğinde, daha çok insan sevgisinin sıcaklığında bulur içeriğini.

Erdem, bir istem, bir istenç işidir. Emerson'un dediği gibi "Erdemin tek armağanı yine erdemdir." Bu armağanı Cicero, onurda buluyor.

Erdemin özellikleri içinde en önemli olanları, ruh yüceliği, yardımseverlik, hoşgörü, hakseverlik, yalan dolandan uzak durmak, paraya pula kul köle olmamak gibi üstün niteliklere sahip olmak gelmektedir.

Dünya tarihinde erdemli kişileri düşünce, ilk akla Sokrates gelir. Onu izleyenler arasında, Yunus'umuz, Mevlâna'mız yer alır. Yakın geçmiş tarihimizde erdemli insan örneği olarak ilk akla gelen Tevfik Fikret'tir.

En büyük erdem ise, sözünü tutmak, yani sözünün eri olmaktır bence.

Maltepe Üniversitesinin çatısı altında, kitaplarımla birlikte yerleşik bir konuma kavuştum kavuşalı, Cevizli tren istasyonundan eski yurdum Bostancı'ya şöyle bir cevelan ediyorum arada bir.

Cevizli ile Bostancı arasında, on beş dakikalık bir yolculuktan, tıkış tıkış bir insan tomarı içinde, dar gelirli insanlarımızla dirsek dirseğe gelmenin tadını çıkarıyorum, sevine sevine.

Ucuzun ucuzu bu tren yolculuğunda, dokuzla on dokuz yaş arasında, pırıl pırıl, gencecik insanlarımızın vagon kapılarına takılıp, rüzgârlana rüzgârlana yol almaları beni büyük ölçüde tedirgin ediyor. Bunca güzel gençlerimizi haytalığa, sorumsuz bir yaşama sürükleyen nedenler üzerine eğiliyorum ve görüyorum ki, toplum düzeni onlara gerekli ilgiyi göstermiyor ve bilgiyi veremiyor.

Neyse, bırakalım bunu, dönelim yaşamımın son günlerine.

Bostancı'da tren istasyonundayım. Tren bekliyorum. Açıkta, bir demir kalas üzerinde oturuyorum. Yanı başıma, bir delikanlı geliyor. Cebinden bir sigara paketi (Marlboro, aşağı kurtarmaz) çıkardı. Ambalajını yırtıp paket kâğıdını gelişigüzel yere attı. Bir ders verme fırsatı çıktı ya kaçırır mıyım hiç! Domuzluğuna bir sevinçle delikanlının yere attığı kâğıtları toplayıp, yanı başımızdaki çöp kutusuna atıyorum. Bu davranışımda, Benjamin Franklin'in kulağıma küpe olan "İyi bir örnek, en yararlı öğüttür" sözünün etkisi ön planda. Delikanlı, birden uyanıp benden özür diliyor. Sanki ben onun özür dilemesi gereken bir yetkiliymişim gibi.

Topluma karşı sorumlu olma bilincine ermemiş, erdirilmemiş olmanın bir ayıbı değil mi bu? Bu bilinç nereden kaynaklanır? Elbette ki eğitimden. Eğitim derken, Hüseyin Batuhan'ın üstünde durduğu, *görgü* eğitimi ile *bilgi* eğitimi çıkıyor karşı-

mıza. *Görgü* eğitimi, ailede başlayan ve ilkokulda bilgilenme sürecine kadar süzüp giden bir eğitimdir. İlkokul öncesi görgü eğitimi, öylesine köklü bir eğitimdir ki, yaşam boyu etkisini sürdürür iyi ve kötü yanlarıyla. Bu eğitimin kötü yanları, bilgi eğitiminde törpülenebilir, ya da törpülenmez. Görgü eğitiminde ana-babadır örnek alınan. Ne demişler, "Anasına bak kızını al" ya da "O babaya böyle oğul."

Yere gelişigüzel tüküren, elinde çerçöpünü yere atan bir babanın oğlundan –bilgi eğitiminden geçmemişse ne beklersiniz, babasını taklit etmesinden başka? Bu durumda, babayı da suçlayamayız, işi o babanın babasına, hatta hatta dedesine –söz yerinde ise sülalesine kadar irdelemek gerekir.

Şimdi burada bilgi eğitimi önem kazanıyor. O eğitim ki –öğreticiler insanca eğitimli iseler– görgü eğitimin kötülüklerinden çocukları kurtarıp, birer uygar yurttaş kişiliğine eriştirebilir.

Bugüne bugün tüm umut, bilgi eğitiminde, çıkmazları aşma yolunda.

EEE'Lİ KONUŞMA YAVŞAKLIĞI ÜZERİNE

Nicedir, evet, nicedir televizyonda konuşan, ünlü ünsüz kişiler, her tümceyi, hatta her sözcüğü *eee*'lerle besleyip, bir acayip, bir katlanılması güç, konuşma, söyleşme geleneği kurmaktalar.

Konuşmacı, kendi söylevinin (kendince önemli) akışına kaptırarak, düşünce zincirini yürütmek amacıyla, her sözcüğü bir *eee* ile besleyerek, söylevinin önemini arttırdığı inancında mı dersiniz?

Her tümcede, *eee*'lerle besli konuşmalar, nerede ise bir gelenek halini aldı.

O aydının aydını Ecevit bile, kimi konuşmalarını *eee*'lerle beslenmeden koruyamadı kendini.

Başbakan'ın, sözleri arasına bir duraklama koyarak, düşüncesinin ipini kaçırmamaya çalışması, *eee*'li konuşması ile atbaşı giden duraksamalı konuşması, dostlardan uzak olsun.

Anlıyorum, insan hazırlıksız televizyon ekranı önüne çıkınca, düşüncesini toparlama fırsatı bulmadan konuşmak zorunda kalınca, düşüncesindeki sürekliliği sürdürme kaygısıyla *eee*'ler durur.

Bence, konuşma adabına çok çok aykırı bir *eee, eee* alışkanlığı, gelişti bugün. *Eee*'ler bir tümcenin devamı olarak bircankurtaran simididir simidi olmasına. Ama, konuşma arasına, sık sık yerleştirilen *eee*'ler Türkçeye atılan en büyük kazıktır bence.

Bir Batı yazarı "Bir sözcüğün, yanlış da olsa sık sık kullanılması diktatörce bir etki yaratır ve sözcük dile yerleşir" diyor.

Doğrudur. Ben bu durum karşısında, Türkçeyi *eee*'lerden kurtarmak için, Türkçeyi *eee*'siz *Konuşma ve Konuşturma* adlı ve içerikli bir dernek kurulmasını istiyorum. Var mısınız?

Televizyonda özellikle öyle çok çok *eee*'li konuşmalar oluyor ki, sonunda insanın aklında hiçbir şey kalmıyor ve ele alınan konu uçup gidiyor.

Siz, *eee*'siz okunduğunda, Türkçemizin bir çırpıda zevkine varacağınız bir yazının ufacık bir bölümünü *eee*'lerle kese kese veriyorum:

Toplumun *eee* ezici ağırlığına, *eee* ulusal zorlama *eee* paranın *eee* diktatörlüğüne *eee* karşı ilk tepki *eee* başkaldırmaktır.

Nasıl beğendiniz mi?

FAKİR BAYKURT İÇİN*

Ben onunla yüz yüze geldiğimde 17-18 yaşlarında olmalıydı. Adı Tahir'di, temiz anlamında. Sonradan Fakir adını benimsedi, tabii hep tahirliğini koruyarak. Bunca eşsiz öykü ve romanın yaratıcısı Fakir, aslına bakarsanız, bugüne bugün her bakımdan zengin bir sanat ve düşün insanıdır.

Fakir Baykurt'la yüz yüze gelmeden önce, mektupla ahbaplık kurmuştum, *Yücel* dergisinde yayınlanan ve ödül kazanan bir yazısı nedeniyle yazmıştım mektubu. Dostluğumuz bugüne dek sürüp gitti, gidiyor da.

Bir yazısı ödül kazandı ya, ona bir mektup yazıp "paranı mı istersin, yoksa o paraya kitap alıp göndermemi mi?" diye sormuştum. Mektubuma gelen yanıtında, "Bu, benim ilk telif hakkım. Onu görmek, elimle tutmak isterim" diye, o bulunmaz şakacılığıyla, beni ve tüm *Yücel*cileri kendine bağlamıştı.

Neyse, bırakalım bunu. Onunla nasıl yüz yüze geldim, onu anlatayım, belleğimde, gitgide uçup gitmekte olan belleğimde kaldığı kadarıyla.

Onunla mektuplaşıyoruz ya, günlerden bir gün bir mektubu çıkageldi. Bir ay kadar önce, Samim Kocagöz'ün konuğu olarak, on beş günlüğüne İzmir'e gitmiş. Mektubunda Samim Kocagöz'ün konukseverliğini övüyor, özellikle de İzmir'i çok beğendiğini söyledikten sonra şunu ekliyor: "Vedat Ağabey, İzmir çok güzel bir kent. İstanbul için de çok güzel diyorlar. Doğru mu?" Hadi, gelin de yanıt olarak, "Gel de gözlerinle gör, konuğum olarak" demeyin. Haftasına varmadan Tahir oğlum, o cin bakışlı, şirin gülüşlü, ilk rastlayışta insanı büyüle-

* Bu yazı, Devlet Tiyatroları ve Balesi Çalışanları Yardımlaşma Vakfı'nın (TOBAV) Saygı Gecesi adıyla düzenlediği gecede, sevgili dostum, bir ölçüde öğrencim Fakir Baykurt için yüreğimden kopan bir kutlama yazısıdır. (10 Mart 1997)

yen sıcaklığı, dost, kardeş, arkadaş tutumuyla çıktı karşıma, Kadıköy'deki babam evime ayak basarak ve de kız kardeşim Mihrimah'ın yakın ilgisinde kendini bularak.

Kadıköy'deki baba evi iki katlıydı. Bir de en altta iki odalı bir bodrum katı vardı, bir güzel bahçeye açılan. Fakir'den bir gün önce Atalay Yörükoğlu gelmişti konuğum olarak. Bir rastlantıyla iki güzel insan bir araya geleceklerdi. Seviniyordum. Atalay, birinci sınıf dostum, yandaşım, çeviri ve yazı konularında paydaşımdı, üstün yetenekli bir tıp öğrencisi olarak. O da *Yücel*'de yazı yazıyordu.

Bu iki güzel genç insan, bodrum katının iki odasını paylaştılar, ama beni bir türlü paylaşamadılar ve durmadan birbirlerini yediler.

Gündüzleri, Fakir'le kimi kez denize gidiyor, kimi kez *Yeni Ufuklar*'ın basıldığı matbaaya uğruyor, dergiye konan yazıları okuyup düzeltiyorduk. Bu uğraş, Fakir'i, her şeyden çok sevindiriyordu. Bu süre içinde Fakir'i, sanat dünyamızın tanınmış kişileri ile görüştürüyordum. Bir gün Fakir'le Atalay'ı Burgazada'ya, dostum Peride Celal ile tanışmaya götürdüm. On dakika geçti geçmedi, canciğer oldular, öylesine şeytan tüyü vardı "adam olacakları zaten şeylerinden belli olan" bu iki delikanlıda.

Ben bu yazımda, Fakir'in öykücü, romancı olarak sanatı üzerinde durmuyor, onu tanıdığım kadarıyla, insan kişiliği açısından değerlendirmek istiyorum. Ama bu ara, onun sanatçı kişiliğine öncülük eden amacını kendi ağzından size aktarayım diyorum.

Fakir, öykülerinde ve romanlarında "toplumun en ağır işçilerini; üretim işlerini yapan insanların (yani köylülerin) bilinçüstü, bilinçaltındaki isteklerini, tepkilerini, belli başlı çelişkilerini" dile getirmektedir, tabii, sanatın gereklerini göz önünde tutarak, hem de adamakıllı tutarak.

Fakir'in ilk basılı kitabı *Çilli* adlı öykü yapıtıdır, 1955'te yayınlandı. Ondan üç yıl sonra *Yılanların Öcü* çıktı ortaya. Bu yapıtın, Yunus Nadi Roman Ödülü'nü kazanmasında benim de ufacık bir payım olduğunu söylemeden edemeyeceğim. Bili-

yorsunuzdur: Bu ödül jürisinin başkanı bir süre Halide Edip Adıvar'dı. Benim on üç yıl boyunca, yakının yakını bir ana-evlat ilişkisi içinde, sırdaşı, tam anlamıyla gönüllü sekreteri olarak çalıştığım Halide Edip, beni uzun süre hukuk doktoru değil, edebiyat doktoru bellermiş. Bunu çok sonraları öğrendim. Neyse. O, bana günün edebiyat ve sanatı konusunda yetkili biri gözüyle bakıyordu. Kendisi İngiliz Edebiyatı profesörü olarak, yerli yapıtları okuma fırsatı bulamıyordu. Edebiyat konusunda bana güveniyordu nasılsa. Jüri toplantısından bir gün önce beni karşısına alıp oyunu kime vermesinin yerinde olacağını sorardı. Daha önce de, Yaşar Kemal'in *İnce Memet*'inde olduğu gibi, bu kez de Fakir Baykurt'un *Yılanların Öcü*'nde, bir tek oya burnumu sokmuş olmanın sevincini ve onurunu hep yaşayıp dururum.

Bu oylamadan sonra, Fakir'i seyrek görür oldum. O, sanatçılığı yanında, emekçilerin yandaşı olarak TÖS'te (Türkiye Öğretmenler Sendikası) eylemci kişiliğini ön plana alıp yoğun çalışmalar içine girdi.

Onunla son olarak, on-on beş yıl önce Almanya'nın Duisburg kentinde, yurttan getirdiğim büyük bir şişe rakı ile, kendi sofrasında kafa çekip eski günleri anlata anlata bir gün geçirmiştik. Şimdi onunla, Devlet Tiyatroları sanatçılarının düzenlediği bir sevgi gecesinde bir arada olabilmenin sevinci ile bu birkaç satırı karaladım. Fakir Baykurt, güzel ve vefalı dostum Fakir, bir ummandır. Ben size, bu yazımla ummandan bir damla sundum. O kadar.

Fazıl Hüsnü'nün *Karşı-Duvar* dergisinde çıkan *Türk Olmak* adı altında topladığı şiirlerinin bir yerinde şöyle bir dize var.

Geceden gündüze, eskiden yeniye
Yürü sen,
Yürü sen,
Türk olmak yaşamak demektir.

Bence Türk olmak yanında ve de üstünde insan olmaktır yaşamak.

Biliyorum, Fazıl Hüsnü benim bu sözümü, bir eleştiri değil, kendinin de benimsemiş olduğu bir dünya görüşüne yaraşır bir yorum olarak karşılayacaktır. Ona olan sevgim ve saygıma sığınarak dile getirdiğim bu görüşe onun da yüzde yüz, candan katılacağına inanıyorum.

Nedir, geceden gündüze yürümek? Kendimi bildim bileli, yani on yaşımdan beri, Türkiye'de, günlük yaşam çizgisinde, karşıt iki görüşün sürekli çatışma durumunda olduğunu görmüş ve karanlıkla aydınlık arasındaki savaşımın sürüp gittiğine tanık olmuşumdur.

Geleneklere, göreneklere körü körüne bağlı olarak yaşamak, insan onuruna ters düşer bence.

Çağdaş yaşamın, hele, hele, bir yandan teknik alandaki akıl almaz yeniliklerine tutkuyla bağlanıp, gününü gün ederken, öte yandan bin beş yüz yıl öncesinden kalma köhnemiş, akıl dışı inançlara sarılmanın insan kişiliğine ne denli ters düştüğünü görmezlikten gelemeyiz.

Türkiye, Atatürk'le Aydınlanma Çağına adım atarken, eskiye bağlı çıkar çevrelerinin tepkisi olacaktı ister istemez. Ne var ki, yurt sevgisini bırakın, insan sevgisini hiçe sayan geri ka-

falı yobaz başbuğların, eğitimsiz halk kalabalığını, türlü yollardan avuçlarının içine almaları, günümüz Türkiye'sinin en büyük sorunudur.

Yeni seçim istekleri, gerici kesimin ekmeğine yağ sürecektir.

Faziletin bir rezalet olduğunu, olacağını hesaba katmayan bir görüş Türkiye'nin yıkımı olacaktır.

Benden bu kadar.

Varlık, Mart 1997

Geçen gün, bir köşede uyuyup duran kâğıtlarımı karıştırırken, günlük diyebileceğim, zaman zaman daktilo başında, duyup düşündüklerimi tuşlara havale ettiğim notlarımla karşılaştım. Kendimi tanıma ve tanıtma bakımından ilginç bulduklarımı okurlarıma sunayım dedim. Amacım, bugünü geçmişte aramak değil tabii, olsa olsa, geçmişi yine geçmişte yakalamaktır, kuşkusuz.

25 Nisan 1972

İsmet Zeki, Meydan-Larousse'ta bana Sadi'den bir şiir okudu:

Ânan ki hâkrâ be nazar kimyâ kunend
Âyâ buved ki gûşe-i çeşmi be mâ kunend.

Türkçesi şu:

Onlar ki kara toprağı bakışları ile altına çevirirler
Acaba göz ucuyla bize de bir bakmazlar mı?

Şiirin Türkçesini, *Yeni Ufuklar*'a gelen üniversiteli öğrencilerime okuyorum.

26 Ocak 1973

Cem Yayınları'na gittim. Dağlarca, Vietnam üzerine yazdığı bir şiiri okudu. "*Ben Vietnam bayrağı olmak istiyorum*" diye bir dize vardı, sakıncalı mı değil mi diye tartıştık üstünde. Sonra Sabahattin Eyuboğlu'ndan söz ettik. Cenaze günü, Merkez Efendi Mezarlığı'nda, o karanlık çukura tabut konurken, Dağlarca, uçaklardan atılan bir bombanın açtığı bir çukur düşünmüş. O çukur, Sabahattin'in gömüldüğü çukurdu. Sanki bir bomba atılmış, hepimiz şaşkına dönmüşüz. Korkudan orada

donup kalmışız. O sıra, rastlantı ya, bir uçak geçmişti, gürültüyle, Dağlarca paniğe kapılmış o sıra.

"Ölüm, yarı aydınlıktır" diyor Dağlarca, Sabahattin ölümüyle bir aydınlığa çıktı, diyor. Çünkü onu daha başka bir ışık altında görüyoruz.

10 Şubat 1997, Göztepe

Bugün Pazar, saat 16.00. Sabahın onundan beri, birikmiş gazeteleri okuyorum. Arada bir karşıdaki arsaya gözüm kayıyor. Bir ay önce, iki katlı nefis bir villa yükseliyordu o arsada. Buldozerlerle yıkıp bir çırpıda düzlüğe çevirdiler her şeyi. Şimdi, iki metre derinlere kadar kazılan arsada, yirmi ile kırk yaş arasında on beş işçi elde kürek, tümsekleri düzeltmekle uğraşıyorlar. Arsa sular içinde. İşçilerin ayaklarında lastik çizmeler var. Hepsi de kazaklı. Başlarında yaşlıca, sert suratlı bir gözcü var. Göz açtırmıyor hiçbirine. İşçiler durmadan çalışıyorlar, herkesin sinemalarda, eşiyle dostuyla dirsek dirseğe oturup vakit geçirdiği bir anda, kafalarının ardında bin bir çeşit kaygıyla cebelleşe cebelleşe. İki ayı bulmaz, altı yedi katlı, bilmem kaç daireli koca bir yapı yükselecektir, şu yer yer gölcüklerle kaplı, çamura batmış arsada. İki ay sonra, kaloriferli, beyaz duvarlı, dayalı döşeli daireleriyle göz alıcı bir yapı çıkınca ortaya, birer yabancı oluverecek bütün bu temel kazıcı, harç kürücü, duvar yapıcı, onlarla birlikte elektrikçisi, dülgeri, marangozu vb. bir sürü işçi. Sonra çekip gidecekler, gecekondularda, kahve köşelerindeki yoksul yaşamlarını sürdüre sürdüre, başka yapıları temelden başlayıp çatılara kadar yükseltme çabalarına. Oldum olası düşünürüm, şu görkemli yapıların yükselmesinde, ekmek parasına, boğaz tokluğuna dişini tırnağına takarak çalışan, kol güçlerinden başka dayanakları olmayan insanların günün birinde, herhangi bir dairenin zilini çalıp, "Bu yapının temelinde alın terimiz var. Şöyle bir gececiğine konuk oluverelim size, bir sıcak çorbanızı içelim, banyonuzda yıkanıp, kaloriferinizle ısınıp bir kanepenizde tüneyip sabahlayalım," diyebilmelerini, demeye hakları olmasını.

Ne garip, ne rezil bir iştir şu kapitalist dünyanın işi. İnsanın kendi evini değil de başkasının, hem de kendi zararına kazandığı parayla caka satan başkasının evini yapması; sonra da bir gecekonduda ömür çürütmek zorunda kalması olacak iş mi?

Yıllarca öncesinin Köy Enstitülerindeki imece yapı çabalarını anımsıyorum. Her enstitüden, yaz aylarında, öğrenci grupları, önce kendi yapılarını yapar, sonra da başka yerlere gidip evler, işlikler, yatakhaneler vb. yaparlardı. Bir güzel imeceydi bu. Herkes yapılan yapıların normal sahibiydi. Emeği geçen herkes o evlerin normal konuğu olabilirdi. Enstitülü olsun olmasın, herkes, o yapıların her an kapısını çalıp, "Tanrı misafiri" olabilirdi orada. Oysa "Kul misafiri" olmalı, insanın Tanrı'dan değil, Kul'dan yani insandan istemeye hakkı olmalıydı böylesi bir konukluğu.

Daktilonun tuşlarına kaptırmışım kendimi. Kafamı arsadan yana çeviriyorum. Boşalmış birden. Koca arsa bir çöle dönmüş. İnsansız bir arsa. Hüzün verici bir görünüme bürünmüş. İnsansız, konuksuz ev mi, arsa mı? Sizin olsun. Gecekonduya razıyım, elverir ki, içinde insan olsun; ekmeğini namusuyla kazanan, pabucu donu gömleği yırtık, ama yüreği sağlam, sıcak insan.

Ne işkencedir, şu zavallı insanlarımızın, hele yapı işçilerimizin –şimdilik onlar var gözümün önünde ve yüreğimin ta içinde– çektikleri. Oysa, iki ay öncesinin sıkıyönetim görevlisi, şimdinin "sokak adamı" emekli generali F. Türün'ün itiraf zorunda kaldığı işkenceler, küçüğünden büyüğüne kadar solcu aydınlara çektirilen işkenceler hiç kalır bunun yanında. Bu bozuk düzen, sermaye güçlerinin yararına işleyen bu düzen sürdüğü, haklı bir düzen yaratılmadığı sürece, kendi kaderlerine bırakılan milyonlarca insanımızı, işkencenin en sinsisi olan böylesi bir sömürü kasıp kavuracaktır.

Nezaretlerde, emniyet binalarında, falakalı, elektrikli, zincirli, gözbağlı, ırza susamış coplu işkencelere mertçe katlanan bunca insanın çilesi neyin bedelidir, milyonlarca insanın zavallı insanımızın hakkını koruma çabasının bedeli değilse?

Saat üçten beri evdeyim. Notlarımı düzene koymaya çalışıyorum güya. Ne mümkün. Öylesine dağınık ki her şey, aylar ister, kâğıtlarımı, konulara göre dosyalara koyma işi. Hem doğrusu, için için kaçınıyorum bu düzen işinden. Zavallı Orhan Burian, kanser teşhisiyle hastanelere düşmeden önce, sayısız zarflar içine koymuştu notlarını. Bir iki bavul dolusu notlarını bana gösterdiği zaman, içimi inanılmaz bir rahatlık duygusu kaplamıştı. İmrenmiştim Orhan'a, benim gibi dağınık bir insanın ulaşamayacağı böylesi bir düzen inanılır şey değildi. Ama, her şey yoluna girmişken, tam verimli bir çalışma ortamı hazırlanmışken, her şey alt üst oldu, o körolası hastalık yüzünden.

Şimdi bir yıl oluyor, şu Göztepe'deki eve taşınalı. Bir süre, bir yıllık kontratın bitiminde evden çıkmaya zorlanabilirim kaygısıyla, kitaplarımı notlarımı hiçbir düzene sokmadım. Bile bile. Kiracı olmanın kaçınılmaz cilvesi bu. Belli olmaz. Ev sahibi, çık, deyiverir. Nitekim, Tevfikpaşa Sokağı'ndaki o güzelim çatı katından, ev sahibinin bin dereden su getiren nazik isteği üzerine ayrıldım. İnsan, istenmediği bir yerde kalabilir mi? Mahkemelik olmak, işi inada bindirmek de var işin içinde. Ama, ben böylesi iğrenç durumlara girmek istemem.

Tevfikpaşa Sokağı'ndaki çatı katı, iki kez, kapısı ustaca kırılarak, polisçe aranıp taranmıştı gece yarıları, ben evde yokken. Ev sahibi tedirgin olmuştu. Evin üstüne kat çıkacağım diye, benim o evde oturamayacağımı bana anlatmıştı, iri yarılığından beklenmeyecek bir incelikle.

İşte, bir yıldır Okullar Sokağı'ndayım. Bu evi Aziz Nesin buldu bana. Sonra da, beni buraya bağlamak için evi satın almaya zorladı beni. Ev sahibi olmak mı, bütün hayatımda kaçındığım bir şeydi bu. Mal mülk sahibi olmaktan nefret ettim bütün ömrüm boyunca, hâlâ da nefret etmekteyim. Belki doğru bir şey değil bu. İnsanın, günün birinde kovulmayacağı bir evi, iki gözlük bir evi olmalı. Vazgeçemeyeceği kitaplarıyla baş başa kalabileceği bir evi olmalı.

On yıldır, baba evi satılalı beri, üç ev değiştirmek zorunda

kaldım. Bir göçebe hayatı ki sormayın. Her seferinde, o yedi sekiz bini bulan kitaplarla yollara düşmek, konu komşunun kuşkulu gözleri önünde, bunca kitapla bir yerlerden ayrılıp, bir yerlere varmak kolay şey değil. Bunun acısını, ancak çekenler bilir.

Neyse şimdilik bu evde, hiç olmazsa, üç yıl kalabileceğim. Aziz Nesin evi kızı adına satın aldı. Ve ben onun belalı kiracısı oldum. Atamayacağı, satamayacağı bir kiracı.

Ama, yine de kitaplarıma, notlarıma bir düzen veremiyorum. Verirsem, her şey bitmiş olacak sanıyorum. Orhan Burian, her şeyi düzene koymuş, verimli bir çalışma ortamı hazırlamıştı kendine. Ama sonu gelmedi.

Hiçbir şeyi düzene koymak istemiyorum. Koymayacağım da. Önce kitaplarımı dağıtacağım, yakın dostum öğrencilerime. Geri kalanları da, bir kitaplığa vereceğim. Başka türlü rahat edemeyeceğim, biliyorum.

Ama, ben bugün bütün bu kaygıların dışındayım. Hayatımın kaydığını, kaymakta olduğunu iyiden iyiye biliyor ve aslını ararsanız, hiç de hayıflanmıyorum. Öylesine güzel günler yaşadım ki, gözüm arkada kalmış değil. Sevmenin ve sevilmenin –bugün hepsi hayal olsa da– anlatılmaz mutluluğunu yaşadım. Bugün, beklediğim insan kapımı çalmadı. Çalmak istemedi belki. Helal olsun. Günümün geçtiğini biliyorum ya. Yaş altmış iki. Artık burada durmam gerek. Bütün duygusal coşkulara kapımı kapamalıyım. Kapamasam da, kapatırlar. Bunun şaka götürür yanı yok. İnsanın, bir yerde hizaya gelmesi gerek.

Ben hizadayım şimdi. Birazdan, çıkıp sinemaya gideceğim. Bilet aldım önceden. *Köpekler*'i göreceğim. Altı yedi aydır, ilk kez sinemaya gidiyorum. Bugüne kadar kendimi umutsuz bir sevdaya köle etmiştim. Artık etmeyeceğim. Üç beş günlük ömrüm kaldı.

Yaşasın, özgürlük!

GENÇLİK

Gençlik, gelgeç bir dünyada, gelgeç bir çağın, fizyolojik bir filizlenip yeşermenin adıdır. Yaşlıların ağızları sulana sulana bakıp; imrendikleri çağın adı.

Gençlik, kaşla göz arasında uçup gider farkına varılmadan. Verlaine, bir dizesinde: "*Ne yaptın gençliğini?*" diye başa kakarcasına suçlar adeta, gençliğinin değerini bilemeyenleri. "Geçti gider ömrümüz, geri dönülmez" sözünün bilincinde olmadan yaşlılığa merdiven dayayanlara acınır sadece.

Ben ne zaman yaşlandım da, geçmişimi, yani gençliğimi, özlemle, hayıflana hayıflana andım, anımsamıyorum. Çünkü, hiçbir zaman gençlikten kopma diye bir duyguya kapılmadım, kafam ve yüreğim tazeliğini, coşkusunu yitirmediği, yitirmemekte olduğu sürece. Seksenlik bir gençken 18 yaşında bir kıza tutulan Goethe'ye ne demeli? O Goethe ki, bir yaşında şöyle diyebiliyor: "Kendimi pek iyi hissetmiyorum. Çünkü bugünlerde ne bir bir kimseye âşıkım, ne de biri bana."

İşte böyledir yaşlı gençlik. Çarpar insanı, sevdalara salar, doyuma hiçbir zaman varamadan.

Gençlik ki bir Fransız atasözünün "şarapsız sarhoşluktur" dediği, özellikle eğitimsiz gençlik, kırıcı, yıkıcıdır. Öyle olmasa Victor Hugo: "Barbar ulusların gücü, gençlerden gelmektedir" diye bir haklı tanı koyabilir miydi ortaya?

Gençlik düşüncesini, ruhunu, aşka, sevgiye doymazlığın mucizemsi diriliğini, hadi gelin, büyük şair Dağlarca'nın şu nefis dizelerinde yaşayalım:

Kim seven en çok
Yalnız adam sever ancak
En çok gözü kalmıştır çünkü
En çok güzelde.

Varlık, Kasım 1997

Konuşma Deyince

İnsanlar konuşa konuşa, hayvanlar koklaşa koklaşa anlaşırlar.

İyi, güzel de insanlar konuşarak da anlaşmaz olurlar. Değil mi? Konuşmak güzel bir araç anlaşmak için. Ne var ki, konuşma, çoğu kez anlaşmazlık aracı da olabiliyor. Ağızdan çıkan söz, alçak sesli de, yüksek sesli de olabiliyor.

Yüksek sesli söz, her zaman değilse de, çoğu kez bir kavganın habercisi oluyor. Bizim toplumumuzda, eğitilmemiş insanlar, özellikle de kadınlar, bağıra bağıra konuşuyorlar, sağlarındaki sollarındaki insanları hiçe sayarak.

Alçak sesle konuşmanın bir uygarlık yetisi, belirtisi olduğunu içine sindiren bir toplum uygar bir toplumdur, diyebiliriz.

Konuşma, bir insanın kültür düzeyini anında açığa vurur. Öyle insanlar tanıdım ki, ağızlarını açtılar mı, bir kültür deryası ile karşı karşıya olduğumu hemencecik anlardım. Ama öyleleri de vardı ki, ağızlarını açtılar mı, pılını pırtını al, kaç allah kaç, kurtar paçanı.

Rosa Luxemburg'un *Hapishane Mektupları* adlı yapıtında şunlar yazılı, ibretle okunması gereken:

"Benim sokağımdaki hapishanede hal ve tavrıyla kraliçeyi andıran bir kadın mahkûmla karşılaşmıştım. Ruhunda aynı ölçüde soylu olduğu haline kapılmıştım. Derken, hizmetçi olarak bizim bölüme geldi, iki gün sonra o güzel görünüşün altında öyle bir aptallık ve bayağılıkla karşılaştım ki, rastladığım zaman bakamaz oldum. Sonunda, Milo Venüsü'nün yüzyıllara kafa tutan bir güzelliğe sahip oluşunun, ağzını açmayışından ileri geldiğine inandım. Konuşsaydı, bütün güzelliğini yitirirdi."

Alıntısız Yazı

Geçen gün, bir dost toplantısında yazarlıkla ilgili bir konu üzerinde tartışılırken, sevgili dostlarımdan biri, bir okurumun beni, yazılarımda yerli yabancı düşünür ve yazarlardan çok alıntı yapmakla suçladığına tanık olduğunu söyledi. O okurum beni kınayıp suçlamakta haklı olabilir. Ne var ki, bir yazar, gökten hazırlop düşen bir yaratık değildir. Yazarlığının kökeninde, içinde, özünde başka yazar ve düşünürlerin "rahle-i tedrisinden" geçmişlik vardır. Bir yazar, okuya okuya, okuduğunu sindire sindire pişer, gelişir.

Yazılarında, adlarını anmadığı nice nice düşünür ve yazarın damgası vardır. Bir yazar, alıntıları düşüncelerine bir dayanak olarak kullanır. Bu konuda aklıma birden büyük denemeci Montaigne geldi. Montaigne tüm denemelerini başka yazar, sanatçı ve düşünürlerden aldığı alıntılarla süsler, görüşlerini bu yoldan pekiştirir. İngiliz denemeci Bacon'a baktım, o da, az da olsa alıntıya başvurmadan edememiş.

İnsan, hele bir yazar, tek başına bir hiçtir. Başkalarıyla olan ilişkilerinde yoğrula yoğrula insan ve yazar olur. Yazar olarak bu insan elbette alıntılara başvuracaktır. Başvurmazsa yararlandığı ve adlarını gizli tuttuğu yazar ve sanatçıların düşüncelerini *miri malı* saymakla, kendine biraz utanılası bir paye biçmiş olur bence. Hepsi bu. Hayır hepsi bu değil. *Adam Sanat* dergisinin Ekim sayısında çıkan Gürhan Tümer'in *Aziz Augustinus ve Ben* başlıklı, alıntılarla dolu nefis yazısını, eşi bulunmaz alıntılı bir yazı örneği olarak okumanızı diliyorum, bütün bu tür yazıların ne denli yetkin olabildiğini kanıtlama bakımından.

Halk ve Demokrasi

Demokrasi, yani halk istemiyle yönetim, eğitilmiş halklar için vardır. Bunu ben söylemiyorum ama, böyle söylemeyi hep düşünmüşümdür.

Eğitilmiş halk nasıl olur? Halk, yani insan kalabalığı, eğiti-

lir mi bir bütün olarak? Eğitilebilir demek güç. Halk, daha çok güdülür, etki altına alınabilir, yerine göre kışkırtılır, uyutulur, büyülenir. Bunun örneklerini gördük Hitler Almanyası'nda, Mussolini İtalyası'nda. Bizde de Erbakan'ın yarı güdümündeki Türkiyemizde gördük, görüyoruz da.

Halk eğitilemez, eğitimli halk olmaz, demek istemedim. Evet, halk yığınlarını eğitmek güçtür. Halk değil, ancak bireyler eğitilir, o da okullarda. Okullar kitle eğitimi için değil, birey eğitimi için vardır. Ancak eğitilmiş bireylerden oluşan halk kitleleri olabilir, o da eğitilmiş bireylerin etkisiyle.

Şimdi gelin bir düşünelim. Öyle bir ülke düşünelim ki, tıpkı bizimki gibi, orada adalet, ahlak anlayışı, töreler, gelenek görenekler, çağdaş bilimin gerisinde kalmış olsun. O ülkede eğitimin yalnız ortaokul dönemi değil, lise dönemini de kapsaması kaçınılmaz, bir ölüm kalım sorunudur. Ancak bu durumda, insanlar güdümlü oy deposu olmaktan kurtulup, özgür seçmen kişiliğini elde edebilir. Demokrasi de, ancak ve ancak eğitimli bireylerden oluşan toplumlar için var olabilir.

Ayrılık Sevdaya Dahil

Attilâ İlhan'ın *Bütün Şiirleri II* adlı yapıtının başlığı böyle. Evet, dünya yüzünde hiçbir sevda serüveni yoktur ki ayrılıktan nasibini almamış olsun. Her sevdada bir ayrılık vardır, olmuştur, olacaktır da. Dünya edebiyatına bakalım bir. *Leyla ve Mecnun* masalı nedir *sevdaya dahil ayrılığın* acısını, sızısını yansıtan bir öykü olmaktan başka. Sevda acısı, kimi kez cana kıymakla sonuçlanan acısı, Goethe'nin *Genç Werther'in Acıları* adlı yapıtında somutlaşmakta. Bir arkadaşının nişanlısına tutulan Goethe, yürek acısını, sevda ayrılığını nefsine yediremeyen bir tutumla canına kıymaya varan bir çılgın, bir akıldışı atılımın öyküsünü dile getiriyor.

Attilâ İlhan, Türkçeye perende attırmasını bilen bir sanat ve düşünce adamı. Şiirlerinde olduğu kadar düz yazılarında da özgün bir dil kullanmasını biliyor. Yukarıda adı geçen kitabın

başlığında içerilerine yansıyan "Yandım Allah" ezgisi nasıl da bulmuş içeriğini şu güzelim dizelerde:

"Biliyorsun
İçimde kirli bir balon gibi büyüyen boşluğun
tek bir sebebi var
senin yokluğun"

Attilâ İlhan dolu dolu yaşamışlığın belgelerini şiirlerinin dokusuna aktarıyor. Şair, bu kitabında, her bölümün başına, Türk şiirinin Fuzuli'den başlayıp, Hayali, Ruhi Bağdadi, Nesimi, Şeyhi, Necati, Nail-i Kadim, Neşati gibi büyük ustalarından dizeler koyarak, şiir dünyamızı ne denli yakından tanıyıp özümsediğini de gösteriyor.

Bu yazıyı, Attilâ İlhan'ın çok sevdiğini sandığım, benim de olesiye hayran olduğum Nesimi'nin şu dizeleriyle bitirmek istiyorum.

"Gel gel beru kim savmı selatın kazası var
Sensiz geçen zaman-ı hayatın kazası yok."

Güzel bir yaşam, olgun çağda
gerçekleşen gençlik düşüncesidir.

A. de Vigny

Fransız yazar Antoine de Saint-Exupéry'nin, bir kız arkadaşına yazdığı mektupları bir araya getiren yapıtın adı bu. Yazarların, sanatçıların mektuplarına ben gençlik mektupları gözüyle bakmışımdır hep, yazarlarının yaşlarını hesaba katmadan. Çünkü, bence mektuplar yaşlanmıyor, hep genç kalıyorlar, özel dosyalarında olsun, dergilerde olsun, kitaplarda olsun.

Nicedir, otura kalka, okuyup duruyorum bu güzelim mektupları. Bunlar, yazarın, Rinette diye seslendiği, belki de düşsel bir sevgiliye sunulmaktadır. Usta bir havacı da olan yazarın gençlik mektupları adını verdiği bu mektupları, havalarda geçen günlerde yazarken, pek de genç sayılacak bir dönemi yansıtıyor, olgun bir sanat ve düşünce adamı olarak.

Daha nice nice önceleri, yazarın *İnsanların Dünyası* adlı romanını Fransızcasından okuduğumda, anlatım güzelliği karşısında adeta büyülenmiş ve onu, basılır basılmaz kaygısına düşmeden dilimize çevirmeye koyulmuştum büyük bir coşkuyla.

Aynı coşkuyu *Gençlik Mektupları*'nı okurken de yaşadım, bu kez çeviri işine soyunmadım, sadece, mektuplarda ilginç bulduğum kimi bölümlerden alıntılar yapmayı uygun buldum.

Yaşamının olgun döneminde, uçağı ile kıtadan kıtaya seyirten yazar, dünyamıza kuşbakışı gözlemler dışında, kendi özel dünyasına da ayna tutuyor; düşünce ve duygularını bir filozof yetkinliğiyle dile getirerek.

İşte size bu alanda ilginç bulduğum kimi örnekler:

"Akıllı bir insanın niteliği, başkalarının sözlerini anlamak, onlarla o konuları konuşmaktır."

○

"Görüyorsunuz Rinette, insan, ancak sürekli bir disiplinle düşüncesini doğru yolda eğitebilir ve bu da, bir insanın sahip olduğunu en değerli şeydir. Ama göreceksiniz ki, insanlar belleklerini, bilgilerini, söz becerilerini arttırmak istiyorlar da, akıllarını hemen hemen hiç geliştirmeye yanaşmıyorlar. Doğru düşünce yürütmek istiyorlarsa da, hiçbir zaman doğru düşünmek istemiyorlar."

○

"Karanlık olan, aydınlık olandan daha çekicidir. Bir olayın iki türlü açıklamasında insanlar kendiliğinden karanlık olanın yanında yer alırlar. Çünkü öbürü yani gerçek olanı, basit ve sıkıcıdır, insanın saçlarını diken diken etmez."

○

"Aykırı bir düşünce, gerçek bir açıklamadan daha çekicidir ve insanlar bunu yeğlerler. Bu söylediklerim geneldir. Birçok düşünce yanılgılarını bu gereksinme ortaya koyar. Bu gereksinme, anlamak için değil, heyecanlanmak (coşmak) için düşünceleri yakalama gereksinimidir."

○

"Büyüklük, önce –ve hep– insanın kendi dışındaki bir amaçtan doğmaktadır. İnsanı kendi içine hapsettiniz mi, yoksullaşır."

○

"İnsanlar ne olduklarını değil, ne olabileceklerine feda etmelidirler kendilerini. İnsan boşa harcadığı zamanlarda, çalışma zamanlarından daha az büyüktür. Evet, kesinlikle, insanı değiştirmek gerek ve tek yöntem de ona boş zaman sağlamaktır.

○

"İki ahlak vardır: Dostlukların ahlakı, düşüncenin ahlakı. İkisi birbiriyle uzlaşmaz. Biri bireyin, biri de insanların ahlakıdır."

○

"Kimi insanların tüm yaşamları alışkanlıklardan ibarettir. Ben, alışkanlıklardan korkuyorum."

○

Leon Welth'ın tanık olduğu bir konuşma. Bayan soruyor:

"Peki ama bayım, insanları seviyorum diyorsanız, niçin onları Tanrılarından uzaklaştırıyorsunuz, tek yüce avuntuları olan Tanrılarından?

Yanıt: Başkalarını aramaları için bayanım, çenenizi dağıtmaları için."

○

Exupéry'nin düşüncesini özetlemek gerekirse, onun şu sözlerine kulak vermemiz gerekir: "Biz insanlar, birbirimize ulaşmayı denemeliyiz. Kırlarda, uzaktan uzağa yanan bu ateşlerin (yıldızların) birkaçı ile haberleşmeye çalışmalıyız."

Ona göre, dünyamızın ideal insanını ancak ruh yaratabilir, o da balçığa soluğunu değdirirse.

AĞLAMAK

Ağustos 1997

Erkekler ağlamaz diye gelenek ve göreneklerimizde yer etmiş bir inanış var. Erkek dediğin güçlü bir yaratıktır, öyle kendini kaptırıp acıklı olaylar karşısında kendine yakışmayacak bir duruma düşmez ağlayarak, deniliyor. Yine deniliyor ki, ağlamak kadınlara, yani güçsüz, zavallı yaratıklara özgüdür(!) Onlar için ağlamak bir çeşit kendini savunmaktır. "Ben zavallı bir yaratığım, bana yapılan haksızlıklar, hoyratlıklar karşısında kendimi savunacak hiçbir şeyim yoktur, ağlamaktan başka."

Ben, erkek ağlamaz görüşünün egemen olduğu bir toplumda açtım gözlerimi. Erkek metindir, kötü durumlar karşısında kendini koyuvermez, olayların üstüne çıkar.

Ama ya çıkamazsa ne olacak o zaman?

Ağa paşa, şeyh meyh saltanatında yaşayan sürü sepet zavallı insanlar, haksızlığa uğradıklarında, ağlamayıp da ne yapabilirler, tepki gösterisi olarak?

Erkeklerin de ağlayabileceğini, ağlamaya hakları olduğunu ilk kez Bedri Rahmi Eyüboğlu dostumun bir yazısında okuduğum zaman, rahat bir nefes almıştım. Çünkü ben ağlayan, sulu göz bir insanım. Acıdan, sevinçten hele sevinçten ağlarım, her ağladıkça da, Bedri dostumu anımsarım.

"Ağlarsa anam ağlar, gerisi yalan ağlar" sözü çok doğru. Bugün, gerici, yobaz kafalıların, insanın anasını ağlatanların ağır bastığı toplumumuzda analar hep ağlamakta. Nicedir Kudüs'teki ünlü ağlama duvarını anımsatan duvarla çevrili bir toplumda yaşıyor gibiyiz.

Shakespeare'in Lady Macbeth'i "Uyuyanlar ve ölüler birer resimdir sadece" diyor.

Ben, bugüne bugün seksen yedi yaşıma bastım, ama henüz resim olmadım. Resim olacağım günlere kulaç atarken, sizlere seslenme cüreti gösteriyorum.

Bugün, Mart 6. Benim doğum günüm. Bostancı'da, HATAY restoranda, yaşları kırkı geçen öğrencilerimle bir kutlama töreninde, inanılmaz bir sevgi şöleninde bir aradayız.

"Çocuklar;

Çocuklar diyorum size, çünkü ben yaşını, bir ölçüde de başını almış (hem de nasıl) bir insan olarak, sizlere böyle seslenme hakkını buluyorum kendimde.

Dünyaya geliş bir hüner olmadığı gibi, dünyadan gidiş de bir hüner değil, hayır hayır bir hüner, hem de sağı solu tedirgin ederek, dostları, yandaşları aynı hayıflanmada birbirine kenetleyerek, ortalığı altüst edip yarattığı durum, bir hünere yazgılı değil mi?

Biz yaratıklar, her gün doğup doğup ölmüyor muyuz? Günlük yaşamın nerede ise yarısını kapsayan uyku denen o özlemini çektiğimiz isteklere kanat açan, kimi kez de ürküp kaçtığımız belalara bulaşarak ulaştığımız ölüm değil mi?

Neyse, bu doğum gününde ölümden söz etmek küstahlık değil mi?

Evet, yılları arkaya alarak geldiğim bu günde siz güzel dostlarımla bir arada olmanın mutluluğunu, sevincini bana bundan daha çok hiçbir şey sağlayamaz.

Seksen yedi yıl önce, bugün doğmuşum. Ne yapalım benim bunda bir suçum yok.

Bir suçum varsa, o da sizler gibi, daha gencecik insanlarla,

dirsek dirseğe vererek bir süre daha yaşama küstahlığını benimsemiş olmamdır.

Bağışlayın. Hepinize sunturlu bir merhaba çakıyorum. Hoşçakalın."

İNSAN, KİM BU?

İnsan, doğada canlı bir varlık. Kuşlar dışında iki ayak üstünde yürüyen bir yaratık, dünya nimetlerini gövdeye indirip, onları iğrenç pisliğe dönüştüren, pislik makinesi bir yaratık. Ama, onu öbür yaratıklardan ayıran tek şey, adına akıl dediğimiz sihirli bir ayrıcalık.

Bu ayrıcalık, doğayı avucunun içine alıp, adına teknik dediğimiz bulgular, buluşturmalarla, onu aklın sınırlarını aşan bir yörüngeye oturtmaktadır. Tekniğin, böylesine akıl almaz ilerleyişi karşısında, bugün hâlâ binlerce yıl öncesinde, bir yaşam kuralı olarak ortaya konmuş olan buyruklara, körü körüne yapışıp kalmak, aklını kullanan her insanı çileden çıkarabilir ve çıkarabiliyor da.

KENDİNE İYİ BAK!

Dost, akraba, tanış, genç yaşlı tüm tanıdıkların ağzında hep, bir buyruk çeşnisindeki bu iyi niyet dileği var, ayrılış anının son sözü olarak.

Yüz yüze olsun, telefonda olsun, ayrılış anında, öteden beri "görüşmek üzere" diye noktalanan içtenlik dileği, yerine "kendine iyi bak" denli buyruğumsu bir istemde, bir dilek kullanılır oldu nicedir, genç-yaşlı ayrımı gözetilmeden bir makineli tüfek nefes kesiciliğiyle.

Nicedir düşünüyorum, nereden kaynaklandığını bu, aslında güzel, ama kullanılışında yavanlaşan bu dileğin nereden kaynaklanabildiğini?..

Her güzel sözü, her atasözü niteliğine yaraşır sözü, özel bir defterime geçirme alışkanlığım, beni bu dileğin kaynağına götürüverdi birden.

Şeyh Galip'in şu nefis dizesi; "Kendine iyi bak" dileğinin kaynağında yerli yerinde oturduğunu anımsattı bana. Şeyh Galip (Bugünün ve her günün sahte, düzenbaz şeyhlerinin üstünde, ötesinde, bir sanat, bir düşün, bir edebiyat adamı olarak gönlümüzde taht kuran Şeyh Galip), bir yerde şöyle diyor, imrenilesi bir deyişle:

Hoşça bak zatına kim
Züpde-i alemsin sen.

Ne diyor Şeyh Galip sevgilisine: "Kendine iyi bak, çünkü sen alemin özüsün, en iyi parçasısın."

Şimdi gelelim günümüzün "kendine iyi bak" dileğine. Aslında çok güzel bir dilek bu. Ama dillere pelesenk olunca ve yerli yersiz kullanıla kullanıla harcıâlemliğin sınırına varınca, insan ister istemez yüksünüyor.

Büyük küçüğe, küçük büyüğe "kendine iyi bak" derken,

amacından sıyrılmış harcıâlem niteliğine bürünmüş bir dilek takır tukurluğuna düşmeyelim diyorum, haklı olup olmadığıma siz karar verin.

Durun durun hele, iş bu kadarla bitmiyor. Yazımın buraya kadarki bölümünü okuyan genç dostum Muharrem Semir araya girdi ve bu dilek sözünün Amerikan kaynaklı olduğuna değindi. Amerikalılar, birbirlerinden ayrılırken hep *Take care of you* (Ham çevirisiyle kendine iyi bak) derler karşılıklı olarak. Bu sözün New York'ta tanığı olmuştum olmasına ama, gel zaman git zaman unutuvermişim. Amerikan hayranlığının sürüp gittiği bir bölüm insanımızın benimsediği bu sözü her duyduğumda, az buçuk irkiliyor, sanki "görüşürüz", "hoşçakal" sözlerinin suyu çıkmış olmasına hayıflanıyorum doğrusu. Ama ne yapalım ki, Amerikanca bilen, Amerikan kültürünü içine sindirmiş, kimi eş dosta ne diyebilirim, "sana ne ulan, kendime iyi bakmayacağım, çatla patla" diyesim de gelmiyor değil hani. Ama biliyorum ki, çatlasam da patlasam da bu deyim ağızlardan düşmeyecek kolay kolay.

Varsın, diyorum, toplumumuzun bir kesimi bu sözü kullansın ve Amerikan taklitçiliğinde muratlarına ersinler, benim gibi adamlar da onların kerevetine çıksınlar. Oldu mu?

Varlık

Kimi mutluluklar vardır kapınızı çalar, birden sarıp sarmalar sizi. Kimi mutluluklar da vardır peşine takıp sürükler insanı suyunu çıkara çıkara. Ben, bu mutlulukların birincisini tattım geçenlerde. Dostum Hadi Çaman, kapımın zilini çalıp, beni bir genç tiyatrocunun arabasına koyup Nişantaşı'ndaki Hati Çaman Tiyatrosu'na götürdüğünde, kendimi kızlı erkekli, güzelin güzeli bir sanatçı kalabalığı içinde buldum, sevinçten nefesim kesilerek.

Sevgi Sanlı'nın, büyük tiyatro yazarı Peter Shaffer'den çevirdiği *Küheylan* adlı oyunu seyredecektim. Sahne dışında senin benim gibi görünümlü insanlar arasında genç bir oyuncuyu, Tolga Çevik adında bir oyuncuyu tanıma fırsatı bulmuştum. Yirmi üç yaşındaki bu genç, sahnede 17 yaşındaki bir şizofren delikanlıyı canlandıracaktı.

Konu şuydu: Hafta sonlarında at ahırlarında çalışan Alan Strong adlı delikanlı altı atın gözünü oymuştu. Sorun, onu cezaevine koyacak yerde, bir psikiyatrın gözetiminde sağlığına kavuşturmak sorunuydu. Bütün oyun bu ruh hastası delikanlıyla doktor arasındaki çatışmalı, neredeyse kavgalı dövüşlü iyileştirme serüveninde gelişip, hastanın iyileşmesi ve doktorun hastalanması ile son buluyordu.

Usta yönetmen Şakir Gürzüman'ın eşsiz bir ustalıkla sahnelediği bu nefis oyunda, eşsiz yetenekli aktör Hadi Çaman dostumun yanında, çarpıcı oyun ustalığıyla seyircileri büyüleyen Tolga Çevik adlı, dört dörtlük bir aktörle karşı karşıya geldik.

Bu oyunu, art arda üç kez, tükenmez bir ilgi ve beğeni ile seyrederken, Tolga'nın her seferinde kendini yenilediğine tanık oldum. Sahne dışında herhangi bir insan olan Tolga, sahnede tanrılaşıyordu. Buna tanık olmak benim için büyük bir mutluluktu.

Tolga'yı rolünün tekdüzeliğinden kendini kurtarma çabası içinde gördüm hep. Bir rolü defalarca oynamak, bir çeşit bataklıkta bocalamak gibidir bence. Tolga gibi üstün yetenekli bir oyuncu, her seferinde, kendini rutinden kurtarıp yeni yeni atılımlarla yenilemeye çalışır. İşte Tolga bu tür bir sanat eri.

Yıllar önce, Ankara'da Devlet Tiyatrosu'nda Kerim Afşar'ın katılımı ile seyrettiğim bu oyunu, bu kez Hadi Çaman Tiyatrosu'nda izledim. Güzel bir kadro ile ve nefis bir müzik eşliğindeki bulunmaz yetenek cümbüşünde mutluluğun doruğuna vardım.

Büyük tiyatro tutkunu Hadi Çaman'ı, tiyatro topluluğunun bu 15. yıldönümünde yürekten kutlarken, tüm okuyucularımın bu nefis oyunu seyretmelerini yürekten diliyorum.

KÖY ENSTİTÜSÜ DEYİP GEÇMEYİN

Cumhuriyet gazetesinin her cuma günü aydın okuyucularına ve okuyucu adaylarına sunduğu değerli yapıtlardan biri olan Süleyman Edip Balkır'ın *Eski Bir Öğretmenin Anıları* adlı nefis yapıtını okuyorum.

Süleyman Edip Balkır Arifiye Köy Enstitüsü'nün müdürü olarak eğitim tarihimize geçmiş, inançlı, dirençli bir eğitimcidir, kafasının ışığını Tonguç aydınlığından alarak pekiştirmiş ve Orhan Veli'nin şu dizelerinde yer alarak yüreğimizde taht kurmuştur:

Şoför durdu, Enistitü Mektebi, dedi.
Süleyman Edip bey müdürün adı.
Bir yol da burada duralım;
Ellerinde nasır, yüzlerinde nur,
Yarına ümitle yürüyenlere
Bir selâm uçuralım.

Köy Enstitülerinin, Türk dünyasına kazandırdığı Talip Apaydın, Mehmet Başaran gibi üstün yetenekli aydın ve sanatçılar yanında, daha nice nice köy kökenli aydınlar yetiştirme yolunda etkili olacağı bir dönemde Enstitüler, aydınlık düşmanı yöneticilerce kapatıldı. Yoksa Köy Enstitüleri, tüm Türkiye'yi köylüsü, kentlisiyle, uygar bir dünyanın beşiği durumuna getirip, okuma yazma bilmeyen kimse bırakmayacak ve bugün gerici çevrelerce eleştirilen sekiz yıllık zorunlu eğitime gerek kalmayacaktı.

Neyse, bunları bırakıp S. Edip Balkır'ın yapıtında yer alan bir fıkrayı, Türk köylüsünün, daha doğrusu Türk insanının, anadan doğma demeyeceğim ama, yüzyıllar boyunca, pekişmiş bir köy kültürünün, bir köy bilgeliğinden yansıyan belgesi ola-

rak, yapıttaki hazırcevaplık yeteneğinin de bir örneği olarak övünçle sunuyorum.

Bahçede bayrak direğini boyatıyordum. Başımın üstünde bir kahkaha patladı. Baktım, öğretmen Cevdet. İçimden,

– Tuhaf, dedim. Bu ağırbaşlı adama da ne oldu?

Demeye kalmadı. Öğretmen vaziyeti pencereden izah etmek mecburiyetini duydu. Anlatmaya başladı:

– Gene bizim Gökmen'in hikâyesi. Şimdi yazı yazdırıyorum. Baktım, Gökmen bir satırı iri, bir satırı küçük harflerle yazmış. "Aman, Gökmen, dedim. Dikkat etsene. Şunları hep bir büyüklükte çıkart!.. dememe kalmadı Gökmen,

"Ne zararı var öğretmenim, büyük harfler küçük harflere bakarlar, küçükler büyür" dedi ve ona gülüyorum.

Arkasından ben de boyayı boyayanlar da, kendimizi tutamadık. Tıpkı Cevdet gibi biz de güldük.

Karşılıklı latife yaparlarken Hasan diyor ki:

– Sen benim ekmeğimle adam oldun. Hazırcevap Gökmen, hemen yetiştiriyor:

– Aman arkadaş acele et! Madem ki ekmekle adam yapıyorsun, bir sürü adam yap da memleketin boş yerlerini dolduralım.

KILIK KIYAFET

Her insan, kılık kıyafetiyle bir dış kişilik görüntüsü sunar çevresine içi kof da olsa.

Bir Fransız atasözü; "Elbise kimseyi insan yapmaz" der. Doğrudur, her gün ayrı bir kılıkla görünmek, görgüsüz çevrelerde insana etkin bir kişilik tafrası sağlar belki, ama görgülü çevrelerde dudak bükülen, gülümseten bir hava yaratır.

Son yılların her gün televizyonla yansıyan görüntülerinde, adına şaibelik yaftası yapıştırılan bir politikacı bayan şaibeli mal varlığının reklamını yaparcasına, bir giydiğini bir kez değil on kez giyenlerin önünde, hele hele insanlarımızın yüzde seksenının hiç mi hiç alışmadığı bir yaşam çizgisini sergilemenin utancına, ayıbına nasıl doymayabiliyor?

Son zamanlarda, özellikle de bayan çevrelerinde, hele hele belirli bir ücret karşılığında çalışanların, her gün ayrı giysilerle boy gösterdiklerine bakarak, hayıflanıyorum. İş, aslında bir eğitim sorununa dayanıyor. Çevresinde beğenilir olmayı, kültür birikimiyle değil, her gün değişik cici kıyafetlerle kazanmaya özenenlere gel de acıma.

Ne olur yani, bir insan aynı kılıkla bir hafta demeyeceğim ama, bir iki üç günlük ortalarda görünürse, kişiliğinden, onurundan, saygınlığından ne kaybeder?

Bu sözlerle "kılık kıyafet köpeklere ziyafet" yanlısı olduğum sanılmasın. Ben, palas pareler içinde yaşamın bir erdem olduğunu da savunanlardan değilim.

Çok önceleri, Andre Gide'in günlüğünde okumuştum: Yazar, ilginç bir adamdan söz ediyordu.

Bu adam yaşını başını almış, saygın bir insanmış. Ne var ki, üst başını değiştirmesi gerektiğinde vebaya tutulmuş gibi titrer dururmuş.

Böylesi duruma düşülmesini elbette aklı başında kimse iste-

mez. Boylesi durumları düşünürken şeytan dürttü, birden her türlü hayvan postu geldi takıldı kafama. Hele hele evcil hayvanların, sevip başımıza çıkardığımız köpeklerin, kedilerin oldum bittim hep aynı huy, aynı tüylerle yaşayıp durdukları kimi tedirgin ediyor, sorarım size.

Bir de, yine şeytan dürttü, çıplak insan bedenlerini düşündüm, hele hele büyük ressamların fırçalarına takılan, adına NÜ denen o güzel çıplakları.

Hadi, gelin yaşasın, derisi deri, beli bel olan tazenin tazesi insan çıplakları diyelim, müstehcenliğin beline kazmayı vurarak.

Ben, bu yaştan (87) sonra her yazdığım yazımı, bir vasiyet olarak sunuyorum, iyi niyetli genç-yaşlı okurlarıma.

Cumhuriyet, 25 Haziran 1998

Milli Eğitim Bakanı olarak Hasan Âli Yücel dönemi, Atatürk'ün başlattığı *Aydınlanma* girişiminin ve sürecinin bir uzantısıdır. İnönü'nün de katıldığı ve desteklediği hümanist atılımın öncülüğünü yapan Yücel, Türk insanına aydın ve uygar dünyanın kapısını açma yolunda büyük bir çaba harcamıştır. Tanzimat döneminde başlayan Batılılaşma atılımını sürdürme yolunda atılan adımlar, Yücel'in bakanlık döneminde eşsiz bir uygulama olanağı bulmuştur.

"Milli Eğitim Klasikleri" adıyla anılan ve sayıları beş yüzü bulan, uygar dünyanın ünlü yapıtlarını çevirterek Türk insanına sunan bu girişimin temelinde, hümanizma düşüncesi ve ruhu yatıyordu.

1941'de yayınlanmaya başlayan çeviri yapıtların başında İnönü ile Hasan Âli'nin, "Önsöz yerine geçen yazıları" yer alıyordu. İsmet İnönü, bu çeviri girişimini şöyle değerlendiriyordu. "Eski Yunanlılardan beri milletlerin sanat ve fikir hayatında meydana getirdikleri şaheserleri dilimize çevirmek, Türk milletinin kültüründe yer tutmak ve hizmet etmek isteyenlere en kıymetli vasıtayı hazırlamaktır..."

Bunu izleyen Hasan Âli'nin sunuşunda, hümanizma sözcüğü en başta yer alıyordu. Şöyle ki: "Hümanizma ruhunun ilk anlayış ve duygu merhalesi (aşama), insan varlığının en müşahhas şekilde ifadesi olan eserlerinin benimsemesiyle başlar."

Unutmayalım ki, çeviri eylemi, bizde, daha Tanzimat'ta başlamıştı, devede kulak kabilinden. Geniş kapsamlı bir atılımla, dünya klasiklerinin çevirisi, sistemli olarak 1941'lerde başlamış, altı-yedi yıl boyunca sürdürülmüştü. Tercüme Bürosu'nun övünülesi çabası ile. Büro'nun kuruluşunda başkanlığı üstlenen Ataç, bir yazısında, bu girişimi şu sözlerle destekliyor ve yürek-

lendiriyordu: "Avrupa'dan gelen kitapları okumasak olamazdı. Onlar bize kafamız için gerekli bir *azık* getiriyorlardı."

Dünya klasiklerinin çevirisi ile elde ettiğimiz en büyük yarar, kitaptan kitaba, yani insandan insana köprü kurulmuş olmasıdır. Bu bakımdan Nietzsche'nin şu sözünü yabana atmayalım derim. Ona göre, başka kitaplara götürmeyen bir kitap neye yarar! Bu sözde, yaşamlarında tek kitapla yetinen dönmüş kafalara bir başa kakış var. Yaşamlarında İncil'den, Tevrat'tan ve yorumlarından başka bir şey okumayan, sürü sepet insanlardır kınanan.

Sabahattin Eyuboğlu'na bakılırsa "Bir kitapta her şeyi bulan, bütün kitapların düşmanıdır, okuduğu kitabın bile, okumadığı bir kitabın halka zararlı olacağını söyleyenden daha aşağılık insan olur mu?"

Olmaz, tabii. Bu, bana, Hasan Âli döneminde, Millet Meclisi'nde Milli Eğitim Bakanlığı bütçesi görüşülürken, dünya klasiklerinin çevirisi konusunda açılan bir tartışmada, bir milletvekilinin, daha hakçası bir illetvekilinin, büyük hümanist Erasmus'un *Deliliğe Övgü* adlı dünyaca ünlü yapıtının çevirisini diline dolayarak "devlet hazinesi, bu türlü saçma sapan kitaplara harcanıyor" demesini anımsattı.

Zamanla, Büro Sabahattin Eyuboğlu'nun başkanlığında, Doğu Klasiklerini de yayın programına alarak, Batısı Doğusu ile tüm dünya klasiklerine bağrını açtı. Ne yazık ki, sağ-sol çatışması, daha doğrusu sol avcılığı günlerinde, Millet Meclisi'ni dolduran, çoğu eğitimsiz, aydınlık düşmanı insanlarca baltalandı.

Neydi, bu insanların derdi? Türk insanının aydınlanmasını istemiyorlardı. Çünkü Türk insanının aydınlanması, onların haksız düzeninin sonu olacak. Zaten bu yüzden değil mi ki, Köy Enstitülerini kapattılar.

Hümaniza yoluyla aydınlanma neydi aslında. Orhan Burian'a göre hümanizma bir taklit değil, bir sistemdir, bir arayış sistemi. Bu arayış yüzyılların yüklendiği dogmalardan silkinerek, insana, insanın özüne gitmeyi amaçlıyor. Bir başka tanıma göre de, hümanizma, insandaki temel niteliklerin değerlendiril-

mesini amaçlayan düşünce ve felsefe eğiliminin gelişimini sağlamaya çalışan bir dünya görüşüdür.

A. Ulman,

Hümanizmaya indirgenen kültür,
Her şeyi bilme değil, her şeyi anlama
Yetisine varmaktır

diyor. Thomas More'a göre de "Hümanizma, adalet, özgür düşünce ve hoşgörü anlayışıdır." İşte, bu görüşleri içeren Dünya Klasikleri, Türk insanına bu anlayış doğrultusunda, bir aydınlanma armağanı sunuyordu. Ne yazık ki, her ileri görüş ve kültürel anlayışın başına gelen, klasik çevirilerinin de başına gelmiştir.

Son günlerde, Milli Eğitim Bakanlığınca eski klasik çevirilerinin yeniden yayınlandığına tanık oluyoruz. O çevirilerin dilinde, gerekli sadeleştirmeye gidilmeden, 40-50 yıl öncesinin diliyle yayınlanmaları, henüz yaşamakta olan (benim gibi) çevirmenlere başvurmadan böylesi bir işe girişmesini, ayıptır söylemesi, günümüzde geçer akça olan yayın korsanlığına yakıştıracağım geliyor, nerede ise.

MUTLULUK

Yaşla, gün ışığına çıkan duygusallıkların başında ne geliyor dersiniz? Sevdiğim, candan sevdiğim, daha çok genç dostlarımın türlü yollardan dile getirdikleri merhabalar karşısında sulugöz bir duyarlılıktan başka hiçbir şey.

Dostluklara tapuluyuz. Çünkü dostluktan başka tutunacağım dal da yok. Sevgiyi besleyen, geride kalan, ama taze kalan dost ilişkilerinin anısıdır bence. İnsanı eninde sonunda ayakta tutan, cana can katan anısı.

Sevgidir insanı yaşatan. "*Aşk imiş her ne var alemde, ilim bir kil-u kal imiş*" diyen insanımız, sevgi sıcaklığına kanat açmıyor mu?

Ben öğretmenliğe, yani gençlerle (ki ben de o zaman gençtim) dirsek dirseğe gelme adımını attığım günde anladımdı, yürekten yüreğe ırmak ırmak akan sevgi selinin büyüsüne kendimi kaptıracağımı. Sevdim, sevildim. Saydım, sayıldım, aynı düzeyde yaşadığımı özümseyerek.

Yıllar sonrası, eski dostlarla buluşmanın adı mutluluktur. Ben bu mutluluğun tam ortasındayım, bugün. Yani 15 Ağustos 1993, Burgazada.

BİR GÜZEL İNSANIM

Şu Levent Yılmaz namussuzu var ya, onsuz bana yaşam haram. Öylesine iç içeyiz ki onunla, öğretmen öğrenci ilişkisi hapı yutmuş durumda. Nereden kaynaklanıyor bu karşılıklı sevgi? Benden mi, öğrencilerimden mi?

Ben, insan sevgisine gönül koymuş bir adamım (ya da insancığım). Bu sevgi kurumunu babamdan ve annemden aldım. Öylesine sevecen insanlardı ki onlar, hele babamdan bir fiske bile yemediğimi anımsıyorum, sayısız yaramazlıklarımda. Babam bana hep (yaşıma bakmadan) olgun bir insanmışım gibi davranırdı. Ben de kendimi, olgun bir insan sanır olurdum. Gel zaman git zaman, sevginin saygıya yazgılı olduğu inancına vardım. Sizler, ey Atatürk Lisesi öğrencilerim benim, ölesiye seviyorum sizleri. Sizden kaynaklanan damarlarımdaki bu sevgi kanı, dönüp dolaşıp bende buluyor tazeliğini. Allahın belası herifler seviyorum sizleri hem de ölesiye.

MUHTAR ENATA'DAN VEDAT GÜNYOL'A MEKTUPLAR

Varlık, Eylül 1997

Mektuplar, özellikle dost mektupları, dostlukların sicil defterinden koparılmış yapraklar gibidir, birbiriyle örtüşen sevgileri, duyguları, düşünceleri yansıtan.

Derginin geçen sayısına giremeyen, aşağıdaki şu mektupları sunuyorum, Muhtar Enata'yı bir kez daha sevgiyle anarak.

YÜCEL YAYINEVİ

Tarihsiz

Vedatçığım,

Başyazıyı matbaaya gönderdim. Artık ne Yücel'in ne buranın, ne de hayatın tadı kalmadı. Başımı alıp gideceğim. Fakat senin de benden berbat durumda olduğunu bildiğim için bu yükü sonuna kadar taşımaya tahammül edeceğim.

Tokalon'dan alınacak ilanları alıp masamın üstüne bırakmanı rica ediyorum.

Biliyorum, şu son sekiz ay içinde birçok kereler haksız olarak senin kalbini kırdım, çok üzdüm. Fakat işte yazılı olarak bütün insafımla şahlanmış olarak özür diliyorum. Birçok kerreler bunun böyle olmasını istemezdim. Ama şüphe denilen körolası şeyin ne olduğunu anlarsan bana da hak verirsin. Artık içim çürümüş. Bana bundan sonra sadece acımak lazım. O kadar zavallı durumdayım.

Senden son bir ricam var. Çarşamba sabahı saat 8'de beni lütfen Haydarpaşa tren istasyonunda bul. 7.45 vapuru ile köprüden hareket edeceğim. Sekizi iki geçe Haydarpaşa'ya geleceğim. Seninle belki bir saat kadar konuşmak imkânı bulursam sevinirim. Lütfen ihmal etmemeni dileyerek gözlerinden öperim, benim vefakâr ve iyi kalpli kardeşim.

6 Ekim 1961

Sevgili Vedat,

3 Ekim tarihli mektubunu aldım. Bundan evvel de iki mektubunu, üç mesajını almıştım. İlk yazma cevap verdiğimi de hatırlıyorum. Eline geçmediği anlaşılıyor. Belki de zarfın üzerindeki kutu numerosunu 1033 filan diye yanlış bir şekilde yazdım. O takdirde de mektubun geri gelmesi lazımdı.

Sana en kızgın olduğum zamanlarda bile bunun iki günden fazla sürmediğini bilirsin. En insafsız en kaba kırgınlıklarımda bile bu böyle olmuştur. Beynimin attığı anlarda bile senin için iyiyi ve güzeli dilediğimi herhalde inkâr edemezsin. Fazla lafa lüzum yok. İç huzuruna kavuşmanı, rahat olmanı, sevimli olmanı her zaman dilemişimdir ve her zaman da dileyeceğim. Benim hayalimdeki Vedat 1935 yılının askerlik kamplarında silah arkadaşlığı yaptığım sevimli, iyi ve güzel Vedat'tır. Senelerin, hadiselerin getirdiği huşunet bu tatlı hatıraları silmemiştir. Bunu da bilirsin ama, kızınca gene zehirini akıtırsın. Hümanistliğine zerre kadar uymuyor. Mevlâna ne demiş: "Ya olduğun gibi görün, ya göründüğün gibi ol."

Gönderdiğin paketin içinden iki kitap ve bir tercüme çıktı. *The Citadel of Learning* geldi, öteki gelmedi. Senin elinden kötü ve bozuk bir iş çıkmayacağına inandığım için çeviriyi onayladım ve hemen üst makama tevdi ettim. Kontrat şartlarına göre tercüme ücretinin ödenmesine çalışacağım. Bir hafta on gün içinde sana haber verirler, tercüme ücretini alırsın. Kitapları dizgiye ver. Temiz ve güzel bir şekilde basılmasını temin et. İrfan'ın kitapları için belki istediğin şekilde bir anlaşmaya varma yolunda faydalı olur. Bu iki kitap çıkmadan önce ileri sürdüğün şartları münakaşa etmeyeceğim. Kitaplarını adama gösterelim. İrfan da beni destekler ve inşallah hayırlı bir neticeye varırız.

Sana gene yazarım. Fakat yazacağın mektuplarda biraz daha insaflı ve terbiyeli ol, olmaz mı?

Hep beraber gözlerinden öperiz.

○

Ankara'ya gelmeye niyetin var mı?

Yeniden dayı olmuşsun. Kızın senden çok çekmemesini diler gözlerinden öperiz.

Derslerin nasıl gidiyor, hayatından memnun musun?

20 Ekim 1961

Sevgili Vedat;

Mektubun yürek paralayacak kadar güzel bir mektuptu. İşin aslında senin de benim kadar hakkın var. Benim de senin kadar iyi taraflarım olduğu malûm. Haluk'u böyle bir sırada ısrarla araman tam sana yakışan bir şey. Onun seni de beni de unuttuğu, aramadığı zamanlar oldu. Fakat o bizi unuttuğu zamanlarda bile bizi sever ve hasretimizi çekerdi. Şakayı bırak, günlerden beri uyku uyuyamıyorum. Cahit Okurer denilen (...) Eğitim Bakanlığı'na aday olduğunu duyuyorum. Başımıza daha çok şeyler gelecek. Ali Fuat Cumhurbaşkanı, Okurer Eğitim Bakanı, Nurettin Topçuoğlu İlköğretim Müdürü olacak. Anıtkabir bombalanacak, güzele doğruya ve iyiye giden bütün yollar kesilecek, tıkanacak. Biz de ne bok yiyeceğiz bilmiyorum. Sen Mahmut Paşa Okulu'ndaki üç çocukla uğraşmakla, ben Rodesia'daki İngiliz lordu gibi kabuğuma çekilip oturmakla iş yaptığımızı sanıyoruz. Ve böyle sandığımız için de milyonlar oyunu AP denilen çirkef kuyusuna atıyorlar. Ne ise şimdi bunu bir kenara bırakalım. Yoksa sana yazmak istediklerimi yazamayacağım. Yarın da cumartesi. Gene cevap vermedim diye kıyameti koparacaksın.

Mektubumu alır almaz USIS'ın İstanbul şubesinde Bay Nejat Karpat'ı git gör. Senin paran ayın 11'inde İstanbul'a gönderilmiş. Vaziyeti anlat. Parayı iste. O herhalde bir yerden çeki alıp sana verir, yapmaz ama, bilmiyorum, bulamıyorum filan gibilerden bir şeyler söylerse sen de bir çıkış yap. Ve herhangi bir takıntı kalırsa bana hemen yaz. Bu suretle benim kasalardaki paracıklarımdan evvel senin alnının akı olan para eline geçmiş olur. Hoş kasacıkların içine fare düşse başı yarılır ya, o da başka.

Şimdilik bu kadar kalsın. Başımıza gelenlere sessiz sessiz

ağlayalım. Bilirsin ya, o (...) Gedik'in karısı da propagandasını öyle yapmıştı ve şimdi senatör oldu. Hem de cumhuriyetin ilk senatosunda. Vallahi başımıza taş yağacak.

Hep beraber gözlerinden öperiz.

○

19 Ocak 1962

Sevgili Vedat;

1. Evvela seni bütün kalbimle tebrik ederim. *Özgürlük ve Kültür* yalnız senin değil değme yayınevlerinin göğsünü kabartacak derecede güzel bir eser olmuş. Medeni ve güzel bir hali var. Tuttuğun yol, yaptığın birçok güzel işler gibi dostlarını sevindirecek bir nitelikte. Gözlerinden öperim. İkinci kitapta biraz şarklılık maalesef mevcut. Bir defa İlim ve Bilgi birçok yerlerde birbirine girmiş. Arada mana bakımından bir fark var mı yok mu bilmem ama, tutumda bir alaturkalık var. Ne ise. İnşallah kimse farkına varmaz. Varan olursa da dilde sadeleştirmeye doğru atılmış samimi bir adım deriz olur biter. Kitaplardan 500 adedini İstanbul'daki USIS'e teslim edince onlardan alacağın kâğıdı bana gönder. Üç beş gün içinde muamelesini tamamlatır parasını sana gönderirim.

Üniversiteden ayrıldığına ve ortaokuldan şikâyet etmene sevindim. Bütün bunlar inşallah memlekete namuslu bir tabi kazandırır. Emin ol bu beni en sevindiren hadise olacak. Orhan'ın da ruhu şadolacaktır.

İrfan'a Nusret Hızır'ı aramasını söyledim. Hayhay dedi. Herhalde peşini bırakmaz. Halide Hanım'ın anıları herhalde enteresan olacak. Artık bana bir tane kendi imzası ile gönderirsin. Dediğin 20 günü parmakla sayacağım.

İrfan'ın antolojisi için elimden geleni yapacağım. Şu kitapların işi bir bitsin. Sonra bizimkileri ikna etmeye çalışacağım.

Şimdi öğrendiğime göre kitaplardan biri için 4000 diğeri için 2200 liralık muamele burada yapılıyor. Senden makbuz filan gibi işleri İstanbul'da parayı alırken alacaklar. Onun için bana bir şey gönderme. Hafta sonunda çarşamba veya perşembe günü git Nejat Karpat'ı gör. Parayı galiba konsolosluktan

alacaksın. Yerini sana söyler. Biz hepimiz iyiyiz. Gözlerinden öper, iyilik sağlık ve başarı haberlerini bekleriz.

○

25 Eylül 1963

Sevgili Vedat;

Son tatlı ve sevimli mektubun gene beni yıllarca yıllarca geriye götürdü. Askerlik derslerinde sevimli bir çocuk tanımıştım. Onunla olan dostluğum askerlik kamplarında birdenbire büyümüş, beni nerelere götürmemişti. Bu topraklara eh şöyle bir hizmetimiz dokundu ise bunda elbette bu arkadaşlığın büyük rolü oldu ve bunun gururunu ben daima duydum. Bu arada seni kırdığım, kızdırdığım günler olmadı değil. Fakat insan bu, günün 24 saatinde de melek olamıyor.

Bu yaz senden birkaç hafta evvel ben de Bodrum'da idim. Orada yüzyıllarca önce batmış bir Bizans gemisini çıkarmak için uğraşan bir Amerikan arkeolog grubu var. Yassı Ada'da çalışıyorlar. Üç dört gün orada kaldım. Kalbimin yarısını orada bıraktım. Piyangodan şöyle biraz para çıksa bir gün düşünmeden oralara gider, ufacık bir bahçe alır oralarda otururdum. Yazları, hatta kışları da seni davet ederdim, şöyle oturur dertleşirdik. Biliyorsun değil mi, yaş 35'i değil 50'yi bile aştı.

Dünkü *Cumhuriyet*'te Haluk'un bir yazısı vardı. Senin kitaplardan bahsediyordu. Belki okuyan olur da senin de derdine bir çare bulunur.

Sana tekrar yazarım. Gözlerinden öperim. Tanıdıkların hepsine kucak dolusu selam ve sevgi.

OYNAMIYORUM

Bilmem kaç bin yıldır insan soyu, şu kör olası, şu allahın belası dünyaya gelmiş, kazık kakmıştır. Nereden gelmiş bilinmiyor. Ne din kitapları, ne peygamberler bilmiş, bilebilmişlerdir neyin nesi olduğunu. Hep söylenti, hep sezgi, hep olabilirlik, olamazlık doğrultusunda şairce, ütopyaca tahminlerden öteye geçilememiştir bugüne değin. Yunus Emre demeniş mi "*Ne söylerler, ne bir haber verirler.*"

Bir gizdir insan yaşamı. Bunca cahalın, anası, oğlu, kızı, torunu ile milyonları bulan insan seli neyin nesidir? Bilene aşkolsun! İlden ile, kıtadan kıtaya geçiyorsunuz, her yerde, her yörede, Orta Asya'da çağlarca insan seli çıkıyor karşınıza! Geçen yıl, Avrupa'yı dolaştım baştan başa. Belçika'da, Hollanda'da, Fransa'da, İngiltere'de gördüklerim şaşırttı beni. Her yerde, hep sayısız insan seli çıktı karşıma. Peki, nedir bunun anlamı?

Verimli, verimsiz, yaşlı, genç bir sürü insan doldurmakta dünyamızı. Hepsi de, ölüm adayı insanlar, sinek sürüsü, balık sürüsü türünden insanlar.

Geçen gün, bir sivrisinek saldırısında, şöyle bir vuruşta onlarcasını öldürdüm ve şöyle düşündüm ve şairin şu dizelerini dilime dolayıp avundum.

Yalancı dünyaya konup göçenler
Ne söylerler ne bir haber verirler.

6 Ağustos 1998

"*Ölüm Allahın emri ayrılık olmasaydı*" diyoruz. Ölüm zaten ayrılığın ta kendisi.

Ne diyor Cahit Sıtkı bir dizesinde:

"*Öldük ölümden bir şeyler umarak...*" Ne umabilir ki insan ölümden? Şairimiz ekliyor ve "*Bir büyük boşlukta bozuldu büyü*" diyor. Büyü bozulur bozulmasına da, çözülebilir mi dersiniz. Hayır büyü çözülemiyor, çözüleceği de yok. Her şey bilinmezlik, bilinemezlik, giz perdeleri arkasında. Einstein'ın dediği gibi, çözülen bir giz perdesi ardından çözülemeyen, çözülemeyecek olan perdeler sonsuza dek varlıklarını sürdürecekler.

Ölüm, son günlerde candan bağlı olduğum dostlarımın uğrağı oldu. Şu son on-on beş ay içinde kimler, Veysel'in "sadık yâri kara toprağa" karışmadı ki? Bu ara karikatür ustası Ali Ulvi'ciğim gitti. Daha önceden eşsiz gazeteci dostum Mustafa Ekmekçi göçtü karanlıklar dünyasına. Üç dört gün önce de Azra İnal adlı ressam dostum, kansere yenildi. O Azra İnal ki, eski İstanbul valisi Süleyman Kâni İrtem'in dünya güzeli iki kızından biri, Güzel Sanatlar okulunun üstün yetenekli öğrencisiydi. Bedri Rahmi'nin anlattığına göre, sabahları iki kız kardeşin okula gelişleri bir olay oluyormuş. Okul bahçesini dolduran öğrenciler, iki güzelin güzeli kız kardeşi seyretmek için sıraya girer, gözlerine ziyafet çekerlermiş.

Gel zaman git zaman, Azra İnal, ressamlığın yanı sıra, eşinden kalan servetini, hayır işlerine, bu ara Altı Nokta Körler Vakfına yatırır olmuş. Ayrıca, insanseverliğinin doruğunda genç yeteneklere yardım elini cömertçe uzatıp durmuş ve bu gibi eylemleri yaşamının ereği yapmış olan bu güzel insan yok artık. Onu Sabahattin Eyuboğlu'nun çevresinde tanıdım ve dostluğuna erişme mutluluğuna kavuştum. Sabahattin Eyu-

boğlu'nun ona *Azra Bacı* diye seslenişinden büyük haz duyan bu güzel insanı büyük bir hüzünle, içimde, gönlümde yaşatacağım, ömrümün elverdiği sürece.

ÖRTÜLÜ KADIN

Varlık, Temmuz 1996

Ahmet Haşim'in *Gurebabane-i Laklakan* adlı yapıtında yer alan *Örtülü Kadın* başlıklı denemesinden esinlenerek bu yazıyı yazmayı göze aldım.

İnsanlar, çırılçıplak geliyor dünyaya. Doğdukları yerin iklim koşullarına bağlı olarak giyiniyorlar, daha doğrusu giydiriliyorlar. Ne var ki, giyinme başka, örtünme başka. Bu bağlamda, örtünme insan doğasına aykırı düşüyor bence: Özellikle kadınların saçlarını başlarını örtmesi. Bugün, ilkel denilen Afrika yerlilerinde kadınlar da, erkekler de çıplak yaşıyorlar. Bu durum, erkeklerin sapık diye nitelenen iştahlanmalarına yol açmıyor, daha doğrusu açmıyormuş. Hiçbir saldırıya uğramadan, sere serpe dolaşıyor kara derili Afrika kadınları.

Kadın erkek, herkesin giyinik olduğu İslam dünyasında başlamış sanıyorum kadınların örtünmesi, daha çok dinsel bir zorunluluk olarak. Kadına bir mal gözüyle bakma geleneğinin, o kör olası geleneğin, bugün hâlâ yaşatılmak istenmesi, hele Türkiye'de istenmesi uygarlık adına bir yüzkarasıdır.

Eski Yunan'da da kadın ikinci planda yer alıyordu. Kadın, bir doğurma makinesi sayılıyor, erkek erkeğe sevgi, özellikle savaş adamları dünyasında özel bir konumda değerlendiriliyordu. Doğurma makinesi sayılan kadınlar için örtünme söz konusu olmuyordu.

İslam'da ise, her ne kadar ikinci planda yer alıyorsa da, kadın doğum makinesi olduğu kadar, bir seks makinesiydi de.

Batı dünyasının ilkel denilen dönemlerinde *bekâret kemeri* gibi kadınlar için onur kırıcı bir uygulama ne ise İslam dünyasında (ki bizde uygulanıyor bir ölçüde) örtünme de odur. İslam dünyasında erkek dört kadın alır (metresler dışında), kadınlar ise bir tek kocanın tutsağıdırlar. Bu tutumun kökeninde, *taife-i*

nisa'ya duyulan aşırı ilginin Muhammed Peygamberden kaynaklandığını ileri sürenler az değildir.

Uygar Batı dünyasında, kadın toplum dışında erkekle eşit duruma gelince bekâret kemeri rezaleti ve kavramı tarihe karıştı. Onun için Batıda örtünme diye bir şey düşünülemez. Bu, ancak kadını erkeğin kölesi sayan bir geri toplumda, kıskançlık içgüdüsüne bağlı olan bir sapkın tutumdur.

Şimdi gelelim, yazımın esin kaynağı olan Ahmet Haşim'in yukarıda adı geçen yazısına.

Ahmet Haşim, bu yazısında bir soruşturmaya verdiği yanıtı değerlendiriyor. Soru şu: "Kadınlar açık saçık mı, kapalı mı görmeyi tercih edersiniz?"

Yanıt: "Sırf ahlaki bir endişeye uyarak, kadınları mümkün olduğu kadar açık saçık görmeyi tercih ettiğimi itiraf ederim. Çıplak kadın tamamen zararsızdır. Kadın ancak örtünüp saklandığı andan itibarendir ki bir fitne ve fesat unsuru oluyor. Eski sanat, çıplak kadın heykellerinde ahlaka aykırı hiçbir mahiyet göremezdi. Bunda derin bir isabet var. Çıplak Afrodit heykeli örtülü Meryem sembolü yanında baştan başa saffet ve iffettir.

"Zira çıplak bir kadın karşısında hayalimiz harekete gelmek için hiçbir gıda bulamaz. Halbuki *hayal,* örtülü bir kadınla karşı karşıya gelince derhal mahrem örtülerin altına girer ve orada heyecan verici bir âlem yaratmaya başlar. Hayali tahrik eden her şey gibi, *örtülü kadın* da ahlaka aykırıdır."

Ben, örtülü kadının ahlaka olduğu kadar akla da aykırı olduğunu düşünüyorum. Bu konuya daha önce de değinmiştim. Olsun. Anatole France'ın *Penguenler Adası*'nda yöneticiler, kadın-erkek arasındaki ilişkinin tavsadığını görerek buna bir çözüm getirmek isterler ve sonunda örtünme olgusuna parmak basarlar: Şöyle ki, kentin çirkin, kimsenin yüz vermediği bir kadınını, göğsünü bağrını yarı yarıya örterek giydiriyorlar. Sen misin giydirilen? Ardına takılan takılana.

Çıplaklık ahlaka aykırı değildir. Bunu söyleyenlere katılıyorum. Çünkü diyorum, çıplaklık ahlaka ve akla aykırı değildir. Çıplaklıktan kimseye zarar gelmez, tıpkı çıplak düşünceden

zarar gelmediği. gibi. Açıklanmayan düşünce bir gün patlar, dünyayı altüst eder. Oysa açıklanan düşünce hem akla, hem ahlaka, hem de yaşama güç kazandırır.

Geçen perşembe günü, Bostancı tren istasyonunun arkasındaki çay bahçesinde, *Türk Dili* dergisinin yöneticisi Ahmet Miskioğlu'nun çağrılısı olarak boy gösterdim, sevimli şair, roman ve öykücü dostların şenlendirdiği toplantıda.

Dize adlı, ufacık tefecik, ama içerikçe büsbüyük dört sayfalık derginin bir yerinde Marx'ın şu tümcesiyle karşılaştım: "Ölmüş tüm kuşakların geleneği, yaşayanların beynine büyük bir ağırlıkla yerleşmiştir."

İşte, bu söylemde dile getirilen acılı gerçek tüm yaşamım boyunca beni etkiledi durdu.

Bu açıdan, dünyamıza bakınca şöyle bir görüşe kaptırdım kendimi: İnsan tek başına Şeyh, Peygamber olamaz. Parasal olsun olmasın, övülmeye, pohpohlanmaya, çevresinde ön planda görülmeye, ya da yer almaya gönül bağlar durur tüm insanlar. Kendilerine şef, önder diye seçtikleri birtakım kimseleri ünlendirip, gölgesinde kendilerine sağlam bir yer tutmayı amaçlayan, bir avuç açıkgöz, cingöz çıkar her zaman varolmuştur, olmaktadır da.

Şeyh uçmaz müritleri uçurur. Havarileri olmasa, İsa, İsa olabilir miydi, göğe uçabilir miydi? Einstein, övülse de övülmese de, tek başına bir dehadır, çok ender dehalardan. Pierre Curie'ler övülmeseler de yaptıklarıyla varolurlar ilim dünyasının ön sıralarında. Peki, Saidi Nursi, müritlerince övülmese var olabilir miydi? A. Menderes'in oy kaygısıyla gidip elini öpmesi, başlı başına bir çürümenin sinyalini veriyordu. Kim bu Saidi Nursi, sağduyuyu, bilim kafasını hiçe sayan? Ama inandırdığı, ya da kandırdığı adamlarıyla hatırı sayılır bir oy deposuna sahipti. İşte, toprak ağası Menderes onun bu yönünden yararlandı.

Bir İngiliz aydını, bizim aydınlarımızdan birine: "Biz İngil-

tere'de özgürlüğe doğarız" demiş. Aydınımız çok alınmış bu sözlere.

Peki biz neye doğuyoruz, biz Türkler?

Osmanlı döneminde, kuşku yok ki, özgürlüğe değil (teba'lığa), yani bir anlamda kulluğa, köleliğe doğuyorduk.

Ancak Atatürk, bu ters tarihi değiştirip, bizleri bireyliğe, kişiliğe ve insanlığa doğurtur oldu.

Bu dönemde dünyaya gelen her Türk çocuğu, özgür bir kişiliğe doğuyor. Ama, Atatürk ve aydınlık düşmanları, 1500 yıl öncesinin çöl Araplarına uygulanan bir *politikayı*, dünya görüşünü 21. yılın eşiğinde, insanlarımızı bağnazlığa doğurtmak gibi insanlık onurunu hiçe sayan bir tutumun aşağılık tutkusuna, gönül, ne gönülü be, saplantısına sarılıp, Türkiye'yi karanlıklar dünyasına çekmeye çalışıyorlar. Marx'ın deyimiyle "ölmüş tüm kuşakların" gelenekleri ile beslemeye. Bunlar, bu maşalar, öylesine beyinleri (ki varsa) yıkanıp, vur dedin mi vuran, öldür dedin mi öldüren, aslında zavallı gençlerdir. Hepsi de bir başbuğun, bir şeyhin, bir parababasının kulları, köleleridir. Başlarını kaldırıp, hanyayı Konyayı bir anlasalar, nasıl piyon gibi kullanıldıklarının bilincine erseler, Türkiye'yi güllük gülistanlık yapmak isteyen iyi niyetli (ki hepsi de solcudur) insanların safında yer almaktan büyük mutluluk duyacaklardır yüzde yüz.

ÖZGEÇMİŞİM

Dünyaya gözlerimi 1911 yılının Mart ayında Fatih-Çırçır mahallesi, zamanın adliye müsteşarlarından dedem Ahmet Şükrü Efendi'nin konağında açmışım. 1900 yılında, Jön Türklere katılmak amacıyla Paris'e kaçan babam Ali Fikri, bir yıl sonra yurda getirtilerek Diyarbakır'a sürgün edilip, Valilik Mektubî Kaleminde ve sonra da sırasıyla Lice, Silvan vb. ilçelerde kaymakam olarak görevlendirilmiş. Benim çocukluğum bu ilçelerde geçmiş. İlkokula da Lice'de başlamışım ve Diyarbakır Lisesinin ilkokul bölümünde Cahit Sıtkı Tarancı ile birlikte bitirmiştim.

Dedem Ahmet Şükrü Efendi'nin ölümü üzerine ailecek İstanbul'a geldik. Fatih'te Gelenbevi Ortaokuluna ağabeyim Sedat'la birlikte yazıldım. Latin harflerinin kabul edildiği yıl, okuldan mezun oldum ve Fransız Saint-Benoit okuluna yazıldım. Yedi yıl süren nefis bir eğitim ve öğrenim sonunda, İstanbul Hukuk Fakültesine girdim. Hitler rejiminden kaçan eşsiz yetenekteki profesörlerin eğitimi altında fakülteden mezun olunca 1937'de hukuk doktorası yapmak amacıyla Paris'e gittim. İkinci Dünya Savaşı patlamak üzereyken 1939'da yurda döndüm. Önce Haydarpaşa Lisesine Fransızca öğretmeni, beş ay sonra da İstanbul Hukuk Fakültesine asistan olarak atandım.

İki yıl süren asistanlığımda en çok Amme Hukuku kürsüsünde, Fransızca Profesörü Charles Crozat'nın kürsüsünde çevirici olarak çalıştım. Sonra, Profesör Ebülula Mardin, Ali Fuat Başgil'in asistanlığında bulundum.

İkinci Dünya Savaşı başlangıcında askere alındım. Üç yıl süren askerlik döneminden sonra terhis olunca Hukuk Fakültesine dönmedim. Ankara'ya çağrıldım ve Milli Eğitim Bakanlığı Neşriyat Müdürlüğünde Klasik Eserler Müşavirliğine, ar-

dından da Tercüme Bürosu üyeliğine atandım. Klasiklerin tercümelerinde etkin görevde bulundum.

O dönemde, Ankara Gazi Lisesine, sonra da İ. Hakkı Tonguç'un isteğiyle Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü Fransızca öğretmenliğine getirildim. Burada öğrencilerimin öğrenme tutkusu, beni liselerde, hatta üniversitede görmediğim bir durumla karşı karşıya getirdi ve ben burada yeniden öğrenci oldum. Öyle ki, kendimi yetiştirmeye boyun koydum ve sade öğretmen değil, aynı zamanda da öğrenci de oldum. Yaşamımın en mutlu günlerini geçirdiğim bu eğitim ve öğrenim tapınağında, Milli Eğitimin sağcı ve gerici çevrelerince adım komüniste çıktı. Nedeni de şuydu. Ben güya öğrencilerime komünist yazarların yapıtlarını salık veriyormuşum. Bu yapıtların en başında hümanist, evet hümanist Erasmus'un Milli Eğitim Bakanlığınca çevirtilen *Deliliğe Övgü* adlı yapıtı geliyordu. Bu ve buna benzer iftiralar sonucu, Bakan Reşat Şemsettin döneminde, tüm görevlerimden alındım. Bunun üzerine Sabahattin Eyuboğlu ile Paris'e gittik. Orada iki yıl daha kalarak hukuk doktoramı tamamladım. *Devlet Hukukunda Birey* adlı tezimle.

Yurda dönünce, İstanbul Barosuna yazıldım, avukatlık stajı yapmak üzere. Aynı zamanda Adnan Adıvar'ın yönettiği, *İslam Ansiklopedisi*'ne alındım ve burada 13 yıl çalıştım, aynı zamanda Halide Edip'in fahri kâtipliğini yaptım ve onunla birlikte *Türkün Ateşle İmtihanı* adlı yapıtını hazırladım ve yayımladım, İngilizce aslını birlikte çevirerek.

Benim yaşamımda, öğretmenlik yanında bir tutkum da dergicilik ve yayıncılık oldu. Dergiciliğe, Hukuk Fakültesinde okuyan Robert Kolejli üç öğrencinin çıkardığı *Yücel* adlı dergide başladım. 17 yıl süren yayın yaşamı sona erince Prof. dostum Orhan Burian'la *Ufuklar*, onun ölümünden sonra *Yeni Ufuklar* dergisini çıkardım. Sabahattin Eyuboğlu ile yaptığım çevirileri Çan Yayınları adı altında 62 yapıt olarak gün ışığına sundum.

87 yılı bulan yaşamımda birçok kez ödüllendim ve onurlandım. Bu yılki Kitap Fuarının onur yazarı seçilmem yanında,

daha paha biçilmez bir ikinci onur da Maltepe Üniversitesi'nden geldi. On bini bulan kitaplarımı seve seve bağışladığım bu özgür düşünce ve çağdaş bilim yanlısı üniversitenin adıma kurduğu KİTAPLIK ve ayrıca oturmama sunulan bir lojmanla beni şükranlarımla birlikte sonsuz bir mutluluğa adamıştır.

Düşünsel yaşamımda, ansiklopedi çalışmalarımın hatırı sayılır bir yeri vardır. *İslam Ansiklopedisi*'nden sonra altı buçuk yıl *Meydan Larousse*'ta üç yıl *Temel Britannica*'da, bir o kadar yıl da *Yurt Ansiklopedisi*'nde çalıştım.

POLİSİN ÖĞRETMENLİĞİ, ÖĞRETMENİN POLİSLİĞİ

Eğitim tarihimizin gelmiş geçmiş en önemli sözcüsü, öncüsü, kılavuzu, yıldız temsilcisi ve de ÖNDERİ Hasan Âli Yücel, sayısız yazılarından birinde, Türkiye'nin esenliğine yönelik bir saptamasında şöyle diyor: "Öğretmen polis, polis de öğretmen olursa, Türkiye aydınlıklara çıkar ve dünya uygarlığındaki yerini bulur."

Bu söz beni günler ve günlerce düşündürdü. Ne demek, öğretmenin polis olması? Öğretmen, zaten bir polistir görevi gereği. Öğretmen bir düzen sağlayıcısıdır aslında. Öğrencilere, ders içi, ders dışı, saygıya dayanan, aslında güleryüzlü ve sıcakkanlı olması gereken bir yaklaşımla yanaşması gerekir.

Bir öğretmen derste, öğrenim sırasında saygın olması ve derse ilgi sağlamasının birinci koşulu, öğrencilerin ilgisini çekmesinde odaklanır. Bu tutum ve durum, öğretmenin bir çeşit polis görevi görmesini gerektirir. Bir öğretmen, sınıfında sevgiyle, ya da asık suratla sessizlik ve suskunluk sağlamak isterse, polislikten vazgeçmelidir.

Polisin yapamadığını kim yapar aile ortamından başka?

Hasan Âli şöyle diyor:

"Demokrasi ruhu, adama küçük yaşta aşılanmazsa, büyüdükten sonra intibak güç oluyor, bunun her gün ayrı bir misalini görmüyor muyuz?"

Küçük yaşta neler aşılanır körpecik beyinlere? Ana-babanın dünya görüşü. Bu dünya görüşü, geleneklerle göreneklerle bir toplumda süregelen inançların körü körüne benimsetilmesinden oluşan, ilkel toplumlara özgü inanca dayanan bir dünya görüşüdür çoğu zaman ülkemizde.

Hiçbir insan eğitimli olarak doğmaz, eğitilir. Hiçbir insan dinli olarak dünyaya gelmez, dinlileştirilir.

Uygar bir toplumda, eğitim polisi görevini yüklenen aydın

öğretmen, aklın, bilimin önderliğinde, körpe beyinlere insanlık duyguları aşılar olsa olsa. Ama inanç, yani din alanındaki eğitim ise, *tek* kitap köreltisiyle yetişmiş cahil imamların eğitim polisliğiyle gerçekleşebilir ancak. Varın, işin sonunun nereye ulaşacağını düşünün bir.

"Hiç kimse, isterse karun olsun, kendinden zengin değildir" diyor Dağlarca dostum. Ben bu dizeye haddim olmayarak *daha* sözcüğünü ekleyip bir açıklık getiriyor ve şöyle yazıyorum:

"Hiç kimse, isterse karun olsun, kendimden *daha* zengin değildir."

Nicedir bu anlam dolu dize açısından bakıyorum sağıma, soluma, önüme, arkama, zenginlere, yoksullara, ünlü ünsüz kişilere.

Değil mi ki, insanlarımızın zengini de yoksulu da aynı kumaştan yapılmış, eti kemiği ile birbirinin tıpatıp aynıdırlar. O zaman ortaya, bedensel ayrılıklar dışında, yalnız ve yalnız kafa ve beyin katında bir ayrım çıkıyor ortaya.

Bakıyorum da, zenginin zengini kadınlı erkekli bir sürü insan, afralar tafralar içinde, dar gelirli yurttaşlara yukarıdan bakıyorlar. Haklarıdır, dar gelirliler seslerini yükseltmedikleri sürece.

Zengin olma diye bir tutku iyiden iyiye sarmış toplumun her kesimini. Aslında hiçbir kişisel değeri olmayan, açıkgöz insanların akıl almaz varlıklara ulaşmaları karşısında, her sıradan, ya da sıradışı yurttaşımız da zengin olmak isteyecektir.

Ne var ki bu isteğin gerçekleşmesinin, yalan dolana, hırsızlığa, cinayetlere mal olacağının bilincine varınca, tutkularını gemleyebilecekler mi, ya da böyle bir isteğe bel bağlayacaklar mı? Orasına Rufailer karışır.

Kaç gündür Aziz Nesin'in *Deliler*'ini okuyorum. Bu deliler arasında, herkesten önce kendisi var, ben varım, sen varsın o var, varoğlu varız işte. Böyyüklerimizden biz küçüklere kadar, inanılmaz küçük ve gülünç yanlarımızla.

Çoğunlukla akılsız, daha doğrusu taş kafalıların oluşturdu-

ğu bir toplumda (toplumumuzda) insan, istediği kadar kültürlü olsun, delileşmeyip de ne yapar, a dostlar söyler misiniz bana?.. Ben bir deliyim. Aziz Nesin'in delilerinden biri. İnsan delirmeden, deliler toplumunda yaşayabilir mi?

Burada, büyük hümanist Erasmus'un *Deliliğe Övgü,* aslında yergi adlı kitabını anımsayıverdim. Aziz Nesin de, onun gibi, delilere övgüyle yergiyi bir arada dile getiren bir dehadır bence.

Şimdi size, zengin olma hastalığını dile getiren yazısından yaptığım bir alıntıyla hoşçakalın diyeceğim:

"Bu zengin olma hastalığını düşündüm. Zengin olma tutkusu, bir ruh hastalığıysa (delilikse) ülkemizde kaç yüz, kaç bin böyle deli var. Ama onlar zengin olup, tutkularını gerçekleştirdikleri, başardıkları için artık deli sayılmıyorlar, üstelik toplumda saygınlık da kazanıyorlar. Ne var ki, zengin olma tutkusu denilen ruh hastalığı, öyle bir doymak bilmeyen oburluk ki, ne denli zengin olunsa, yine de doyum bilmiyor. Hasta zenginleştikçe iştahı artıyor."

Bu satırları, Bayan Şaibe diye anılan, inanılmaz bir pişkinlik içinde, başlangıçta din bezirgânlarına karşıyken, sonradan, kişisel kaygılarla irticacıların kucağına atılan bayana sunuyorum.

Bu yazımı, çok sevdiğim dostum Edip Cansever'in şu dizesiyle noktalamak istiyorum.

"*Zengin de olsan, yoksulluğun gitmez...*"

SÖZ NAMUSU

Söz namusu deyince, ister istemez namus sözü giriyor araya. Ne fark var ikisi arasında?

Değil mi ki, insanlar arasındaki ilişkilerin, tek güvencesi, verilen bir sözün tutulmasıdır. Toplum yaşamı, verilen ve yerine getirilen sözler üzerine kurulur, güvence ile.

Bence, dünyada tek namus, söz namusudur, yani verilen sözün yerine getirilmesindedir.

Eskilerin "Söz bir, Allah bir" deyişlerinde saklıdır sözün, yani verilen sözün yerine getirilmesinin namusla olan ilişkisi.

Hayvanlar koklaşa koklaşa, insanlar söyleşe söyleşe anlaşırlar. Evet, insanlar, tatlı bakışlar, evet anlamına gelen bakışlar dışında, hatta ötesinde sözle anlaşırlar. Söz, yani verilen söz bir kutsallık kazanır, bu ilişkilerin pekişmesinde.

Şimdi yineliyorum: İnsan ilişkilerinde adına söz namusu dediğimiz, verilen sözün ciddiye alınıp yerine getirilmesi konusunda, dürüstlük, titizlik, bence birinci planda yer alır. Bir insanı insan olarak niteleyen tek ölçüdür söz namusu.

PARİS DEDİĞİN

Son birkaç yıldır, boş vakitlerimde (ki hemen hemen, boş gezenin boş kalfası örneği, vakitlerim boş hep) eskiden okuduğum ve sevdiğim kitapları yeni baştan okurken, gözümden kaçmış olan nice güzellikleri ya da saçmalıkları görüp ya seviniyor ya da hayıflanıyorum, kaçırdığım fırsatlara acınarak.

Bir Fransız tanışın çağrılısı olarak Paris'in yolunu tuttum, genç dostum Dursun'la birlikte, uçak yolculuğunun ürküntüsü içinde. Türk Hava Yolları'nın konukluğunda sere serpe bir nefis yolculuktan sonra Paris'in Orly Uçakalanı'na inince, kendimi bir dost ülkede, öğrencilik yıllarımın geçtiği Paris'te buldum sevinçle.

Dört yıllık öğrencilik günlerimin dışında, birkaç kez şöyle bir uğradığım Paris'i yeniden görmenin sevinci içindeydim. Acaba, Paris içinde yaşadığım, sonra da dostlarımın konuğu olarak günümü gün ettiğim Paris miydi?

Tıpkı, daha önce okuduğum bir kitaba yeni baştan dönerek bulduğum hazzı, Paris'te bulabilecek miydim? Biliyordum, iki kez aynı suda yıkanılmadığını. Olsun ama.

Paris, ilk bakışta, yapıları, kiliseleri, müzeleriyle dipdiri duruyordu ortada. Ama, ağustos ayının yarı güneşli, yarı yağmurlu havasında, anlamsız bir turist akınına uğramışlığın acınası durumunu yaşıyordu.

Ne var ki, Paris büyük ve eski bir uygarlığın merkezi olma üstünlüğünü koruyordu, çeşitli ırktan ve soydan insanların özgürce davranışına olanak sağlayan hoşgörü geleneğiyle. Bu durum, ilk ağızda insanın içini ferahlıkla dolduruyordu. Londra gibi, Paris de çeşitli ırklardan, özellikle zencilerden oluşan bir kalabalığı, kendi yaşam çizgisi içinde, ulusal dilinin egemenliğinde yoğurup yola getirme olanağını yaratmıştı. Tanıma fırsatını bulduğum, Martinik ve Fas kökenli insanların pürüzsüz

Fransızca konuşmalarına hayran oldum. Çoğu yaygaracı olmakla birlikte, zencilerin bir bölümünün pürüzsüz Fransızca konuşması ve kendilerini Fransız yurttaşı saymaları, yüz yıl öncesinin zenci kölelerinin torunları olarak atalarının öcünü alır gibi olmalarına insanın oh diyesi geliyor.

Paris'te değişmeyen bir şey de, çok öncelerden bu yana, kılık kıyafet bakımından inanılmaz bir özgürlük havasının sürmesidir. Öyle ki, kimsenin kimseyi göz hapsine almadığı, davranışına dil uzatmadığı, alabildiğine özgür bir yaşam ortamı insana derin bir nefes aldırıyor.

Bu kez ben Paris'te, kent coğrafyasının çekiciliği dışında, tam bir yabancı yaşamı sürdürdüm. Eski dostlarımdan hiçbirini bulamadım. Bir kent, hele Paris gibi bir kent, eski dostların bulunmadığı bir kent olarak beni adeta öksüz bıraktı diyebilirim.

Paris, bir uygarlık merkezi olarak, gelmiş geçmiş Türk aydınlarının hayranlığını çekmiştir hep. Yaşam çizgisi, sanat yaşamı ve etkinliği, insancıl ve hoşgörülü tutumuyla. Tanzimat'tan önce ve sonra, her alanda Türk aydınının örnek aldığı bir ışık merkezi olmuştur.

Bu bakımdan, Batı uygarlığına gönül veren, daha doğrusu, gönül kaptıran aydın diyebileceğimiz insanlarımızın Paris'le ilgili görüşlerine burada yer vermek istiyorum.

Tarih sırasıyla ele alıyorum:

İlk tanıklık, Berlin ve Viyana Elçiliklerinde bulunmuş, sonra da Viyana'da havagazıyla kendini öldüren Sadullah Paşa'nın (1838-1891); Paris 1878 sergisi dolayısıyla şunları yazıyor:

"Bu kusursuz kıtanın görkemli başkenti ve uygarlık saltanatının en yüce makamı demeye değer. Ayrıca, kuruluş ve büyüklük bakımından gördüğüm şehirlerin hepsinden üstündür... Başka yerlerde ne görülürse kuşkusuz Paris'ten alınmadır ve eşyaların incelerinden ne beğenilse yapıcısı bellidir (çünkü) oranın zevkinden ve yaratışından çalınmadır."

Bu satırlar, Türkiye'nin Osmanlı döneminden beri Fransız sanat ve eğitiminin ne denli etkisinde kaldığının bir kanıtıdır.

Şimdi sıra geldi Abdülhak Hamit'e (1852-1937): Adı büyü-

ğe çıkmış şairimiz, Paris'ten pek hoşlanmamış görünüyor. Bir dostuna yazdığı şu satırlara bakın: "Paris'e geldim. Bilmem nasıl oldu da siz buradasınız, dokuz ay oturabildiniz. Ben elverirse çok durmayıp döneceğim... Paris güzel bir karı, benim için bir kızdır. Ya da bir kızdır ki bana göre resim gibi cansızdır. Kişi resme yalnız bakar, yalnız bakmaktansa herkes bıkar. Evet, Paris kızoğlan kız ise güzeldir. Hem de süslü püslüdür..." Şair, izlenimlerini şu sözlerle bitiriyor: "İran yolculuğu benim için sıkıntı örneği idi: Gurbet acılarına niçin alışmadım? Paris ki her yolda bulunç tatlarının yoludur, bana yadel geliyor. Paris ki bilgi ışınlarının Doğuya alaylı gülüş olacak bir doğuş yeridir, bana karanlık görünüyor."

Gelelim Peyami Safa'ya. *İşte Paris* adlı yazısından parçalar: "On beş yaşımdan beri benim iç yaşantımın önemli bir bölümü Paris'te geçti. Bir kez bile ayağımı atamadığım bu kentin kıyısını bucağını az çok bilirim. Hayalen onun içinde çok yaşadım..."

Paris'in büyük caddelerinin, alanlarının genişliği karşısında şaşkına dönen Peyami Safa, sözlerini şöyle bitiriyor:

"Neden gizleyeyim, içim zehir dolup taşıyor. İnsan olmak onurumu artıran, ama ulusumun şaşılacak yeteneğine ve şu birkaç yıl içinde yaptığı pek büyük mucize atılımına karşın, yine de içinde bulunduğu ufarak ve acılı dünyayı her an düşündüren iki tür heyecan çelişkisi arasında sıkışarak, bir sözcük konuşmadan yürüyorum. İçime ağlamaklar geliyor. Fakat sulanmaya dönüşen enerjimi daha sıkı, daha koyu, daha olumlu, yaratıcı güçler halinde yurduma taşımak için acımı içimin arka meydanlarına doğru kovuyorum."

Sanat ve düşün dünyamızın en yetkin, en sıcak, en insancıl kişilerinden biri olan Ahmet Hamdi Tanpınar'a geldi sıra. O, bir dostuna yazdığı mektupta Paris'i şöyle değerlendiriyor:

"Bana bu bir aydır ne yaptın diye sorma. Yalnızca Paris'teydim. Ara sıra gittim geldim, okudum, yazı yazmaya çalıştım... Ama asıl yaptığım şey yalnızca Paris'te olmaktı... İnsan çalışmayınca da her şeyi yitiriyor. Kaç kez; 'Bu Paris bitti, yenisini getirin' diyesim geldi. Oysa ne görmeyi o denli düşün-

düğüm şeyi görebilmiş, ne bildiğim ve seveceğimi sandığım şeyler tanımıştım."

Paris, Paris diye çırpınıyoruz ya. Alın size, yaz aylarının ıssız, sanat ortamından yoksun bir turist kenti Paris. Sevip bağrına basacağın insan yoksa bir yerde, orası bir çöldür. Ben bu kez Paris'te, anılarımın tutsağında yaşadım ne yaşadımsa, doyumsuz kala kala.

Yine de yaşasın Paris diyorum.

SİS VE GECE

Ahmet Ümit, 1992 yılında, Ferit Oğuz Bayır Düşün ve Sanat Ödülünü *Çıplak Ayaklıydı Gece* adlı öyküleriyle alarak edebiyat dünyamıza girdi, kaleminin hakkını büyük bir başarıyla kanıtlayarak. Bu güzel yapıtını *Masal Masal İçinde* (1994) adlı romanı izledi. Şimdi de, yeni romanı *Sis ve Gece* var elimde.

Bu roman, evli barklı bir polis komiserinin *arka sokak* yaşamının bir kesitini, sevda çılgınlığı ve kırgınlığı ile besli bir kesitini sizlere yansıtıyor.

Bu roman, olayların sonundan başlayıp, adım adım öncelere gelişen bir çizgide soluğumuzu kese kese ilerliyor. Yarı düş, yarı gerçek bir sevda yaşamından geçe geçe, aydınlık bir noktaya varıncaya dek sürüp giden, acılı, meraklı yollardan geçe geçe, sonunda umulmaz, beklenmez bir sürprizle karşılaşma, romana inanılmaz bir *sürek avı* heyecanı katıyor.

İsterseniz romanı daha açık olarak alalım ele:

Romanın baş kişisi Sedat adında bir komiserdir. Mine adında bir kıza tutulmuştur, uyumlu bir evlilik yaşamının kaçamağında. Bu aşk bir arka sokak aşkıdır, tadı tuzu yerli yerinde. Ne var ki Mine, bu pörsümüş aşkın ötesinde Faik adlı bir delifişek sol içerikli, sol donanımlı bir delikanlıya tutulmuştur. Alın size bir kıskançlık olayı ki, sonu ölümler, yıkımlarla yüreğimizi parçalıyor.

Sis ve Gece adlı roman, polis içerikli, polis havalı, polis yaşamlı bir roman, gelişigüzel olaylara bulanmış, gelgeç yaşam çizgisinin çok ötelerinde, insan psikolojisini zorlayan, bir sevda ekseninde gelişip, insancıllığa kanat geren bir yaşam serüveni. Evli, çoluk çocuk sahibi bir polis görevlisinin, arka sokak serüvenini yaşayan ve bizlere yaşatan, olağanüstü olaylarda, değme yazarlara özgü yetenekleri sollayan bir beceri ustalığın-

da önümüze sürüyor evli bir adamın arka sokak serüvenini acısı, zehiri ile. Gerçekle düş arasında gelişip giden yaşamın bir faturasıdır bu nefis roman. Romanda her şey bir sis perdesi altında geçiyor, gece karanlığına uzanarak.

Romanın asıl can alıcı noktası, bir çatışma sonunda yaralanan Mine'nin ortadan kayboluşu. Sevgilisi Faik'le birlikte pusuya düşürülen Mine'nin, kimin kurşunuyla yaralandığının ve ortadan kayboluşunun serüveni romanın can alıcı noktasında düğümlenip kalmaktadır. Komiser Sedat'ın, Mine'ye olan aşkının kırıklığına bakmadan sürdürdüğü araştırma, inanılmaz bir aptalca sonuçlanmanın sürprizinde noktalanıyor.

Yakın geçmişimizde yaşadığımız politik olaylar, solcu avcılığı, casusluk, MİT'le MİT karşıtı güçler arasındaki amansız çatışmalara da, alttan üstten anımsatmalarla yüklü bir roman. Yazarının Türkçe tutkunu, Türkçe vurgunu kişiliğiyle, eşine az rastlanır bir ustalıkla kotardığı bu roman, bence bugüne dek polisiye roman konusunda eşine rastlanmadık bir beceri ve başarı abidesidir. Okuyun, bana hak vereceksiniz yüzde yüz.

SÖZ BİR ALLAH BİR

Kim demiş anımsamıyorum: "İnsan bir tek sözcükle kendini ele verir" diye. Doğrudur. Belki yeri değil (niye olmasın) ama bir örnek vereyim: Ünlü Fransız romancı Gustave Flaubert, o dillere destan *Madam Bovary* romanına açıklık getirmek için "Madam Bovary benim" demiş. Bu sözü, tüm roman yazarlarına uygulayabiliriz. Örneğin *Venedik'te Ölüm* yapıtının yaratıcısı Thomas Mann, bu romandaki bir delikanlıya ölesiye tutulan yaşlı adamın ta kendisidir, diyebiliriz. Hele Thomas Mann'ın eşcinsel eğilimlerinin, ölümünden sonra gün ışığına çıkmasından sonra. Bir de Goethe'ye bakalım. *Genç Werther'in Acıları* adlı o güzelim roman yazarı "Ben Werther'im" demese buna kim inanır. Sekseninde, on sekiz yaşında bir kıza âşık olacak denli kafaca, yürekçe genç kalabilen bir yazarın gençlik dönemindeki coşkusunu Warter'le dile getirmesi övünülesi bir genç atılımdır onun hesabına.

Bir tek söz insanın içini, ciğerini açığa vurur dedik ya. Gelin bunu büyük insan Tevfik Fikret'in şu dizesiyle ispatlayayım *Hâluk'un Defteri*'nden. Hâluk'un inancına bakın:

Bir yaratıcı güç var, yüce ve temiz
Kutsal ve yüksek, ona vicdanla inandım.

Alın size kutsal kitapların yaradanından apayrı, hiçbir kitaba sığmayan yüce bir yaradan, evreni, uçsuz bucaksız evreni kucaklayan bir yaratıcı güç. Hiçbir kitaba sığmayan, onunla sınırlanmayan bir güç var önümüzde, boynu eğik, bağrı yanık, kalbi deşik olarak inanmamız gereken bir yüce yaradan.

SÖZÜNÜ BİLME ÜSTÜNE

Bir iki gündür, Hoca Sadettin Efendi'nin *Tacüt Tevarih* adlı, on altıncı yüzyıldan kalma ünlü kitabının birinci cildini, şurasından burasından atlaya atlaya, beğeniyle okuyorum. İsmet Parmaksızoğlu'nun ustaca yalınlaştırdığı basımından. Yapıtın iki yüz dördüncü sayfasında, Mevlâna Hâtıfi'ye mal edilen bir şiirin son iki dizesi ilgimi çekti. Şöyle diyor şair o dizelerde:

Üstün olur söz bilenler, söz edenlerden,
Düşünen her kişi değerlidir diğerinden.

Şair burada, *söz bilenlerle, söz edenleri* birbirinden ayırmış, birincilere, düşünen kişilik niteliğini armağan ederek.

Söz bilen kimdir? Buna sözünü bilen de diyebiliriz. Evet kimdir o? Sözü mantığa dayanan kişi. Söz edense, gelişigüzel konuşan, mantığı azat edip, ipe sapa gelmeyen, gevezenin gevezesi, Fransızların "Hiçbir şey söylemeden konuşan" diye tanımladıkları çalçene bir kişidir.

Az sözle çok şey söylemek, anlatmak zeki adamların harcıdır diyor La Rochfoucauld, sonra da "boş adamlar da, tam tersine çok konuşup bir şey söylememek ustalığını gösterirler" diye ekliyor.

Türkçemizde: "Söz gümüşse, sükut altındır" diye bir deyim var. Susmanın altın olarak değerlendirdiği bir dünya, bencil bir yaşam felsefesinin, "benden sonra tufan" diyen neme lazımcı bir yaşam düsturunun iğrenç bir formülüdür. Ne var ki, çok da gerilerde kalmış sayılmayan toplum yaşamımızda, sözün altın olduğu anlar yaşanmıştır, faşist yöneticilerin egemenliğinde uygulanan özgür düşünce düşmanlığı günlerinde.

Neyse bunları bırakalım da, söz söyleme sanatının ustalarına kulak verelim.

Bizim koca Yunus Emre'miz var ya, taa ötelerden seslenip söz adabının dozunu, ölçüsünü koymuş önümüze:

Az söz insan yüküdür
Çok söz hayvan yüküdür.

Burada yine, o özdeyiş ustası Fransız La Rochefoucald'ya başvuralım diyorum. Şöyle diyor yazar:

"Gerçek söz ustalığı, gerekli her şeyi söylemek ve ancak gerekli olanı söylemekten ibarettir."

Burada yine bir Batılı yazarın şu sözüne kulak verelim diyorum:

"Yaşam kısa, söylevlerse upuzundur." Evet, yaşamın kısalığını gözönüne getirip, çok özete de kaçmadan, özet konuşmak gerekmez mi dersiniz?

Diyeceksiniz ki, Türkçede şöyle bir deyim de var:

İnsanlar konuşa konuşa, hayvanlar koklaşa koklaşa anlaşırlar. Ama, insanların konuşmadan da koklaşa koklaşa anlaştıklarına, anlaşabildiklerine ne diyelim?

Hadi gelin, az konuşup çok anlaşalım diyorum.

Olmaz mı?

TEMİZ YATAK İRKİLTİSİ

Kendimi bildim bileli, kirim ve pasağımla, hep kendi yatağımda yatarsam rahat uyuyabiliyorum. Annem, temizlik açısından çok titiz bir insandı. Haftada bir yatak çarşaflarımızı, yastık kılıflarımızı yenilerdi. Ne var ki, her seferinde kılıflar kirlenirdi. Ben pasaklı bir insandım. Gide gele, sonunda pasaklılığımı kabul ettirmiştim anneme.

Yabancısı olduğum bir yatakta yatmak benim için bir işkence olmuştur. Yastıkta olsun çarşafta olsun, bırakacağım herhangi bir leke, kir izi beni oldum olası, tedirgin etmiştir.

Yaşamımda üç kez başıma geldi böylesi olaylar. Birinde, İstanbul Hukuk Fakültesinde Prof. Ebülula Mardin'in asistanı iken, günün birinde, kayınbabası Necmettin Molla'nın Sarıyer'deki yalısında konaklama durumunda kaldım. Dedem, Adliye Müsteşarı Ahmet Şükrü Efendi'nin çıraklığında yetişmişti. Necmettin Molla günün birinde bu zat Adliye Nazırlığına getirilince, basmıştı istifayı. Ama Necmettin Molla, ona olan saygısını yitirmemişti. Nitekim beni de bağrına basıyordu.

Uzatmayayım, bir gün o görkemli yalıda gecelemek zorunda kaldım. Öylesine güzel, temiz, pırıl pırıl bir yatak hazırlanmıştı ki benim için, nevrim dönmüştü. Böylesine temiz bir yatağı nasıl kirletebilirdim. Sıkıntıdan tere batmış bir bedenle o yatağı ne yaptım dersiniz? Yatak çarşafını, yastık yüzünü bir yana atıp, kuru yatakta yattım uykumu değerlendirerek. Sabahleyin, yatak çarşafıyla yastık yüzünü buruşturup, üzerinde yatmışım hissini vermeye çalıştım. Farkına vardılar mı, varmadılar mı bilemeyeceğim. Varsa varsa hizmetçi varmıştır farkına.

İkinci serüvenim, Seniha Bedri Göknil'in Büyükada'daki yalısında geçmişti. Orada da aynı yöntemi kullanmıştım. Kirli pasaklı bir insan izlenimi bırakmamak için.

Üçüncü serüvenim, canım ciğerim Orhan Burian'ımın evinde yaşanmıştı.

Yedi yıl kaldığım Ankara'da, pazar günümü ve gecemi hep O. Burian'ın sevecen evinde geçiriyordum.

Sabahları, O. Burian odama gelip, yatağımı kaldırıyordu. Nasıl olduysa bir gün, yatak ve yastık çarşaflarını toplarken, benim içinde yatmadan çarşafları buruşturup yatmış hissini verme kurnazlığımı sezip, bana "sahtekâr" dediğini hiç unutamam.

Son yabancı yatağım, en rahat en doya doya uyuduğum, çarşafsız, kirden pastan kapkara olmuş, Selimiye Kışlasındaki suçlu yatağım oldu.

On üç gün önce tutuklu olarak Sansaryan Hanında, 13 gün 13 gece bir iskemle üstünde geçen bir belirsiz yaşam sonunda, hapishaneye konulmak üzere, Selimiye Kışlasına götürülmek, bir çeşit kurtuluştu bizim için.

Evet, o ilk gece, o inanılmaz kir pas içindeki yatakta çektiğim uykuyu unutamıyorum.

Yatağın temizini, kirlisini ayırt etmeyenlere merhaba!

TÜRKAN SAYLAN İÇİN

Türkan Saylan, bugün *Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği*'nin kurucusu olarak, devletin, yurttaşları, hak hukuk, adalet doğrultusunda yapması gereken görevlerde yaya kaldığı bir ortamda, Türk insanını Cumhuriyetin birer bireyi olarak aydınlatma görevini üstlenmiş bir bilim adamı kişiliği ile yüreğimizde, beynimizde yer eden bir mucize insandır.

Ben, Türkan Saylan'ı sanıyorum, Mavi Yolculardan biri olarak tanıdım. Sabahattin Eyuboğlu'nun pazartesi akşam toplantılarında. Her ayın pazartesilerinde, Sabahattin dostumla yaptığımız ortak çevirinin son bulduğu saat 19.00'da, toplanan dostlardan biriydi Türkan Saylan.

Sonra sonra Cerrahpaşa Üniversitesinde Lepra (Cüzzam) bölümünde arar oldum onu. Cüzzam o zamanlar benim ve benim gibiler için elini vur kaç doğrultusunda, uzaktan uzağa bir ilgi düzeyinde düğümlenip kalan bir merak konusuydu.

Ama, Cüzzam bölümünde, Doktor Türkan'ı hastalarıyla sarmaş dolaş görünce hayli bocaladığımı anımsıyorum. Dr. Türkan'ın, cüzzamın bulaşıcı bir sayrılık olmadığını ispatlamak için hastalarına sarılıp, onları bağrına basması karşısında donakalmıştım. Ancak, o zaman anladım ki, kuduz aşısını önce kendinde deneyen Pastör gibi kahraman doktorlar dizisinden bir insanla karşı karşıyaydım. Dr. Türkan Saylan bana, bu yiğitliğin birinci sınıf bir insanı olarak göründü ve hep öyle görünür oldu. Ben, onu güleryüzlü bir ciddi insan olarak, kendime örnek aldım.

Onunla, doçentliğe hazırlanırken, üç ay, baş başa Fransızcaya çalıştığımı anımsıyorum. Dostluğumuz pekişince, bir heykel ustasıyla evlilik kuruluşunda nikâh tanıklığı ettiğimi de bu ara anımsıyorum.

Bütün bu dostluk ilişkileri sürüp dururken, Türkan Saylan,

karşıma daha doğrusu karşımıza, bir halk eğiticisi, bir aydınlanma havarisi olarak çıkınca, dünyalar benim oldu.

Şimdi elimde Türkan Saylan'ın *Cumhuriyet'in Bireyi Olmak* adlı yapıtı var. Ayıp olmazsa bana uygun gördüğü şu seslenişi sizinle paylaşmak istiyorum böbürlene böbürlene: "Sevgili ve çok değerli dost Vedat Günyol'a, yaşamın gerçek anlamını alçakgönüllü üretkenlikte bulduğunu kanıtladığı için sevgilerimle. Dr. Türkan, 30.09.1998

Yukarıda adını andığım kitabı ele alıp, derinlemesine incelemeye girişmeden önce yazıların başlıklarının birkaçını buraya alıyor ve onun, üzerinde dirençle durduğu konuları sıralıyorum.

Dr. Türkan her şeyden önce sivil toplumu uyandırmak yönünde eşsiz bir çaba harcamaktadır. İşte size ele aldığı kimi konuların başlıkları:

- Nasıl Bir Yükseköğrenim İstiyoruz?
- Gençliğe Güvenmedikçe
- Toplum ve Üniversite
- Köksüz Fakülteler
- Eğitimdeki Çıkmazı Halkımız Önleyebilir
- Açık Üniversite Bizi Bekliyor
- Kahraman Öğretmenler
- 8 Yıllık Kesintisiz Eğitime Sahip Çıkmalı
- Kadınlar Politikaya Eşit Oranda Katılmalıdır
- Laiklik, Kadın Hakları ve Feminizm
- Demokrasi ve Cinsler
- Temel Taşlar: Laiklik ve Kadın Hakları
- Ortak Payda ve Uyanan Sivil Toplum

İnsan uygarlığının ölçüsü, tartısı her şeyden önce sesinde odaklıdır bence, o ses ki, haddelerden geçe geçe incelir, insanlaşır, dostluğa, sevgiye adanmış bir olgunluğa erişir.

Geçenlerde, nicedir kendisine değil, sesine bile ulaşamadığım eski öğrencim ve her zamanki dostum Selim İleri aradı beni telefonda. Sesindeki o çoktan unuttuğumuz eski İstanbullulara özgü incelik, naziklik vurdu beni en duygun yerimden. Tüm yaşamımda duyup duyabildiğim uygar insan sesini Orhan Burian'da buldum. O kısa ömründe, bana değil sade, tüm yakınlarıma duyurduğu o uygar sesini unutamıyorum, eşsiz bir armağan alarak kulaklarımda çınlayıp yüreğime işlemiş olarak.

Orhan'ın sesi, kaynağını, önce annesinin ve ablalarının gönül çelen, güven dolu incelikli seslerinde bulmuş özünü. Sonra sonra da, beş yıllık Cambridge Üniversitesi öğrenciliğinde, insancalığın doruğundaki bir rahip dostun etkisinde gelişmiş, uygar bir düzeye ulaşmış.

Ben, Orhan Burian'la ilk tanıştığım günkü sesinin büyüsüne kapıldığımı anımsıyorum hep kıvançla.

Peki, nedir uygar ses dediğim şey? Bu ses, köklü bir kültürde mayalanıp, insan sevgi ve saygısında pekişen bir tutumun dışa vuruşu olur. Uygarlığı yalnız sesinde değil, yüreğinde de yaşatan dostumun, *Yücel* dergisi sahibi Muhtar Enata'ya yazdığı benimle ilgili mektubunu, insanlığının bir kanıtı olarak sunuyorum.

ORHAN BURİAN

20 Kasım 1949

Muhtarcığım,

Ablam geldi. Her zamanki sevimliliğinin, misafirseverliğinin yeni hikâyelerini anlatarak bizi sevindiriyor. Mecmuayı da

merakla bekliyorum. Henüz pek inanamıyorum ama gerçekten onu sen getirirsen pek iyi olacak. Keşke Günyol'la gelebilseniz. Zaten İstanbul'dayken onunla hiç konuşamadık. Korkarım ki gazetede zamanı boğuluyor.

İçimizde duygusuyla da, bilgisiyle de en kabiliyetli, en değerli tereddütsüz odur. Gönlüne göre büyük ölçüde bir iş yapmak imkânı bulmasını onun için çok isterim. Aynı düşünceyle, senin her türlü şakacılığını, mesuliyetsizlik hissini hoş karşıladığım halde, ona komünist diye takılmana çok canım sıkılıyor. Çünkü herkes birbirini lekelemek için laf icat ediyor, değil ki böyle dolaşan lafları istismar etmesin. Bizim işimizi, kayıtların en cüzisiyle bile uzlaşmayan fertçiliğimizi kim anlar, kim anlamak zahmetine katlanır. Halbuki sen de öylesin, o da, ben de. Hayatımızı bunca yıldır hiçbir kayıt ve ideoloji hizmetine sokmaya yanaşmaksızın tamamen kendi ölçülerimize, hatta kendi keyfimize göre devam ettirip gitmiyor muyuz? Senin şakacılığın bile buna bir delil değil mi? Ama o kadar sevdiğimiz bir insan için biraz olsun fedakârlık etmelisin. Ona biraz olsun mânevi huzur teminine çalışalım. Bir gün inşallah maddi huzur temin edebiliriz. Gelmeni bekliyorum.

Rita için ablamın getirdiği son haber biraz ferahlatıcılık verir inşallah. Gözlerinden öperim.

O. B.

İnsan mutluluğudur söz konusu olan, her çeşit toplum düzeninin amacı gereği. Toplum düzeni deyince, tek tek insanın saygıyla, sevgiyle el üstünde tutulması gereken bir düzen gelir akla. Ne var ki, her toplum düzeni, toplum adı altında soyut bir varlığın mutluluğunu (nasıl bir mutluluksa) ön plana alma doğrultusunda birtakım kurallar koyup, tek tek insanı soyut bir varlık uğruna gözardı etme eğiliminde durakalır. Oysa, uygarlık Ali'nin, Hasan'ın, Veli'nin mutluluğunu gerçekleştirdiği zaman bir anlam taşır, kazanç taşıyabilir. Batı uygarlığı, Doğu uygarlığı diye bir ayrım yapılırsa, Batının uygarlığını, laik dünya görüşüne, Doğununkini de, mistik öğelerin ağır bastığı dinsel bir dünya görüşüne bağlayabiliriz.

Üstünde yaşayıp (öldüğümüz) bu dünyadan başka bir dünya düşüne kendimizi kaptırırsak, ölümle sona eren ama bir başka yaradılışta yeniden doğacağımıza bel bağlayabiliriz. Bu da bir umuttur. Peki, öyle olsun, böyle olsun, *uygarlık* dediğimiz o tılsımlı yaşam düzeni ne olacak? *Uygarlık*, her yaşam düzenine uygun bir gereklilik olarak çıkacaktır ortaya.

Uygarlığı bırakalım da, uygar insan kimdir, ona bakalım.

Yaşanan rejim, yani yaşam düzeni ne olursa olsun, ister özgür akla dayanan *laik* bir toplumda, ister dinin ağır bastığı bir toplulukta, uygar insan, eti kemiğiyle karşısına çıkan her yaratığa, yaradılışın kutsal ürünü olarak bakıp saygı duyan insandır. Kendinden ayrı düşünen insanları yok etme eğiliminde olan kimse, uygarlık düşmanıdır, en kestirme deyimle.

A. de Saint Exupéry, "İnsan, düşünceleri ötesinde saygı gördüğü düzendir" diyor uygarlık için.

Uygarlık: İnsanın insanı ezmediği, köle gibi kullanmadığı tılsımlı bir düzenin adıdır.

A. de Saint Exupéry: "Ben insanlarda evrensel paylar arıyo-

rum. Çünkü, oralarda gezinmem için, büyük bir imparatorluğa gereksinimim var" diyor.

Sağ sol yok onun için. Şöyle diyor: "Kitleleri *sevdiği* için soldadır o. Ama ben onları sevmiyorum. Ben, insan soyunu seviyorum."

İnsan soyu, asıl sorun burada, insan soyunu sevmede.

UYGARLIĞIN BAMTELİ

Geçen gün İtalya'daki bir genç dosta mektup yollamak üzere, Cevizli'den (ki burası bir köy) kalkıp Maltepe PTT'sine gittim. Günlerden cumartesi olduğu için, yalnız bir gişe mektup kabul ediyordu. Oldukça yüklü zarfı uzattım. İki bayan görevli zarfı tarttı, fiyatını söyledi. Ben de teşekkür ederim dedim içtenlikle. Ama önde duran, uygar kılıklı bayan, suratıma bile bakmadan, teşekkürümü duymazlıktan gelerek başını çevirdi, yanıt vermedi. Burkuldum. Uygar dünyada hiçbir teşekkür yanıtsız kalamazdı.

Bayan görevli niye teşekkürüme yanıt vermemişti, ak saçlarımı hesaba katarak, teşekkürüme, güleryüzle yanıt vermesi o kadar güç müydü?

İnsandan insana, bir saygı, bir sıcak ilgi, en azından bir merhaba aldı verdisi olmazsa, bir toplumda, bir arada yaşamanın ne anlamı kalır ki? İşte ben, bu yanıtsız kalan teşekkür olayında buluyorum uygarlığın bamtelini. Bu insandan insana yansıyan, hoşgörü ile besli bir karşılıklı insanca iletişim, bence uygarlığın vazgeçilmez bir öğesi, hatta hatta özüdür.

Düşünüyorum da, postadaki görevli bayan, türbanlı olmadığına göre, en azından kadın-erkek ilişkilerinde, (özellikle resmi ilişkilerinde) bağnaz olamazdı. Kadın eli sıkmayan belediye başkanlarının bulunduğu bir ülkede yaşadığımızı unutmayarak düşünelim bir.

Başını örterek namuslu olacağını sanan, öbür dünyada (var mı ki) cennetin kapılarında direnmeden şaraplı, hurili, gılmanlı bir yaşam çizgisinde mutluluğa ereceğine inandırılmış genç kızlarımıza, kim ve ne zaman bilim ve akıl doğrultusunda yol göstericilik edecektir?

Uygarlığı Atatürk üstlenmiş ve halkına armağan etmişti. Uygarlık Osmanlı döneminde yok muydu? Vardı, hem de en içtenlikli şairlerin dizelerinde yerli yerini bulmuştu.

Uygarlığın formülünü *nezaket* kavramında dile getiren şairin şu dizesinde yatıyor bence uygarlığın bamteli:

Haddeden geçmiş nezaket, yâlü bâl olmuş sana

Uygarlığın nezakette filizlenip yeşerdiğini, yeşerebileceğini bundan daha güzel hangi dize dile getirebilir ki?

Evet, uygarlık, nezaket düzeyine ulaşmış olmakla başlar ve onunla sürüp gider.

Uygarlık, her şeyden önce bir nezaket sorunudur. İşte bamteli de budur. Sözlüklerde nezaketin karşılığını ararken şu sözcüklerle karşılaştım: İncelik, soyluluk, centilmenlik, kibarlık, tatlılık, hoşgörü vb.

Bugün ülkemizde bu nitelikler kimde var? Köyde olsun, kentte olsun, geleneklerle besli, Türk insanının mayasında saklı nezaket tohumlarını korumuş insanlarda.

Tüm Osmanlı döneminde, o da okumuş, kültürlü ufacık çevrelerde nezaket hep geçer akça olmuştur. Divan şairinin şu dizesi bunun başlıca tanığıdır: "*Haddeden geçmiş nezaket yâlü bâl olmuş sana.*" Ama bu niteliği arayıp da bulamayanların yakınması, şu sözde buluyordu özetini:

"Vermemiş, mabut, neylesin Sultan Mahmut."

Evet, nezaket, yani uygarlığın bamteli, kimilerinde doğuştan, kimilerinde eğitimden kaynaklanmakta.

Her nereden gelirse gelsin, yaşasın nezaket, uygarlığın bamteli.

Edip Cansever Canımız,

Her yıl Mayıs 28'de Edip'in Aşiyan'daki mezarı başında toplanıyoruz biz dostları. Herkes kendi beğenisine göre seçtiği bir şiirini okuyarak gönlünde yaşatıyor onu. Sonra cümbür cemaat, güzel insan Mefkure Cansever'in peşine takılarak, cömert bir içki sofrasının başında buluyoruz kendimizi, Edip'e olan sevgi hayranlığımızı paylaşarak.

Bu yıl, şiir okuma geleneğine bir ölçüde yan çizerek, şairimin, incelikler avcısı şairimin bir dizesini değerlendirerek şu sözlerle dostlara eşlik ettim:

Dostlar,

Ben, bugün, canımız ciğerimiz Edipciğimizin bir şiirini okumayacağım. Onun şiirlerinde rastladığım inanılmaz güzellikteki bir dizesinden söz edeceğim.

Edip şöyle diyor o dizesinde: "*ve dirim ki, bir gülün tersine açılmasıdır solması*" (*Çağrılmayan Yusuf*'tan.)

Buna göre, yani Edip'e göre, şu gelgeç dünyamızda ölüm denen, o korkutan, ürküten olgunun hiç de korkulası olmadığıdır.

Edip'in ölümü, bir yok olma değil, tersine açılan bir yeniden diriliştir, doğada sadece bir yer değiştirmedir. Bu açıdan Edipciğimiz, onu sevenler yaşadıkça ölmeyecek; kim bilir, belki bir bitkide, bir ağaçta, bir canlının şurasında burasında filizlenecektir. Ben buna inanıyorum. Ya sizden ne haber?

Bunları söyledikten sonra, mezara baktım, mezar taşında, tersine dönmüş bir karanfil motifi işlenmişti. Bu Edip'in yerçekimli karanfiliydi.

Âşık Veysel'in yari kara toprağa kendini bırakmış, tersine açılacak olan karanfildi. Tıpkı güller, karanfiller, bin bir çeşit çiçek gibi, biz yaşlı genç insanların da tersine açılacağı bir toprağa adanmışlığı okunuyordu bu mezar taşında.

Bu, bir bakıma, Dostoyevski'nin *Diriliş*'ine bir gönderişti sanki.

Yazımı Edip'in çok beğendiği *Yerçekimli Karanfil* adlı şiiri ile noktalıyorum.

YERÇEKİMLİ KARANFİL

Biliyor musun az az yaşıyorsun içimde
Oysa ki seninle güzel olmak var
Örneğin rakı içiyoruz, içimize bir karanfil düşüyor gibi
Bir ağaç işliyor tıkır tıkır yanımızda
Midemdi aklımdı şu kadarcık kalıyor.

Sen o karanfile eğilimlisin, alıp sana veriyorum işte
Sen de bir başkasına veriyorsun daha güzel
O başkası yok mu bir yanındakine veriyor
Derken karanfil elden ele.

Görüyorsun ya bir sevdayı büyütüyoruz seninle
Sana değiniyorum, sana ısınıyorum, bu o değil
Bak nasıl, beyaza keser gibisine yedi renk
Birleşiyoruz sessizce.

YALNIZLIK

Her zamanki gibi, evde tek başımayım. Telefonum yok, dışarıyla, dostlarla ilişkiye giremiyorum. Bir ölçüde mutsuzum. Sevdiğim kimselerle iletişim kuramıyorum. Benim sevgimi, ha deyince karşılamayan kişilerin, bu durum karşısında, ne denli rahat olduklarını da sezmiyor değilim.

İnsan, ne denli, dostlarla kuşatılmış olsa da, yine ve yine yalnızdır. O dostlar da yalnız değiller mi? Yalnızlar, yalnız olmasına. Ne yapalım ki, ben yalnızım. Okuma, yazma tutkum beni bir ölçüde yalnızlıktan kurtarıyorsa da, kulak asmayın. İnsan ölüme tek başına gidiyor. Bu bir doğa yasası.

Hani, Erzurumlu Emrah'ın deyimiyle, ayrılığın insana zulüm getirdiği sözü var ya, işte zulüm getirir her ayrılık, her uzak kalma dostu, sevgilisi, candaşı, gönüldeşi ile uzak kalma.

Hele, bir de, Karacaoğlan'ın "*Yiğit sevdiğinden soğur, sarılmayı sarılmayı*" sözünü düşünüp kendinizi yoklayınca ne denli çıkmazlarda tükenip gittiğinizi anlarsınız hayıflana hayıflana.

Yalnızlığın en ürküncü, insanlar arasında duyulanıdır.

Yalnızlık Allah'a özgü demişler. Peki Allah nerede?

Aziz Nesin'i ne zaman tanıdım, söyleyemeyeceğim, onu önce yazılarından tanıdım diyebilirim. Bu tanışma, sanat ve edebiyat dünyamızın kaçınılmaz bir zorunluluğudur. Sanata, edebiyata bulaşmış kim varsa istese de istemese de, birbirleriyle tanışma olanağı bulur, şurda burda, bir yayınevi odasında, bir resim sergisinde, bir meyhane köşesinde, bir dost sofrasında.

Benim Aziz'le tanışmam, bütün bunların içinde ve dışında, Orhan Apaydın'ın evinde gerçekleşti. Yıl 1950 olabilir. O günlerde, Aziz Nesin, Orhan Apaydın, aynı semtte, Feneryolu'nun yeşilliklere bürünmüş, bugün de güzelliğini koruyan bir köşeciğinde oturuyorlardı. Ben de, onlara çok yakın bir evde, kız kardeşim Mihrimah'la birlikte oturuyordum. Kız kardeşimin kızı Rengin, Ahmet Nesin'le aynı ilkokulda okuyorlardı. Aziz Nesin'le, karşı karşıya gelmesek de, aramızda bir bağ kurulmuştu ne de olsa. Ama, Orhan Apaydın'ın evinde, şöyle sıcaktan sıcağa karşı karşıya gelince, bu bağ bir dostluk havasına büründü. Sonra sonra Aziz Nesin'in çağrısı olsun olmasın, evinin kapısını tıklatır oldum, dönemin ünlü solcu yazar çizerleriyle bir arada olmanın bulunmaz coşkusuyla.

Orhan Apaydın'la dostluğum, hukuk öğreniminden geçmişliğin yanı sıra, öğrencim olan yeğeninin yakalandığı amansız hastalığın acılarını paylaşmada perçinlendi. Neyse bırakalım bunu. Dönelim Aziz Nesin'le dostluğuma.

Aziz'le olan anılarım içinde, beni en çok etkileyen iki şey var: Biri Babeuf davasıyla ilgili, biri de ev sahipliğiyle.

Babeuf Davası

Aziz Nesin'le dostluğumun pekişmesi, iki yıl süren *Babeuf* davasının son dönemine rastlar. Sabahattin Eyuboğlu ile beni

savunan bir yazısı yüzünden yargıç önüne bizimle birlikte, dirsek dirseğe çıkmayı adeta bir görev saydı. Öyle ki, daha suçlu sandalyesine oturur oturmaz, o her zamanki ince mizahçı tutumuyla: "Bakın dostlar, bu dava çok temelsiz, fasa fiso, gülünç bir dava. Ben, böylesine temelsiz suçlamalarla yirmiyi aşkın davalardan hep aklanarak çıkmışımdır. Sakın kendinizi umutsuzluğa kaptırmayın. Bakın göreceksiniz, hep birlikte, çok yakında aklanacağız." Dediği de oldu. Böylece Fransız Devriminin tek keskin solcusunun namusu kurtulmuş oldu, bizimkilerle birlikte.

Aziz Nesin dostumla (artık, ona dost diyebilme imtiyazını kazanmıştım) yakın ilişkim beni ev sahibi yapma girişimiyle pekişti. Yanılmıyorsam, dokuzuncu kez kiraevimden çıkmak durumu ile karşı karşıyaydım. Dostlardan biri Aziz Nesin'in kiralık bir evi olduğunu söyleyince, soluğu onun yanında aldım. Ne yazık ki, evi bir hafta önce kiraya vermişti. Bunu üzülerek söylerken: "Dur dedi, sana kiralık bir ev bulacağım. Ne var ki, bana 25 milyon bulman gerek."

Borç harç parayı bulup kendisine verdikten bir hafta sonra, Göztepe'de, Bağdat Caddesine yakın, iki katlı bir binanın üst katındaki şirin bölümüne yerleştim.

İş bununla bitmiyordu. Aziz Nesin, yüz milyon daha bulmamı istiyordu. Niyeti beni ev sahibi yapmaktı. Ama ben, o yılların keskin solcusu, mülk edinmekten kaçınıyordum. Ne denli yanlış bir tutumda olduğumu ancak çok sonra anlayacaktım. Neyse, Aziz dostum anlayış göstererek evi kızının üstüne tapuladı. O evde altı yıl oturdum. Her yıl başında da, birlikte saptadığımız kiraya gerekli zammı yaparak. Aziz, buna karşı çıkıyor, "Beni dostlara karşı zor duruma sokuyorsun. Bana, arkadaşını sömürüyorsun diyecekler" diye başıma kakıyordu.

Neyse uzatmayayım, altı yıl sonunda kapım çalındı. Gelen Aziz'in damadı idi. Evden çıkmamı istiyor, ama kayınbabasının haberi olmamasını diliyordu. Aptallık bu ya bir ay içinde evin anahtarını ona verdim ve sözümü tutarak Aziz Nesin'e haber vermedim.

Aziz Nesin'in ölümünden bir iki ay kadar önce Çatalca'daki Vakfında, olup biteni kendisine söylediğimde, zamanında durumu kendisine bildirmediğim için çok üzüldü ve "O puştun böyle bir bok yediğini bilseydim canını okurdum" diye öfkesini dile getirdiydi.

İşte size bulunmaz bir dostluktan arta kalan, anılarımda yaşayan bir tutam sıcaklık.

Ödül bir değerlendirme, bir onurlandırma göstergesidir bence. Bugün, huzurunuzda, Dünya Kardeşlik Birliği Mevlâna Yüce Vakfı, beni, evrensel kardeşlikten dünya barışına beslediğim naçizane düşüncelerimden dolayı ödüllendiriyor. Ben, bu yolda tüm yaşamım boyunca, karınca kararınca, elimden geldiği kadar birtakım girişimlerde bulundum. Evrensel kardeşlik kavramını göksel ya da yersel bir inanç olarak değil, hümanizma düşüncesinin yalnızca bilime ve akla dayanan temellerinde kavrıyorum. Kendimi de böyle tanımlıyorum. Aklı ve yüreğiyle dünya kardeşliğine uzanan bir yolda, insan kardeşliğini göklerde değil yerde arayan, bunu da Şems-i Tıbrizi ile kurduğu, temizin temizi baba-oğul, arkadaş-kardeş ilişkisinde gerçekleştiren büyük Mevlâna'nın, hani insanlara:

Gel, yine de gel
Kâfir, mecusi, putperest
olsan da gel

diye dergâhına çağıran Mevlâna'nın manevi huzurunda, böylesi bir ödüle layık görülmek benim için büyük bir onurdur. Laik dünya görüşüne gönül bağlamış bir insan olarak bu ödülü kabul ederken, aklın ve bilimin egemenliğine bağlı kişiliğimle hepinizi yürekten selamlıyorum.

BODRUM LİSESİ'NDEKİ KONUŞMA

Bugün, modern bir okulun-lisenin açılış törenindeyiz. Bu dört başı bayındır liseyi kamuya armağan eden sayın Hüseyin Şimşek'i okuma tutkunu, okutma sevdalısı bir insan olarak selamlıyorum.

Bu eşsiz güzellikteki okulun, hele Bodrum'un göbeğinde yer alması, bana buranın birinci sınıf bir yurt parçası olmasında büyük, hem de çok büyük emeği geçen Halikarnas takma adıyla ünlenen büyük yazar ve düşünür Cevat Şakir Kabaağaçlı'nın yüreğimde her dem taze tuttuğum varlığının anısını tazeleme fırsatı verdiği için mutluyum.

Onun anılmasıyla zenginleşen, yıllarca önce Mavi Yolculuk adıyla başlayan yurt gezisinin önderi olarak önce hayranlığımı, sonra da saygı ve sevgimi tazeleyen bu toplantı, bana, huzurunuzda kıvanç dolu anılar yaşatıyor. Her ne kadar bu okul onun adını taşımıyorsa da, ondan kaynaklanan esintilerle güzelleşen bir ortamda bulunuyoruz. Sevinelim diyorum, sevinmeye hazırsanız.

Bir okul açmak, geleceğe, nurlu ufuklara pencere açmak demektir bence. Özellikle laik bir eğitime, yani, öbür dünyaya (varsa eğer), masallara dayalı sapık bir eğitimi (eğitim belasını) sollayan, insanca bir eğitime, düşüncede özgür, bilimde çağdaş bir eğitime kapılarını açacak olan böylesi güzel bir okulun açılış töreninde bulunmak, ben ve benim gibi düşünenler için eşsiz bir mutluluktur.

Türkiyemizin aydınlığa vurgulu, ışığa susamış geleceğini, uzak geçmişin Arap dünyasından esinlenen çağdışı törelerine kurban etmeye çalışan gericilerin eylemleriyle, 31 Mart olayından bu yana karşı karşıya bulunuyoruz. Saidi Nursi gibi sahte şeyhlerin kulu kölesi durumuna getirilmiş, beyni yıkanmış, sa-

kallı, takkeli, türbanlı sürü sürü insanlarımızı gördükçe umutsuzluğa kapılmayalım.

Laik eğitime açık okullar, Türkiyemizi, ister istemez, aydınlığa çıkaracaklardır. Sayıları arttıkça, umutlarımız da artacaktır, artıyor da. Aydınlıklara, uygarlıklara merhaba diyerek hepinizi son kez selamlıyorum.

MERHABA DOSTLAR!

Ben, Maltepe Üniversitesince onurlandırılmış bir kişilikle ya da kimlikle karşınızdayım bugün.

Düşünce özgürlüğüne baş koymuş, bilimi çağdaş düzeyde geliştirme yolunda, günümüz Türkiye'sine devrimci ve Atatürkçü bir atılım örneği sunan bu laik ve akılcı üniversiteyi kuran ve onu yönetenlerin özverili çabalarına yürekten merhaba diyor ve beni çok çok onurlandıran bu güzelim kokteyle gönülden katılan dost ve dost adaylarımı sevgi ve saygıyla selamlıyorum.

Bir düşünürü, devletçe horlanmış, hapislere atılmış bir aydın kişiyi bağrına basıp, ona insanca bir yaşam sağlayan üniversitenin kurucusu aydınlıkçı Hüseyin Şimşek'e huzurunuzda teşekkür ediyorum.

Ayrıca, beni bu üniversitede ağırlayan Özel Marmara Radyo Televizyon Teknik Lisesi Müdürü sevgili Metin Gökyokuş ile yardımcısı Türker Gedik'e, bir de kitaplarımın taşınmasında öğrencileriyle birlikte canla başla bana yardımcı olan güzel insan, Edebiyat öğretmeni Halim Bektaş'a minnetlerimi sunuyorum.

Böylesi bir insanseverlik, düşünce özgürlüğüne bağlılık örneğinin, bugün ilk kez bu üniversitede gerçekleştirilmiş olduğunu görüyorum, sizler de görüyorsunuz.

Kitaplarımı, seve seve bağışladığım bu üniversite, benim adıma, bir onur, bir sevinç, bir mutluluk kaynağı olan bir kütüphane düzenlemiş bulunuyor. Fırsat bulanlar görsünler istiyorum, insanca değerlendirilmenin ne olduğunu anlamaları için.

Kira kaygısı olmadan, konforlu bir lojmanda yaşama olanağının sağlanmış olması, ayrı bir onur kaynağı oldu benim için.

Türkiyemizde, ilk kez gerçekleştirilen bir olgudur bu. Bunun yaygınlaşmasını diliyorum yürekten.

Ben, Atatürk döneminin devlet gücü ile kurulan üniversitede, Hukuk Fakültesinde okumuş bir mutlu insanım. Ne var ki, 1950'lerden başlayarak, yoksul, bilinçsiz, din bezirgânlarının yönetiminde yozlaşmış bir halk çoğunluğunda buldum kendimi, Atatürk'ün yaratmak istediği uygar Türkiye özlemine gönül bağlamış bir genç olarak. O gün bugündür, aydınlanmaya karşı çıkan eskinin sapık düzenini yaşatmada çıkar arayanların hainlikleriyle karşı karşıyayım. Onlara teslim olmayacağım, olmayacağız, bu doğrultudaki savaşımızı sürdüreceğim, sürdüreceğime inanıyorum.

Hepinizi sevgi saygıyla selamlıyorum.

BENİM İLHAN SELÇUK'UM

Geçen gün, şeytan dürttü beni, yahu aydın kişi, aydın kişi deyip duruyoruz. Peki nedir bunun içeriği; tanımı manımı diye bir soru takıldı kafama. Kaleme sarılıp şunları döktürdüm birden.

Aydın insan kişiliğinin ilk ve son varlık nedeni, rengi ne olursa olsun, 'iktidar'a karşı eleştirisini, sesini duyurmasıdır.

Devlet gücünü ellerinde tutanların (ki, bir Batılı aydına göre sağduyudan yoksun olurlar) karşısına, başı havada, dimdik çıkan, her çeşit çıkarı elinin tersi ile iten, insanlık onuruna gönül bağlamış bir kimseye yaraşan tek niteliktir AYDIN sözcüğü.

Bu sözcüğü değerlendirirken, ona en yaraşanı düşündüğümde, aklıma gelen ilk insan İlhan Selçuk dostum oldu.

İliklerine kadar işlemiş mizah ve espri mayası ile büyük yazarlık yeteneğini ve dokusunu bir potada kaynaştırıp bir senteze eritip ulaştırmış eşsiz bir düşünürdür. Maltepe Cezaevinde çok yakından tanımak mutluluğuna erdiğim (dostum diyebileceğin) bir *insanım*'dır İlhan Selçuk.

Yıl 1971. S. Eyuboğlu, eşi Magdi Rufer, Azra Erhat, Tilda Kemal ve ben, gizli komünist partisi kurmakla suçlanıp gözaltına alındık. Sonra da Maltepe Askeri Cezaevine konulduk. Beni, önce bodrum katındaki 35 kişilik bir koğuşa verdiler. Çapulcuların, hırsızların, adi suçluların arasına. Koğuşta on kadar genç solcu vardı. Beni, ilk kez tanıdığım Harun Karadeniz kanadı altına aldı. Bir ay sonra terfi ederek, üst kattaki 80 kişilik koğuşa kapaklandım. Sonra nasıl olduysa, beni altı kişilik bir koğuşa konuk ettiler. Bu koğuşta altı solcu vardı. Bunların başında Sabahattin Eyuboğlu yer alıyordu. Ben, bir ranzanın üst katında yer almıştım. Altımda İlhan Selçuk vardı. Utandım ilkten, nasıl oldu da bu güzel adam benim altıma düşmüştü. Ama bir dostluğun başlangıcı oldu bu. İlhan Sel-

çuk'a *Cumhuriyet*'ten gelen gazete ve dergileri okuyordum. İlhan Selçuk, bunları bana uzatıyor, okuyup okuyup geri veriyor, böylelikle inanılmaz bir dostluğun kanaviçesini oluşturuyorduk.

Yıllarca önce, 68'lik denen gençler kuşağını, Çetin Altan'la birlikte bilinçlendiren, onları haksız yönetime karşı gelmeye yüreklendiren yazıları ile tanımıştım onu, uzaktan. Çetin'le birlikte, sözleşmiş gibi, bir üniversite öğrenim görevini üstlenmişti, yazılarıyla, sola, yani insana, hakka, hukuka, dürüstlüğe dönük yazılarıyla üniversite gençlerini, gün be gün ışıklandırıp, kafaca yürekçe ruhça besliyordu.

Çetin Altan'ı, daha önce tanımak mutluluğuna ermiştim. Sabahattin Eyuboğlu'na olan sevgi ve saygıyla bezeli bir yakınlık havasında onu yakından tanımıştım. Gerçekten, kültürlü, büyük yazı yeteneği ile o günlerin birinci sınıf aydını olup çıkmıştı ortaya. Ona hayrandık. Ne var ki, hırçın mizacına kendini kurban etti. TİP'ten ayrılmakla, partinin başkanı Mehmet Ali Aybar, dürüst, yurtsever insanla anlaşmazlığa girerek rayından çıktı. TİP'e karşı kaleme aldığı birkaç (yanılmıyorsam üç) yazı onu, İlhan Selçuk'la birlikte tutturdukları düzeyden çok çok ötelere kaydırdı. Çetin Altan bugün de hâlâ var tabii, yazıları ve eleştirel zekâsının gücü ile.

Ne ise, bırakalım bunu, dönelim İlhan Selçuk'a. O, olumlu düşünceleri, mizahla bağdaştırdığı hoşgörüsü, insansayarlığı, hırçınlaşmayan yumuşak yüreği ile, düşüncelerinden kıl payı sapmadan kavgasını, gericilikle kavgasını, ödün vermeyen tutumu ile bugün, namuslu solcu aydınların ön safındaki tutumunu korumaktadır. Benim İlhan Selçuk'um bu işte. Ona, hapislik arkadaşlığından bu yana yürekten bağlıyım. Bağlı olduğum için de mutluyum.

Geçen gün yolda yürüyorum. Önümde on-on bir yaşlarında sevimli bir oğlan çocuk gidiyor, çikolatasını yiyip, paket kâğıdını pervasızca yere ata ata. Bir ara; "Oğlum, kâğıtları niye gelişigüzel yere atıyorsun, ayıp değil mi?" diye seslenesim geldi. Ama, durakladım. "Kâğıtları niye bir çöp kutusuna atmıyorsun?" diyesim geldi, diyemedim. Diyemezdim de, çünkü o güzel çocuk, babasından, anasından gördüğünü yapıyordu. Babası da biten sigara paketini yere atmıyor muydu rahat rahat? Hele hele, içip içip sonuna getirdiği sigarasının izmaritini, aynı pervasızlıkla atmıyor muydu yere?

Çocuğun görgüsünün kaynağı düpedüz ortadaydı. Çocuk, ailesinde ne gördüyse onu yapıyordu toplum yaşamına girdiğinde. Canım Aziz Nesin, eğitimsizlikten kaynaklanan böylesi davranışlarla yetişmiş insanlarımızı düşünürken, halkımızın önce yüzde altmışının sonra sonra doksanının aptal olduğunu ileri sürerken, içi sızlamıyor muydu? Onun bu tanısı, halkımızı aşağılamak amacı dışında onu uygarlığa ulaştırma özlemini yansıtıyordu.

Geleneğin, göreneğin bir ulusun yaşamında elbette ki bir yeri olacaktı. Ama, bu görenek ve geleneğin, çağın yaşam çizgisine uygun olarak törpülenmesi, hatta hatta ortadan kaldırılması kaçınılmaz olmalı.

Şimdi size bu konuda, yaşanmış ilginç bir örnek sunmak istiyorum. Susanna Tamaro'nun *Yüreğinin Götürdüğü Yere Git* adlı yapıtının bir yerinde romanın başkişisinin ağzından şunları okuyoruz:

"Babama ve anneme göre çocuklar her şeyden önce dünyevi birer görevdiler. Bizim iç dünyamızın gelişimini ne kadar ihmal etseler de eğitimin en saçma yanlarını katı kurallarla

uyguluyorlardı. Sofrada dik ve dirseklerim bedene yakın oturmalıydım. Bunu yaparken içimden en kolay biçimde nasıl ölebilirim diye düşünsem bile, bunun bir önemi yoktu. Görüntü her şeydi, onun ardından gelenlerse yalnızca önemsiz şeylerdi."

"Böylece bir insan değil de iyi eğitilecek maymun gibi bir şey olduğum duygusuyla büyüdüm, insancıl sevinçler, cesaretsizlikler, sevilme arzuları söz konusu değildi."

Bakıyorum da, büyük bir bölümümüzün, yüzyıllardan kalma çağdaş göreneklerle, çocuklarımızı birer maymun gibi yetiştirmede üstüne yok, tabii, Doğunun Müslüman ülkelerinde olduğu gibi.

Eğitim geleneğe, göreneğe değil, akla, mantığa dayanmadığı sürece maymun gibi taklitçilik çukurunda, çocuklarımızı, yani geleceğin yetişkinlerini, önce kendilerine, sonra toplumlarına, sonunda da insanlığa zararlı yaratıklar haline getirmiş olmanın ayıbını yaşayacağız.

MİLLİ İRADE

Milli irade nedir diye hep düşünür dururum. Milli irade deyince akla ilkten halkoyu geliyor. Aslında halkoyu denilen şey, halkın bağrından kopan, iyiyi kötüyü kendi aklı ve deneyimleriyle saptamış, bağımsız, özgür bir düşünce ürünü olmalıdır. Ne var ki, özellikle Doğu ülkelerinde, halkoyu, paralı pullu kandırmacalarla yönlendirilen, bilinçsiz, bilgisiz insanların seçim sandıklarında, körü körüne kullandıkları oydur. Aslında halk iradesi, o bilinçsiz, kafaca ve akılca yoksul insanları yönlendirenlerin iradesidir.

Halk, aşağı yukarı, batısı doğusuyla, tüm dünya ülkelerinin insanlarını kapsayan bir kavramdır. Fransası, İngilteresiyle de ele alınırsa, halk kavramı aynı ölçüde olmasa da, dilbaz, düzenbaz politikacıların etkisinde, dürtüsünde kalan dünya insanlarının tümünü kapsar.

Gelin, halk kavramı üzerinde düşüncelerini söyleyenlere kulak verelim. Voltaire'e kalırsa: "Söz konusu halkın yönetilmesi değil, eğitilmemesidir."

Schiller de şöyle dile getiriyor yürek acısını: "Ey! En ufak bir rüzgâra kapılan devingen halk! Bu dayanıksız şeye tutunanların vay haline."

E. ve J. Goncourt'lara bakılırsa: "Halk ne doğruyu sever ne de yalını sadece masalı ve yaygarayı sever."

Özetle diyebiliriz ki, halk her yerde halktır, yani aldatılmaya elverişli, yarı bilinçli ya da bilinçsiz bir insan tomarı. Bu bakımdan ben, milli irade denen şeye kuşkuyla bakıyor ve Aziz Nesin'in Türk halkı için söylediği *enayi* sıfatını, az çok farkla tüm dünya ülke halkları için doğru buluyorum.

Milli irade ne zaman gerçekten milli irade olur, buna bakalım. Gecekondulu, dört beş çocuk anası, kocasının buyruğunda emir kulu Ayşe Hanım milli iradeden ne anlar? Hoş, kocası

Mehmet Canboğaz da bir şey anlamaz ya, konu komşunun, kahve arkadaşlarının (hepsi de kendisi kadar bilinçsiz) etkisinde, falanca açıkgöz politikacının, ya da profesör taslağının, kendi çıkarı doğrultusundaki yönlendirmelerine kafasını koyar.

Gerçek demokrasiyi kuracak olan milli irade, böylesine savruk, gelişigüzel bir düzeyde kaldıkça, hiçbir zaman ulusun isteğini, gerçek isteğini dile getiremez. Peki ne yapmalı, milli iradeyi gerçekten milli irade düzeyine çıkarmak için?

Ben, yani kulunuz, haddim olmayarak diyorum ki, milli iradeyi ancak ve ancak, en az lise öğreniminden geçmiş, geçmemişe de, hanyayı konyayı öğrene öğrene bilinçlenmiş yurttaşlar kullanırlarsa bir yere oturtabiliriz. Politika cambazlığının kurbanı, parasız pulsuz Hasan Efendi'nin, zavallı karısı, baldızı, yeğeni ve bilmemnesi oy sandığına sırf Hasan Efendi'nin buyruğuyla gidiyorlarsa, bu bir milli irade değil, milli rezalettir. Bu rezalet, bir ölçüde uygar Batı ülkeleri içinde geçerlidir.

Gerçek demokrasiye ulaşmak, görülüyor ki, hiç de kolay bir şey değil. İnsanlık bu konuda daha çok fırın ekmek yemek zorundadır. Hele bizimki gibi, Batı ve Doğu arasında beynamaz durumunda olan bir ülke için.

Kitapla tanışmam, çok küçük yaşta başladı. Üç dört yaşlarımda olmalıydım, babamın Paris'ten getirdiği iki ciltlik *Larousse*'un resimlerine doyumsuz bir merakla bağlanmıştım. İlkokula başlayınca, babamın, hepsi de ciltli, sayısı yüzü bulan kitaplarını, ellemek, evirip çevirmek kaçınılmaz bir saplantı tadı veriyordu bana. Hepsi de eski Türkçe olan bu kitapları okuyacak yaşa ve duruma gelince, artık onlar bir oyuncak olmaktan çıktılar. O zaman onları gözle seyretmeyi bir yana bırakıp, içeriklerine dalmaya başladım. Bu kitaplar, zamanın tanınmış şair ve yazarlarının seçkin yapıtlarıydı.

Ortaokulu bitirip de liseye Fransız okulunda başlayınca harçlığımla, yeni kitaplar edinir oldum.

İşe bakın ki, Hukuk Fakültesinde karşılaşıp dost olduğum üç arkadaşın çıkardığı *Yücel* dergisinin önce çeviri, sonra da yazar kadrosuna alındım. O günler, yeni yeni kitaplar edindim.

Artık kitap deryasına dalmıştım. Altmış yılı bulan, belki de geçen bu derya, beni kitaptan başka bir şey görmez yaptı dersem, abartıyorum sanmayın.

Yirmi beş yıl yayınladığım *Yeni Ufuklar* dergisi, beni sağdan soldan gelen yapıtlarla, hatırı sayılır bir kitaplık sahibi yaptı.

Nicedir, kitapsever bir kuruluşa armağan etmeyi düşündüğüm kitaplarıma, güvenilir, kadirbilir bir yuva buldum sonunda. Bu yuva, Maltepe Üniversitesinin çatısı altında adıma olağanüstü bir incelikle oluşturulan bir kitaplıktır.

Bu incelik sayesinde, çok sevdiğim kitaplarımla, eskisi gibi sarmaş dolaş yaşamaktayım.

Buna, düpedüz, MUTLULUK denir, büyük harflerle yazılması gereken bir MUTLULUK.

Ben, Atatürk'ü, özel bir niteliği, tüm varlığına, kişiliğine damgasını vurmuş bir niteliği ile ele almak istiyorum. Bu nitelik "Mustafa Kemal" döneminde, belki de gençlik günlerinde belirip, zamanla olgunlaşa olgunlaşa, onun benliğinin vazgeçilmez bir parçası olmuştur. Bu nitelik, haydi söyleyeyim, iletişim kurma, her alanda, gerek insanlar arasında, gerek siyasal kurumlar arasında iletişim kurma becerisidir.

Atatürk daha Kurtuluş Savaşı'nın eşiğinde, yurdun çeşitli ırk, inanç, gelenek görenek odaklarını gezip, Kurtuluş Savaşı'na ortak bir payanda sağlama yolunda büyük çaplı bir iletişim kurmaya çalışmıştır. Anadolu'da, hacıyla hacı, hocayla hoca, Kürt'le Kürt yanlısı bir tutumla padişahlığa ve emperyalizme karşı savaşımda, kimlerin bu konuda destek olabileceklerinin çetelesini yapmış ve bu yoldan Kurtuluş Savaşı'na payanda sağlamaya yönelmiştir. Bütün bu çabalar dile dayanan bir iletişim girişimiyle beslenmiş ve bu yoldan başarıya ulaşmıştır. Bu bakımdan Atatürk dile büyük önem vermiştir.

Kurtuluş Savaşı'nın başarıya ulaşmasıyla kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin yaşayıp gelişmesi halkın anlayacağı ortak bir dil ile olanak kazanmıştır.

Dil, Atatürk için, bir ulusun ulus olmasında en önemli araçtır.

Türkiye'ye Arap Acem karması, halka yabancı uydurma bir dil yerine, Anadolu'da Yunus Emre'lerin, Pir Sultan Abdal'ların, Dadaloğlu'ların yaşattığı, halkla özdeşleşmiş arı duru Türkçeye sarılmada Atatürk öncülük etmiş ve bu yoldan iktidarla halk arasında sağlam bir iletişim kurulmuştur.

Dil, bir ulusun kalbi, ruhu olur diyen Atatürk, onun sadeleşmesi yanında, kolayca yazılıp okunmasına da önem vermiş ve bu yolda Latin harflerinin benimsenmesi kaçınılmaz olmuştur.

Kolayca yazılıp okunan Latin harflerinin kabulü, Türk insanının gerek birbiriyle, gerek yöneticileriyle yakın bir iletişime girmesini ve kulluktan kurtulup bireyliğe (yurttaşlığa) kavuşmasını da sağlamıştır.

Atatürk'ün iletişime verdiği önem, onun, ilk ağızda Türk Dili Kurumu ile Türk Tarih Kurumu gibi, biri halkın birbiriyle, biri de geçmişi ile iletişim kurmasını sağlama yolundaki dahice tutumunu ispatlamaktadır.

Atatürk bence bir iletişim dahisidir. Arapça ezanı ve Kuran'ı Türkçeleştirerek Tanrı ile insanı karşı karşıya bir iletişime sokmaktı niyeti. Bu iletişim, ne yazık ki, 1950'lerde başlayan gelenekçilik akımıyla yok edildi.

Ama ben inanıyorum ki, Atatürk'ün iletişimciliği yeniden doğacak, Kuran da, ezan da yeniden Türkçeleştirilecek ve bu yoldan halkımız, eğitilmemiş halkımız, inançlarının çağdaşlıkla ne ölçüde bağdaştığının bilincine varacaktır.

Oğuz Arıkanlı'nın *Tarihimizde İlkler*, (Milliyet Yayınları) adlı yapıtından aldığım Atatürk'ün (dili sadeleştirilmiş) bir söyleviyle bitirmek istiyorum:

"Çok söz, uzun söz, bir şey için söylenir: Gerçeği anlamayanları gerçeğe getirmek için! Ben bu süreyi geçirdim. Şimdi sözden çok iş zamanıdır. Artık benim için, hepimiz için çok söz söylemenin pek gerekli olmadığı kanısındayım. Bundan sonra bizim için çalışmak, kalkınmak, yürümek gerektir. Çok işler yapılmıştır, bugün yapmak zorunda olduğumuz son değil, ama çok gerekli bir iş daha vardır: Yeni Türk harflerini çabucak öğrenmelidir. Yurttaşa, kadına, erkeğe, hamala, sandalcıya öğretiniz. Bunu yurtseverlik ulusseverlik ödevi biliniz. Bu ödevi yerine getirirken düşününüz ki bir ulusun, bir toplumun yüzde onu, yirmisi okuma yazma bilir, yüzde sekseni bilmez durumdadır. Bundan insan olanlar utanmalıdırlar. Bu ulus, utanmak için yaratılmış bir ulus değildir; öğünmek için yaratılmış, tarihini öğünçlerle doldurmuş bir ulustur. Ama ulusun yüzde sekseni okuma yazma bilmiyorsa, bunun suçu bizde (bugünün insanların-

da) değildir. Türk'ün karakterini anlamayarak kafasını birtakım zincirlerle saranlardadır. Artık geçmişin düzensizliklerini kökünden kazıma günlerindeyiz. Yanlışlıkları düzelteceğiz. Yanlışlıkların düzeltilmesinde bütün yurttaşların çalışmalarını isterim. En çok bir yıl, iki yıl içinde bütün Türk toplumu yeni harfleri öğrenmiş olacaktır. Ulusumuz yazısıyla, kafasıyla bütün uygarlık dünyasının yanında olduğunu gösterecektir. (Kadehini halka doğru kaldırarak ve sarayları göstererek) Eskiden bunun bin katını süprüntülüklerinde gizli gizli içerek türlü türlü kötülüklerini işleyebilen gösterişli sahtekârlar vardır. Ben sahteci değilim. Ulusumun şerefine içiyorum!"

YAŞAMA YENİDEN DÖNERKEN

Yaşasın Edebiyat, Mart 1998

Nicedir, zatürree denilen amansız sayrılığın pençesinde kıvrandım durdum. Yüksek ateşler içinde Göztepe PTT hastanesinin inanılmaz özverili bakımı sayesinde bir ayda ölümün pençesinden kurtuldum kurtulmasına ama, bu ara, çok sevdiğim iki dostumun, Adnan Benk ile karikatür ustası Ali Ulvi'nin ölümü ile bin kez öldüm diyebilirim.

Atlatılan ölümün ardından gelen, adına nekahet denen toparlanma dönemini yaşadığım bugünlerde, Yahya Kemal ustanın, bir hastalık sonrası dile getirdiği şu dizeleri yineleyerek yaşama bağlanmaya çalışıyorum:

His var mı bu âlemde nekahet gibi tatlı
Gönlüm bu acı sevincin heyecanı ile kanatlı

İşte bu acı sevince tutunarak şu aşağıdaki yazıyı sunarak yaşama bağlanmaya çalışıyorum.

Yücel dergisinin Temmuz-Ağustos 1948 tarihli sayısında A. Teleme takma adıyla yayınladığım bu yazıyı, gündemden düşmediğini düşünerek, dilini yalınlaştırıp sunuyorum. Kusurumun bağışlanması dileği ile.

Sanatçının Sorumluluğu

19. yüzyılın büyük romancılarından biri söylemiş: "Her insan her şey önünde sorumludur" diye. Bu söz gün günden daha da anlam kazanıyor. Bir Fransız yazarının dediği gibi, ulusal topluluklar gitgide dünya topluluğuna, birey de ulusal toplulukla kaynaştıkça, her insanın toplum işlerindeki sorumluluğu da o ölçüde artıyor. Her insanın kendi uzmanlığı dışında, toplumun yönetimini, dirliğini, düzenini ilgilendiren konularda ayrı bir sorumluluğu var. Hele yurttaşı, oy hakkı ile toplumun

yönetiminde söz sahibi yapan halk hükümetlerinde bu sorumluluk daha da ciddilik kazanıyor.

Gerçi, bir terzinin, terzi olarak sorumluluğu elbiseleri iyi dikmekle; bir öğretmenin öğretici olarak sorumluluğu ders saatlerinde "öğret!" denileni öğretmekle sınırlıdır. Ama bunun dışında, bir toplumun üyeleri olarak, başka sorumlulukları da vardır. Toplum işlerinin yönetiminde, düşüncelerini oylarıyla dile getirmek gibi bir görev yanında, çeşitli toplum sorunları üstüne doğruyu öğrenip doğruyu söylemek gibi ciddi görevleri de vardır. Bu görevde en büyük pay, yazar ve düşünürlere düşmektedir. Büyük yazarlarda bu sorumluluk duygusu günden güne artmaktadır. Bugün, sanatçı toplumun düzeni üzerinde söz sahibi olmak istiyor. Bu istek, savaş sonrası Fransa'sında her zamandan daha zorlu. Gerçi bizde de kimi yazarların bu gelişmeye kafaları yatkın; ne var ki, bir bölümü, eyleme, söze sırtını çevirip "ruhumuzun nişatını" sağlamaya bakıyor. Ne yazık ki *Yakup Kadri* de bir ara bu grupta yer almaktaydı. "Bir şair, bir sosyologun, romancı bir politikacının işlerine karışırsa, dünyanın hali nice olur? Belki şimdikinden daha fena olamaz diyeceksiniz... Ben de o fikirdeyim" diyen bu büyük yazarı *Yaban* adlı romanı ile toplumsal kaygılara eğilmiş görmek Türk edebiyatı için büyük bir kazançtır.

Yazarların söz sorumluluğu adınadır ki, bugün, özellikle *Fransa*'da tanınmış yazarları politik partilerin başında görüyoruz, kıvançla. Bir bakıyorsunuz varoluşçuluk akımının temsilcisi *Jean-Paul Sartre* politik bir birliğin başında, yer yer dolaşıp söylevler veriyor, ezilmiş insanların haklarını savunuyor. Bir bakıyorsunuz büyük romancı *Andre Malraux*, *De Gaulle*'ün partisi adına –tüm yapıtlarını bir yana atarak– savaş ve diktatörlükten yana mitingler düzenliyor. Bir bakıyorsunuz büyük bir tiyatrocu oyuncusu (*Jean Louis Barrault*) sahne dışında sanatını diktatörlüğe karşı çıkanların buyruğuna veriyor; Sorbonne'un amfilerine koşup Pablo Neruda'nın şiirleriyle sesini özgürlük kahramanlarının seslerine katıyor. Bakıyorsunuz koskoca bir bilgin (*Pierre-Curie*) bilimsel araştırmalarıyla, parti çalışmalarını aynı coşkuyla yürütüyor.

Jean-Paul Sartre'ın dediği gibi, dil insanı sorumluluklarıyla karşı karşıya koyan bir araçtır. Dile getirilmeyen bir şey yok gibidir. Sanatçı bir sorunu dile getirdi mi, artık o sorun bilince mal olup herkesin sorunu oluveriyor. *Sartre*: "Komşumun eylemine bir ad koyduğum andan sonra, o ne yaptığını bilir artık" diyor. İşte, herhangi bir insan olsun, insanların eylemlerine ad koydular mı, artık onlar da ne yaptıklarının bilincine varırlar. *Picasso*'nun, şu memelerini parçalayan bir kadını betimleyen tablosu karşısında hangi İspanyol düşünebilirsiniz ki, yıllar öncesi o korkunç iç savaşın ayıbını duymasın!

Bugün artık sanatçı, toplum karşısında, ruhların nişatından çok, ezilmiş insanların haklarını, elle tutulur isteklerini düşünüyor ve resmi gayri resmi yalanların köleliğinden, küflü geleneklerin baskısından kurtarıp, gerçek özgürlüğe kavuşturmaya çalışıyor.

ÖLÜME DİL ÇIKARAN ADAM

Yaşasın Edebiyat, Nisan 1998

Bir ayı aşkın bir süredir, akciğer sayrılığı yüzünden hastane gözetiminde ölümle kalım savaşı veriyorken, bir sabah gazetede *Adnan Benk*'in ölümünü okuyunca deliye döndüm.

A.Benk benim özbeöz bir dostum, bir kafa dengim, bir duygu, bir şaka, bir ortak gülmece ortağımdı. *Ataç Dergisi*'nin *Çağdaş İnsancıllık* özel sayısında çıkan yazısı yüzünden elleri kelepçelenerek Sultanahmet Cezaevi'ne konduğunda, onu görmeye ilk giden ben oldum. Bu yüzden daha sonra dostluğumuz pekişti.

Altı buçuk yıl *Meydan Larousse* çalışmalarımda inanılmaz bir dostluk, içli dışlı bir ahbaplık oluşmuştu aramızda. Yıllardan beri çıkardığım *Yeni Ufuklar*'a ilgi duyup onu bir eleştiri çizgisine getirmek isteği ile derginin dört beş aylık yönetimini eline almış, ama doyumsuzluk sonucu tasını tarağını toplayıp, kendi gönlüne uygun bir dergi çıkarmak istemişti, ama onu da doyurucu bulmayıp yan çizmişti bu konuya.

Adnan Benk doygun bir kültür dağarcığında bulmuştu kişiliğini. Bütün yaşamını kendi kültür, sanat ve yaşam düzeyini yükseltmeye harcamış, sahte ve alt düzeyin böbürlenmelerine, yaygaralarına kafa tutmuştu. Kültür ve sanat yaşamında (ki bunların her zaman üst düzeyinde yeri vardı) sahte ve yapay değerlendirmelere sırtını çevirmiş ve dilini çıkarmıştı.

Üniversitede doçent olarak çalıştığı yıllarda profesörü, doçenti tüm çalışma arkadaşlarını gerinin gerisinde bırakan yeteneği ile böbürlenmemiş, geciken profesörlük payesine dilini çıkarıp doçent olarak üniversiteden ayrılmıştı.

Yedi yılı bulan *Meydan Larousse* yönetiminde de payeydi, ündü, alkıştı her şeye dilini çıkarıp, alkışsız başarının mutluluğuna yaslanmıştı tüm yeteneği ile.

Törenlerden, şölenden nefret eder, her türlü gösteriye dilini

çıkarırdı. Bunun bir örneğini, seramik ustası, sonradan eşi olan Simin'le evlenmesinde görebiliriz. Günün birinde, Adnan, beni ve öğrencisi Hülya'yı çağırdı. O Hülya ki, Adnan'ın öylesine gönlünde taht kurmuş, bir eşsiz insandı. Adnan Hülya'ya vurgundu. Onu öylesine bağrına bastırmak istiyordu ki, evlenme önerisini geri çevirince kapısında gecelemişti. Hülya onun için bir idol'dü. Evlilik bu idol'ü yok edebilirdi. Neyse, uzatmayalım. Adnan Hülya ile beni Beşiktaş Evlendirme Dairesi'ne götürdü. Biz, Hülya ile ben, onların evlilik tanıkları olacaktık. Nitekim olduk da. Şölensiz, törensiz bir evlilik sonunda, Yeşilköy dolaylarında bir gazinoda kutlama şöleni yaşadık. Burada da Adnan evlenme törenine dilini çıkarmıştı, bizi de suç ortağı yaparak.

Adnan'la 1950'lerde tanıştım. *Yeditepe* dergisinde. *H. Bozok*'un çıkardığı derginin, sanıyorum bu ilk armağan jürisiydi. O tarihte, hep çiçeği burnunda altı kişiydik. *S. Eyuboğlu, A. Erhat, M. Fuat, A. Benk*, bir de ben. İnanılmaz bir uyum içinde çalışan jüri sonralara örnek olmuştu. O dönemde *A. Benk* gazetecilikle başlayan, çevirileriyle kendini kabul ettiren bir genç edebiyatçı kişiliği ve geniş kültürü, şakaları, esprileri ile gönlümüzde taht kurmuştu.

Neyse uzatmayalım. *A. Benk* her katıldığı aydın toplantısında, edebi kültürüyle herkesin saygı ve sevgisini kazanmıştı.

Sonradan el attığı her işte, çeviri olsun, telif olsun her işte, sahteciliğe dil çıkarmıştı.

Son dil çıkarması ölüme oldu, daha doğrusu olmuş.

Haberi hastanedeki yatağımda aldım. Sevgili Hülya telefonda anlattı. Kalp krizi geçiren Adnan'ı hastaneye götürecek ambulansa koyarken, hep dilini çıkarıyormuş.

Adnan'a yaraşan da buydu. Ölüm haberini bana veren Hülya'ya "Ben Adnan'a ölümü yakıştıramadım" deyince, "Adnan ona bu ölümü yakıştırdı" diye yanıt verdi ki, ben de şimdi aynı düşünceyi paylaşıyorum.

Ben bu yazıyı hastanede üç gece üst üste yazdım, aklımdan. Gel gör ki uyanıkken yazdıklarımın hepsi silindi gitti ve ortada yukarıda okuduğunuz güdük yazı kaldı. Bağışlayın.

Benim niyetim, gerçeğin gerçekten ne olduğuna değinmekti. Bunu düşünürken karşıma üç gerçek çıktı: Değişmeyen doğa gerçeği; dondurulmuş, bir bakıma ölü inanç, yani din gerçeği; bir de bilim gerçeği, yani işleyen insan kafasının yakalamaya çalıştığı dünya ve evren gerçeği.

Doğa gerçeği tartışma götürmez bir gerçek. Bilimin de sanatın da ermeye çalıştığı ama eremediği gizleri. Din gerçeği ise, kuşkuya yer vermeyen, dondurulmuş bir dünya görüşü. İspanyol aydını Unamuno: "Kuşkuya yer vermeyen bir inanç, ölü bir inançtır" derken, devingen, kabına sığmayan, durmadan dünya ve evren gerçeğinin peşinde koşan bilimsel gerçeklerin savunuculuğunu yapmıyor mu?

Peki bilim, gerçeklerin peşinde koşarken, nelerden esinleniyor?

Kimin söylediğini belirtmeden defterime yazdığım şu sözün üstünde duralım. O söz şöyle: "Şiir alttan, bilim üstten uçar." Bunun anlamı şu bence: Bilimin esin kaynağı şiirdir, hani Valéry'nin "dil içinde bir dil", Eliot'ın da "sesten çok imgedir" diye tanımladıkları şiir.

Burada şiirle sınırlamayalım kendimizi. Şiirin yanı başında her dalı ile sanatı ele alalım. Sanattır, yani duyular, imgeler dünyasında yüzen sanattır, bilime ufuk açan, kanat takan. Bunu söylerken, bir Jules Verne'i, bir Huxley'i bir I. Moor'u dilimize dolamayacak mıyız?

Evet, dolayacağız ve diyeceğiz ki, insan aklının en yücesinde kaynaklanan bilim, dünyalılarla evrenlileri yaşam gerçeğinin tohumuna kıl payı yaklaştıracaklar umudunu bel bel bağlayalım. Ötesi lafügüzaf. Ama bir de Ernest Renan'ı dinleyelim. Renan diyor ki: "Doğanın bıraktığı yerde işbaşına geçecek bilimdir." Burada doğa kavramının içine doğadan kaynaklanan, duygusuyla, sezgisiyle, imgesiyle sanatı ele alırsak, içimize serin sular serpilir.

CAMPANELLA ÜZERİNE...

Varlık, Şubat 1993

Tommaso Campanella (1568-1639), düşüncelerini yirmi yedi yıllık hapis yaşamıyla ödemiş bir düşünce kahramanıdır. Onun yaşadığı dönem, Avrupa Katolik dünyasının parçalanmaya başladığı, modern dünyayı hazırlayan politik, ekonomik ve kültürel olayların oluştuğu günlere rastlar. Daha XIV. ve XV. yüzyıllarda Katolik Kilisesi'nin katı dogmalarına, büyük ve haksız zenginliğine, derebeylik düzeninin kötülüklerine karşı, çeşitli tarikatların önderliğinde, yer yer baş gösteren ayaklanmalar Avrupa'yı baştan başa saran bir nitelik kazanmıştı. Bir yandan kilisenin, bir yandan da kral kuvvetlerinin bastırıp ortadan kaldırdığı bu tarikat ayaklanmaları, başka başka yerlerde, başka adlarla yeniden örgütlenip harekete geçiyordu. İşte, Bohemya'da uzun süre etkin olan Picard'lar ya da Adamist'ler! İşte, İtalya, Fransa ve Almanya'da "insanın bu dünyada mutlu olmasını" isteyen Beggard'lar! İşte, İngiltere'deki Wyclif'çiler, Orta Avrupa'daki Hus'çular! Bütün bu tarikatlar, dinsel yenilikler yanında, daha haklı bir toplumsal düzen kurma çabası içindeydiler. Hus'çuların bir kolu olan Taborit'ler, dinsel törenlerin birçoğunu atmakla kalmıyor, din reformunu mal ortaklığına dayanan toplumsal bir devrimle tamamlamak istiyorlardı.

İşte, Campanella bu toplumcu görüşten, bu devrimci ilkelerden yola çıkar ve "Ben doğacak yeni sabahların çan sesiyim" der. Ne yazık ki, ufukta beliren bu yeni sabahı göremeyecektir. Ama, onun adı felsefe ve sosyal doktrinler tarihinde bir müjdeci olarak, yaşamış ve yaşayacaktır.

Campanella, İtalya'da Calabria bölgesinde Stilo kasabasında dünyaya geliyor. Daha küçük yaştan, üstün zekâsı ve okumaya olan aşırı tutkunluğuyla dikkati çekiyor. On üç yaşında çeşitli konular üstüne şiirler yazıyor, uzun uzun söylevler veri-

yor. On beş yaşında Cosenza Dominiken Manastırı'na giriyor ve orada Aquino'lu ermiş Augustinus'un Somma Theologica'sını defalarca okuyor. Çok geçmeden manastırda okumadığı eser kalmıyor. Bilgiye olan susuzluğunu bir şiirinde şöyle dile getiriyor: "Dünyanın bütün kitapları doyuramaz kafamın açlığını. Neler neler okumadım! Ama yine de kafamın açlığından ölüyorum... Anlayışım arttıkça, bilgim eksiliyor..."

Dinsel konulardan az zamanda bıkan Campanella, felsefeye veriyor kendini. Büyük İtalyan filozofu Telesio'da aradığı önderi buluyor. Doğruyu kitaplardan çok, tabiatın gözleminde arayan Telesio, Aristoteles'in bütün bir çağı etkileyen felsefesine karşı tabiat felsefesini savunuyordu. Bu amaçla da *Academia Telesiana* adıyla bir felsefe derneği kurmuştu. Telesio'nun temel düşüncesi şuydu: Bilim soyut kavramlardan değil, gerçek varlıklardan yola çıkmalıdır; deney, bilimin başvurması gereken temel kuraldır.

Campanella, yirmi iki yaşında ilk eserini yazıyor. Bu, Telesio'yu düşmanlarına karşı savunmak ve Aristoteles felsefesini çürütmek amacıyla kaleme aldığı *Philosophia Sensibus Demostratat*'tır. Eser cizvitlerin saldırısına uğruyor. Sapkınlık ve büyücülükle suçlanan Campanella, Papa'nın emriyle Cosenza'dan ayrılıp Stilo'ya dönmek zorunda kalıyor. Stilo Manastırı'nda boş vakitlerini okumak, bilgisini artırmakla değerlendiren Campanella, çok geçmeden "bu dar ve karanlık hapisevinden" kaçıyor. On yıl, İtalya'yı baştan başa dolaşıyor. Venedik'te Galile'yle, daha birçok tarihçi ve filozofla tanışıyor. Uğradığı yerlerde, alışılmış düşüncelerle, kör inançlarla savaşıyor. İtalya'nın hemen bütün büyük kentlerini gördükten sonra, savaşkan ve kararlı, Stilo'ya dönüyor.

Campanella'nın yaşam dramı burada başlıyor. 1600'lerde bütün Güney İtalya, İspanya'nın bir sömürgesi haline gelmişti. Özellikle Calabria bölgesi, din adamlarının elinde daha da yoksullaşmıştı. Bir yandan engizisyon vahşeti, bir yandan yoksulluk, toplumsal isteklere yol açmaktaydı. Kültür merkezleri olan kitaplıklar ve akademiler kapatılmıştı. Serbest düşünce manastırlarda barınabiliyordu ancak.

Yurdunu İspanyol boyunduruğundan kurtarmayı düşünen Campanella bir ayaklanma düzenliyor. Pietro Giannone *Napoli Tarihi* adlı eserinde bu ayaklanma için şunları söylüyor: "Campanella yeni düşünceleri, özgürlük ve cumhuriyet tasarılarıyla az kalsın Calabria'nın altını üstüne getirecekti. Krallıkları yeni bir düzene sokmaya, toplumları yönetecek anayasalar koymaya kadar ileri götürmüştü işi." Anlaşılan, Campanella, sonradan hapiste yazacağı *Güneş Ülkesi*'nin toplum düzenini daha o zamandan tasarlamış, politik ayaklanmayı, daha önceki sapkın tarikatların yaptığı gibi, toplumsal bir reformla tamamlamaya kalkmıştı.

Papa Paulus V, Urbanus VII, Bacon ve Richelieu gibi astrolojinin özel etkilerine inanan Campanella, yıldızlardaki birtakım belirtilere bakıp, dünya yüzünde, özellikle Napoli Krallığında ve Calabria'da devrimler olacağını söylüyordu. Dinsel ve toplumsal alanda gerekli saydığı yenilik düşüncelerini birçok manastır rahibine benimsetmişti. Giannone'ye bakılırsa, üç yüzü aşkın rahip bu ayaklanmaya katılıyor. Birçok vaiz halkın arasına girip "Özgürlüğe kavuşmak, parayla insan kanı akıtan, yoksulları ezen kral adamlarının işkencelerine son vermek için birleşmeye" çağırıyor halkı. Napolili birçok soyluyla birlikte bir hayli piskopos da bu ayaklanmayı destekliyor. Bu ara, bir Türk donanmasının yardımı da sağlanıyor.

Ama, ayaklanma önceden haber alınarak önleniyor ve bir Türk gemisine kaçmak üzere anlaştığı bir kayıkçıyı bekleyen Campanella bir kulübede yakalanarak Napoli'ye götürülüyor. Atıldığı hapisevinde korkunç işkencelere uğruyor. *Atheimus Triumphatus* adlı eserinin önsözünde Campanella çektiği işkenceleri şöyle anlatıyor:

"Elli hapisevine girdim çıktım. Yedi kez, tüyler ürpertici işkencelere uğradım. Son işkence kırk saat sürdü. Bedenimi iplerle sıkı sıkı sarıp kan revan içinde bıraktılar. Ellerimi arkaya bağlayıp, sivri bir kazığın üstüne sallandırdılar beni. Kırk saat sonra beni öldü sandılar, işkenceyi durdurdular. İşkencecilerimden bazıları, daha da canımı yakmak için, asılı bulunduğum ipi habire oynatıyor, boyuna küfür savuruyorlardı. Bazı-

ları da, 'Yaman adam, doğrusu' demekten kendilerini alamıyorlardı. Hiçbir şeyle sarsamadılar, alt edemediler beni, bir tek söz bile alamadılar ağzımdan.* Tam altı ay süren bir hastalıktan, bir mucizeyle kurtulduktan sonra, bir çukura attılar beni. On beş ay kaldım orada. Sonra yargıç önüne çıkarıldım. Önce bana: 'Öğrenmediğin şeyi nasıl bilebilirsin? Şeytan mı var senin emrinde?' diye sordular. Ben de: 'Bildiklerimi öğrenmek için, sizin içtiğiniz şarapların on misli kandil yağı harcadım' diye karşılık verdim. *Üç Düzmeci* adlı kitabı yazmakla suçladılar beni. Oysa, ben daha dünyaya gelmeden basılmıştı bu kitap. Beni Demokritos'un düşüncelerini benimsemekle, kiliseye karşı düşmanca duygular beslemekle, din kurallarının dışına çıkmakla suçladılar. Güneş'te, Ay'da ve yıldızlarda devrimleri haber veren belirtileri ileri sürüp ayaklanmalar hazırlamakla, dünyayı sonsuz ve bozulmaz gösteren Aristoteles'e karşı çıkmakla suçladılar beni. Bütün bunlardan ötürü, beni tıpkı Jeramiah gibi, havasız, ışıksız bir çukura tıkadılar."

Campanella'nın hapislik yaşamı yirmi yedi yıl sürüyor. Böylesine uzun bir işkence hayatına Campanella gibi ruh ve kafaca sağlam, inançlarında sarsılmaz bir insan dayanabilirdi ancak. Nitekim işkencecilerine karşı başı hep havada kalıyor, onlardan ne bağışlanmasını istiyor, ne de yardım bekliyor. İstediği tek şey, kitap, kâğıt, ve kalem; yani, kafasını beslemek ve kafasının ürünlerini dışarıya saçmak.

Campanella'nın hapis yaşamı 1626'da sona eriyor. İspanya Kralı Philip III'ün ölümünden sonra (1621), Papa Urbanus VIII'in beş yıl süren çabasıyla serbest bırakılıp Roma'ya gidiyor. Çok geçmeden, pusuda bekleyen düşmanlarının saldırısına uğruyor ve Fransız elçisinin yardımıyla Fransa'ya kaçıyor. Kardinal Richelieu ve Louis XIII.'den yakınlık ve yardım gören Campanella ömrünün geri kalan kısmını Paris'te Domini-

* Campanella'nın çağdaşı Rossi adında bir yazar şöyle yazıyor: "Campanella'ya otuz beş saat boyunca yaptıkları işkence öylesine vahşiceydi ki kıçının bütün kan damarları kopmuş, açılan yaralardan durmadan kanlar boşanıyordu. Bununla beraber, dişlerini sıkıp işkenceye öylesine dayandı ki, ağzından, bir filozof yakışmayacak tek kelime bile alamadılar."

ken Manastırı'nda sessiz ve rahat geçiriyor. 1639'da, yetmiş bir yaşında ölüyor.

Campanella, hemen hepsi Latince olan sayısız eser yazmıştır. Felsefe tarihinde Campanella'nın adı, Aristoteles Felsefesi'nin düşmanı ve deneysel yöntemin öncüsü olarak anılmaktadır. Bacon'dan önce, fizik alanında, gözlem olmadan, varsayımlar, deneylemeyle kontrol edilmeden sağlam hiçbir bilgiye varılamaz, diyen o olmuştur (G. Fonsgrive), Calabria'lı filozof, her şeyden önce, felsefeyle tanrıbilimi birbirinden ayırmak gerektiğini ileri sürüyor. Ona göre, felsefe duygu ve akıl yoluyla varılan tabiat bilgisidir. İncil'se imanla tabiat-üstü dünyasını tanımayı amaç edinmiştir. Tabiatı öğrenmek, günlük yaşayışımızda ondan faydalanmak anlamına geldiği halde, tanrıbilim sadece ruhun kurtuluşuyla ilgilenmektedir. Onun için, felsefe, tabiatın sırlarına yönelmiş bir araştırma olarak, kutsal kitapların baskısından kendini kurtarmalıdır. Çünkü, bu kitapların böylesi bilgiyle hiçbir ilişkisi yoktur. Ayrıca felsefe, kendini insandan (örneğin, Aristoteles'ten) gelen her türlü otoriteden de kurtarmalıdır (Bruna Widmar).

Felsefe eserlerinin değeri ne denli büyük olursa olsun, Campanella'dan bugüne kalan, adını ölümsüzleştiren şey, hiç şüphe yok ki *Güneş Ülkesi*'nde dile getirdiği toplumsal bir düzen düşüncesidir. İlk kez Utrecht'te 1643'te basılmış olan *Güneş Ülkesi (Civatas Solis)*, Platon'un *Devlet*'i ve Thomas More'un *Utopia*'sıyla aynı düşünce çizgisi üzerinde, insanoğlunu mutlu bir yaşayışa kavuşturma yolundaki isteklerin en temiziyle yazılmış eserlerin başında gelir.

Güneş Ülkesi, Campanella'nın, günün birinde gerçekleşeceğini düşündüğü filozofça bir devlet tasarısıdır. Campanella, bütün kötülüklerin ve haksızlıkların kaynağını, insanın kendinden başkasını düşünmemesinde, dünya malının benim senin diye bölüşülmesinde bulunuyor. Ona göre insanlar, genel yarar kaygusundan uzak oldukları sürece, kendi dar çevrelerinde, kendilerinden başkasını düşünmezler. Oysa, toplum halinde birleşen insanların amacı genel yarar olmalıdır. Özel çıkarları kaldıralım, toplum yararından başka bir şey kalmaz or-

tada. Bencil davranışlar, eninde sonunda, toplum güçlerinin çatışmasına yol açar. Oysa bu güçlerin genel yarara yönelmesi, güçler arasında tutarlı bir denge yaratır. Onun için, *Güneş Ülkesi*'nde her şey devletin, genel yararın buyruğu altındadır.

Ama, denilecektir ki, özel mal mülk olmazsa, insanları nasıl çalıştırırız? Campanella buna, insanlarda dayanışma bilinci, topluma yararlı olma isteği yaratarak, diye yanıt verecektir. Tarih bize, Romalıların, yoksulluklarına rağmen, yurtları uğrunda seve seve savaşa atıldıklarını göstermiyor mu? İlk Hıristiyanlar zamanında, kazançtan, mal mülk düşüncesinden uzak, dünyadan elini eteğini çekmiş, topluluk uğrunda kendi çıkarlarını, sevgilerini, hatta canlarını bile hiçe sayan rahipler aynı özgeçilik örneği vermiyorlar mıydı bize? Bugünkü toplumda bile, kardeşçe çalışma, çıkarsız yarışma örnekleri görmüyor muyuz? Şimdilik devede kulak olan bu örnekler niçin bir gün genelleşmesin? Ayrıca şu da var: *Güneş Ülkesi*'nde çalışma bir angarya olmaktan çıkmış, bir zevk halini almıştır. Aylaklık ayıp, yüz kızartıcı bir şeydir orada.

Campanella filozofça devlet tasarısında, mal mülk ortaklığı yanında, kadın ortaklığını da ele alıyor. Kendinden önce, Platon da devlet içinde anlaşma, kaynaşma yaratır diye, kadın ve çocukların ortak olmasını savunmuştu. Ne var ki, Platon, bu ortaklığı yalnız yöneticiler için öngörüyordu. Campanella ise, bu ortaklığı bütün toplum için istiyor. Şunu unutmamak gerekir ki, kurama Platon'dan önce, kadın ortaklığı –Heredotus'un da belirttiği gibi– bazı İskit kabilelerinde varmış. Bu kabilelerde kadınlar ata biner, avlarda, savaşlarda erkeklere eşlik edermiş. Yunan tarihçisine bakılırsa bu ortaklığının amacı, kan bağıyla herkesi birbirine sıkı sıkıya bağlamak, kıskançlıkların, kinlerin önünü almakmış.

Öte yandan, Lykurgos yasaları evlilik için birtakım yaş sınırları koymakta ve güçsüz düşen yaşlı erkeklere, aile yuvalarını bozmamak için, karılarını zaman zaman, evlenmeden çoluk çocuk sahibi olmak isteyen bekâr erkeklere sunma hakkı tanımaktadır.

Görülüyor ki, Campanella, soyun üremesine ve çocuk eğiti-

mine verdiği önem dolayısıyla kadın ortaklığını benimserken, Platon'un düşüncelerinden faydalandığı kadar, antik çağ uluslarının yasalarından da esinlenmiştir.

Campanella, yeni bir altın çağın doğacağına ve bunun da *Güneş Ülkesi* gibi bir devlet düzeniyle gerçekleşeceğine inanıyordu. Aşağıdaki "Altın Çağ" adlı şiiri bunun sağlam bir kanıtıdır.

ALTIN ÇAĞ*

Mutlu bir altın çağ olduysa eskiden
Niçin bir kez daha olmasın?
Her şey dönüp dolaşıp
Gelmiyor mu eski yerine
Düşündüğüm, öğütlediğim gibi benim
Paylaşsaydı insanlar
Yararları, mutluluğu ve ahlâkı
Cennet olurdu dünya...
Uyanık, temiz sevgiler gelirdi diyorum
Azgın, kör sevgiler yerine
Yalan dolan, bilgisizlik yerine
Gerçek bilgi gelirdi
Ve kardeşlik zorbalığın yerine.

* Türkçesi: Sabahattin Eyuboğlu.

Çeviri serüvenim diyorum, çünkü bu işe bir rastlantıyla başladım, bir ilk heves dürtüsüyle. Nice sonraları, düşünce yaşamımın esin kaynağı olan yapıtları anadilime aktarma tutkusu başgösterince, bu işe daha bir bilinçle sarıldım, ama hiçbir zaman bunu birinci derecede meslek edinmeden. Öyle ki, bu alandaki çabalarım bir bakıma yine de serüven olarak sürüp gitti.

Yıl 1935. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nin ikinci sınıfındayım, Fransız Saint-Benoit Lisesi'nde yedi yıllık bir öğrenimin Fransızca birikimiyle. Ders aralarında, fakülte binasının geniş koridorlarında Muhtar Enata'yla tanışıyorum. Kendisi Robert Kolej çıkışlı. İçlerinde Yusuf Mardin'in de bulunduğu üç dört kolejli arkadaş *Yücel* adlı dergiyi çıkarıyorlar, Muhtar Enata'nın yönetiminde. O yıllar, yaz tatilinde, öğrenciler Pendik'teki asker kampında on beş gün eğitim görürlerdi. Muhtar'la o kampta arkadaş olduk. Aynı çadıra düşmüştük. O günlerde *Yücel*, çiçeği burnunda bir dergiydi, her meşrepten yazarın boy gösterdiği bir çeşit yamalı bohça.

Kamp dönüşü, Muhtar, Fransızcadan çeviri yapmamı istedi benden. Hatırını kıramadım. İlk ağızda Maupassant'ın *Vendetta* adlı öyküsünü çevirdim, korka çekine, kendime güvensizlikten gelen bir ürküntüyle. Çeviriye ilk adımımı böyle attım. Bunu, M. Prévost'tan, Emile Faguet'den, hatta hatta, haddimi bilmeden, Paul Valéry'den yaptığım, bugün adına "deviri" dediğim çevirileri izledi.

Yücel, zamanla, Orhan Burian'ın da aramıza katılmasıyla, yamalı bohçalıktan çıktı, ben de, daha bir özenle, çeviriler yanında eleştiri yazıları yazmaya başladım. Çeviri çabası, beni yazılar yazmaya yöneltti.

Çeviri bana, ta baştan beri, anadilimle yakından ilgilenme

olanağı sağladı. Bir düşünceyi, bir duyguyu Türkçeye aktarırken, Türkçeyi zorlaya zorlaya, evire çevire, sonunda bir gerçekle, dil gerçeğiyle karşı karşıya geldim. Hoş, dil bilinci bende çoktan filizlenmişti. Ahmet Rasim, Hüseyin Rahmi, Ömer Seyfettin, Reşat Nuri, Falih Rıfkı, Yakup Kadri gibi dil ustalarının yapıtlarından. Ama çeviri bu bilince daha etli kemikli bir nitelik kazandırmıştı.

Ahmet Hamdi Tanpınar, "Güzel, dilin rüyasıdır" der. Ben de güzeli arayan bir düş içine girdim sanki.

Çeviri bende bir saplantı olmaya yüz tuttu. Yabancı dilde bir kitap mı okuyorum, her tümce üzerinde durup, bunu Türkçe nasıl söylerim derdine düştüğüm çok olmuştur. Türkçeye çevrilmiş kitapları okurken de, bana karanlık gelen tümcelerin asıllarını kafamda kurmaya çalışırım.

Neyse uzatmayayım. Çeviri serüvenimde Tercüme Bürosu'nun büyük payı oldu. Ben Büro'ya üye seçildiğimde, Sabahattin Eyuboğlu'ydu başkan, daha doğrusu başkan yardımcısı. Büro'nun yasal başkanı Nurullah Ataç'tı. Çeviri konusunda S. Eyuboğlu ile anlaşamayınca, bürodan istifa etmişti. Büro üyeleri on beşi aşkındı. Üyelerin iki görevi vardı: Bildikleri dillerden çeviri yapmak, dışarıdan yollanan çevirileri asıllarıyla karşılaştırıp, yeterli olup olmadıkları üstüne rapor vermek. Benim payıma düşen dört çeviriden yalnız biri kusursuzdu: Yaşar Nabi'nin Chateubriand'dan *Mezar Ötesi Anıları*'nın çevirisi. Kâzım Berker adındaki, eski adliyeci, yeni milletvekilinin Michelet'den sözümona yaptığı *Rönesans* adlı yapıtın çevirisi dört beş ay kadar uğraştırdı beni. Mehmet Karasan'ın Descartes çevirisi de ondan aşağı kalmazdı. Neyse, bütün bu uğraşların bana, ileriki çalışmalarımda büyük yardımı oldu; çevirinin nasıl yapılması, nasıl yapılmaması konusunda.

Tercüme Bürosu denemesi, *İslam Ansiklopedisi*'ndeki on üç yıllık çeviri çabamda meyvesini verir olmuştu. Bu ansiklopedide yaptığım çevirilerin dili, ne yazık ki, Prof. Reşit Rahmeti Arat'ın Osmanlıca tutkusuna kurban edilip, çarpıtılıyordu. Büyük insan Dr. Adnan Adıvar'ın yönetiminde, gözetiminde ve sevecenliğinde sürüp giden, sonra Prof. Cavit Baysun'un, Prof.

Besim Darkot'un ağabeyce davranış ve arka çıkışlarında desteklenen çalışmalarım on üç yıl sonunda noktalandı.

Çevirinin tadına, Sabahattin Eyuboğlu ile Çan Yayınları için ortaklaşa yaptığımız çalışmalarda varacaktım. *Yeni Ufuklar* dergisinde zaman zaman ağırlık kazanan çeviriler, birike birike kitaplaşıyordu. S. Eyuboğlu ile pazartesileri er saatlerde buluşarak, gecenin kuytularına kadar süren çeviri çabamız, geçmiş çağların ve çağımızın düşünce yaşamına damgasını vurmuş düşünürlerin ana yapıtlarının dilimize aktarılmasını amaçlıyordu. Bu kapsamda, Thomas More, Campanella, Platon, Rousseau, Sartre, Camus, Russell, Einstein çevirileri, Milli Eğitim Bakanlığı'nın durdurduğu klasik çeviri boşluğunu doldurmak amacını güdüyordu. Bu konuda ne denli başarılı olduk, ona karar vermek okuyuculara düşer.

Yazar olmanın en büyük başarısı düşünme yeteneği olan kişileri düşündürmesidir. Yazar, kendisiyle birlikte okurlarını da çeşitli konular üzerine düşündürür. Her yazı bir düşünce birikimidir. Günün konuları üzerinde durmak, onları incelemek, derine inmek, yorumlamak ve anlamını duyurmak. Ne yazık ki, yaşamda düşünecek yetenekte olup da düşünme nedir bilmeyenler çoğunlukta.

○

Bir tazı koşmasıyla övülür, tasmasıyla değil; bir kuş kanadıyla övülür, tüyleriyle değil. Niçin bir insanı da kendinin olanla değerlendirmiyoruz? Bir sürü adamı varmış, güzel bir köşkü varmış. Şu kadar geliri varmış. Bütün bunlar sadece dışındadır, çevresindedir onun, kendisinde, içinde değil.

○

"Birtakım kişileri tutuyorlar, şöhretin pohpohuyla şişiriyorlar. Bir zamanlar düşlerine bile sığdıramayacakları varlıklara boğuyorlar. Ama, görgüleri cılızmış, bilgileri sığmış aldırmıyorlar."

○

KONFÜÇYÜS: Dilde bozukluk varsa söylenenler, söylenmek istenileni anlatmaz. Eğer söylenen, isteneni yansıtmazsa, yapılması istenilen şey yapılamaz. Sonunda toplumda huzursuzluklar, bunalımlar başgösterir.

○

Bencil kişi ezer çevresindekileri, öne çıkar, üste çıkar. Tepeden bakar. Bencillik mutsuzluktur oysa. Çünkü, bir odur ayak-

ta kalan, yüceye ulaşan, karnı doyan, giyinen, gezen, eğlenen, rahat eden. Bu olsa olsa, mutsuzluğun ta kendisidir.

○

"Yarım yüz doldurdunuz mu, geleceğin kapılarını kapatıp geçmişte mi yaşayacaksınız, yol bitti nasıl olsa diye? Hayır, kişi soluk aldıkça yaşam sürer gider. Kendi geçmişinin tozunu yitirmeyerek..."

KADIN YAZAR DEYİNCE

Kadın yazar deyince, gençliğimizde, bir ürküntü, güvensizlik çökerdi üstüme. Kadından yazar, şair olunur muymuş gibi bir güvensizlik. Ortaokuldayken şair Nigâr Hanım'ın adını duymuştum, o kadar. Sonra Halide Edip (Adıvar) çıktı ortaya, Sultanahmet mitingi kahramanı olarak. Ardından, *Dağa Çıkan Kurt, Ateşten Gömlek* ve öbür yapıtlarıyla. Yavaş yavaş hizaya geliyordum, kadından da sanatçı olunurmuş kanısına ısınarak.

Fransız lisesinde, yedi yılımı tüketirken demeyeceğim, değerlendirirken, George Sand'ı okuma fırsatı buldum, hayranlıkla. O ara Yunan şairi Sapho çıktı karşıma, ince, sevecen, atak dizeleriyle. A, dedim kendi kendime, yazar yalnız erkeklerden çıkmaz, kadınlar da, birer varlıktır, sevilesi, sayılası, elleri ayakları öpülesi.

Yıllar yılları kovaladı. Bir de gördüm ki, Marie Curie gibi bir bilim adamı varmış, atom fiziği konusunda söz sahibi olan.

Kadın deyince, anam, kız kardeşim gelirdi aklıma, ikinci planda –ama yüreğimin ortasında– yer alan. Sonra sonra, açılacaktım, erkeği kadını ayırt etmeden, insanlık dünyasına.

Yücel dergisinin yazarları, yöneticileri olarak, Muhtar Enata başta olmak üzere, birkaç arkadaş, Şükufe Nihal'i görmeye gitmiştik, kadın sanatçı niteliğine değer vererek. Sevecen hava içinde karşılamıştı bizi Ş. Nihal, dayalı döşeli, evinde. Neler konuştuk, anımsamıyorum. Ama kişilikli bir kadın sanatçıyla karşı karşıyaydık. Ona, kadın sanatçı gözüyle baktığımızı anımsıyorum, sadece, "vay anasını" diyerek.

Kadından da sanatçı olurmuş doğrultusunda bir ilk karşılaşmaydı bu. Sonra, Moda'da bir dost evinde, roman yazan –adını unuttuğum– bir kadın (affedersiniz) romancıyla karşılaştım. Bir roman yazıyormuş, *Boğaziçi'nin Kalbi* diye. Ney-

miş Boğaziçi'nin kalbi? Motorların patpatları. Doğrusu biraz yadırgamıştım bunu. Ama, yine de romanca bayana saygı duymuştum, daha edebiyat dünyasına adım atmamışken.

Sanatta, düşünce alanında kadın erkek ayrılığı aklımın kenarından geçerken, Tercüme Bürosu'nda dostluk kurduğum Prof. Saffet Korkut ve Azra Erhat'la karşılaşınca, çarpıldım ve hiçbir konuda, kadın erkek ayrımı yapılamayacağına inandım. Saffet Hanım, birinci sınıf bir aydındı, erkek diye bilinen nice insanın üstünde, üstünün üstünde bir kafa adamıydı, kafa yapısı ve duygu dağarcığıyla.

Yakından tanıdığım sanatçılar arasında, seramik ustası Füreyya Kılıç (Koral), dublaj ve çeviri ustası, sanat dostu Adalet Cimcoz, Münevver Andaç, insanlık simgesi Dr. Türkan Saylan, değerli ressam Azra İnal, arkeoloji tanrıçası Halet Çambel, İngiliz edebiyatı uzmanı Mina Urgan, kadınlıklarını insancalığın üstüne çıkarmasını, kadın-erkek ayrımı ötesinde bir düzeye ulaştıran örnek insanlardır.

Romancı olarak iki usta ile karşılaşmak, benim mutluluğumdur. 1938'de Paris'te tanıştığım Halide Edip Adıvar, Nazım Hikmet'le tanışıp dost olmamı sağlayan Peride Celal'dir bu ustalar. Halide Edib'in on beş yıla varan yakınlığımızda, onursal sekreterliğini yaptım, evinin kapısını çalan, zamanın tanınmış politika ve sanat adamlarıyla iletişime girerek. Bu toplantılarda, Halide Hanım, Halide Bey gibiydi, saygı ve hayranlık odağı olarak.

Peride Celal'e gelince, gençlik yıllarının ürünü yapıtlarının çok ama çok üstünde bir yetenekle yazdığı yeni yeni öykü ve romanlarıyla, bir kadın yazar değil, düpedüz bir yazar, bir romancı düzeyine ulaşmıştır, dost canlısı, mert ve insan tutumuyla.

Bu adlarını saydığım sanatçılarla olan yakınlığım, bana kadın-erkek ayrımının saçmalığını, tutarsızlığını, tutumlarıyla ispatlamışlardır.

ÖNSÖZ

Yeni Ufuklar'ın yayınına son verişinden bunca yıl sonra, yeniden gün ışığına çıkmasını, eski öğrencim ve her zamanki dostum Dr. Aytekin Ertuğrul önerdi. Önerisini gönülden benimsedim.

Bu dergi ilk önce 1952 yılında, Orhan Burian'la benim ortak çabamızla çıktı, aylık sanat ve düşünce dergisi olarak. Daha önce, yıllarla emek verdiğimiz *Yücel* dergisinin 17 yıllık yaşamına son vermesinin ardında, elimiz kolumuz bağlı kalmasın, yazar ve sanatçı dostlarla birlikte, düşünce ve kültür birikimimizi değerlendirmeyi sürdürelim diye kolları sıvadık ve dergiyi çıkarmaya başladık.

Bir kitap azmanı boyutunda yayın yaşamına adım atan dergimiz *Ufuklar* adını taşıyordu. Dergi iki yıl çıktı bu adla. 1953'te biricik dostum Orhan Burian'ın ölümü üzerine dergi yayınını durdurdu. Bir süre sonra Oğuz Arıkanlı ve Orhan Duru'nun yüreklendirmeleriyle, dergiyi yeniden çıkarmayı aklıma koydum. Nitekim 14. sayıdan sonra, Orhan Burian'ın anısına ayırdığım bir sayının ardından, dergiyi *Yeni Ufuklar* adıyla yayınlamaya başladım.

Çan Yayınları, böylece 1953'ten 1971'e kadar sürdürdü yayınını, 62'yi bulan kitap yayınlarıyla.

Neydi *Ufuklar*'ın ve *Yeni Ufuklar*'ın ereği, amacı? *Ufuklar*'ın ilk sayısına Orhan Burian'ın *Dileğimiz* başlığıyla yazdığı yazı şöyleydi:

DİLEĞİMİZ

"Güzel uğruna yazı yazılır, iyi uğruna, doğru uğruna. *Ufuklar* gücü yettiği kadar, bu üç uğurda birden yazıp konuşmak istiyor. Üçlü ülküsünü gerçekleştiren yazıları belki seyrek çıkarabilecek, belki hiç çıkaramayacak. Ama o ülküye hizmet eden bir işçi olmaktan da geri kalmayacak.

İnsanoğlu hak, iyilik ve güzellik sevgisini bin bir türlü gösterebiliyor. Bu sevgi gösterileri en ummadığımız zamanda, en ummadığımız yerde, en ummadığımız kişiden gelirken, nasıl olur da 'iyi güzel, doğru işler yalnız benden çıkar, onları yalnız ben bilir, ben değerlendiririm' deriz? İşte, bu düşüncenin emrettiği alçakgönüllülükledir ki, *Ufuklar* her seferinde ölçülülük ve hoşgörüyü, her yargısında sağduyuyu gözetmek gereğine inanıyor.

Düşünce ve edebiyat yapıtlarına, yaşamın olay ve sorunlarına hep, daha iyi insanlar olabilmek için onlardan nasıl yararlanırız diye bakalım. Onlara beslediğimiz iyi niyet ölçüsünde kendimize iyi niyet göstereceğimizi bilelim. Kötü ve yanlış olan şeyleri ancak bu düşünüş hakkıyla temizler. İyi ve doğruya bağlanan insan da mutlak güzeli yaratır.

Ufuklar 'iyiye, doğruya, güzele' diyerek yola çıkanlarındır."

Küllenmiş kimi duyguları, düşünceleri, dirilterek ileriye yönelik atılımları yeniden ele alma özlemi yatıyor belki de dergiyi, aynı adla yazın dünyamıza sunarken, onun bir uzantısı olduğu hissini uyandırmamalı. Yaşam durmadan değişiyor. Yaşamla ilgili düşünce, görüş ve inanışlarla birlikte, *Yeni Ufuklar*, çağdaş bir görüş ve tutumla yola çıkıyor.

İki yıl hapis yattıktan sonra özgürlüğe kavuşan ünlü yazar Oscar Wilde, dostu Andre Gide'le konuşurken şöyle söylüyor. "Benim yaşamım bir sanat yapıtı gibidir; bir sanatçı aynı şeye asla iki kez başlamaz. Başlarsa, bu onun başarısız olduğunu gösterir."

İşte, *Yeni Ufuklar* da eskisinden daha ileri ufuklara açılmak istiyor, hiçbir düşünce saplantısına kucak açmadan, aynı yola iki kez girmeden.

Orhan Burian, bir mektubunda *Yeni Ufuklar* serüveninin ana hatlarını şöyle dile getiriyordu. "Yaşamımızı bunca yıldır hiçbir kayıt ve ideoloji hizmetine yanaşmaksızın tamamen kendi ölçülerimize hatta kendi keyfimize göre devam ettirip gitmiyor muyuz?"

İşte, derginin ereği buydu. Bundan sonra da bu olacak. Haydi, iyiye, güzele ve doğruya! Yolumuz açık olsun.

SONSÖZ

Yeni Ufuklar, Ağustos 1976

Yeni Ufuklar, yazı hayatına daha yeni atılan, çiçeği burnunda, burnu Kafdağı'nda, o güzelim genç heves yıllarının esrikliğinde, geçmişi kınayan, geleceğe romantik bir sis perdesi ardından bakan atak, delişmen, delifişek bir amatör coşkusundan epeyce uzaklarda, *Yücel* dergisinin yamalı bohçacılığında yazıya çiziye "mahfice" başlayıp, giderek "bir riya" kalem oynatmış, on yedi yıllık bir çıraklık ve kalfalık serüveninden geçmişlerin dergisi, gönül sergisi olarak başladı yayın hayatına, bundan tam yirmi dört yıl üç ay önce.

Orhan Burian 1914 doğumluydu, bense 1911. O, 1953 yılının 5 Mayıs'ında göçüp gitti mide kanserinden. Bense, yaşıyorum hâlâ onda ve onun unutulmaz anılarında, yiğitlik, doğruluk, dürüstlük, doğruya doğru, eğriye eğri demenin, diyebilmenin ve de demişliğin tanık ispatlı anılarında.

1952 yılının Şubat ayında, 32 sayfalık küçümencik bir yayın organı olarak çıktı dergimiz *Ufuklar*, sessiz sedasız, gürültüsüz, patırtısız, reklamsız ilansız. Bir broşür cılızlığında, eti yok budu yok, Orhan'la benim, katkısız yardımsız, ilk atılım, ilk coşku ürünü olarak, çalakalem hazırlığımızla.

İlk sayımızı sağa sola, kitapçılara, gazete satıcılarına, anlatılmaz sevinçler, coşkularla götürdüğüm günleri anımsıyorum. O günlerde, Karaköy vapuru iskelesinde, bugünkü kadar sereserpe olmasa bile, bir iki dergi gazete satıcısı vardı, İlk hevesle, *Yücel* satıcılarından bir bayie on tane *Ufuklar* götürdüm. Kırk beşlerinde bir adamdı gazete bayii. Beni uzaktan yakından tanıyor olmalıydı. Ne de olsa, bir tanışıklık var ya ortada, göğsümü gere gere yöneldim adama, elimde on tane *Ufuklar*'la. Bir tane dergi uzattım adama. Aldı, baktı, Yine baktı. Şöyle bir duraladı. Sonra, fırlattı dergiyi tezgâhındaki dergilerle gazete-

lerin üzerine: "Bu ne, adamakıllı bir şey çıkar da getir" diye tersledi beni.

İşte, bu boyu bosu adamakıllı olmayan, minnacık dergi, satıcılara inat, abonelerin desteğiyle, tam yirmi dört yıl üç ay sürdürdü yayınını. Nasıl? Neyle?

Şimdi onun öyküsünü anlatacağım sizlere.

Ufuklar on dört sayı çıktı, Orhan Burian'ın yönetiminde. Dört aylık bir aradan sonra, ORHAN BURİAN Özel Sayısı ardından, *Yeni Ufuklar* adıyla yayınını sürdürdü. Ama ne güçlükler, ne sıkıntılar pahasına!

Orhan Burian, bunca yıllık, doçentlik, profesörlük yaşamında, dişinden tırnağından artıra saklaya, yemesinden içmesinden kısa kısa biriktirdiği bin liralık servetini(!) bana (Günyol'a) bırakıyordu, dergiyi sürdürüp yaşatmam için.

İşte, *Yeni Ufuklar,* bu bin liralık sermaye tabanından güç alarak, yirmi dört yıl üç ay yayınını sürdürme olanağını buldu. Nasıl? Onu hiç sormayın.

Yücel dergisi 1952'lerden önce yayınına son verdi. Derginin sahibi, yakın can dostumuz Muhtar Enata, DP iktidarının, ne oldum delisi, şımarık, çıkarcı, kültürsüz (bir bölüğünü yakından tanıdığımız) mal mülk delisi, ün budalası afra tafracı, sağcı futbolcu, eyyamcı, totocu piyangocu, paracı parsacı politikacıların yönetiminden tiksinerek, kendini onarılamaz bir yılgıya kaptırmıştı. Bir gün: "Çıkarmayacağım artık dergiyi. Atatürk'ün hiçe sayıldığı bir ortamda, bana mı kaldı, parasız pulsuz çulsuz diretmek. Çıkarmayacağım dergiyi. İşte o kadar!" diye dikeldi ve bir Amerikan kurumunda okkalı bir aylık sağlayıp, bir Amerikalı kadınla evlenerek çekildi yayın hayatından.

Yücel'den pir aşkına çalışan on on beş kişiden (bunlar arasında Çağlar, Mardin, Şehsüvaroğlu, hele hele Nebioğlu, M. Körükçü, S. Pınar, daha bilmem kimler vardı) yalnız Orhan Burian (tek güvendiği insan olarak benden aldığı destekle) karşı çıktı böylesi bir karara. Ne demekti, çirkin politikacılara kızıp, umutsuzluğa kapılmak ve de her türlü düşünce eyleminden elini eteğini çekmek!

Susmak, düşüncesini kendine saklamak, bir ölçüde, ödlek-

lik, pısırıklık, eyyamcılık değil miydi? Çirkin politikacılara alanı bırakmak değil miydi? Orhan Burian, liberal düşünceli, namuslu bir aydındı. *Yücel*'in kapanması, bizim için, bir suspus, suya sabuna karışmamak, benden sonra tufan düşüncesiyle rahatını kollamak anlamını içeremezdi. Doğru bildiğimiz yolda yürüyelim, söyleyeceklerimizi söyleyelim, dedi bir gün bana Orhan Burian. *Ufuklar,* onu izleyen *Yeni Ufuklar* bu isteğin bir sözcüsü olarak çıkmaya başladı.

Böylece, *Yeni Ufuklar, Yücel*'in bıraktığı yerden, ama daha bir derli toplu, daha bir inançlı, iyiye güzele, doğruya daha bir tutkuyla bağlı olarak atıldı yayın hayatına.

On dört sayı, Orhan Burian'ın denetiminde, benim yönetimimde çıktı İstanbul'da. Derginin ilk sayısı, ikimizin yazıları, çevirileriyle doluydu. Yapayalnız çıkmıştık bu yayın serüvenine. İkinci sayıda, Melih Cevdet Anday, Fakir Baykurt, M. Başaran, Kâmuran S. Yüce, çıkarsız ve cömert katkılarıyla bizi desteklediler. Üçüncü dördüncü sayımızda, Talip Apaydın, Dağlarca, M. Erdost, O. Rıfat, Güzin Dino, dördüncü sayıda, O. Arıkanlı dost ellerini uzattılar bize. Sabahattin Eyuboğlu, yirmi yılı bulan çıkarsız katkısının ilk ürünüyle onurlandırıyordu bizi. Sonra, yıllar boyu, eşsiz Türkçesi, o eşsiz üslubu, Türkçenin tadını tuzunu çıkaran, her satırında, her cümlesinde insanı hop oturtup hop kaldıran dil kıvraklığı, yorum zenginliği, görüş doğruluğu ve iyi niyetiyle *Yeni Ufuklar*'a umulmaz bir zenginlik kattı. Beşinci sayımız Attilâ İlhan'ın, Cavit Orhan Tütengil'in, Orhan Kemal'in katkılarıyla daha bir yerine oturur oldu. Sonra, bir hikâye yarışmasında birincilik ikincilik alan Orhan Çubukçu, Tarık Dursun K., Özdemir Baydur'u, Suat Taşer'ler, Bülent Ecevit'ler, Ekrem Sağkol'lar, Behiç Duygulu'lar, İ. Z. Burdurlu'lar izledi. 12. sayımızda Samim Kocagöz'ü, O. Duru, 13.'de Ş. Ünlü'yü, 14.'de Ferit Edgü'yü, 15.'de Atalay Yörükoğlu'nu, 19.'da Mahmut Makal'ı, Halit Çakır'ı, Ö.F. Toprak'ı yanımızda yöremizde bulduk kıvançla. Sonra, İlhan Berk, M. Buyrukçu, Sait Faik katıldı kervanımıza. Ve böylece *Ufuklar*, *Yeni Ufuklar*'a ulaştı.

Yeni Ufuklar, Ufuklar adıyla ilk kuruluşunda, *Yücel*'in Beyoğlu Aynalı Pasaj'daki yönetim yerinde başladı yayınına.

1953'te Orhan Burian'ın ölümü üzerine, üç aylık bir duraklamadan sonra, yeniden çıkmaya başlayınca, Muhtar Enata sahipliğini yüklendi. Ben öğretmendim. Derginin sahibi olamazdım, memurluk yasası gereğince. Muhtar bir süre sonra çekildi sahiplikten. Orhan Burian'ın ablası Hadiye Tolun yüklendi sahipliği. Bu ara, Saime Özkul, o iyi insan, özgeçinin biricik simgesi Saime Özkul, teknik işleri üzerine aldı. On yıl süreyle, derginin para işlerini, satışını dağıtımını yürüttü başarıyla.

Aynalı Pasaj'dan ayrılınca, *Yeni Ufuklar,* Karaköy'de Velialemdar Hanı'nda, ufacık tefecik, mutfaktan bozma bir odaya sığındı. Bir küçücük masa, iki üç sandalye, iki kitap rafıyla donatılan bu odada *Yeni Ufuklar* altın çağını yaşıyordu.

Üç kişinin zor sığabileceği bu odacık, gün olur, on üç kişiyle dolup taşardı. Kimler gelip geçmezdi bu odadan, Fikret Hakan'lar mı istersiniz, Demir Özlü'ler mi, Ferit Edgü'ler mi, Oğuz Arıkanlı'lar mı, Asım Bezirci'ler mi, Fethi Naci'ler mi! Bu küçük odada, Türk edebiyatının, bugün isim yapmış nice erleri buluşup tanışırdı birbiriyle. Bu ara, cebinde, dörde katlanmış kâğıtlardan, şiirler, hikâyelerle öne atılan nice polis görevlisi, güzel yüzleri tatlı sözleriyle, boy gösterirlerdi, sanat ve dünya görüşlerim üzerine beni soru yağmuruna tutarak. Bunlar bile güzeldi o günlerin havasında.

Yedi yıllık bir konukluktan sonra, *Yeni Ufuklar*'ı taşıdık elbirliğiyle Çemberlitaş, Boyacı Ahmet Sokağı'ndaki Nuribey Hanı'na.

İç içe iki odadan oluşan, güne güneşe açık, kaloriferli nefis bir yerdi burası. Kitap rafları, çiçekler, biblolarla donatıldıkça, eşin dostun uğramadan edemeyeceği bir yer oluverdi kaşla göz arasında. 1960-1961 yıllarının öğrenci-polis çatışmalarında, kavgadan kaçan öğrencilerin uğrak yeri olmuştu adeta. Kaçan geliyor, gelen kaçıyor, bir gel git uğrağıydı sanki. Herkes burada soluk alıyor, ölçüye biçiye sokuluyor, "aman yapma evladım, kendine gel, aşırıya kaçma" öğütlerinden sonra hizaya geliyordu.

Dört beş yıllık bir rahat, bir güzel yayın hayatı sürdürdü burada *Yeni Ufuklar,* Çan Yayınları'nın deneme türünde açtığı çı-

ğırla birlikte. Sabahattin Eyuboğlu, yazılarıyla *Yeni Ufuklar*'a, ortak çevirilerimizle de Çan Yayınları'na adamıştı kendini. Sartre'lar, B. Russell'lar, Camus'lerden yaptığımız çeviriler satış rekoru kırıyordu. Babeuf'ten yaptığımız *Devrim Yazıları* bu dönemin ürünlerindendi. Sonra Babeuf dava konusu oldu. İki yıl süren duruşmalar sonunda aklandık. Ama, bu *Yeni Ufuklar*'ın ve de Çan Yayınları'nın, çanına ot tıkanmasıyla sonuçlandı. Yeni yeni yayınevleri, büyük sermayeye ve de dağıtım örgütlerine dayanan yayınlar (övünülesi yayınlar) kapladı dört bir yanı.

Yeni Ufuklar, 1960-1970 yıllarının sola açılan, açılması gereken, açılmamak söz konusu olamayacak günlerinde, özgür düşünceye, hoşgörüye, insancalığa olan bağlılığı ile, kırıcı yıkıcı, devrimci çevrelerce küçümsenir oldu. *Yeni Ufuklar* sola gönül vermiş bir dergiydi aslında, ama ılımlıydı, sağduyu yönünde, demokratik bir çizgi üzerinde yürüyordu. Aydın okur kitlesini oluşturan hızlı sol çevrelerce beğenilmez olmuştu. Kimimizce, Türkiye'nin yeni ufuklarının gerisinde, Marksçı eylemin birisinde kalmıştı. Ama, *Yeni Ufuklar,* görevini, işlevini bitirmiş miydi, hoşgörü sağduyu, hümanizma ilkelerine bağlanmakla?

1970'ten sonra, nasıl bir rota tutulmalıydı *Yeni Ufuklar?* Marksçılığa körü körüne bağlanması mı yeğleniyordu? Marksçılığa bağlı olmakla birlikte, eleştirel bir tutum çok mu görülüyordu ona?

Bir de şu vardı: *Yeni Ufuklar*'ın işçiye köylüye seslenmemesi sorunu. Bu, ayrı bir ustalık, bir beceri işiydi ki, onu da ancak, bu işe gönül vermiş aracı aydınlar yapabilirdi. Marx'ın *Kapital*'i, işçilerin köylülerin okuyup anlaması için yazmış olmasını istemek insafsızlık olmaz mı? Elbette ki işçilerin, köylülerin, ezilmiş insanların yararını düşünerek yazmıştı Marx eserini. Ama, kime sesleniyordu ilk ağızda? Aydınlara. Hangi aydınlara? Eserini okuyup kendine mal edecek, sonra da özümsedikleri bilgileri, gerçekleri işçilere köylülere, onların anlayacağı bir dille aktaracak aydınlara. Yüksek kafalardan (Marx gibi), orta aydınlara, onlardan da halka, boy boy, sıra sıra, düzey düzey aktarılır düşünceler. *Yeni Ufuklar*'sa bir kuram dergisi

değildi, olamazdı da, sadece bağnazlığa, faşizme, sömürüye karşıydı ve bu yolda sürdürdü savaşını, aydınlara seslenerek.

Kimi dostlar da, *Yeni Ufuklar*'a şu yönden çatıyor ve diyorlardı ki, bir edebiyat dergisiyken, şiire hikâyeye yer verirken, sonradan hepsine kapadı kapılarını, bir düşünce dergisi olmaya özendi. İlk tutumundan sapmasaydı yaşardı, diyorlar.

Evet, *Yeni Ufuklar,* başlangıçta salt bir edebiyat dergisiydi, düşünceye yer veren, uzaktan yakından politikaya el atan. Sonradan yörüngesinden saptı, şiire hikâyeye yüz çevirdi. Neden?

Şundan: Türkiyemiz, oldum bittim şairi, hikâyecisi, masalcısı bol bir ülke niteliğini sürdürmüştür. Düşünce yönünden, bilimsel kafa yönünden, çoğu kez çağın gerilerinde kalmıştır. Ancak 1961'lerde, hanyayı konyayı anlayıp, bir kansız (oldukça kansız) bir devrim sonunda, kurtla kuzuyu ayırt etmeye ve düşünmeye başlamıştır. Atatürk'ün kapı dışarı ettiği, yenip iflâhını kestiği emperyalizm, bir başka kılıkta, daha sinsi, daha etkin, adına komprador dediğimiz satılık politikacılar aracılığıyla daha bir kurnazca kanımıza, iliğimize girer olmuştu. 1961'lerde, ilk kez, sol düşünce, sesini duyurmaya başlamış, bilimsel bir kafayla Türkiye'nin gerçeklerine eğilme, yaklaşma kıpırtıları gitgide güçlenip, soyuttan somuta, romantiklikten gerçekçiliğe doğru yol alır olmuştu.

Yeni Ufuklar, boyu küçük, sayfası sınırlı bir dergi olarak kalmak zorundaydı, ekonomik nedenlerden ötürü. Derginin gönüllü yazarları, bir kadro oluşturmaktan uzaktı. Çoğu kez, rastlantıya bağlı yazıların, kimi güzel, kimi yavan yazıların derme çatmalığında, ama inançta duyguda fire vermeyen, insanca insanlıkça tutarlı kalemlerin gönüldeşliğinde yürüyordu dergi. Bir şiir akını, çoğu solgan saplantısında cılız, deyişte, içerikte beylik bir şiir akını karşısında, Sabahattin Eyuboğlu ile birlikte, karar verdik bir gün, dergiye şiir koymamaya. Ünlü şairlerimiz çoktan kapımızı çalmaz olmuşlardı. Yerli şiir yerine, yabancı şairlerden çeviriler yapmayı yeğledik bir süre. Sonra o da yozlaştı, olur olmaz şiir çevirileri yağmaya başladı. Dergiye şiir koymama kararı verinceye kadar, bir sürü yeniyetme, yeni bitme şairin düşmanlığını çektik üstümüze. Hikâye konusuna ge-

lince, o daha bir çetrefil sorundu. Önüne gelen hikâye getiriyordu dergiye. Çoğu kez, Anadolu'nun uzak bölgelerinden, dağarcığında dört beş hikâyeyle karşımıza dikilip, manevi baskılarla, yüz yüze, karşı karşıya, lahzada anında karar isteyen, sevimli, iyi niyetli, ama, sanat esininden yoksun kimselerin şerrinden kurtulmanın yolunu, dergiye hikâye koymamakta bulduk. Düşünün bir kez, altmış dört sayfalık küçümencik bir derginin, on, on beş sayfasını tekeline almak isteyenlerin diretişini!

İşte böyle oldu, *Yeni Ufuklar*'ın şiir ve hikâyeye kapılarını kapama zorunluluğunun serüveni.

Şiirden hikâyeden ayrılmış, uzaklaşmış bir derginin düşünce dağarcığı, doyumlu, olumlu, yeterli yetkin bir düzeye ulaştı mı? Ulaşmadı, ulaşamadı. Ulaşamazdı da. Çünkü, Türkiye'de düşünce, köklü bir geleneği olmayan, ama yeni yeni filizlenmeye başlayan bir sürecin acemiliklerinde duralamaktaydı. Düşünce, Batıdan esinlenen, ama Batıya bilinçsizce sırt çevirmiş, kuramlarda ideolojilerde, ister istemez Batıdan çöplenen, ama çöplenmez görünen, ilerici geçinen, sesleri gitgide yükselen, çoğu kez bağnazlığa kaçan, iyi niyetli ama tek yanlı, hınçlı öfkeli, genç kuşakların tekeline girmiş gibiydi. *Yeni Ufuklar,* 1960-1970 arasında gelişen toplumsal içeriğe ayak uydurmakla suçlanabilir mi, dersiniz.

Aslında, *Yeni Ufuklar*, sola, yani ilericiliğe açık, sömürüye karşı, insan onuruna, düşünce özgürlüğüne ölesiye bağlı, sağı solu ayırt etmeksizin, her çeşit bağnazlığa cephe alan, almaktan kaçınmayan, her eylemde, her davranışta insan sıcaklığı arayan; nerden gelirse gelsin her çeşit zorbalığa kafa tutan ve tutmuş bir dergiydi.

Kafa tutmak, insanlığa gönül vermek, bu uğurda varından yoğundan olmayı göze almak değil mi, her aydının başlıca görevi! *Yeni Ufuklar,* DP'nin baskı günlerinden, demokrasinin sıkıyönetimle geçen, susturmaca, vurup kırmaca, asıp kesmece yöntemlerine tanık olduğumuz, bugün hâlâ tanık olageldiğimiz günlere dek uzanan yirmi dört yıllık yaşamında, eleştiri kafasından, özgür düşünce tutkusundan, hümanist dünya görüşünden kıl payı ödün vermiş değildir.

Dünyaya ne denli ileri, ne denli eşitçi, ne denli hak tanır bir düzen egemen olursa olsun *Yeni Ufuklar*'ın, insancı, eleştirel, doğrudan, güzelden haklıdan yana, haksızlıklara, sömürüye, karşı tutumu, hiçbir çağda geçerliliğinden bir şey kaybetmeyecektir sanıyorum.

Bugünün Türkiyesi, böylesi bir tutuma, hoşgörüyle bezeli, bağnazlıklara göğüs geren, germekte olan ve gerecek olan tutuma yan çizebilir. Ama, bu tutum, hiçbir zaman geçerliliğini, gençliğini, diriliğini, canlılığını yitirmeyecektir.

Yeni Ufuklar'ın kapanması, bu tutumun, başka yönlerde, başka seslerde, başka eylemlerde yeniden, yeni baştan, daha bir güçle, daha bir inatla, daha bir dirençle doğacağını müştuluyor. *Yeni Ufuklar* kapandı, yaşasın başka yeni ufuklar!

ARTIK ÇIKMAYAN DERGİLERİN YAYINLADIĞI

"Yeni Ufuklar"a ağıt

Hayır çok üzülmüyorum ben
Yayınını durdurunca gerçek bir dergi.
Parlamış da olsa azıcık
Sustu mu birdenbire
Sanki boşluğunda bir çiçek açar
Onu söyler hep.

Taşarken nice toplum
Dev ülkülerle
Eski çağlardan dışarı
Amacına varırken ulaşımlar
Duyulur ölümsüz yürüyüşü
İlk adımların.

İşte görmüyor musunuz
Gecegündüz süren
Karanlıklara karşı akan gecegündüz
Gecegündüz değer yüzümüze
Bir aydınlık var
Artık çıkmayan dergilerin yayınladığı.

Fazıl Hüsnü Dağlarca

YURT SEVGİSİ

Bir yerde okumuştum nice nice önceleri, "yurtseverliğin tek belgesi, anadilini sevmek, onu yanlışsız, titizce kullanmaktır" diye. Bu sava yürekten katılıyorum. İnsanlar arasında ilk ve son iletişim aracı olan dile gösterilen özen, elbette ki, o dilin doğup yeşerdiği toprağa, yani yurda duyulan bağlılığın kanıtıdır.

Çok oluyor, yurdumun, bir toprak parçasına bağlı kalmadığını, o toprakta konuşulan dilden başka bir şey olmadığını söylemiş, "Benim yurdum Türkçemdir" demiştim övüne övüne.

1789 Fransız Devriminin öncülerinden Danton, devrim düşmanlarınca öldürülmek yılgıları karşısında, dostlarının "ülke dışına kaç!.." yollu öğütlerine karşılık olarak: "Kaçamam, çünkü yurdumu tabanlarımın altında götüremem başka yerlere" demiş.

Evet, insan, yurdunu tabanlarının altında götüremez başka yerlere. Ama ben, bir kaçma zorunluğu olsa, yurdumla birlikte, yani Türkçemle birlikte kaçarım. Yurdum Türkçe olduğuna göre, dünyanın neresinde olursam olayım, yurdumu yani Türkçemi de beraberimde taşırım hep.

Yurtseverlik deyince, akla gelen ilk şeyin anadiline saygı ve sevgi olduğuna göre, gelin dilin, söz ustalığına.

Fransız düşünür La Bruyère, *Karakterler* adlı yapıtında neler neler söylemiyor ki, bilgiye, deneyimlere, aklın uzaklara kanat açan öngörüleri ile... Bedia Kösemihal'in özenilesi çevirisiyle dilimize kazandırılan bu yapıtta şöyle bir saptama var:

"Her şey gibi akıl da yıpranır, bilimler onun besinidir, onu besler ve eritir."

"Tanrı yoktur sözünü, azla yetinen, ılımlı, temiz yürekli ve hak gözetir bir adamın ağzından duymak isterim. Böyle bir kişi, hiç olmazsa çıkar gözetmeden söyleyecektir bunu. Ama böylesi nerede?"

Düşünüyorum da, böyle bir yargıya katılmamak elimden gelmez diyorum. Bakıyorum, o ne büyük bir güçtür ki, insan ve hayvan bedenlerini öylesine kılı kırk yararak, düzenle yaratmıştır. Bunun yaradanım, bize bugüne kadar sunulan ve dünyayı avucunun içine alan din kitaplarında bulamayız.

Tanrıyı, ki böyle bir güç var kuşkusuz, evreni kavrayan onu, din kitaplarına sokmak, onu hiçe indirgemek, küçültmek olur bence.

Bir deneyim tahtası şu dünyamız. İnsana bağışlanan işlek akıl, durmadan doğasının üstüne çıkıp onu törpülüyor ve yaradılışının kökenine inmek ve böylece yaradılışın sırrına ermek istiyor. Ama, evreni kapsayan, adına Tanrı denen giz; dünyamızı insan aklı yoluyla avucunun içine alan teknik harikalara karşın, ser verip sır vermezliğini sürdürmektedir.

İnsan ve hayvan bedenleri, bir şaşmaz laboratuvar düzeni içinde aksayan şeyleri düzeltme yolunda aklı durduran önlemler ve atılımlarla gerçekleşmektedir.

Böyle bir oluşumda, sen kalk, bin beş yüz yıl öncesinin çöl yaşamının mistik havasına bağlanıp, ahiret vaadiyle insanları

ilkellikte alıkoymaya çalış, namussuz, çıkar çarkı içinde kandır kandırabildiğin kadar, eğitimsiz insancıkları. O senin Allah diye diline doladığın Allah var ya, o senin belanı versin. Bir şeycikler demem.

1965

Toplum Sözleşmesi 1756-1760 yıllarında yazılmış, 1762'de basılmıştır. Sainte-Beuve'e bakılırsa, Rousseau'nun en çok değer verdiği yapıtıdır bu. Rousseau bu kitabı için: "Epeyi önce, gücümü tartmaksızın yazmaya kalkıştığım, ama, o gün bugün bir yana bıraktığım daha geniş bir yapıttan alınmıştır," diyor. Rousseau'nun yazmayı tasarladığı bu geniş yapıtın adı *Politik Kurumlar* olacaktı. *Toplum Sözleşmesi,* taslak halinde kalan bu yapıtın bir bölümüdür.

Toplum Sözleşmesi, haklı ve doğru bir toplumun temellerini atmaya çalışıyor. *İnsanlar Arasında Eşitsizliğin Doğuşu ve Temelleri Üstüne Konuşma* adlı yapıtında Rousseau, insanların doğal yaşama halindeki ilk özgürlüklerinin özlemini çekmektedir. Ona göre, doğa yasaları gereğince yaşayan insanlar özgür ve eşittiler, toplum düzenine geçince bu mutluluğu yitirmişlerdir. İnsanların başına gelen belaların başlıcası mal mülk tutkusundan doğmuştur. Ayrıca, bir avuç güçlü insanın başkalarını buyruk altına almasıyla da, insanlar arasındaki kölelik-efendilik ilişkileri çıkmıştır ortaya. Kısaca, insanın yaradılışı ile toplum içindeki koşullar arasında derin bir karşıtlık doğmuştur. İşte, *Toplum Sözleşmesi* bu düşüncenin ardından yürür, *Eşitsizlik Üstüne Konuşma*'nın sona erdiği yerde *Toplum Sözleşmesi* başlar (G. del Vecchio).

Eşitsizlik Üstüne Konuşma, artık bir daha geri dönmeyecek olan doğal yaşama haline, ilk özgürlüğe olan özlemin dile gelmesidir. *Toplum Sözleşmesi* ise, doğal yaşama haline dönülmeyeceğini ve politik toplumun su götürmez bir gerçek oluşu karşısında, toplum içinde yaşayan insana doğal haklar sağlama isteğini dile getirir.

Rousseau, *Toplum Sözleşmesi*'nde, toplumu bir gerçek olarak ele alır. Onun niyeti "İnsanları oldukları gibi, yasaları da

olabilecekleri gibi ele alıp toplum düzeninde güvenilir ve haklı bir yönetim kuralı bulunup bulunamayacağını araştırmaktır."

Yapıt dört kitaba bölünmüştür. Birinci kitap, toplumun bir sözleşme yoluyla doğduğundan; ikinci kitap, "souverain", yani egemen varlıktan, egemenlik ve genel istemden; üçüncü kitap, yürütme gücü olarak çeşitli yönetim biçimlerinden; dördüncü kitap da, sistemin işleyişinden ve toplumun dininden söz eder.

Kitap I: Rousseau, burada toplumun yasal yaşama koşullarını belirlemeye çalışıyor. Bu koşullar kendiliğinden benimsenen bir sözleşmedir. Toplum Sözleşmesi şu sorunun çözüm yolunu vermelidir: "Üyelerinden her birinin canını, malını bütün ortak güçle savunup koruyan öyle bir toplum biçimi bulmalı ki, orada her insan, hem herkesle birleştiği halde, yine kendi buyruğunda kalsın, hem de eskisi kadar özgür olsun. İşte, Toplum Sözleşmesinin çözüm yolunu bulduğu ana sorun budur."

Toplum Sözleşmesiyle her ortak, topluma mallarını ve yaşamını bırakır; "önce doğal özgürlüğünü, sonra da istediği ve elde edebileceği şeyler üzerindeki sınırsız hakkını". Ama buna karşılık, "toplumsal özgürlüğü ve elindeki şeylerin sahiplik hakkını" kazanır. Kişilerin "devlete adadıkları canları bile, bu yoldan sürekli olarak korunmuş olur."

Kitap II: Genel istemin yürürlüğe konmasından başka bir şey olmayan egemenlik ne bırakılabilir, ne de bölünebilir. "Yalnız genel istem kamu gücünü, devletin kuruluşundaki amaca, yani herkesin iyiliğine uygun bir yoldan yönetebilir." "Genel istem yasalarla dile gelir. Toplum içinde bir birleşmenin koşulu olan yasalara uyan halk, yasaları koyan halkın kendisi olmalıdır." "Halk kendiliğinden sadece iyilik ister, ama yine kendiliğinden her zaman iyiliğin nerede olduğunu görmez." Öyleyse, halka yol gösteren yüksek zekâlı biri gerektir. Devlette olağanüstü bir durumda olan bu yüksek zekâlı insan, yasacıdan başkası değildir. Yasacı, Rousseau'ya göre tanrısal bir varlıktır: "İnsanlara yasalar koymak için tanrılar gerek."

Kitap III: Topluluk ya da egemen varlık, yasaları hükümet aracılığıyla yürütür. Hükümet "Yurttaşlarla egemen varlığın

karşılıklı ilişkilerini sağlamak amacıyla aralarında kurulmuş, gerek yasaları yürütmek, gerek toplum özgürlüğünü sürdürmekle görevli, aracı bir bütündür." Üç çeşit yönetim biçimi vardır: Demokrasi, aristokrasi ve monarşi. Demokrasi küçük devletlere, aristokrasi orta derecede, monarşi ise varlıklı uluslara elverişlidir. Hükümet, her zaman egemen varlığın denetimi altındadır. Çünkü, genel istemin uygulanmasından başka bir şey olmayan egemenlik yalnız halka, yani egemen varlığa aittir.

Kitap IV: Sistemin işlemesini sağlamak için birtakım önlemler alınacaktır. En yüksek güvenek olarak da, yurttaşların toplumsal duygularla bezenmiş olmaları istenecektir (E. Aubry).

Toplum Sözleşmesi, Dreyfus-Brissac'ın dediği gibi, az okunan, ama üzerinde durmadan söz edilen yapıtların başında gelir. Yayımlanmasından iki yıl sonra, yani 1764'te İngilizceye çevrilmiş olan bu yapıt, bugün aşağı yukarı bütün dillere çevrilmiş bulunuyor. *Toplum Sözleşmesi* bizde ilk olarak 1913'te Türkçeye çevrilmiştir. "Mütekaidin-i hariciyeden" bir zatın *Mukavele-i İçtimaiye* adıyla yaptığı çevirinin dili bugün için çok eskimiştir. Çeviride, yer yer tümceler, kimi zaman da, paragraflar atlanmıştır. İkinci çeviri, Hüseyin Cahit Yalçın'ın *Fikir Hareketleri* adlı dergisinde *Sosyal Mukavele* adıyla yayımladığı çeviridir. Dilinin, bir bakıma eskiliğine karşın başarılı bir çeviridir bu. Üçüncü ve son olarak Selmin Evrim ile M. Evrim'in *İçtimai Mukavele* adıyla yaptıkları çeviri gelir. Bu çeviri, de, dil bakımından ikinciye üstün olmamakla birlikte, oldukça başarılıdır.

1946'da, yani bundan tam on dokuz yıl önce *Toplum Anlaşması* adıyla yaptığım çeviriyi yeni baştan ele alırken, gözden kaçmış çeviri ve "tertip" yanlışlarını düzeltmek ve bu ara, oldukça eskiyen dilini de bir hayli değiştirmek gerekti. Ayrıca, kitabın adını *Toplum Sözleşmesi* olarak değiştirmek, yapıtın ruhu bakımından daha uygun göründü bana.

ÖLMEDEN ÖLENLER

28 Aralık 1998

Şimdi anımsayamadığım bir piyeste, kafama takılan şu sözü değerlendirmek istiyorum. Şöyle diyordu piyesin yazarı, yaşamış ya da yaşamamış bir kişinin ağzından:

"İnsan ne zaman tükenir? Tüm yaşantısının kalıplaştığı, olduğundan başka hiçbir şey olamayacağını anladığı zaman değil mi?"

Gelin şu sözleri birlikte irdeleyelim. Ne demek tükenmek? Kafasını işleten, her şeyi sorgulayan bir insan tükenir mi? Tükenmez. Ancak, kendini temelsiz bir inanışa kaptıran, ispatlanmamış bir inanışı, körü körüne kabullenen eğitimsiz kimseler tükenir. Bugün, Aziz Nesin'in aptal diye nitelediği nüfusumuzun yüzde doksanını göz önüne alırsak, ölmeden önce ölmüşlerle karşılaşırız.

Kafasını işletmeyen, inanmaya zorlandığı temelsiz inançlara gönül veren eğitimsiz milyonlarca insanımız ölmeden ölmüş sayılırlar bence.

Bu ara Yahya Kemal'in şu dizelerini birlikte okumakta büyük yarar var:

Ölme değildir ömrün en müşkil işi
Müşkil odur ki ölmeden evvel ölür kişi.

Evet toplumumuzda, ya da tüm geri kalmış dünyanın toplumlarında, ölmeden ölen insanlar yani canlı ölüler, mevtalar çoğunlukta, özellikle teknik ağırlıklı uygarlık dünyasında yargılanmadan benimsenen, babadan kalma alışkanlıkla, kutsal emanet niteliğindeki temelsiz inançlara bel bağlayıp, çağını çoktan geride bırakmış dünya görüşüne kapısını kapamayanlar ölmeden ölmüş insanlardır. Eski terimiyle böylesi insanlara "canlı mevta" denirdi, yani yaşayan ölüler.

Atatürk, böylesi "mevtalara" yer vermeyen bir dünya idealini armağan etmiştir biz Türklere.

Bunun tersini savunanlara "Allah müstahakınızı versin" der, başka bir şey demem.

SİLAHSIZ BİR DÜNYA ÖZLEMİ

3 Mart 1999

Fatih'ten sonra bu güzelim İstanbul'u ve tüm Türkiye topraklarını bizlere armağan eden Atatürk, manevi varlığıyla bize ışıklı bir yol gösteren tek adamdır.

Fransız başbakanlarından Herriot şöyle diyor onun için: "Onunla göz göze geldiğinizde, içinizde bir ışığın yandığını hissediyorsunuz."

Bu ışık, yaşamı boyunca yaptığı, yapmak istediği uygarlık yolundaki gerçekçi atılımların yolunu aydınlattı.

Atatürk bir dahiydi, tıpkı, yüzyıllarca önce peygamberliğini ilan eden Muhammed gibi. Ama Muhammed'in çağı çok gerilerde kaldı. Ne yazık ki, 1600 yıl öncesinin, eğitimsiz, hamhalat Araplarını adam etmeyi amaçladığı atılımları bugüne taşımak isteyen, bilim düşmanı akıldaneleri, özel çıkarları uğruna, eğitimsiz, safdil insancıklarımızı inanç sömürüsüyle kendilerine kul köle ediyorlar, edebiliyorlar.

Tüm Osmanlı döneminde, birey yok, kul, köle vardı. 1876 Teşkilat-ı Esasiye yasasının 5. maddesinde, hükümdarın, yani padişahın, kutsal bir varlık olarak sorumsuzluğu kabulleniliyordu. Buna göre, bir tek kişinin egemen olduğu yerde, halk hiçbir şeydi.

Osmanlı'nın fütuhat günlerinde Ziya Gökalp'ın vurguladığı üzere "hak yok, görev var"dı. Bu, bir çeşit Nazilikti, bireye önem vermeyen bir yönetim kuralıydı.

Bir de şu vardı;

Ziya Gökalp: "Hak yok görev var" derken, gençleri savaşa sürüklemek için şöyle bir formül türetmişti. Buna göre "yerin üstü de birdi, altı da" Haydi, diyordu vatan imdadına.

Yerin üstü de altı da bir olur muydu? Bunu söyleyen zat, rakı masasında, keyfini çıkarıyordu, gençleri savaşa iterek, PKK lideri Öcalan'ın yöntemini benimseyerek.

Öcalan adlı katil, gencecik insanları, ateş hattına iterken, yüreği sızlamıyordu, her iki yandan gencecik insanları birbirine kırdırırken.

Şimdi düşünüyorum da, hak aramanın yolları, aklın, sağduyunun çok ötesinde, silahlı çetecilikle sağlanamayacağı kanısına varıyorum. Uygar dünyada hiçbir haklı dava, silahla halledilememiştir. Silahlı devrimler, silahların susturulduğu anda ve ortamda yaşarlık kazanıyorlar.

Yeni bir dünya düzeni, silahsız bir düzen olacaktır eninde sonunda.

Haydi gelin, silahsız, zorbalıktan uzak bir dünya düzenine merhaba diyelim.

VEDAT GÜNYOL'LA İLGİLİ YAZILAR

BÖLMELİ KAFALAR

M. BAŞARAN

Montaigne'i bir de Vedat Günyol'u okurken aynı şeyi düşündüm: İnsanlığın yarattığı düşünce ürünlerini sindirmiş bu yazar; en geniş ekinin verdiği rahatlıkla büyük düşünürlerin kaldığı yerden konuşmayı sürdürebiliyor. Hem de hiçbir özentiye, gösterişe kapılmadan yapıyor bunu...

Bir de şu var: Böyle bir düzeyi tutturan kişilerin yaşamaları da tutarlı oluyor. Yalnız yapıtları değil, kişilikleri de çevrelerini etkiliyor. Özellikle bizde pek az rastlanıyor buna. Başkalarını bilmem, ben erdemlerine hayranlık duyduğum üç adam tanıdım bu çapta: Orhan Burian, Sabahattin Eyuboğlu, Vedat Günyol. Onların yapıtlarıyla yaşamalarını bir bütün olarak değerlendirebilmeli...

Öğrencisi olmayı "katıksız mutluluk" saydığımız Vedat Günyol, Yüksek Köy Enstitüsü öğretmenidir. Dostu Sabahattin Eyuboğlu ile hiç kimsenin kapatamıyacağı birer Köy Enstitüsü gibi çalışmaktadırlar. Öğretmendirler, yazardırlar, çevirmendirler. Çan Yayınları'yla Türk toplumuna Batı düşüncesinin temel yapıtlarını tanıtmaktadırlar.

Bu yıl güzel bir iş daha yaptı Çan Yayınevi, evvelce Burian'ın denemelerini bir araya getirmişti, o diziyi Vedat Günyol'un *Dile Gelseler*, *Yeni Türkiye Ardında* adlı kitaplarıyla sürdürdü. Eyuboğlu'nun *Paris Mektupları*'yla, sanat üstünde yazdıklarını da bu dizide görmek istiyoruz.

Niyetim *Yeni Türkiye Ardında* adlı kitaba gelmeye çalışmak hep. Yazarı, "dostluğunu kendisi için katıksız mutluluk saydığı" Eyuboğlu'na adamış onu. İçinde otuz deneme var. Her biri türlü sorunumuza ışık tutan, okuyana "bulanmadan, donmadan" akma yollarını açan otuz deneme... Kitabı bitirdiğimiz zaman Türkiye'nin yeni olmasına nelerin engel olduğu-

nu, bunların nasıl ortadan kaldırılabileceğini anlıyoruz. Görüşümüz bir duruluk, bilincimiz keskinlik kazanıyor...

Yeni Türkiye, elbette yeni kafanın, yeni düşüncenin, yeni insanın yaratacağı ülke olacaktır. Bu insanı yoğuracak, özlenen değerlerle bezeyecek güç de eğitimdir. Ama nasıl bir eğitim? Kitaptaki denemelerin çoğu bir bakıma böyle bir eğitimin niteliklerini, bunun nasıl bir ortamda uygulanabileceğini araştırıyor denebilir.

Yazara göre: "Ulus olarak Avrupa'nın ileri uygarlığına bir türlü erişememezin nedenlerinden, hem de önemli nedenlerinden biri, Türkiyemizin kaderini elinde tutan politikacılarla, düşüncesine yön veren aydınların Batı ile Doğu arasında kesin bir seçim yapmadan bocalayıp durmaları, sistemli bir düşünce yöntemine varamamalarıdır." Kitabın sonunda değinilen iyimser belirtiye karşın durum aynen sürüp gitmektedir. Hatta bizce kötü sonuçları daha ortaya çıkacak birtakım eylemlerle... Hem demokrasi edebiyatı, hem diktatörlük... Hem düşünce özgürlüğü, hem yasaklar... Hem laik eğitim, hem din eğitimi... Bu "hem"leri daha da çoğaltabiliriz. Türkiye'nin gerçeği daha uzun bir süre bölmeli kafalılık olacak yani:

İnsan, düşünce kalıplarını zorlayan, dünyayı değiştirmeye çalışan varlıktır. Bunun için de kendini değiştirmesi, kafasını yenilemesi, kendini aşması, donmaması gerekir.

Türkiye sürdürmeye çalıştığı değerlerle, eğitim düzeniyle bir donmuş kafalar ülkesi durumundadır. En büyük sorunumuz düşünen, arayan, bilgiyi, gerçekleştirilen bir şey olarak anlayan insanlar yetiştirmektedir. Bu da bazı devletlerin eğitim düzenlerini yansımakla, ya da yabancı uzmanlara (!) boyun eğmekle olmaz. Bu türlü çalışmalar kendine güveni olmayan bir toplum durumuna düşürmüş bizi... Tehlikeli bir gidiş bu. Her türlü sömürücülüğün gelişmesine de elverişli... Kendimize güvenmeli, Batıda olanın bizde de olabileceğine inanıp paçaları sıvamalıyız.

"Hümanizma halktan, özgürlükten, hoşgörü ve bilgiden yana olmak" demek olduğuna göre, "Hümanizma ruhundan yola çıkan kafa ile sağlam bir ekonomi ve endüstriyel yapı kurabilmek amacımız olmalıdır."

"İnsanı her şeyin ölçüsü sayan geniş bir hümanizma eğitimi" insanlar, uluslar arasındaki uzaklıkları, düşmanlıkları ortadan kaldırabilir. Boğuşmalara, kara çalmalara son verebilir. Tek başına kurtuluş yolu aramanın bir çıkmaz olduğunu ortaya koyar, birlikte kurtulma yollarını açar...

Ama "Bir sistem ki düşünceye özgürlük tanımaz, eleştiri ruhunu körleştirir, o sistem kafanın hakkını veremez. Bir öğretim sistemi ki bilgiyi bölgeselleştirir, düşünceleri sınırlar, genç kafaları hazırlop, basmakalıp yargılarla besler, o sistem devrim dışı bir sistemdir. Bir eğitim yolu ki, sahici bilgiyi, günün geçici politikasına kurban edip, genç kafaları "memleketi ve yöneticileri üstüne şekerlemeli yalanlarla besler" o yol kötü bir yoldur, kafanın hakkını vermez. Bir eğitim görüşü ki, düşünce özgürlüğüne, eleştiri ruhuna çelme takar, özgür düşüncelere, üniversite kürsüleri kaldırmakla, Yüksek Köy Enstitüsünü kapamakla karşılık verir. O görüş sakat, zavallı, güçsüz bir görüştür. Bir düşünüş ki, her türlü ilerlemenin olumlu bilgiye dayandığı bir çağda, din tüccarlarına alet olur, mızraklı ilmühallerin dirilmesine, okullara sızmasına göz yumar, o düşünüş devrim eğitimine aykırı bir düşünüştür.

Ancak bu türlü sakat düşünüşten sıyrılmış olumlu bir eğitim sistemidir ki, Atatürk devrimlerinin bu en aziz ilkesini gerçekleştirebilir. "(Halk Eğitimi Devriminin Temelidir 1950)"

Bu, satırların yazıldığı tarihte de böyleydi şimdi de böyle...

Ancak hümanist eğitimden geçmiş kafalar, ateşin insanı köle durumuna düşüren her türlü bağdan kurtulması, aklın ışığı ile doğayı yenmede, sonsuz yeniyi aramada kullanması için verdiğini, bu anlamda her büyük atılımcının bir ateş yakıcı olduğunu anlar... Tutumculuktan, sönmüş ateşlerin külleriyle oyalanmaktan, bölmeli kafalılıktan kurtulur, yeni atılımcılar, ateş yakıcılar yetiştirebilir. Yeni Türkiye'yi yaratabilir...

Yeni Türkiye Ardında'yı yurdunun kaygılarıyla kaygılanan bütün okuyuculara öğütleriz...

İMECE DERGİSİ, ŞUBAT 1967

ÇOK AZ OKUYORUZ...

OYA AYMAN

"Günümüz edebiyatında roman alanında bir patlama var. Ben yeni yapıtları çıkan bazı genç yazarlara romanımızın altın çocukları diyorum" diyen Vedat Günyol çok az okuyan bir ulus olduğumuzdan yakınıyor.

Vedat Günyol'un, hapislik hayatından çocukluk hayatına geri dönüşlerle derlediği anılarını içeren *"Anılar 1"* adlı kitabı Alan Yayınları tarafından yayınlanacak. Yazarın ayrıca 1985'ten bu yana bir dergiye yazdığı yazılardan oluşan *"Yaşarken"* (Gider Ayak) adlı kitabı da Çağdaş Yayınları arasından çıkacak.

1952'den 1976'ya dek başlangıçta *Orhan Burian* ile sonraları tek başına çıkardığı *"Yeni Ufuklar"* adlı dergiyle edebiyat dünyamızın belli bir dönemine damgasını vuran *Vedat Günyol,* günümüzde dergi yayınında belli bir canlılık gözlendiğini belirterek *"Dergicilik büyük özveri isteyen bir uğraşı. Bugün çıkan dergilerin çoğu, tüm zorluklara ve baskılara karşı inatla çıkıyor. Çünkü düşünceye kilit vuramıyorlar"* dedi.

"Gerek gazetelerin desteği ile gerekse özel birtakım çabalarla çıkan dergiler edebiyat dünyasına belli bir canlılık getirdi" diyen *Günyol* ile çeviri, roman, okur üzerine söyleştik:

– *Günümüz edebiyatında romancılığı ve genç romancıların yapıtlarını nasıl değerlendiriyorsunuz?*

Günümüz edebiyatında roman alanında bir patlama var. Ben yeni yapıtları çıkan bazı genç yazarlara, romanımızın altın çocukları diyorum. Orhan Pamuk, Mehmet Eroğlu, Ahmet Altan... Bu arada kadın edebiyatçılarımız da büyük önem kazanıyor. Tomris Uyar ve Adalet Ağaoğlu'nun ardından çok sayıda kadın romancı geldi. Füruzan, Pınar Kür, Latife Tekin, Feyza Hepçilingirler gibi... Kadınlar edebiyatta ön plana geçtiler.

Kadın-erkek ayrımı edebiyatta gölgede kalmaya başladı. Ben buna feminizm, komünizm diye bir ayrım koymuyorum. Kadın romancılarımız kendilerindeki cevheri keşfettiler. Cesaretle, özgürce yola koyuldular.

– *Peki çeviri edebiyatınız... Son yıllarda yayınevleri çeviri yapıtlara özellikle çok önem veriyorlar...*

Evet, ama çeviriler, genellikle çırpıştırma. İyi kitaplar çevrilmiyor değil. Örneğin Can Yayınları'ndan çıkan çeviriler iyi. Bu arada Metis Çeviri Dergisi de büyük boşluğu dolduruyor. Yapılan çeviriler savruk.

– *Bunun nedeni nedir?*

Az para veriyorlar. Çok para isteyen iyi çevirmenler gölgede kalıyor. Yeni çevirmenler ise sömürülüyor. Adam Yayınları da Cevdet Çapan'ın çevirinin başına gelmesi ile iyi yapıtlar yayınlamaya başladı.

– *Edebiyatımızda şiir okurunun son yıllarda azaldığından sözediliyor. Aslında Türkiye'de az okunuyor ama şiir en az okunan türlerden biri.*

Bence şiirimiz epeyce canlı. Tutukevlerinden çok gür sesler yükseliyor. Gerek yeni şairler, gerekse hapiste yatmış ve özgürlüğe kavuşmuş öykücü ve romancılar var. Bunların bir kısmını Akademi Kitabevi ve Alan Yayıncılık destekliyor. Az okumaya gelince. Bizler çok az okuyan bir ulusuz. İktidarın bir karartma politikası var. Anadolu'ya kitap gitmiyor. Kitap düşmanlığı korkunç bir devlet politikası halini aldı. Bu düşmanlık 12 Mart'tan sonra tepemize konan terör havasından sonra doğdu. Liselerde felsefe dersleri kaldırıldı. Felsefesiz bir toplum düşünebiliyor musunuz? Sonra asıl okuyan insanlar ortadirekten çıkar, oysa ortadireğin ekonomik durumu çok yetersiz.

– *Bu konuda önerileriniz neler?*

Devlet bütçesinde Milli Eğitim'e ayrılan pay çok az. Sağlık bütçesinde olduğu gibi. Bizim başımızdakiler ne kafa ne de beden sağlığına önem veriyor. Çünkü yöneticilerimiz de okumayan insanlar.

GÜNEŞ, 8 EYLÜL 1988

"DEVLET İNSAN MI?"

AHMET UZUN

Vedat Günyol böyle ad vermiş eserine. Sonuna dek 23 denemesinde ve 234 sayfada hep devlet ve insan ilişkisini işlemiş. Başka bir deyişle devlet adamı olmak ve onun niteliklerini sıralamış tüm denemelerinde.

Okuduğum zaman eseri, şu notu düşmüşüm sonuna: *"Bir boşluk daha doldu. Erdem, özveri, hümanizm, insan sevgisi, ekin birikimi, iş sevgisi, çirkin politikacı, emeğe saygı, onun sömürülmesine karşıtlık, hep kitapta işlenen konular."*

Yaşamda bu denli gerçekçi olmak çok zor. Günyol olayları anlatımında hiçbir şeyden korkmamış. Öyle kahramanca öyle yiğitçe irdelemiş ki olguları, tam bir uygar insan örneği vermiş. Günümüzde kaç kişi çıkar onun gibi gerçekçi olan?

XIV. Louis'nin *"devlet benim"* sözünün yanlışlığını anlatmakla başlamış incelemesine. Ama hep öyle değil mi? Ne demişti şimdiye değin? M.Ö. de öyleydi. Şimdi de öyle. İktidar olanlar bu savın dışına soyutlayamıyorlar kendilerini.

"Kaç çeşit insan yaradılışı varsa, o kadar da devlet biçimi olacak" diyor Platon. Haklı değil mi?

Biz devleti, yurdu, ulusu ve bu iki öğeyi hukuk ve bilim kurallarına göre yönetilen bir bütün olarak yorumluyoruz. A. Rona *"İlahileşmiş bir kuvvettir"* diyor devletin tanımı için.

Günyol bu açıdan yaklaşmamış konuya. Daha ziyade iktidarı ele alanların hukuk, töre ve bilim kurallarını nasıl çiğnediklerini konu etmiş yazılarında.

Not ettiğim birkaç alıntıyı aktarayım ondan.

"Pekiyi, erdem dediğimiz nedir? Lukianos'a göre bir eylemdir; adaletin, bilgeliğin, cesaretin buyruklarını yerine getirmektir." (S. 39)

Bunlar erdemin değişmez kurallarıdır. Eğer bir insanın davranışlarında bu üç unsuru görebilirsek ona erdemli diyebiliriz.

Diğer bir tanımda Lukianos, bilgelikle özdeşleştiriyor erdemi.

Erdemin yanında sevgi ağırlık basmış Günyol'un anlatımında. Zenci çocuğuna "pis zenci!" diyen beyazlara karşın, annesi, *"ne olursa olsun, ben seni seviyorum"* diyor çocuğu için. Bu ne yüce duygu böyle?

Günyol, "devlet yaşayan ve ona karşı çıkanları ne denli koruyorsa, o denli güçlüdür. Karşı çıkış nedenlerini araştırmak görevidir" diyor. (S. 48)

Düşmanlık duygusunu işlerken Bulgaristan'a yaptığı yolculukta papazla görüşmesini örnek veriyor.

Kişisel onuru, hele millet onurunu ne denli hafife alırsak o denli sağlıklı oluruz. Ulusal onur uğrunda nice topluluklar yok olmuştur. Örnek mi? İşte Almanya, diyor.

"Söz vermenin namusu insan yaşamıyla özdeştir."

Dalkavukluğu, ikiyüzlülüğü, çıkarcılığı anlatırken, Fransız yazar Jean Sehlumberge'in *Jalons* adlı kitabından şu örneği veriyor:

"Padişah Abdülhamit bir çeşit faytonla dönüyordu saraya. Yanılmıyorsam (ki yanılmıyorum) faytonu kendisi kullanıyor, oldukça hızlı sürüyordu. Peki dikkat etmedim doğrusu. Daha çok arabanın arkasında olup bitenlere kaptırmıştım kendimi. Darmadağın halde, çoğu yaşlı başlı, kimisi göbekli, bir sürü kodaman memur, arabanın arkasından ha babam ha koşuyordu. Sanki geri kalırlarsa gözden düşeceklermiş gibi..."

İnsanın dış güzelliği ile iç güzelliğini Günyol R. Luxemburg'un anılarından şöyle bir örnek vermiş:

"Benim sokağımdaki hapishanede hal ve tavrıyla kraliçeyi andıran bir kadın mahkumla karşılaştım, ruhunun da aynı ölçüde soylu olduğu haline kapılmıştım. Derken hizmetçi olarak bizim bölüme geldi. İki gün sonra o güzel görünüşün altında öyle bir aptallık ve bayağılıkla karşılaştım ki, rastladığım zaman bakamaz oldum." (S. 173)

Çalışma, iş sevgisini anlatırken, "O üç yılım da Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü'nde geçmiştir. Yarı aydınların 'çuha elbiseliler' diye burun kıvırdıkları o ışıl ışıl gözlü, işlek kafalı, bi-

linçli köy çocukları öğretti. Bilgiye susamış bu çocukları gelecekteki mesleklerine böylesine çoşku ile iten neydi? Onları bekleyen rahat bir hayat mı? Hayır." (S. 179)

Atatürk sevgisi mutlaktır Günyol'da. Onun ilke ve devrimlerinden ödün vermek Günyol'un içine sindiremediği bir olgu. Gence, gençliğe inanmak en büyük tutkusu.

Tüm yapıtı boyunca daima geleceği savunmuş. Bu bilge kişinin düşüncelerine katılmamak elde değil. Eserin incelenmesini öneririm.

ÖNDER, 18 EKİM 1989

VEDAT GÜNYOL'LA SÖYLEŞİ

MİTHAT YABAN

– *Sayın Vedat Günyol, kısaca kendinizi tanıtır mısınız?*

– 1911 doğumluyum. Bu konuda, Behçet Necatigil'in, Şükran Kurdakul'un İsimler sözlüklerine, bir de Mehmet Seyda'nın *Edebiyat Dostları* adlı kitabına bakıverin diyeceğim.

Sözü edilen yapıtlarından birine bakıyorum:

"İstanbul'da doğdu. Ortaöğrenimini Saint-Benoit Lisesi'nde (1943), Yükseköğrenimini İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde tamamladı (1937). Üç yıl devam ettiği Paris Hukuk Fakültesi doktora bölümünden iktisat ve uluslararası hukuk sertifikaları aldı (1939). Askerlik görevinden sonra Milli Eğitim Bakanlığı Tercüme Bürosu'nda (1942-1948), İslâm Ansiklopedisi Yazı Kurulu'nda (1949-1959) çalıştı. Yabancı Diller Okulu'nda Fransızca okutmanlığı yaptı. (1959-1962). İstanbul Atatürk Erkek Lisesi'ndeki son görevinden emekli oldu (1972). Yıllarca *Yeni Ufuklar* dergisini ve Çan Yayınevi'ni yönetti. *Yücel* (1938-1956), *Yeni Ufuklar* (1953-1976) dergilerindeki kitap tanıtma yazıları, deneme ve eleştirmeleriyle birlikte çağdaş düşün, sanat adamlarından çeviriler yayımladı. Babeuf'ün *Devrim Yazıları* kitabından ötürü, Sabahattin Eyuboğlu ile birlikte Ağır Ceza Mahkemesinde yargılandı, beraat etti (1967). 12 Mart döneminde, Sabahattin Eyuboğlu, Azra Erhat ile birlikte sıkıyönetimce tutuklandı. Açılan dava beraatle sonuçlandı." (Şükran Kurdakul, *Şairler ve Yazarlar Sözlüğü*)

– *Bildiğim kadarıyla, sizin Çan Yayınları'nda çıkmış birçok kitabınız var. Çevirisini yapacağınız eserlerde neler ararsınız?*

– Çevirisini yaptığım(ız) yapıtlarda laik, özgür ve hümanist düşüncenin savunusuna önem verdik. Donmuş, kalıplaşmış düşüncelere savaş açan ve bu yolda çağına damgasını vurmuş düşünürlere öncelik ve sonralık tanıdık.

– *Bazı çevirileri kendiniz yaptığınız halde bazılarını, iki, üç, hatta altı arkadaşınızla yaptınız, buna neden gerek duydunuz?*

– Çevirilerimin bir bölümünü Sabahattin Eyuboğlu ile başbaşa, gönül gönüle verip kotardık. Bunun dışındaki çoğu ortak çeviriler, ayrı ayrı yapılıp, dil bakımından denetimimden geçmiş çevirilerdir. Bunlarda, çevirinin bir an önce kotarılması isteği ağır basmaktaydı.

– *Son yıllardaki yakın arkadaşlarınız kimlerdir?*

– Son yıllardaki yakın arkadaşlarım M. Başaran ve Sami Karaören yanında, otuz yılı aşkın süredir sık sık kapımı çalan, sayıları yirmiyi aşkın öğrencilerim ve her zamanki yakın dostlarımdır.

– *Siz pek çok festival ve kitap imza günlerine katılıyorsunuz, ülkemiz insanının kitaplara bakış açısını anlatır mısınız?*

– Ülkemiz insanı –okuryazar takımı tabii– kitapla yakın ilişki kuramıyor, özellikle 12 Eylül döneminden beri.

– *Devletin kitap alanındaki katkıları yeterli midir, daha neler yapılması gerekir?*

– Ülkenin kaderine egemen politikacılar, kitap düşmanlığına prim verir durumdalar adeta. Devlet yönetimini ellerinde tutanlardan bir kişi gösterebilir misiniz ki, belli bir düşünce konusunda bir kitabı olsun. Bu bakımdan bir çorak ülkedir bizimki. Durum böyleyken, devletin kitap üretimine ve satışında katkıda bulunması söz konusu olabilir mi?

– *Son kitabınız, "Uzak Yakın Anılar 1" hakkında, az da olsa bilgi verir misiniz?*

– Son kitabım *Uzak Yakın Anılar 1*, bir tadımlık anılar birikimidir, dört aylık bir hapis yaşamımdan yola çıkıp, çocukluğuma, ilk gençliğime şöyle bir kulaç atarak daha yakın bir geçmişe el atma isteğimin öncü öncüsüdür bence.

– *Başka söylemek istedikleriniz var mıdır?*

– Başkaca söyleyecek bir şey bulamıyorum, bağışlayın.

– *Sayın Vedat Günyol, sevgili ağabey, asıl siz bağışlayın, çok teşekkür ederim, sağolun.*

KIYI 65, AĞUSTOS 1991

VEDAT GÜNYOL'UN YOLU

ERKAN DÜNDAR

Adam Sanat dergisinin köşe taşı Vedat Günyol, derginin Eylül 91 sayısında 'sanat ve devlet' ilişkisi anlayışını, okuduğumuzda gözlerimizi yaşartan bir yazı ile anlatmış.

Günyol, yazısına "Bugün devlet gücünü ellerinde tutanların, gerçek sanata ve sanatçılara yüz vermedikleri bir dönemde yaşıyoruz" gibi çok duyarlı ve üzerinde durulması gereken(!) bir tespitle başlıyor. Yazısının temel kaygısı ise "Bir Yaşar Kemal'in, bir Aziz Nesin'in Çankaya doruklarında bir çay toplantısında boy göstermelerine olanak sağlanmaması utanılası bir şey bence" cümlesinde özetleniyor. Ve Vedat Günyol kendi tabiriyle gerçek sanatçıların *Semranım* ile çay içmesi ile özetlenebilecek olan 'sanat ve devlet nazariyesi'ni tarihten örnekler vererek renklendiriyor: "Osmanlı döneminin yakın tarihinde başlayan Batıya açılma atılımına önayak olan Osmanlı Paşalarının tutumu gözden ırak tutulmamalı."

Yazıda Fuat Paşa şöyle tanıtılıyor; "Abdülaziz'le Paris'e gider iki kez Sadrazam, birkaç kez de dışişleri bakanlığı yapar." (Ben bu yazıda Günyol'un, sığ bir sanat devlet anlayışına değinmek, bu anlayışa tepki göstermek istiyordum ama bu cümlede Fuat Paşa'nın nasıl iki kez Sadrazam yaptığını, sadrazam yapmanın ne demek olduğunu sormadan yapamayacağım) Fuat Paşa gibi politik bir insanın da sanatla ilgilendiğinden, sanatçılara saygı duyduğundan, eğer yazı yazsaymış insanı ağlatan, güldüren ürünler verebileceğinden bahsediyor. İster istemez Turgut Özal'ın *Sabah* gazetesinde Semranım için yazdığı şiirleri, ya da kendini otel ayılığı ile şereflendiren eski bakanlardan Mustafa Taşar'ın televizyonda okuduğu şiirlerini anımsıyorum. Bu yüzden Vedat Günyol'un üzülmemesini, bizim devlet adamlarımızın da sanata ilgi duyduğunu söylemek istiyorum.

Yazının devamı şöyle; "Fuat Paşa askeri bir gazetenin tanıtılması için *Tasfir-i Efkar* gazetesinde bir yazı yazmasını istemiş Şinasi'den(...) Ayrıca askeri gazetenin yürütülmesi için bir iki sayısının düzeltilmesini 'himmet ve inayet-i aliyeleri derig' buyrulmasını diliyor". Devletin askeri bir soruna yardım etmesi için *Tasfir-i Efkar* gazetesinden sorumlu olan Şinasi kulundan yardım isterken böyle nazik bir dil kullanmasını nedense hayretle karşılıyor, Günyol. Oysa gayet açıktır ki Fuat Paşa, Şinasi'ye bir sanatçı olduğu için değil bir gazeteci olduğu için bu mektubu yazıyor. Ve yine açıktır ki, bugün devlet sadece askeri değil, MİT ve Emniyet teşkilatlarının sorunlarında bile gazetecilerin yardımlarına ihtiyaç duyuyor. Oktay Ekşi, Cengiz Çandar, Ertuğrul Özkök bu konuda akla gelen ilk örneklerdir.

Niye üzülüyorsun Vedat Günyol?

"Ne olursa olsun, gerek içten, gerek yapmacık olsun, bir devlet adamı katma yükselmiş insanların, sanatçılara saygılı olması en azından kaçınılmaz olmalıdır." Türkiye burjuvazisi kabadır, sanattan anlamaz, sergilere gidip beğendiği bir tabloyu alma ihtiyacı duymaz, konserlerde oyunlarda *protokol* yazılı ön sıralar boş kalır hep. Süleyman Demirel yirmi küsür yıl sonra ilk kez tiyatroya gittiğinde *Hürriyet* gazetesine manşet olur. Vedat Günyol bu konuda haklıdır, devlet adamları yapmacık bile olsa sanata saygılı olamıyor. Ancak Günyol üzülmemeli. Bu yazısını okumuş olacak ki devlet hemen onlarca sanatçıya devlet sanatçılığı gibi bir memurluk bahşetti. Aynen Vedat Günyol'un dediği gibi "gerek içten gerek yapmacıktan" dağıtıldı bunlar. İçten dağıtılanlar bu memuriyeti almamanın saygısızlık ve ukalalık olacağını belirtirken, yapmacıktan verilenler ise böyle bir öneriyi kabul etmeyi onurlu bulmadılar.

Devletin, özel anlamda tanımlanmış bir sanat politikası henüz yok. Vedat Günyol'un da yazısında belirttiği gibi "Bu açıdan bakarsak Türkiyemizin AT'ye üye olması için çok fırın ekmek yemesi gerekiyor."

Devlet bu yüzden sanatçıyı karşısına almamak gerektiğini farketti. Bu durum özellikle 70'li yıllardan 80'li yılların ortasına doğru sürdü. Sanatçıyı toplumsal muhalefetin bayraktarla-

rından biri olarak gördü devlet. 1980'de toplumsal muhalefetin zor kullanılarak yerle bir edilmesinden sonra ise sanatsal etkinlikleri desteklemekten kaçındı ve ayrıca bunu "fuzuli" bir tutum olarak algıladı. Belki dünya sosyalizminin çözülmesiyle belki de 12 Eylül askeri darbesinin kitleler (ve dolayısıyla sanatçılar) üzerine getirdiği güvensizlikle açıklayabileceğimiz güdülerden dolayı 70'lerin 'hızlı' sanatçıları da yavaş yavaş 'bizden geçti' demeye başladılar. İşte teker teker kendi gerçekliklerinin balçık sandalına dökülmeye başlayan bu sanatçılar, doğal olarak ipleri kurulu düzenin elinde olan birer kukla durumuna geldiler. Siyasi erkin işleyişine hiç umulmayan yeni bir parçacık eklenmiş oldu. Hiç umulmadık, çünkü ideolojik anlamda sanatçıların gösterecekleri bir karşı koyuş, bir direnç devlet aygıtının böyle bir girişimini engelleyecekken, bazı aydın ve sanatçıların bu tutumu devletin hiçbir zorluk çekmeden Rutkay Aziz'e Mustafa Kemal'i oynatmasını, Cem Karaca'ya TÖ'nün elini öptürmesini sağladı. Neden, Livaneli "Hep bir ağızdan türkü söylemek"ten umudunu yitirip, bize, yeni kuşağa "siz miydiniz, bizler miydik, yorgun düşen kuşaklar" diyebiliyor. Oysa bilmiyor mu ki "Zor Yıllar" düşünen, sorgulayan insanlar için her zaman olacaktır, önemli olan karanlığın sonuna erişmenin mutluluğu değil mi?

Bir devlet, sanatçıyı onursuzlaştırınca güç kazanır. Çünkü bu süreç toplumun onursuzlaştırılmasında en önemli basamaktır. SHP'nin düzenlediği halka açık konserde "lütfen ısrar etmeyin, bugün *1 Mayıs*'ı söylemeyeceğim. Burada her düşünceden insan var. Onun yerine daha bütünleştirici şarkılar söylemek istiyorum" diyen Timur Selçuk'tan daha zeki davranıyor devlet. Bir sanatçıya *1 Mayıs* bölücü bir marştır, dedirtmenin politik anlamda önemini Timur Selçuk'tan daha iyi kavramış durumda. Tarafların eritilmek istendiği bir dünyada taraf olmanın anlamı ve önemi burada çıkıyor işte. Ne var ki Vedat Günyol SHP belediyelerinin sanat danışmanı olarak yetenekli adamları bünyelerine katmalarını sevinç çığlıklarıyla karşılıyor. Tüm bunlar olumlu birer gelişmedir. Sevinmek de gerekir. Ama bu gelişmeden sonraki süreç sorgulanmalıdır. "Hilmi Ya-

vuz ve onun düzeyindeki yetkin insanların belediyelerin sanat danışmanlığını üstlenmesini övünçle karşılıyorum." demek hiç de bir sanat dergisinde sürekli olarak yazan, sanatla içli dışlı bir yazara yakışmıyor. Kimdir Hilmi Yavuz? Vedat Günyol'a sormak gerekir; geçen yıl İstanbul'da belediye sanat danışmanı olarak Özdemir İnce ile, düzenledikleri Poesium şiir günlerinde utanılası, bir şaire yakışmayan uygulamalar getiren kimdir? Şairlerin iyilerine kötülerine karar veren ve bunu kırk yaşın altındakiler ve üstündekilerle belirleyen Hilmi Yavuz'dur. Bu uygulamaya karşı anlamlı tavırlar geliştirenler arasında Vedat Günyol'la aynı dergide yazan Küçük İskender de vardı. Vedat Günyol, Hilmi Yavuz'u bir de Küçük İskender'den dinlemeli bence.

Rutkay Aziz, Zeliha Berksoy belediye sanat danışmanı olsunlar. Sevinç vericidir. Ama sanatçı sorumluluğu Mustafa Kemal'i oynamayı, mücadeleye küfretmeyi kaldırmaz. Hilmi Yavuz her ne kadar kendi dediği gibi Türkiye'nin en iyi şairi değilse bile güzel şiirlere imza atmıştır. Ama yaptıkları ayıptır. Bir sanatçı kendini devlete bu kadar kolay satmamalıdır. Hepsi birbirinden değerli bu sanatçıları sarhoşluklarından uyandırmanın zamanı gelmiştir. Ütopyalarını kaybeden bir sanatçı kendini nasıl yeniden üretebilir?

Vedat Günyol, Yaşar Kemal'in Çankaya'ya çay içmeye çağrılarak 'onurlandırılması' için emek harcıyor. İyi ki devlet Yaşar Kemal'i Çankaya'ya davet etmiyor. Yaşar Kemal adına çığırtkanlık yapan Günyol'un bu sanatçıya devletin lütfettiği devlet sanatçılığını reddettiğini biliyor mu acaba? Ama eminim ki Vedat Günyol bu öneriyi kabul ederdi. Bu arada kendime şu soruyu sormadan edemiyorum: Yaşar Kemal, Çankaya'ya çıkmak şöyle dursun devlet sanatçılığını bile reddediyor. Acaba Günyol bu yazıyı neden yazdı? Yaşar Kemal'in, Aziz Nesin'in adlarını kullanarak Çankaya semalarında çay içmeyi kendisi mi istiyor dersiniz?

Son olarak ben de tarihten bir örnek vermek istiyorum. Nedim'i bilirsiniz. Lâle Devrinde, o dönemin Çankaya köşkü sayılan sarayın bahçesinde Padişah ekmeği yiyerek sanat icra

eder. Sonra gün gelip Patrona Halil isyanı baş gösterdiğinde Nedim kelleyi kurtarmak için bir dam başına çıkar, damdan dama atlarken aşağı düşer.

Aman Vedat Bey, bir gün yolun Çankaya'ya uzanırsa, köşke doğru birilerinin yürüdüğünü görürsen sakın damlara çıkmayasın.

Malum, tarih en iyi aynadır.

YENİ İNSAN, 2 OCAK 1992

ONUR YAZARI VEDAT GÜNYOL

Türk düşün ve yazınında temsil ettiği aydınlanmacı düşüncelerinden yola çıkılarak çeşitli etkinliklerle genç kuşaklara aktarılacak olan *Vedat Günyol*, Hukuk Fakültesi'ndeki öğrenimi sırasında *Yücel* dergisini çıkaran *Muhtar Enata* ve arkadaşlarıyla tanıştı. İlk çevirilerini bu dergide yayımlayan yazar, Hukuk Fakültesi'ni bitirip doktora yapmak için 1937'de Paris'e gitti. Paris Hukuk Fakültesi'nde doktora yaparken *Halide Edip* ve *Adnan Adıvar*'la tanıştı ve Halide Edib'in *'fahri kâtibi'* oldu. İkinci Dünya Savaşı patlak verince Türkiye'ye dönen Vedat Günyol, Haydarpaşa Lisesi'nde Fransızca öğretmenliği yaptıktan sonra Hukuk Fakültesi'nde asistanlığa başladı. Bu görevi sırasında Prof. *Charles Crozat*'nın kamu hukuk derslerini çevirdi. 1941'de *Cemal Nadir*'le birlikte *Arkadaş* adlı haftalık çocuk dergisini yayımlayan yazar, kimi klasikleri Türkçeyle kazandırdı. *Sabahattin Eyuboğlu*'nun önerisiyle Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü'nde de Fransızca öğretmenliği yapan Günyol, 1947'de ikinci kez Paris'e giderek *Devletler Hukukunda Birey* başlıklı doktora tezini tamamladı.

Sürekli yayın yaşamı içinde bulunan Vedat Günyol, 1949'da *Milliyet* gazetesi sonra da *Yeni İstanbul*'da çalıştı. 13 yıl *İslam Ansiklopedisi*'nin yayın kurulu üyeliği görevini üstlendi. *Orhan Burian*'la birlikte *Ufuklar* dergisini yayımlamaya başlayan Günyol, aynı yıl Rockefeller Vakfı'nın çağrılısı olarak Amerika'ya gitti. 1972 yılında İstanbul Erkek Lisesi'nden emekli olan Vedat Günyol, 1976'da *Yeni Ufuklar* dergisini ve Çan Yayınları'nı kapattıktan sonra yaşamını yazarlıkta sürdürdü. *Yeni Türkiye Ardında, Dile Gelseler, Daldan Dala, Giderayak/Yaşarken, Gün Doğarken, Çağdaş Türk Edebiyatının Kıyıcığında* gibi yapıtları bulunuyor.

CUMHURİYET KİTAP, SUNUŞ YAZISI, 30 EKİM 1997

HEM ADAM... HEM İNSAN...

İLHAN SELÇUK

TÜYAP İstanbul Kitap Fuarı; 15 yılını doldurdu, 16'ncı açılışını Tepebaşı'nda yaptı.

Zaman ne çabuk geçmiş...

İlk Kitap Fuarı, 1981'de açıldı; 12 Eylül faşizmi doruğundaydı, kitap düşmanlığı salgına dönüşmüştü, kitaplar toplanıyor, kitaplar kovuşturuluyor, kitaplar yakılıyor, kitaplar suç aleti sayılıyor, kitap korkusu dalga dalga yayılıyordu.

Kitap Fuarı'nı bu ortamda açan *Bülent Ünal,* 12 Eylül'ün kitap düşmanlığına karşı bayrak mı açıyordu?..

O günlerde Kitap Fuarı, aydınlık yurttaşlar için bir buluşma yeri gibiydi.

Tehlikeli, sakıncalı, alacalı, sisli bir ortamda, kitapsevenlerin birbirlerine gülümseyerek fuarda dolaşmaları, yüreklerde mutluluk ve umut yaratan bir eyleme dönüşüyordu.

Kitap Fuarı'nın tarihçesi bizde ilginç bir anlam taşıyor.

○

Vedat Günyol, 16'ncı Kitap Fuarı'nın *"Onur Yazarı"* seçildi.

Adam berbere sormuş:

– *Saçım ne renk?..*

Berber demiş ki:

– *Ben renkten anlamam, sen kendin bakıp karar ver!..*

Vurmuş makası berber; önüne dökülünce saçının ak mı kara mı olduğunu adam görmüş...

Derler ki kişinin zamiri içki sofrasında, seyahatte, bir demapusanede ortaya çıkar.

Vedat Günyol'u 1971'de tutukevine girmeden önce de tanıyordum; *Sabahattin Eyuboğlu*'nun Teşvikiye'deki evinde, her hafta gerçekleşen toplantılarda hazır ve nazırdı Günyol; tadına doyum olmayan söyleşilerin birikimli konuklarından biriydi...

Ama yeter mi?..

12 Mart yönetimi, iyi ki bizi Maltepe Tutukevi'ne birlikte kapatmış; aynı koğuşta yaşanan gündüzün ve gecenin yirmi dört saatinde birbirimizi yakından tanımak fırsatını bulduk; doğrusu bu dostluk tutukluluğa değerdi.

Vedat Günyol hem adamdı...

Hem insan.

Türkçenin bu iki sözcüğü arasındaki anlam titreşimi bir değil mi?..

Hayır...

Günyol'un adamlığı, başının dikliğinden kaynaklanıyordu; onuru alnında görünmez yazıydı; 12 Mart'ın apoletli baskısına, ödün değil, metelik bile vermedi.

Cüdamların yanında bir adam anıtıdır Günyol...

Günyol'un insanlığı, insanlara bakışındaki sevginin sıcaklığında has ekmek gibi pişmişti. Öyle bir ekmektir ki bu, bölüştükçe tükenmez; paylaşıldıkça sıcaklaşır.

İnsan sevgisi Günyol'un yüreğine nakıştır.

Evet, hem adam...

Hem insan.

○

Günyol, 1911'de doğdu.

20'nci yüzyılı baştan başa katederek 21'nci yüzyılın eşiğine varan yaşam öyküsü, uygarlığın tarihsel zamanlarına yayılır; *'Birinci Aydınlanma'* adı verilen Eski Yunan, *'İkinci Aydınlanma'* denen 1789 ve *'Üçüncü Aydınlanma'* denen 1917'nin ortaklaşa felsefesiyle donanan bilincinin ışığında, Vedat Günyol, kendi kendisini bulmuştur. Bir insanın kendi kendisini bulabilmesi, insanı bulması demektir.

Yaşadığımız alacakaranlık ortamda sanki bir deniz feneri gibidir Vedat Günyol.

CUMHURİYET, 2 KASIM 1997

ÖRNEK BİR AYDIN VEDAT GÜNYOL

DOĞAN HIZLAN

TÜYAP Kitap Fuarı'nın bu yılki *Onur Yazarı Vedat Günyol.* Seksen yılı aşan yaşamını; edebiyata, aydınlıkçı düşünceye, kültüre adamış pırıl pırıl bir beyin.

Çoğulcu anlayışla, *bölmeli kafalar* arasındaki farkı, durmadan yazdı ve anlattı.

Yazdıklarıyla, çevirdikleriyle, Türk edebiyatını, Türk düşüncesini temellendirdi, birkaç kuşağın bilgi birikiminde onun adı, hafızaya kaydoldu.

Aydın sözünü sıkça kullanırız, –sözüm ona alçakgönüllülükle– meselelere üstten bakarken, *biz aydınlar,* diye söze başlarız. Böylece *ben*'in bencilliğini, başkalarına paye vermekle yumuşatırız.

○

Vedat Günyol'un yaşamını, yazdıklarını, yaptıklarını öğrendikten sonra, aydın tanımınızı gözden geçirme zorunluluğu duyacaksınız.

Kimi kavramlar, kimi insanlarla birlikte anılabilir, sözlüklerde örnek bölümüne onların adı yazılabilir, sözgelimi, aydın kelimesinin yanına, *Vedat Günyol bir aydındır,* diye yazabilirsiniz.

Bazı insanlar üzerine konuşurken, yazarken, *derviş, bilge* sıfatlarını kullanıyoruz. Ben bu iki kelimeyi şöyle ayırdım. Doğuda yaşayan bir aydın, mutlaka çile çektiğinden, ona *derviş,* Batıdaki aydına da *bilge* denmesini öneriyorum. Kavram kargaşasına bir katkı da benden.

Acaba, *Vedat Günyol*'a, Batı-Doğu sentezine meraklıları sevindirmek için, *Derviş-Aydın-Bilge* mi desem.

Mutlaka derviş sözünü kullanacağım. Çünkü Türk aydınları, bilgeleri de, devletin zulmüne uğrarlar. Tekkede değil bir başka hücrede çile çektiklerine göre, *derviş* sayılabilirler.

Yeni Ufuklar gibi önemli bir dergiyi yaşatabilmek için, dağıtıcılara elinde dergi taşıyan adam derviş değil de nedir?

Çan Yayınları'nı sürdürebilmek için, hem çeviri yapan, hem baskısıyla, hem düzeltisiyle uğraşan, bu çalışmalarına karşılık da ağır cezalarda, çalışmalarının hesabını verene, birbirine ters düşer gibi görünse de, *Cumhuriyet Dervişi* unvanını layık görüyorum.

Hümanizm'i, *komünizm* olarak anlayan bir düzende, hapiste yattıktan sonra bile, çeviriden, yazmaktan vazgeçmemiştir.

Vedat Günyol, klasik deyimle, *bilgisinin üstüne yatanlardan* değildir, onu bölüşmüş, daha çok kişiye ulaşabilmesi için savaş vermiştir.

○

Herkesin para çıkar ve unvan uğruna, insan çengelinde birbirini gırtlakladığı bir toplumda, *Vedat Günyol* olabilmek, onurların en büyüğüdür.

HÜRRİYET, 3 KASIM 1997

ALTMIŞ BEŞ YILLIK ONURLU YAŞAM

İstanbul Kitap Fuarı'nın bu yılki *"Onur Ödülü"* deneme, eleştiri, çeviri ve yayıncılığı ile 65 yıl boyunca Türk edebiyatına hizmet eden *Vedat Günyol*'a verildi. Pera Palas Oteli'nde önceki akşam düzenlenen ödül gecesine *Kemal Bekir, Deniz Kavukçuoğlu, Peter Porter, Cevat Çapan, Turhan Günay, Emin Karaca, Ataol Behramoğlu, Atilla Özkırımlı, Mücap Ofluoğlu, Demir Özlü, Nedim Gürsel, Tarık Akan, Sami Karaören, Sırrı Öztürk, Mehmet Başaran, Fethi Naci,* çok sayıda yazar ve sanatçı katıldı.

Gecede konuşan eleştirmen Fethi Naci, Günyol'u 1954 yılında tanıdığını belirterek Günyol'un çok iyi bir dergicilik yaptığını ayrıca deneme, eleştiri alanında büyük başarılar gösterdiğini söyledi. Fethi Naci, Günyol'un yaptığı çeviriler sayesinde büyük eksiklikleri doldurduğundan, onun akılcılıktan, hoşgörüden ve insancıllıktan yana olduğundan ve her zaman bağnazlığa karşı çıktığından bahsetti. Yazar Atilla Özkırımlı da konuşmasında Günyol'un öğrencisi olamadığını ama ondan ve arkadaşlarından aydınlığı, dürüstlüğü, ödün vermemeyi, çağdaşlığı öğrendiğini söyledi. Özkırımlı, yaşanan bu kadar kötülük, çirkinlik içinde Türkiye'nin Günyol gibi insanlara ihtiyacı olduğunu belirtti.

Yazar ve çevirmen Prof. Cevat Çapan ise Günyol'un edebiyat ve çeviri alanında başarılı yapıtlar ortaya koyduğunu söyleyerek Günyol'u yüce gönüllü olarak tanımladı.

PEN Yazarlar Derneği Başkanı Alpay Kabacalı da Günyol'un bilge kişilere özgü yüce gönüllüğünden bahsederek aydınlanma ışığını yaymak için harcadığı çabadan bahsetti. Günyol'un deneme, eleştiri, çeviri, yayıncılık alanındaki önemini anlatan Kabacalı, ayrıca Günyol'un uzun yıllar öğretmenlik yaptığına da dikkat çeki. Kabacalı, Günyol'un insan sevgisi ile

başlayıp hoşgörü ile bütünleşen yüce gönüllü bir kişi olduğunu da sözlerine ekledi.

Konuşmaların ardından Günyol'a *"Onur plaketini"* TÜYAP Basın ve Halkla İlişkiler Koordinatörü Deniz Kavukçuoğlu ile Fuar Müdürü *Ümit İyem* verdi.

Vedat Günyol konuşmasında edebiyat ve eleştiri alanında bir şeyler yapmaya çalıştığını ancak bunların o kadar da abartılmaması gerektiğini söyledi. Kendini hiçbir zaman dev aynasında görmediğinden bahseden Günyol, onur yazarı olmanın mutluluğunu dile getirdi. Her zaman güzele, iyiye olan susamışlığından bahseden Günyol, edebiyat alanında yaptığı çalışmalarla, yayıncılığı ve öğretmenliği sayesinde bu susuzluğu giderme fırsatı bulduğunu ifade etti. Günyol, kendisini yalnız bırakmayan dostları, öğrencileri ve yirmiye yakın torunu ile mutlu olduğunu söyledi.

CUMHURİYET, 5 KASIM 1997

"UMUDUM HEP ÖĞRENCİLERİMDE"

Deneme yazarı, eleştirmen, çevirmen, yayıncı, pek çok aydınımıza ve öğrencisine sorarsanız Türkiye'nin en hümanist filozofu. Kendisine sorarsanız öncelikli olarak bir öğretmen. Bütün yönleriyle bütün yaşamımızın yapıtaşlarından biri *Vedat Günyol*. 87 yıllık birikimiyle Türk kültür yaşamını aydınlatmayı sürdüren üretken yazın adamının kütüphanesi de kendi adına açılan bir kitaplıkta gençlere hizmet vermeyi sürdürecek.

Geçen yıl ocak ayında yayımladığımız bir söyleşide evini şöyle tanımlıyorduk: "*Yılların biriktirdiği anılar evinin her köşesine yayılmış kitaplar, kitaplar...*" Yıllarca yaşam felsefesi, yazıları, çevirileriyle karşı çıktığı kapitalizm, 87 yaşında önce evinden sonra kitaplarından ayırmaya kalktı Günyol'u. On yıldır oturduğu evin sahibi iki yıl önce değiştiğinde önce kirası yükseldi hocanın. Kirasını ödemeyi bir borç bilen öğrencileri hemen sahip çıktılar duruma. Hocalarının yükselen kirasını ona hiç hissettirmeden ödediler. Sonrasını hocanın nükteli üslubunda dinleyelim: "*Çok açgözlü bir kadındı ev sahibim. Kira bedeli üzerinde ufak bir tartışmamız olmuştu. Onun istediğini kabul etmemize karşın üç ay önce kızının evleneceğini söyleyerek evden çıkmamı istedi. O kadar saygısız ve tehditkârdı ki ben zaten daha fazla duramazdım o evde. Sizin gibi bir ev sahibinin kiracısı olmaktan utanıyorum dedim ve hemen boşaltmaya karar verdim evi.*"

Cemal Süreya daha bugünleri görmeden 1987 yılında *İkibine Doğru* dergisinde Vedat Günyol'u değerlendirdiği yazısını şöyle bitiriyordu: "*Vedat Günyol'un dikili bir tek ağacı yok şu ölümlü dünyada. Ev kirasına bile yetmeyen bir emekli maaşı o kadar. Ama sevgi dolu bir yüreği var. Zengin mi zengin,* Yunus*'un söylediğince hep dosttan yana yönelen bir gönlü.*"

Yine bütün içtenliğiyle yöneldiği dostları sahip çıktılar Günyol'a. Bir gece kendisini ziyarete gelen avukat *Celal* Bey ve teknik lisenin müdürü *Metin* Bey'lerle konuşurken ev konusunu açarak dert yandı: *"Kiralar aldı yürüdü gidiyor. Bu kitapları da ne yapacağımı bilemiyorum."* Dostlarının, durumu Maltepe Üniversitesi'nin kurucusu *Hüseyin Şimşek*'e bildirmesi üzerine ilk önce üniversitenin lojmanında bir ev ayarlandı Günyol'a. Bir yerlere vermeye kıyamadığı kitapları için de üniversite bünyesinde hemen kendi adının verildiği bir kitaplık oluşturuldu.

İçindeki iyiliği sürekli çevresine yayan, olaylara hep iyi yanından bakan Günyol, bu yaşında evinden ayrılmak zorunda kalmaktan hiç yüksünmemiş. Yeni evini ve kitaplığını değerlendirirken *"Tabii çok sevindim. Hem bana hem kitaplarıma yer bulundu. Kapıya da adımı yazdılar. Bir masa, bir telefon verdiler. Kitaplarımı başka bir yere verseydim bu kadar rahat olamazdım sanırım. Belediyelerden istediler. Allahtan vermedim. Bir yobaz belediye başkanı gelir de atarlardı* Nâzım'*larımı,* Nesin'*lerimi."*

Kitaplarını bağışlamasına karşın onlardan ayrılmamayı, her gün onların yanında olmayı bir lütuf, bir onur olarak değerlendiriyor Vedat Hoca. Onu en çok mutlu eden şey ise eskiden olduğu gibi günlerini yine gencecik öğrencilerin yanında geçiriyor olması, 11.00 ile 17.00 arasında masasında öğrencileri, hocaları, dekanları ağırlayarak aydınlatmaya devam ediyor. Yorulmak nedir bilmediğinden, öğrettikçe zenginleştiğinden, gelecek yıl açılacak olan Fransızca dersleri için şimdiden gönüllü aday.

Türkiye'de ilk kez bir aydının kitaplarının üniversite gibi aydınlanmanın simgesi bir kurumda bu şekilde değerlendirildiği anımsatıldığında, bunun yaşını almaya başlamış pek çok aydın için bir örnek olmasını diliyor: *"Bu kitaplar sahaflara düşmemeli, diye düşünüyorum. Para karşılığında satmak istemezdim binlerce kitabı. Bugüne kadar para için hiçbir şey yapmadım. Elimi bile kıpırdatmadım."*

KARANLIĞA KARŞI BİR AVUÇ AYDIN

1911 yılında dünyaya geldi Vedat Günyol. Yazın dünyasıyla ilk olarak *Yücel* dergisinde yayımlanan çevirileriyle tanıştı. Hukuk Fakültesi'ni bitirdikten sonra 1937'de doktora yapmak için Paris'e gitti. İkinci Dünya Savaşı patlak verdiğinde yurda döndü. Bu kez en büyük tutkusu öğretmenlikle tanıştı. Haydarpaşa Lisesi'ndeki Fransızca öğretmenliği görevini, Hukuk Fakültesi'ndeki asistanlığı izledi. Milli Eğitim Bakanlığı Neşriyat Müdürlüğü'nde Klasik Eserler Müşavirliği'ne atandı. Tercüme Bürosu üyeliğinde bulundu. *Camus, Sartre* ve *Kafka*'yı Türk okurlarına taşıdı. Yaşamındaki en büyük serüveni ise Hasanoğlu Yüksek Köy Enstitüsü'ndeki öğretmenlik yıllarıydı. *"Öğretmenliği orada öğrendim, öğretmen öğrenci ilişkisini orada pekiştirdim"* diyor Günyol. Daha sonraki yaşamında da öğretmenlik, yayıncılık, çeviriler ve kitaplar büyük yer tuttu.

Dostları öğrencileri unutmadılar Günyol'u. 1997 yılında TOBAV'ın düzenlediği, *'Aydınlanmanın Işığında Sanat İnsanları'* başlıklı toplantıların ilk konuğu, TÜYAP Kitap Fuarı'nın onur yazarıydı.

Halide Edip, Adnan Adıvar, Hasan Âli Yücel, Orhan Burian, Cemal Nadir, Nâzım Hikmet, *Sabahattin Eyuboğlu, Mina Urgan, Behice Boran, Pertev Naili Boratav, Niyazi Berkes, Haldun Taner,* Cemal Süreya... Günyol'un yakın dostları, Türk yayın ve yazın yaşamının neredeyse bir asırlık panoraması... Dostlarının çoğunu, anılarıyla bezediği evini, kitaplarını yitirdi. Umudu mu? Ne yaşarsa yaşasın kendisine *'abi'* diye hitap eden öğrencileriyle besledi umudunu. Bugün de *"Dünyanın her yerinde bir avuç aydın vardır: Türkiye'de de var. Karanlığa karşı gelmek için sayıları yeter"* diyor.

CUMHURİYET, 3 MAYIS 1998

VEDAT GÜNYOL KİTAPLIĞI...

AHMET CEMAL

Maltepe Üniversitesi'nde Vedat Günyol Kitaplığı açıldı.

Üniversite Rektörü Sayın Prof. Dr. *Oral Pektaş*'ın imzasını taşıyan nazik davetiye, "*Değerli düşün adamı Sayın Vedat Günyol'un Marmara Eğitim Kurumları Ailesi'ne katılmaları ve bağışları ile oluşan Vedat Günyol Kitaplığı'nın açılışı nedeniyle...*" sözleriyle başlıyor.

Cumhuriyetin kurulmasından sonraki Türk Aydınlanması'nın bugün aramızda olan son temsilcilerinden birine bundan daha sıcak bir kucak açma ve daha saygılı bir vefakârlık örneği düşünebilmek, sanırım epey zor...

2 Mayıs 1998 cumartesi günü, Maltepe Üniversitesi'nin Cevizli Kampusu'nda açılan *Vedat Günyol Kitaplığı*, yaklaşık yedi bin kitaptan oluşuyor. Sanırım çok değerli bazı dergi koleksiyonları da bu kitaplığın kapsamı içerisinde.

1940'ların ünlü idealistler yuvası *Tercüme Bürosu*'nun çalışanlarından, Cumhuriyet sonrası Türk dilinin ve düşünce yaşamının mimarlarından olan, *Orhan Burian*'ın ölümünden sonra onyıllar boyunca *Yeni Ufuklar* dergisini çıkarmayı sürdüren, Cağaloğlu Yokuşu'nda, tek odaya sığdırdığı Çan Yayınları aracılığıyla ülkemize, her biri ayrı bir düşünce ufku değerinde düzinelerce kitabı kazandıran, kimi zaman *Sabahattin Eyuboğlu* ve *Azra Erhat*'la birlikte, kimi zaman da yalnız başına sayısız kitabın çevirmenliğini yapan, yüzlerce deneme kaleme alan ve öğrenci yetiştiren *Vedat Günyol*.

Bugüne kadar yapıp ettiklerimden kendime ne zaman birazcık olsun övünme payı çıkarmaya kalkışsam, adıyla ya da kendisiyle karşılaşır karşılaşmaz, o sonsuz verimi karşısında kendimden neredeyse utanç duyduğum Vedat Günyol!

Ve nihayet, yaşamının seksen yılını çoktan geride bırakmış

oluşuna karşın, çalışmalarını hâlâ iğneyle kuyu kazarcasına sürdüren Vedat Günyol.

Bir değil, ama birkaç yaşamın birden yüzünü rahatlıkla ağartabilecek zenginlikteki bir üretimin ardından Vedat Günyol, öğretmen emeklisi olarak kendisine bağlanmış olan –ve elbet her ay ev sahipleriyle bölüşmek zorunda da olduğu!– aylıktan başkaca bir maddi kaynağa sahip değildi. Çünkü o, bugünün bir yandan paraya değer vermezmiş gibi yaparken, öte yandan her edimi paraya çevirebilmeyi kendileri için bir *"entelektüel değer ölçütü"*(!) sayan kimi *"aydınlarından"* çok farklı olarak, ülkelerinin fikir bahçelerini zenginleştirmekten keselerini düşünmeye hiç vakit bulamamış bir *gerçek aydınlar* kuşağından geliyordu.

Gerek Vedat Günyol, gerekse bugün artık hayatta olmayan imece ve düşünce yoldaşları Sabahattin Eyuboğlu ve Azra Erhat, hiçbir zaman birer kat sahibi olamadılar; kiracı olarak da hep paralarının ancak yettiği zemin katlarında, sayısız kitaplarıyla başbaşa yaşadılar. Ülkelerini onca düşüncenin ışığına boğmanın ödülünü kimi zaman mahkemelerde, sonradan elbet aklandıkları *"suçların"* hesabını vererek, kimi zaman da Eyuboğlu ve Erhat gibi, görevli oldukları üniversitelerden uzaklaştırılarak aldılar. Ve *"affa uğrayarak"* üniversitelerine yeniden dönmelerine *"izin"* verildiğinde, işlenmemiş suçların affından yararlanmayı kişisel bir onur sorunu sayarak, çoğu kez belki bir ay sonraki kiralarını nasıl ödeyeceklerinin belli olmamasına rağmen, öğretim üyeliğinin güvencelerini ellerinin tersiyle itiverdiler.

Bütün bu çok acı gerçekler göz önünde tutulduğunda, Maltepe Üniversitesi'nin Vedat Günyol'a en zor zamanlarında, onu desteklemekle yükümlü bir ailenin tüm sevgisiyle ve saygısıyla kucak açmış, bundan böyle rahatça yaşayabileceği ve çalışabileceği bir yuva sunmuş olması, çok daha anlam kazanıyor.

Maltepe Üniversitesi'nin kurucularını ve yöneticilerini bu örnek davranışlarından ötürü gönül dolusu kutlamayı, Vedat Günyol'a ve onun kuşağından olan aydınlara bu ülkede ödenmemiş vefa borçlarının ağırlığını hep duymuş biri olarak görev sayıyorum...

CUMHURİYET, 7 MAYIS 1998

VEDAT GÜNYOL'UN EVİ

CELAL ÜLGEN

İlk tanıdığım günden bu yana Vedat Hoca'yı ne denli çok sevmişsem, oturduğu evi, kitaplarını, anıların bugüne yansıyan parçacıklarını da o denli çok sevmiştim. Her köşe, her kitap, her dergi, her fotoğraf tarihin gizemli yaprakları arasından kopup gelmiş pırıl pırıl yaşantı kırıntılarıydı. *Vedat Günyol Hoca*'yı diri tutan, hâlâ özlediğimiz, beklediğimiz koca bir evreni küçük sayfalara sığdıran yazılar yazmasını sağlayan, bu anı kırıntılarından başka ne olabilirdi ki?

Vedat Günyol, son on yıldır oturduğu evinde yalnız bir yaşam sürdürdüğü görünümünü veriyordu ama yalnız olmadığı açıktı. Kimi akşam *Nazım Hikmet* çıkıyordu sayfalar arasından, kimi zamansa *Orhan Burian, Sabahattin Eyuboğlu, Cemal Süreya*... Ve Hoca'nın eşsiz tattaki rakısını, beyaz peynirini paylaşıyorlardı. Kimler yoktu on yıllık oturduğu bu evi paylaşanlar arasında. Saymakla tükenmez sanatçı dostlar, uzak iklim sevgilileri ve de gönül dostları...

Evin tüm odaları kitap doluydu. Duvarlarda tozlu pırıltılar içerisinde solmuş fotoğraflar yeniden canlanacakmış, konuşacakmış gibi gülümserdi. *Vedat Hoca*'nın evi anılar şiiriydi ve de kitaplar cenneti... İçimden bu kitaplara gömülmek, yeni bir kimlikle yeniden yaşamak gelirdi hep. Her, *Vedat Hoca*'ya gidişte bu istek artarak yinelenirdi. *Sami Ağabey (Karaören)* telefon edip: "Celal, gazeteden erken çıkıp doğru *Vedat Hoca*'ya gideceğim. *Başaran*'ı da al buluşalım" dediğinde bu gizemli yaşantılarla koyun koyuna olmanın duygusallığını bir kez daha yaşardım.

İşte; böyle bir son gidişimizde, *Vedat Hoca* bize üzünç dolu iletiyi verdi. Ev sahibi "Kızımı evlendireceğim çık" diye alo demişti. O gün *Başaran* da, *Sami Karaören* de, ben de çok üzülmüştük. Son on yılını geçirdiği bu evden *Vedat Günyol* nasıl

çıkacaktı, nereye çıkacaktı? Bu kadar kitabı nasıl taşıyacaktı? O günkü gündemimiz devletin sanatçıya ve sanata bakış açısındaki eksiklik ve tutarsızlık üstüneydi. Yaşantının en güzel günlerinde Paris'te hukuk doktoru ol, yurduna gel ve bunu paraya çevirmek yerine boyunu iki kez aşan kitap yazmayı dene. Deneme türünün yerleşmesini, gelişmesini ve de sevilmesini sağla. Devrin iktidarları ile uğraş ver, cezaevlerinde, tutukevlerinde gezin, şimdiyse ev bulmak, kitaplarını yerleştirmek sıkıntısı ile yaşa... Haksızlık değil miydi bu?..

Hocanın sıkıntısını *Maltepe Üniversitesi* ve *Marmara Radyo Televizyon Gazetecilik Teknik Lisesi* birlikte giderdiler. Hocanın kitapları için güzel bir kitaplık hazırladılar. Hocayı okula yakın bir lojmanda konuk etme kararı aldılar. Evin taşınması sırasında yaşanan iki anıyı da sizlerle paylaşmadan geçemeyeceğim. Biri, ev eşyalarını taşımaya gelen taşıma şirketinin, bu kadar kitabı taşımayacağını, ev eşyası sanıp geldiklerini söyleyip geri dönmeye kalkışmaları, diğeri ise (güçlükle inandırıldıktan sonra) kitap taşıyan işçilerden birinin taşımayı denetleyen okul yöneticilerine "Bu kadar kitabı okuduğuna göre Hoca hatırı sayılır kişi, ona söylesek bizim oranın yollarını yaptırır mı" demesiydi... Ona göre önemli kişi olmak için bu kadar çok kitabı olmalıydı ve bunların tümü okunmalıydı... Biz de öyle olmasını isterdik. Gerçeklere uymasa da...

Vedat Hoca yıllara tanıklık eden eski (nerede ise antik) eşyaları ile şimdi yeni evinde... Ama kitaplarından ayrı olarak. Kitapları okulun alt katındaki kitaplıkta... Hocaya ayrılmış bir masa ile birlikte... 2 Mayıs'ta kitaplığın açılışı için hazırlıklar sürüyor. *Vedat Hoca* kitapları gençlerle paylaşmak istiyordu. Mutluluğu yeni evine kavuşmaktan öte, kitaplarını paylaşacak genç insanlarla birlikte olmaktan kaynaklanıyor. 2 Mayıs'ta *Vedat Günyol* ile birlikte olacağız. Oraya kimler gelmeyecek ki, *Orhan Veli, Nazım Hikmet, Cahit Külebi, Orhan Burian, Sabahattin Eyuboğlu, Cemal Süreya* ve *Vedat Hoca*'nın tüm sevgili dostları... Yaşanacak daha çok güzel günler için...

YAŞASIN EDEBİYAT, MAYIS 1998

VEDAT GÜNYOL "YAŞARKEN"

CELAL ÜLGEN

2 Mayıs 1998 Cumartesi günü Maltepe Üniversitesinin Cevizli Kampusu'nda son yıllarda eşine kolayca rastlanmayacak bir tören ülkemizin seçkin yazar ve edebiyatçılarını bir araya getirdi. Tören; Vedat Günyol'un üniversiteye bağışladığı on bin kitaptan kurulan bir kitaplığın açılışı olunca bu denli çok ve işlevsel ağırlığı olan ülkemiz aydınlatmacılarını bir arada görmek olanağını bulduk. Sosyete gazetelerinde ya da televizyonların paparazzi izlencelerinde izlenen yöntemle, gelenlerin dedikodusunu yapmak yerine, günü ve Vedat Günyol'u anlatmayı yeğliyorum.

Vedat Günyol denince akla ilk "*Yeni Ufuklar*" dergisi gelir. Yaşları daha ileri olanlar *Ufuklar*'ı hatta *Yücel*'i de anımsayabilirler. Kimileri, insanı yeniden yoğuran, bilgiçliğe kaçmadan ama bilgece ve usun almayacağı denli büyük bir sabırla yeniden biçimlendiren *denemeleri* ile anımsarlar Vedat Hoca'yı. Biraz daha bilimsel takılmak isteyenler içinde Vedat Günyol'un dağarcığından ürünler sıralayabiliriz. Thomas More'dan (Sabahattin Eyuboğlu ile birlikte) çevirdiği *Ütopia*, Babeuf'ten çevirdiği *Devrim Yazıları*, Russell'dan çevirdiği *Dünyamızın Sorunları* ve de Jean Jacgues Rousseau'dan çevirdiği *Toplum Sözleşmesi* bunların küçük bir bölümü. Vedat Günyol bu denli özverili ve oylumlu çalışmalarının yanı sıra bir başka yeteneği ile de tanımakta. İnsan ilişkilerindeki başarısı ve İNSAN SEVGİSİ. Aslında başarısı, sevgisinin ürünü.

Kendisi bu denli iyi yetiştirmiş, edebiyatımıza ve bilim dünyamıza erişilmez yapıtlar ve çeviriler kazandırmış Vedat Hoca ile birlikte olduğunuz zaman, bu denli çok yapıtı o değil de siz yazmış sanırsınız. Paradan puldan ırak; görkemden, şandan, gösterişten ırak davranışı ve yüzünden hiç eksilmeyen gizemli gülüşüyle sizi oracakta rahatlatıverir. Birlikte olmaktan yorulmazsınız.

Hiçbir eylemi yapmacık değildir. Kendine de dürüsttür size de... Sizi çok sevmişse bir sözün arasında "Allahın Belası" betimlemesini yersiniz, o kadar. Lokantada çalışan garson, aşçı arabayı kullanan sürücü, yolda çalışan işçiler Vedat Hoca ile kolayca tanışırlar. Vedat Hoca için artık, garson, sürücü, aşçı, işçi yoktur. Ahmet, Mehmet, Ali, Veli vardır. Onlara kitap gönderir. İlgilenir, niçin okumadıklarını sorgular ve iletişimini hiç kesmez, sürdürür.

Bu nedenle törende ne söylenmişse az söylenmiştir Vedat Günyol için. Törenin açış konuşmasını yapan *Marmara Radyo Televizyon Gazetecilik Anadolu Teknik Lisesi Müdürü Metin Gökyokuş; "Yazma ile okumanın bu denli kardeş ve bu denli özdeş olduğunu öğrenmek az şey mi? Sayısız kitaplar yazan, sayısız dergilere yazan, durmadan yazan Vedat Hoca, yazdığından çok okuyordu demek..."* diyor ve ekliyordu. *"–Okumadan yazmanın gizine ermiş değilim– tümcesi ile hem öğrencilerimizi ve hem de biz öğretmen ve idarecileri okumanın ne denli gerekli olduğuna bir kez daha inandırdı..."*

Vedat Hoca adına kitaplık açan *Maltepe Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Oral Pektaş* ise *"İşte Türk ulusunu aydınlık yolda yürütenlerden biri de aramızdaki Vedat Günyol'dur. O Vedat Günyol ki bir parça Diderot'dur, Rousseau'dur, Montesquieu'dur... Yaşayan bir Kültür Devidir"* diyordu.

Üniversitenin kurucusu *Hüseyin Şimşek* toplantıya katılamamıştı. Ancak bir ileti ile o da düşüncelerini anlatıyordu. *"Toplumumuzu çağdaş değerlere taşıyan aydınlanmacılardan biri de Vedat Günyol'dur. Tanzimat'la başlayan Aydınlanma eyleminin Promete'lerinden olan Vedat Günyol bu büyük ve soylu uğraşın simgesi gibidir."*

Kitaplarına yer açan, kendisi için lojman sağlayan Maltepe Üniversitesi için Vedat Günyol'un da söyleyecekleri vardı kuşkusuz.

"Ben Atatürk döneminin devlet gücü ile kurulan üniversitesinde, Hukuk Fakültesinde okumuş mutlu insanım. Ne var ki, 1950'lerden başlayarak yoksul, bilinçsiz, din bezirgânlarının yönetiminde yozlaşmış bir halk çoğunluğunda buldum kendimi, Atatürk'ün yaratmak istediği uygar Türkiye özlemine gö-

nül bağlamış bir genç olarak. O gün bugündür, aydınlanmaya karşı çıkan eskinin sapık düzenini yaşatmada çıkar arayanların hainlikleriyle karşı karşıyayım. Onlara teslim olmayacağım. Olmayacağız..." diyordu ve "dost ve dost adaylarını" selamlıyordu. Bu denli törenleri hak etmediği inancındaydı. Duygu yüklüydü. Hâlâ bir genç kız kadar taze ve alımlı ünlü romancımız Peride Celal ise kendini tutamıyor ve "Sen daha fazlasına layıksın" diye çıkışıyordu.

Gerçekten çok daha fazlasına layıktı Vedat Hoca. Yapıtları az iş değildi. İçtenliği, hoşgörüsü, alçakgönüllülüğü ve ödünsüz dürüstlüğü ile "yaşamın çilelerini bile ölümsüz güzelliklere" dönüştürmüştür. İşte şimdi *İlhan Selçuk*'tan *Fethi Naci*'ye değin birçok düşün ve sanat adamı yanındaydı Vedat Hoca'nın. Sanat dergileri de yalnız bırakmamıştı. *Varlık*, *Yaşasın Edebiyat*, *Türk Dili* dergisi de oradaydı. Dört sayfadan ibaret yazarlığı sırasında tanıştığı, yazılarını okuduğu Vedat Hocası'na *Yılmaz Erdoğan* da gelmişti. *"Minareyi yapıp, nasıl yaptığını çıraklarından saklayanların ülkesinde Vedat Hoca önemli bir kişiliktir"* diyordu.

1989 yılında Çağdaş Yayınlarında çıkan *Giderayak Yaşarken* adlı kitabında 33 giderayak başlıklı yazı yayınlanmıştı. 1989 yılından bu yana dokuz yıl geçmiş. Vedat Hoca bu yıllarda tüm yaşamı boyunca "görüp duyumsadıklarını, düşündüklerini" bizimle paylaşmak istemiştir. Ara sıra bize küçük şakalar yapıp hastahane kapılarından geri dönüp geldiği de olmuştur. Bir yazısında "Ne denli giderayak da olsa yaşama dört elle sarılmaktan başka ne yapabiliriz. Camus'nün deyimiyle ne denli saçma olsa da yaşam, yaşanmaya değer, insanların acılarını paylaşa paylaşa" demiştir. Bu paylaşmayı bilinçli yaptığını kanıtlamaktadır. Vedat Hoca bilerek ve isteyerek tüm yaşantısını kamuya adamıştır. "Bir şair şair olmadan önce insan olmalı" deyişi bir Çin atasözüdür. Vedat Hoca 1987 Eylül başında yazdığı bir yazısını şöyle bitiriyordu.

Sanatçı olmak kolay değil, insan olmaksa hiç mi hiç.
Ne mutlu insan-sanatçı olabilenlere.

MAYIS 1998

BİR UZUN YOL ARKADAŞI

FERİDUN ANDAÇ

Vedat Günyol'un düşün dünyasıyla tanışmanın bir zenginlik, aydınlanma olabileceğini, onun yaşadığı çağda, ortamda görebilmek, bunları hissetmek... Ulaşılabilecek duyguların en güzeli, en anlamlılarından.

Vedat Günyol'lu anılardan söz edebilmenin sevincini yaşayabilmek ise ayrı bir coşku kaynağı...

Yaz dinlencelerinde gidilen taşra kasabasının halk kütüphanesinde yaşanılan bir okuma şenliğinden söz etmeliyim önce.

Kentin yerlisi bir aydının ölümünün ardından, bıraktığı kitapların tümü, ailesince, buraya (ilkokulu okuduğu kasabaya) bağışlanıyor.

Kütüphaneye adımınızı attığınızda, sizi karşılayan kitap çeşnisi içinde, sağ üst köşelerinde 'F.F.' rumuzlu kitapların bulunduğu raflar hemen ilginizi çekiyordu. Kendinizi, bir anda yeryüzü kültür coğrafyasında dolaşıyor sanıyordunuz: Sartre'lar, Camus'ler, Hemingway'ler, Dostoyevski'ler, Gogol'ler, Tolstoy'lar, Balzac'lar, Stainbeck'ler, Montaigne'ler, Diderot'lar, Yaşar Kemal'ler, Orhan Kemal'ler... Onlar gibi daha birçok çağdaş, klasik, yerli, yabancı yazarların yapıtları ile yüzleşmek... Eşsiz bir sevinç kaynağıydı benim için.

Çan Yayınları'nın bir dizi kitabını, *Yeni Ufuklar* dergisini ilk kez burada gördüm; Vedat Günyol adıyla ilk kez burada karşılaştım.

Vedat Günyol...

Çocukluk belleğimde hemencecik yer ediveren bir addı o günlerde. Kimdi, neciydi, ne yapardı, nelerle uğraşırdı, gibisinden sorular soramadan; daha doğrusu sormadan; onun açtığı aydınlık bir kapıdan başka bir dünyaya girdiğimi seziyordum. Adım adım yürürken; onun kim olduğunu, kimlerin soyundan gelip bu ücra kasabaya aydınlanmanın ışığını getirdiğini öğre-

necek, onun yol arkadaşlarını; Sabahattin Eyuboğlu, Orhan Burian, Azra Erhat, Mina Urgan'ı tanıyacaktım.

Düşünmeye başlamak, hayatı başka bir gözle algılamak eyleminde anlamlı bir buluşmaydı bu. Montaigne'e giden yolu burada tanıdım. Homeros'un çağcıl sesini, Rabelais'in ironisini, Diderot'nun düşün enginliğini, Sartre'ın aydınlık bakışını, Camus'nün başkaldırısını beni kuşatan o aydınlıkta tanıyıp öğrendim.

Günyol'un imece yöntemiyle başlattığı yazın uğraşısının ürünleri, Anadolu bozkırında açan bir çiçek gibi, ücra bir taşra kasabasının kitaplığında ışıyordu.

1970'li yılların başıydı. Ülke, siyasal devinim sürecine girmiş, toplumsal yaşamda altüst oluş yaşanmaya başlanmış, kitlesel eylemler dört bir yanı sarmış; insanlar kar-kış, kırım-kıyım, baskı-yokluk dinlemeden iyiden, güzelden, doğrudan yana savaşım veriyor, okuyor, yazıyor, söz ediyorlardı.

Adım adım yol alırken, Günyol'lar kuşağının ülkenin bu aydınlanma hareketine katkılarını, açtıkları yolu, yönü daha iyi görebiliyordum: Cumhuriyet Türkiyesi'nin çağdaş insanını var edebilmede eşsiz bir çaba örneğini sergiliyorlardı.

Günyol, giderek bireyselleşen, kendime dönük bir uğraş düzeyine getirdiğim okuma anlama, bilgilenme, yazma eylemimde bana başlı başına okul olan yazın/düşün insanlarının en başında geliyordu. Öğreticiydi, bilgilendirici, uyarıcıydı. Usun eleştirisine gidilen yolda nelere/nasıl dönülüp bakılması gerektiğini sezdiriyor, yer yer de gösteriyordu. Sevecen, insancıl bir bakışı vardı. Onu bir yol arkadaşı gibi bilmem de bundandı belki.

Onun, eleştirel yazılarının önemli bir bölüğünü biraraya getiren, ilk kitabı *Dile Gelseler*'i okuyup bitirdiğim gün; o kitapla yolculuğumun hiç bitmeyeceğini düşünmüştüm.

Bunu, lisedeki resim öğretmenim, ressam Fuat İğdebeli'ye açtığım günü anımsıyorum şu an: Sabahattin Eyuboğlu'nun ölüm haberini alan İğdebeli Hoca'yı için için ağlarken buluyorum. Hocası Bedri Rahmi Eyuboğlu ile konuşuyor telefonda... Sonrası bir sessizlik, bin hüzün... Sibelius'u dinliyoruz... Son-

rasında Eyuboğlu'ların kuşağından söz ediyoruz... Onların sanata, kültüre, aydınlanma düşüncesine katkılarını anlatıyor "İğdebeli Hoca" Bir gün öncesinde, Günyol'dan konuşmuştuk.. *Dile Gelseler*'de kendi edebiyatımıza nasıl bakmam gerektiğini görebildiğimi söylemiştim, onaylamıştı o da.

"Aydınlanmacılarla yolculuk öyledir. Uzun yol arkadaşlığı gibidir. Bakmayı, görmeyi, düşünmeyi, anlamayı, anlama yollarını öğretirler insana" demişti İğdebeli Hoca.

Eyuboğlu'nun ölümüne ağlamasını ülkenin geleceğine dönük bir hüznün yansıması olarak da algılamıştım konuşmalarımızdan... "Onu öldürdüler. O eziyete dayanamadığı yüreği. Oysa, bu ülkenin geleceğine dönük bir ışığı söndürdüler..." sözlerini de unutamıyordum.

Vedat Günyol, imlediğim gibi, benim geçmişim, o ölçüde de geleceğimdi. Öyle ki yıllar sonra oluşturulması düşünülen "Sanatçıya Saygı" gecelerinde o düşünceden, onun aydınlanmacı kişiliğinden yola çıkılarak: "Aydınlanmanın Işığında Sanat İnsanlarımız" adını vermiş, ilk konuk olarak da ona saygı duruşunda bulunmuştuk.

Onun aydınlanmacı ışığında yürüyerek, bir gün, bu güzel, uzun yol arkadaşımla yüz yüze gelebileceğimi; ona dair sözler edebileceğimi düşünmemiştim doğrusu.

Onu, İda dağında; Zeus'a yakın bir yerlerde yaşıyor gibi düşünüyordum. Bilge, asi, atak, ivecen, yüreği pek, sevecen, kırılgan biri... Ayaklarım yere basıp da, yol arkadaşımla yol çatısında buluştuğumuzda; hiç de yanılmadığımı gördüm: İnsan gibi bir insanla karşılaştım.

Vedat Günyol; çağımızın yüz akı, insan gibi insan, uzun yol arkadaşım; yolumuz uzsuz, yönümüz hiç sensiz kalmasın.

VEDAT GÜNYOL İLE ÖĞRETİM VE EĞİTİM ÜZERİNE SÖYLEŞİ*

– *Sayın Vedat Günyol öğretmenlik hayatınız toplam kaç yıl sürdü?*

– Galiba otuz yıl civarında.

– *Şimdi yalnızca öğretim deniyor. Ama biz inanıyoruz ki öğretirken aynı zamanda insanları eğittiniz.*

– Evet ama onlar da beni eğittiler. Karşılıklı oldu. Ben asıl öğretmenliği Hasanoğlan Köy Enstitüsü'nde öğrendim. Çünkü daha önce liselerde büyük bir disiplin içerisinde ders verme alışkanlığı vardı. Kimse konuşmazdı. Köy Enstitüsü'ne gittiğim zaman çuval elbiselerle oturmuş, kızlı erkekli bir sınıf vardı. İçeri girdim. Metelik vermediler bana. İmza attım, sonra tahtaya geçtim. Bir şeyler anlatmaya başlayınca sınıf toparlandı ve beni soru yağmuruna tutmaya başladılar. O kadar akıllıca şeyler sordular ki, benim lisede yoktu öyle şey, çekingen çocuklar, çalışmazlar filan. Otur, konuşma, bilmem ne yapma! Gecenin bir buçuğuna kadar sürekli soru sordular. Ellerinde defter soruyorlar. Bu aşağı yukarı iki yıl kadar sürdü. Ve onlar beni eğittiler, çünkü onlara gelmek için hazırlık yapmak zorundaydım. Ankara'da Neşriyat Müdürlüğü'nde çalışıyordum. Gazi Lisesi'nde öğretmenlik yapıyordum, bir de Tercüme Bürosu'nda çalışıyordum. Şimdi bir gün Sabahattin Eyuboğlu –Tercüme Bürosu'nun başkanıydı– beni çağırdı yukarıya, Talim Terbiye Dairesine, orada Tonguç ile tanıştık, ilk ve son. Bir daha görmedim Tonguç'u. Bana bir şey önerdi. Fransızca öğretmenliği var kabul eder misiniz diye. Bir yıl önce Arifiye Köy Enstitüsü'ne gitmiştim. Burian dostum ile. Bir hafta kaldık orada.

– *O bildiğimiz kadarıyla en yakın arkadaşınızdı o zaman.*

* Aktüel Eczacı dergisinde yayınlanan imzasız söyleşi.

– Çok. Ondan fazla olamadı kimse. Evet. Köy Enstitülerini orada tanımıştım. Bana böyle bir öneri gelince kabul ettim. Beni yetiştirdiler. Köy Enstitüsü'ndeki öğrencilerim beni yetiştirdiler. Gerçekten şimdi onların içinde altı öğrencim Fransızca öğretmeni olarak çalışıyor. Ben liselerde öğretemedim Fransızcayı. 50 kişinin içerisinde iki hevesli çıkıyordu falan. Ve dediler ki size para veremeyeceğiz. Çünkü üç yerden para alıyorsunuz dediler. Buradan para alamazsınız dediler. ben o kadar sevmişim ki "Aaa paranın ne gereği var?" dedim. Bir yıl sonra para vermeye başladılar ama bu para almamam, çocukları bana çok bağladı. Yani böyle parasız geliyor ve ciddiye alıyor diye.

– *Sayın Günyol eğitim ve öğretim birbirine çok yakın kelimeler. Bu ikisi arasındaki farkları, ortak noktaları bize anlatabilir misiniz acaba?*

– Eğitim önce bir eğitmenin kendini eğitmesiyle başlar. Eğer kendisi eğitilmişse o zaman bilgilerini cömertçe ortaya koyabilir. Daha doğrusu soru sormalarını ve kendi bilgilerini derinleştirmeye çalışmalarını onlara aşıladıktan sonra karşılıklı bir eğitim olur. Yani benim için eğitim bu. Bu eğitimde bir de dost olmak var. Yani öğretmen-öğrenci uzaklığı değil de yakınlığını kurmak gibi bir şey. O da insanın içinden gelen bir sevgi, coşku. Yani insan sevgisi varsa içinizde, öyle bir tohum varsa, aşılarsınız onu. O vakit eğitmiş oluyorsunuz. Eğitim her şeyin başı bence.

– *Hocam isterseniz biraz günümüze yaklaşalım. Güncel bir konuyu size sormak istiyoruz. sekiz yıllık eğitim hakkında ne düşünüyorsunuz?*

– Bu sekiz yıl, hatta 11 yıl zorunlu eğitim ve öğretim demokrasinin vazgeçilmez bir koşuludur. Yani bir yurttaş, aydın bir yurttaş yetiştireceksiniz ki o kimi seçtiğini bilsin. Yani ancak bu eğitimle, sekiz hatta 10 yıllık bir eğitimden geçen, kafası işleyen, eleştirel bir kafa sahibi olan insanlar ancak demokrasiyi uygulayabilir.

Halbuki şimdi öyle değil, ilkokulu bitirmiş dünyadan habersiz birtakım yurttaşlar seçmiyorlar, seçtiriliyorlar. Milletvekilini

seçmiyor, seçtiriliyor. Yahut birtakım telkinlerle, yahut parayla vs. kandırarak daha çok. Ve burada muhtarların, imamların etkisi oluyor. %21 oyla seçilen insanlar geliyor Meclis'e ve Türkiye'de rejimi değiştirmeye kalkıyor. Seçmenin en az ortaokul mezunu olması kaçınılmaz bence. Tabii ortaokul derken laik bir ortaokulu kastediyorum. Seçmenin seçeceği insanı tanıması, değerlendirmesi gerekir.

– *Peki sizin bu sekiz yıllık eğitimin uygulanabilirliği konusundaki düşünceleriniz nedir? Hayata geçebileceğini düşünüyor musunuz?*

– Biraz kuşkum var tabii ama, eninde sonunda bu kabul edilecek. Onlara rağmen kabul edilecek, kaçınılmaz bu. Hükümet ortağı bile kabul edilecek diyor. Ordunun da baskısı var. Toplum baskısı var. Kaçınılmaz ama biraz gecikebilir. Uygulanırsa çok iyi olur Türkiye için.

– *Sayın Günyol, "Eğitim bütün öğrendiklerimizden geride kalan şeydir" diye bir söz var sanıyorum. Peki öğretim için ne diyeceğiz?*

– Eğitim ile öğretimi birbirinden pek ayırmaya gerek yok. Yani öğretim ve eğitim çağa uygun koşulları benimsemiş bir öğrenim ve eğitim olacak, yani çağdaş olacak. Atatürk'ün daima izinde, bilimsel bir kafa ile yetişen insanlar ancak Türkiye'yi kalkındırabilir ve demokrasiyi ancak onlar kurabilir.

– *Bir de hepimizi yakından ilgilendiren bir durum var. Yabancı dille eğitim veren özel okulların orta kısımlarının kaldırılması söz konusu. Siz bu okulların konumunu nasıl değerlendiriyorsunuz? Yabancı dil öğretilmesi ile yabancı dille eğitim yapılması arasındaki farklılık konusundaki düşünceleriniz nelerdir?*

– Şimdi ben yedi yıl St. Benoit'da okumuş bir adamım. Ortaokuldan sonra St. Benoit'ya girdim. Dört sınıf vardı hazırlık sınıfı olarak, yedi yıl çok severek okudum. Bana bu öğrenim çok şey verdi. Ben Türkçeden, Türk kültüründen kopmadım. Orada Türkçe dersler de vardı. St. Benoit papaz okuludur. Ama hiçbir zaman bir din propagandası yapmadılar. Beraber okuduğumuz Ermeni, Yahudi, Rum öğrenciler vardı. Hiçbirisi-

nin dinine, mezhebine dokunmadılar. Ve tabii büyük bir kontrol altındaydık. Yani bence bir sakınca yoktur. Hatta daha çok insan alınmalı. Mesela ben St. Benoit'da arkadaşlarıma göre dört yıl kaybettim. Aslında ben dört yıl kazandım. Onlar benden dört yıl önce mezun oldular. Ben dört yıl sonra mezun oldum. Ama çok şey kazandım.

– *Hocam şöyle bir iddia var: "Dil öğrenmek başka şey, okullarda dil öğrenilmesine karşı değiliz, ama bir fizik, kimya, biyolojinin yabancı dille öğretilmesi ancak sömürgelerde olur" Attilâ İlhan da böyle yazıyor ısrarla.*

– Valla ben ona katılmıyorum. Ben yaşadığımı anlatıyorum. Bence bütün derslerin yabancı dilde olması bir mahzur teşkil etmiyor. Yani oradan yetişenler, matematik okuyanlar da bozulmadılar. Benim bir tek vatanım varsa o da, Türkçemdir. Ben buna sıkı sıkıya bağlıydım, çünkü babam Türk edebiyatının çok değerli kişileri ile; Tevfik Fikret'lerle, Namık Kemal'lerle filan yetişmiş bir nesil ve bize de bu edebiyatı babam aşıladı. Kendisi de Paris'te kalmış ve bize Fransızcayı sevdirdi. Bir mutluluk oldu.

Ben diyorum ki benim yurdum Türkçemdir. Türkçeme çok bağlıyım.

– *Buradan edebiyata geçelim isterseniz. Sizi edebiyata yönlendiren kişi babanız mıydı?*

– Evet, babam ve babamın kütüphanesindeki kitaplar. Çünkü ben ortaokulu bitirdiğim zaman eski Türkçe vardı. O kitaplara dalmıştım. Daha sonra işte Reşat Nuri, Falih Rıfkı, Hüseyin Rahmi'nin kitapları ile yetiştim. St. Benoit'da okurken bir taraftan da bunları okurdum. O günün Türk romancılarıydı bunlar. Halide Edip'ler vardı bunların arasında. Yaşam korkunç bir rastlantıdır. İyi rastlantılar ve kötü rastlantılar. Ben çok talihli bir insanım. Çok iyi rastlantılarla karşılaştım. Çok iyi insanlar tanıdım. Mesela Nazım Hikmet'le tanışmam yine rastlantı. Altı ay neredeyse evlerimiz çok yakındı birbirine, dirsek dirseğe idik. Bu bir rastlantı. Halide Edip'le tanışmam bir rastlantı. Adnan Adıvar ile tanışmam bir rastlantı. Reşat Nuri ile öyle. Bir de Cemal Nadir –karikatürcü– vardı.

Harikulade bir şeydi. Onunla *Arkadaş* dergisini 17 sayı çıkardık beraber. Ve orada bütün tanınmış yazarlar ile sizin böyle yaptığınız gibi röportaj yapıyordum. Hatta bir sefer de Hüseyin Rahmi'ye gittik. Yemek yedik orada, o kadar çok seviştik ki. Şimdi Muhsin Ertuğrul... Orhan Burian'a âşık. Çok sevdiği bir adam. O beni tanıştırdı. Muhsin Ertuğrul'la canciğer olduk. Hep rastlantı.

– *Ama hocam nihayet bu birikimli insanların rastlantısı.*

– Tabii bir şey var. Kökeninde oluyor insanın.

– *Hüseyin Rahmi, romanlarındaki gibi esprisi mizahı gelişmiş birisi miydi?*

– Çook müthiş bir adamdı, bir de çok güzel yemek yiyordu. Bir tabak dolusu pilavı yerdi. Evet öyle bir rastlantı yumağı yaşam. Köy Enstitülerinin Türkiye için bulunmaz bir nimet olduğunu anladım, gittiğim yerlerde. Ve en büyük vatan hainliği de bu enstitüleri kapatmak oldu. Bunu da tanıdığımız, hiç yakıştıramadığım insanlar yaptı. Hasan Âli ile ben iki kez Tercüme Bürosu'nda rastlaştım. Fakat bir dostluğum olmadı. O vakit kalabalıktı büro. Ben de onların yanma gittim. Birkaç kez daha geldi görüştük. Şu var Hasan Âli'nin çocukları Can ve Canan ile çok canciğeriz –ikizdir onlar– Canan harika bir insandır, çok severim. Ve birkaç gün sonra bir toplantı olacaktı, orada bende Hasan Âli için yazdığım iki tane yazıdan bir tanesini okuyacağım. Bana gel konuş dediler; "ben söyleyeceğimi söyledim, o yazılardan birini okuyayım" dedim.

– *Tercüme Bürosu çok özel bir durum Türkiye'de Hasan Âli Yücel başlatmıştı değil mi?*

– Nefis bir atılımdı. Çok güzel bir şeydi, bütün dünya klasiklerinin çevrildiği dönemdi. 500'ü aşkın eser çevrildi. Ama Hasan Âli'ye düşman olan çoktu. Bakın Erasmus'un *Deliliğe Övgü* diye bir kitabı var. Maarif bütçesi görüşülürken Mecliste bir yobaz kalkıyor diyor ki "bu klasik diye saçma sapan şeyleri bastırıyorlar." Delilik üzerine kitaplar, deli saçmalarını yapıyorlar. Böyle düşmanları çoktu Hasan Âli'nin. Allahtan İnönü tutuyordu ama İnönü de artık uzaklaşınca 1951'de Menderes gelince onlar mahvettiler.

– *Nazım Hikmet ile ilgili anılarınız var mı?*

– Ben *Yeni İstanbul*'da çalışıyordum. Edebiyat bürosunun başına getirdiler beni. Orada Münevver Hanım da vardı. Nazım'ın hanımı. Peride Celal de vardı. Şimdi Nazım'la bizim evlerimiz çok yakındı. Beni arada bir çağırtırdı ki Balaban'ın bir kitabında şöyle yazar. "Orada en sık rastladığım insanlardan biri der; benim adımı söyler." Ve bir piyesini –şimdi adını unuttum– bana verdi müsvette halinde, "bunu daktilo et, iki kopya çıkaracaksın" dedi. Ben oturdum bir ay daktilo ettim, verdim. Böyle bir yakınlığımız vardı. O hapisten çıktığı dönemlerdi bu. Nazım'la bir gün vapurda buluştuk. Bana "siz Sabahattin'le Sartre adındaki pis burjuvayı çeviriyorsunuz. Utanmıyor musunuz? Niçin onu çeviriyorsunuz" dedi. Sonra kaçtıktan sonra Paris'e gitti. Ve Sartre'ın misafiri oldu.

Sonra mektuplaşmadık ama haberlerini alıyordum. Kaçmadan 15 gün önce bir rastlantıyla yine, Kadıköy Çarşısı'nda karşılaştık. Bana üstad derdi: "Üstad gel eve gidelim" dedi, bir buzdolabı almıştı. "İçinde domates suyu var buz gibi. Şimdi buradan pirzola alalım, gel beraber bir keyif çekelim" dedi. Aldık geldik içeriye. Şimdi o dolap almış, meğerse kaçacakmış yani yerleşiyor izlenimini bırakmak için dolap alıyor, evine eşyalar alıyor. Bizim yemek ziyaretinden 15 gün sonra kaçmış. Duyuyoruz. Ve 15 gün öncesinden kiminle görüştüyse hepsini karakola çağırdılar. Peride Celal falan hepsini karakola çağırdılar. Beni görmediler yahut da o gözleyici beni tutan bir adamdı. Çok üzüldüm. Gücüme gitti. Beni çağırmıyorlar diye. Sonra haberini aldık tabii. Münevver söyledi, karısı. Bir ara onun da evini polisler sarmıştı, giremiyorduk, yalnız Kemal Tahir galiba görüşüyordu.

Yani hikâye böyle, *Hişt* diye bir dergi var gördünüz mü, orada geçenlerde bir yazım çıktı. "Nazım Hikmet'in oğlu nasıl doğdu" diye. Şimdi Kadıköy'de bir klinikte yatıyor Münevver Hanım. Peride Celal ve Nazım'la buluştuk. "Gelin size göstereyim hastayı" dedi. Gittik. Odada yatmış, karnı tabii dağ gibi. Nazım karnını okşamaya başladı. "Bakın bakın üstadlar ne

varsa burada var, hayat burada var" dedi. Yani çok seviniyordu bir oğlu olacağı için. Ben burada Nazım'ın coşkusunu anlattım.

– *Bu güzel sohbetiniz için çok teşekkür ederiz.*

AKTÜEL ECZACI DERGİSİ

KÜLTÜRÜMÜZÜN TEMEL TAŞLARINDAN BİRİ*

– Yazmaya ne zaman, hangi etkenlerle başladınız?

1934'lerde İstanbul Hukuk Fakültesi'nde okurken Kolej mezunu birkaç arkadaşla tanıştım. *Yücel* dergisini çıkarıyorlardı. Benim Saint Benoit Fransız Lisesi'nden geldiğimi öğrenmişler; Fransızcadan çeviri yapan arkadaşları olmadığı için beni de aldılar aralarına. Ben de Fransız yazarı Maupassant'dan "Öç" adlı bir öykü çevirmekle başladım.

Kendi yazım... İkinci Dünya Savaşı başladı, 1939'da Paris'ten yurda döndüm. Okumaya çok meraklı bir adamım. Paris'te Halide Edip Adıvar'la tanıştım, aşağı yukarı 13 yıl onun fahri kâtipliğini yaptım. Onun yapıtlarını, Hüseyin Rahmi'yi, Yakup Kadri'yi beğenerek okudum. İstanbul'a gelince ilk kez Yakup Kadri ile Halide Edip'in bütün eserlerini karşılaştırarak bir eleştiri yazısı yazdım. Birçok tanıdık yazıyı beğendiler, beni yüreklendirdiler. Eleştiri yazmayı sürdürdüm. Ama eleştiri beni doyurmadı. Zaten benden çok daha yetenekli eleştirmen arkadaşlar vardı. Ben de deneme türüne yöneldim. Özellikle Sabahattin Eyuboğlu'nun Montaigne'den çevirdiği *Denemeler* kitabından etkilendim.

– Dünya klasiklerinin dilimize çevrilmesi yolunda yoğun çabalar harcandığı bir dönemde "Tercüme Bürosu"nda görevliydiniz. O dönemi anlatır mısınız?

Hasan Âli Yücel, gelmiş geçmiş Milli Eğitim Bakanlarının en önemlisi... Atatürk'ün gösterdiği yoldan, bilimi ön plana alan bir dünya yaratma isteğiyle Batıya yönelik bir toplum ola-

* Bu söyleşi 20 Ağustos 1997 günü, Birleşik Metal-İş Sendikası'nın Gönen'deki Kemal Türkler Eğitim ve Dinlenme Tesisleri'nde konuklar önünde yapıldı. ARİFE KALENDER ÖNEL, ERAY CANBERK ve ALPAY KABACALI, Vedat Günyol'a sorular yönelttiler.

rak gelişmeyi akıllarına koymuş olanlardan... Dünya klasiklerini çevirtmek ve yeni kuşaklara armağan etmek çabasında...

Tercüme Bürosu Hasan Âli'nin yönetiminde kuruldu. Başkanı, başlangıçta Nurullah Ataç'tı. Bir süre sonra Ataç ayrıldı, yerine Sabahattin Eyuboğlu geldi. Tercüme Bürosu haftada bir toplanırdı; o dönemin dil bilen sayılı bilim adamlarını, şairlerini, öykücülerini bir araya getirdi. Aşağı yukarı otuza yakın üyeyle toplanır ve nelerin çevrilmesi gerektiğine karar verirdi. Sonra herkes çevireceği kitapları üstlenirdi. Dışardan da üstlenenler çok olurdu. Bu böyle yıllarca sürdü. Ve Hasan Âli'nin gitmesi, Milli Eğitim Bakanlığı'na Reşat Şemsettin Sirer adlı bir yobazın gelmesiyle biz aydın sayılan insanlar ayrıldık. Ben Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü'nde de öğretmenlik yapıyordum. Hepimizin işine son verdiler. Paris'e gittik. İki yıl kadar kaldık orada. Zaten ben Hukuk Fakültesi'ni bitirdikten sonra Paris'te doktora yapmak istedim. Savaştan önce iki yıl Paris'te çalıştım; 1939'da Hitler'in dünyayı titretmesi üzerine doktoramı bitiremeden yurda dönmek zorunda kaldım. On yıl sonra Reşat Şemsettin bizi görevden alınca ben de kapağı Paris'e attım ve orada iki yıl daha kalarak hukuk doktoru oldum.

Ama hukukla ilgimi sürdüremedim. Sekiz yıl kadar avukatlık yaptım. Beceremedim, bıraktım. Gözüm lise öğretmenliğindeydi. Önce Haydarpaşa Lisesi'nde Fransızca öğretmenliği, sonra Hukuk Fakültesi'nde asistanlık. Daha sonra askere gittim.

– *Orhan Burian, Çan Yayınları arasında çıkan kitaplarıyla dünyaya bakışımızı değiştirmiş bir insandır, bizleri bağnazlıktan uzaklaştırmış bir yazardır. Çok genç yaşta yitirmiş olmamız da bizi her zaman duygulandırdı. Sizin yakın arkadaş, ülküdaş olduğunuzu biliyoruz. Onu anlatmanızı diliyoruz.*

Yücel dergisine her ay Londra'dan çok güzel yazılar gönderen Orhan Burian adında birisi var... Çok merak ediyoruz, kimdir bu? İngiltere'de beş yılını doldurduktan sonra yurda dönüyor. Kendisiyle tanıştık. Orhan Burian gerçekten bütün tanıdıklarımın üstünde kibar, zeki, ince bir adam. Geldi, dost olduk. Sonra *Yücel*'in sahibi, derginin yönetimini ikimize ver-

di. Dergi, başlangıçta bir yamalı bohça gibiydi. Biz onu bir yörüngeyle oturttuk. Hümanist bir düşünceye... Ve hoşgörü üzerine kurulu bir yönetim... Dört beş yıl çalıştık. *Yücel*, on yedi yıl çıktıktan sonra ne yazık ki kapandı.

Biz de Orhan Burian'la birlikte, kendi çabamızla, *Ufuklar* adlı dergiyi çıkardık.

Orhan Burian ne yazık ki bir yıl sonra öldü. Ben o sırada Rockefeller kuruluşunun çağrılısı olarak New York'tayım, Harward Üniversitesi'nde dinleyici sıfatıyla bulunuyorum. Ölümünü duyunca, bir yıl bir ay daha kalmam gerekirken, buraya geldim. Orhan Burian için bir sayı hazırladım. Orhan Burian ölürken ablasına 1000 lira bırakıyor. Diyor ki: (Bana Günyol derdi ben de ona Burian derdim). "Bu parayı Günyol alsın ve dergiyi sürdürsün."

– *Yeni Ufuklar adıyla sürdürdünüz...*

Evet. Onun adını hep başa koydum, "Kurucusu" diye.

– *Yanlış anımsamıyorsam 275 sayı çıktı Yeni Ufuklar. Bugün adlarını duyurmuş birçok yazarın ilk yazıları da Yeni Ufuklar'da yayımlandı. Yeni Ufuklar döneminden biraz söz eder misiniz?*

Orhan Burian öldükten sonra dergi bir iki ay çıkmadı. Sonra Oğuz Arıkanlı ve Orhan Duru adında iki genç bana geldiler, "Size yardım ederiz" dediler, "çıkaralım, düzeltmelerini yaparız, matbaa ile ilişkileri biz yürütürüz" dediler. Kabul ettim. O 1000 lirayı da kullanarak başlattım. Sonra Sabahattin Eyuboğlu katıldı.

– *Sonra Çan Yayınları'nı da kurdunuz...*

Onunla birlikte, Çan Yayınları adı altında 62 kitap yayımladık. Şu nedenle kurduk: Hasan Âli'nin çekilmesinin ardından klasiklerin yayınına son verilmişti, o boş yeri doldurmak için Sabahattin Bey'le çeviriye başladık. Önce büyük filozof Bertrand Russell, sonra Sartre, Albert Camus gibi çağımıza damgasını vuran kişilerden çevirilere giriştik. Bu epeyce, Sabahattin Bey'in ölümüne kadar sürdü.

– *Bunların birçoğu o dönemde Türkiye'de tanınmayan yazarlardı. Babeuf'ü de çevirdiniz. Ve başınız derde girdi...*

İlk çeviri... Harward Üniversitesi'nde dinleyici olarak bulunduğum sırada beş kitap tanıttı çok değerli bir profesör. Bunlar arasında Kafka'nın *Değişim*'i de vardı. Çok hoşuma gitti. Kafka tanınmıyordu Türkiye'de. Döner dönmez çevirip tanıttım. O sıralarda nedense Kafka'nın adı komüniste çıktı... Haydarpaşa Lisesi'nde okuyan yeğenim, "Edebiyat öğretmenimiz bir kitap özeti istiyor" dedi, benden kitap adı sordu. Ben de Kafka'yı tavsiye ettim. Özetlemiş, götürmüş. "Aaa, sakın bir daha bunu gösterme, bu adam komünist" demiş. Çocuk bana geldi, "Amca başımı yakıyordun. Komünist şeyler vermişsin" dedi... Ancak bir on yıl kadar sonra Kafka'nın komünist olmadığı çıktı ortaya... Babeuf olayında da iki yıl bizi mahkemelerde süründürdüler. Sabahattin Eyuboğlu'yla birlikte çevirmiştik. Sonra, bir gazetede yazı yazıp bizi destekleyen Aziz Nesin'i de araya kattılar. Aziz Nesin mahkemelerde pişmiş bir adam. Bizi teselli ediyordu, "Korkmayın, bu pek basit bir şey" diyordu. İki yıl sonra, karşı düşünceli bilirkişilerin çelişik raporlarından sonra beraat ettik.

– *Çıkardığınız dergilerden söz ettik. Ama bir tanesi üzerinde hiç durulmadı. Ünlü karikatürcü Cemal Nadir'le birlikte Arkadaş adlı çocuk dergisini çıkarıyorsunuz, Arkadaş nasıl doğdu?*

Cemal Nadir büyük bir karikatürcü ve büyük bir insandı. *Yücel* dergisine her ay bir karikatürle katkıda bulunuyor. Arada bir görüşüyoruz. Sonradan, yavaş yavaş, daha sıcak bir birliktelik... Çocuklarla çok ilgileniyor, "Dede ile Torun" başlıklı karikatür dizisini yapıyor... Bir gün bana, "Yardım eder misiniz?" dedi. "Tabii" dedim. Benim gözümde çok büyük bir adamdı Cemal Nadir. Hemen işe koyulduk. Parayı *Yücel* dergisi sağladı. Çocuk dergisini çıkardık, bu arada tanınmış büyüklere gidip röportajlar yaptım. Hüseyin Rahmi'ye gittik, Yahya Kemal'e gittik... Cemal Nadir'i çok iyi tanıyorlar, sevgiyle karşılıyorlardı. Aşağı yukarı sekiz dokuz tanınmış kişiyle röportaj yaptık. Ne yazık ki benim askere gitmem gerekti. *Arkadaş*, 17 sayı çıktıktan sonra kapandı.

– *Biraz önce öğretmenlik yaptığınızdan söz edildi. "Öğret-*

menlik" sizin için çok önemli. Siz de öğrencileriniz için çok önemlisiniz. "Ben Vedat Günyol'un öğrencisiyim" diyerek bundan övünç payı çıkaran birçok kişiyle karşılaştım. İsterseniz biraz da "öğretmenlik"ten söz edelim.

Öğretmenlik, genç zekâlar, dimağlarla karşı karşıya gelmek, onlardan etkilenmek ve biraz da genç kalmanın sırrına ermektir. Ben, insanları severim. Benim için ayrı gayrı yoktur. Saint Benoit'da, Fransız Lisesi'nde yedi yıl okudum. Orada Ermeni, Rum, Yahudi, Bulgar, Katolik, Protestan arkadaşlarla birlikte, ayrılık gayrılık gütmeden, bilmeden –ki o zamana kadar Türkiye'de öyleydi, kimse kimseyi kötülemezdi, "bu Kürttür, bu Ermenidir" diye ayırmazdı– böyle sıcak bir yerde yetiştim ben... İşte insanlara açılmak, insanları dinlemek, kendinden bir şeyler vermek ve çok şey almak isteği ile öğretmenliğim de başladı. 1939'da Haydarpaşa Lisesi'nde Fransızca öğretmenliğine başladım. Çocuklar önce muziplikler yaptılar bana: Sınıfa köpekler getirdiler, sineklere beyaz iplikler bağlamışlar, uçuruyorlar... "Ben Aaa ne güzel" diye karşılayınca, apışıp kalıyorlar. İstedikleri olmuyor.

– *Büyük bir hoşgörü...*

Ben hoşgörülü olmayı babamdan öğrendim. Babam uzun yıllar kaymakamlık yaptı. Paris'e kaçmış 1900'lerde, bir yıl kadar kalmış. Paris hayranlığıyla dönüyor, Fransızca kitaplar, ansiklopediler filan... Ben bunların içerisinde büyüdüm ve her zaman öğrendiğim bir şeyi karşımdakiyle paylaşmak istedim. Bunu da yalnız okulda buldum. Öğrencilerle karşı karşıya gelince, çoğalıyorum. Öğrenciler benim için bir mucize oldu. Beni yetiştirdiler. Ben de onlara bir şey kattımsa, ne mutlu bana.

– *Biraz da insan Vedat Günyol'dan söz edelim, desem. İnsan sıcaklığını her şeye yeğleyen, kendisini tanıyan herkesin sevgi ve saygıyla andığı Vedat Günyol'dan... Yaşama felsefenizi, daha doğrusu yaşam ilkelerinizi anlatır mısınız?*

Yaşam ilkem insan sevgisiyle başlıyor, hoşgörüyle bütünleşiyor ve gene sevgiyle tamamlanıyor, bütünleniyor.

– *Çok özel bir soru sorabilir miyim; biraz da aşklarınızdan söz eder misiniz?*

"Aşk imiş her ne vâr âlemde / İlm bir kıyl ü kal imiş ancak..." Ben sık sık âşık olan bir adamım. Ama kime âşık oldumsa farkına varmamıştır. Çok severek evlendim. On bir ay sürdü mutluluğumuz. Sonra ufak bir kırgınlık dolayısıyla eşim üç aylık çocuğunu aldırtıyor... Ama şimdi benim dokuz tane Günyol adında torunum, on bir tane Vedat adında torunum var. Bunlar benim öğrencilerimin çocukları. O bakımdan çok mutluyum.

– Düşünce dünyamıza katkınız yönünden sizi nasıl tanımlayabiliriz? "Hümanizma'nın Türkiye'deki etkin savunucularından" ya da "Aydınlanma'nın yılmaz savaşımcılarından" diyebilir miyiz?

Derseniz bu benim için büyük bir iltifat olur, teşekkür ederim.

– Dil anlayışınızdan da söz eder misiniz?

Benim bir tek vatanım var, o da Türkçem. Nereye gitsem, vatanımı da beraberimde götürürüm. Ben Türkçeye hayranım, tutkunum. Uzun yıllar Fransızca öğretmenliği yaptım. Fransızcayı da –affedersiniz– çok rahat konuşurum. Biraz İngilizce okudum, derken İtalyanca kurslarına gittim dört yıl, İtalyanca öğrendim, İtalya'ya çağırdılar. Bir parçacık da Almanyacaya el attım... Ama Türkçenin yeri başka. Türkçeyi bugün bozuyorlar. Atatürk, Türk Dil Kurumu'nu kurdu. Bu dili Acem ve Arap etkisinden kurtarmak, Yunus Emre'lerin o arı duru dilini yaşatmak, geliştirmek için açılan bir kurumdu. Kapattılar, başka bir şey açtılar.

Elbette ki insan kendi dilini çok sever ama, bence Türkçe dünya dillerinin en güzellerinden biri. Dedim ya, Türkçe benim vatanım.

– Sabahattin Eyuboğlu'yla, öteki arkadaşlarınızla nasıl çalıştığınızı, nasıl çeviri yaptığınızı hep merak ederim. Kısaca anlatabilir misiniz?

Sabahattin Bey'le Tercüme Bürosu'nda tanıştıktan, Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü'ne her pazartesi birlikte gidip dostluğumuzu pekiştirdikten sonra, Paris'te yeniden karşılaştık. Orada karar verdik: Klasiklerin durduğu yerden biz başlayalım, çağa damgasını vurmuş, kişilerden çeviriler yapalım.

Genellikle çeviriyi tek dilden yapmıyorduk. Sözgelimi Fransızcadan çeviri yapacağız. O kitabın İngilizcesini ya da İtalyancasını bulur, karşılaştırarak yapardık yanılmayalım diye. Cümle cümle yapardık. Bazen ayrı ayrı çevirir karşılaştırırdık; bazen de birimiz okur, önerilerde bulunulur, düzeltilir... Böyle yürüyordu, büyük bir saygı içerisinde. Bir zevkti... Sabahattin Eyuboğlu çevrilecek kitapları seçmeyi bana bırakmıştı. Benim için büyük bir onurdu... Sonra, Komünist Partisi kurduk diye, bizi dört ay misafir ettiler Maltepe Askeri Cezaevi'nde. Orada yüz elli kadar genç vardı. O kadar mutlu bir yaşam sürdüm ki... Çok şey öğrendim orada... Hapisten çıktıktan sonra Sabahattin Bey, "Bir daha çeviri yapmayacağım" dedi. Ben ne yaptım yaptım, iki kitap daha çevirdik. Sonra uzun yaşamadı. Hapislik yaşamını hazmedemedi.

(Toplantıda, sorular üzerine, Vedat Günyol, Cahit Sıtkı'yla, Abidin Dino'yla, Nâzım Hikmet'le ilgili anılarını da anlattı. Bunlar daha önce başka yerlerde yayımlandığı için buraya alınmadı. İzleyicilerin coşkulu alkışları arasında Vedat Günyol'a teşekkür ettik.)

BİR ÇAĞDAŞ DERVİŞ

ZEYNEP ALİYE

Kimileri ona "Yazın Dünyasının Karıncası" benzetmesi yakıştırırken kimileri "Bir Çağdaş Derviş", kimileri de onu "Yazın Dünyamızın Gümüş Saçlı Şövalyesi" olarak tanımlıyor. Cemal Süreya *99 Yüz* adlı kitabında, "İçindeki aydınlığı karşısındakine yansıtmakla kalmaz, kendininkinin bir eşini de hemen onda yaratır" diye söz ediyor ondan. Bazı konular, alanlar vardır neresinden tutarsanız ayrı bir kanal oluşturur. Vedat Günyol'un yaşamı da, yaşantısının omurgasını oluşturmuş kimliği de bu tür romanlardan. 1966 yılından bu yana *Dile Gelseler*, *Yeni Türkiye Ardında*, *Devlet İnsan mı*, *Bu Cennet Bu Cehennem*, *Çalakalem*, *Orman Işırsa*, *Daldan Dala*, *Bilinç Yolunda*, *Güleryüzlü Ciddilik*, *Sanat ve Edebiyat Dergileri*, *Gölgeden Işığa*, *Güne Gün Katmak* ve önümüzdeki günlerde Oğlak Yayınları arasında çıkacak olan *Yaşa Yaşa Gör Temaşa* gibi 20'den fazla deneme kitabının yazarı; Fransızca, İtalyanca ve İngilizceden 50 civarında kitabın çevirmeni olarak bir çeviri ustası; inceleme, günlük yazıları, gazete ve dergi yazıları yazarı; ülkemizde nesnel eleştirinin yolunu açmış bir eleştirmen... Ama belki de hepsinden önemlisi Sabahattin Eyuboğlu ve Azra Erhat ile birlikte bir aydınlanma ve hümanizma projesinin öncülerinden biri olması.

Evet, (Ahmet) Vedat Günyol, gerçek bir aydın, aydınlanmacı. Çeviri, deneme, inceleme, günlük, eleştiri yazılarıyla, yayıncılık, dergicilik alanlarındaki çabalarıyla ülkemizde bir hümanizma hareketinin, Rönesans hareketinin öncüsü olmaya sıvanmış bir kimlik. Popülizme düşmeden, anlaşılmazlığa kaçmadan, üstelik Türkçenin doruklarında yazabilme başarısını da gösterdiği, yazılarında bir yandan insana yüreğinin sıcaklığını duyumsatan, içtenliği-dostluğu sunan, bir yandan da bilge kişiliğiyle okurunu etkileyen, değiştiren bir usta. İnsanlara,

sevgi, mutluluk vermeyi, güzelliği, iyiliği, erdemi taşımayı amaçlamış, umudu hep yüceltmiş bir hümanist... Biraz da bu yüzden mi "hem bilge hem çocuk" diye söz edilişi kendisinden...

1911'de –kuşkusuz soğuk bir mart gününde doğmuş– Fatih'te Çırçır Mahallesi'nde. Doğum günüyle ilgili olarak "2 Mart'la 6 Mart arası bir tarihmiş" diyor. Yani Balık burcu. Duygusal, güzel sanatlara yetenekli, insancıl. Annesi Diyarbakırlı Cemil Paşa'nın kızı. Dedesi Adliye Müsteşarı Ahmet Şükrü Efendi. Onun konağında sürmüş yaşamı, o sıralarda Kartal Kaymakamı olan babasının yine kaymakamlık göreviyle Lice'ye atanmasına dek. Babası aydın bir insan. Bir yıl Paris'te kalmış. Vedat Günyol'un deyişiyle "Gözü açılmış. İyiyi kötüyü birbirinden ayırabilecek biri" ve Mustafa Kemal hayranı bir aydın.

Çocukluk yaşamı

Vedat Günyol'un anımsayabildiği geçmişi ilkokula gittiği yılla başlıyor. Ancak o günlerinden sonrasını net olarak anımsayabiliyor. Ama onun bir süre öncesinden yansıyan kimi sesler, görüntüler, korkular bugün bile çok net. Çocukluğunun cin peri masallarıyla yüklü olduğu bir dönemi de diyebiliriz bu dönem için. Çerkez kökenli bir kadın olan anneannesi dinine çok bağlı. Küçük torununu eğitme biçimi olarak da cin peri masallarından yararlanıyor. Ancak Vedat Günyol'u o kadar etkiliyor ki bu masallar, söylenceler, bir gün, konağın alt katındaki kömürlükte yeşil cüppeli uzun beyaz sakallı bir adamla karşılaşıyor: İlk sanrısı bu. O günkü korkusunu, attığı o çığlığı hiç unutamıyor... Ne de merdivenleri bacakları zangır zangır titreyerek, çığlıklar atarak üçer beşer çıkışını... Şimdi insanları olağandışı, gerçek dışı olaylarla besleyenlere karşı öfkesi biraz da bu yüzden. Kendi kurtuluşunu tam olarak anımsayamıyor. İlkokulunu Diyarbakır'da bitirdiğinde, Cahit Sıtkı'yla birlikte bir bilinç tokmağı yediğini düşünüyor. Nasıl olduğunu bilmiyor ama bir gün "Akıl dışı, bilinç kaçkını hurafelerin, inanların kuyruğundan ya da buyru-

ğundan gerçekler dünyasına adım atıyor... Bütün hurafelerden kurtulup gerçekler dünyasına geçiyor."

Çocukluk yaşamının bir dönemi de Lice'de geçiyor Vedat Günyol'un. Kurtuluş Savaşı'nın başlama yıllarında babası kimseye danışmadan kaymakamlıktan istifa ediyor çünkü, Mustafa Kemal'e katılmak isteğiyle. (Bir asi o günkü yönetimin gözünde... Vedat Günyol da kuşkusuz –aydınlanmacı, başkaldırıcı– hümanist yanını bu Asi'den almış). Ailece yollara düşüp Diyarbakır'a gidiyorlar... Ama Mustafa Kemal'le bir türlü istediği bağlantıyı kuramıyor babası. Bu ilişkiyi sağlayamamanın acısını çekiyor. Bu arada Lice Kaymakamlığı'na tayin ediliyor yeniden. Lice'de karargâhı olan Kazım Karabekir'i çok iyi anımsıyor Vedat Günyol. Babasının arkadaşı. Kendisine ve ağabeyine çok yakın davranıyor. Abisine çok güzel siyah gözlerinden ötürü "Saat gözlü" adını koyuyor. O günlerden bir de Ermeni tehcirini, Ermenilerin sürüldüğünü anımsıyor Vedat Günyol. Babasının bu tehcire karşı cephe aldığını da... Hatta bir gün babasının bir Ermeni kızını alıp eve getirdiğini... Kıza Vicdan adını koyduklarını. Vedat Günyol'un en iyi arkadaşı oluyor Vicdan. Ama yine de yalnızlık, yabancılık hissetmiş olmalı, bir gün çekip gidiyor... Kızın nereye gittiğini, sonra ne olduğunu hiç bilmiyor Vedat Günyol. Hiç bilmiyor ve hâlâ bir gün, bir yerde karşılaşabileceklerini umuyor, istiyor... Kısa bir süre sonra onlar da yeni bir tayinle bir başka kazaya taşınıyor. İstiklal Savaşı'ndaki ilk günleri oralarda başlamış oluyor. İlk öğretim dönemi bu direniş savaşının canlı tanığı olarak geçiyor; kan-yıkım ve ölümü soluyor. Ama umudun hiç olmadığı kadar yüceldiği, güçlendiği bir umut ağacının dalları yaprakları arasında.

Birkaç yıl sonra dedesi ölüyor Vedat Günyol'un, ailece yeniden İstanbul'a dönüyorlar. Şehzadebaşı'nda bir evde kalıyorlar. Bir müderris olan büyükbabasının odasının anahtarı ise artık babasında. Gelenbevi Ortaokulu'na kayıt oluyor Vedat Günyol. "Yıkıntılar arasında sarı bir gül gibi açmış bir okul binası" Gelenbevi. Hocaları aydın, Atatürk yanlısı. Babasından sonra bu insanlardan alıyor Atatürk aydınlığını. Sevgiyle, şükranla

anımsadığı yıllar ortaokul yılları. Okul bitince doğrudan üniversiteye geçme şansı var o yıllar. Lise mezunu çok az çünkü. Ama Vedat Günyol ortaokuldan sonra yedi yıllık Saint Benoit Lisesi'ne geçiyor... Arkadaşlarına göre zaman kaybına uğrasa da orada öğrendikleriyle bunun kayıptan çok kazanç olduğunu düşünüyor... Geniş bir düşünce alanında liseyi bitiriyor.

İlk aklına koyduğu meslek değil yazarlık. Bütün Holivut artistlerinin resimlerini biriktiren, yaşam öykülerini merakla izleyen bir sinema delisi, sinema kuşu o. Ütopyası iyi bir oyuncu olmak. Resimler çektirip Holivut'a gönderiyor. O zamanlar Rudolf Valentino, Ramon Nuvaro, Pola Negri ile oynamak en büyük düşü... Sonrasında doktorluk giriyor düşlerine. Ama hukuku seçiyor. Ahbap bir ailenin Hukuk Fakültesi'nde okuyan güzel mi güzel bir kızı var çünkü. Vedat Günyol'u aşkla tanıştıran hukuk öğrencisi bu kız... Ve evlilik...

Çevirmenlik yılları

İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi o dönemde tarihinin hiçbir aşamasında olmadığı ve olamayacağı kadar demokratik, ilerici bir karakterde. Hitler'in gazabından kaçan, Atatürk'ün çağırdığı, ulus olarak bağrımızı açtığımız bilim adamlarından oluşan seçkin bir kadroyla eğitim veriyor. Bu yüzden, "Hukuk öğrenimi benim için müthiş bir mutluluk oldu" diye söz ediyor Vedat Günyol o yıllardan. Mezun olunca doktorasını yapmak için Paris'e gidiyor ama doktora çalışmasının ancak bir bölümünü yapabilmesi mümkün oluyor Paris'te. 1939'da Hitler'in dünyayı tehdit altına aldığı günlerde, İkinci Dünya Savaşı'nın başında yurda dönmek zorunda kalıyor. Dönüşte Hukuk Fakültesi'nde asistanlık yaptığı sırada Çengelköy'de Vahdettin'in harap köşkünün bir bölümünde kalıyor. Edebiyat ilk birliktelikleri de bu dönemde, yani asistanlığı sırasında gerçekleşiyor. Bir gün Robert Kolej mezunu gençlerle karşılaşıyor. Fransız okulundan mezun olduğu için gençlerde eksik olan Fransız kültürünü, Fransızcadan yapacağı çevirilerle giderebileceğini, böylelikle onlara yardımcı olabileceğini düşünüyor. Mauppasant'ın Öç adlı

bir yazısını çevirip veriyor *Yücel* dergisine. *Yücel*, Hasan Ali Yücel'le ilgisi olmayan bir dergi. Vedat Günyol'un deyişiyle, "Deyim yerindeyse derme çatma, her görüşten, inanıştan insanlarla dolu bir dergi." Kendilerine katılmasını istiyorlar Vedat Günyol'dan. İlk yazısının yayımlanma tarihi 1940: "Dile Gelseler." Paule Bourget'nin ölümü üzerine bu kez de onun hakkında bir yazı yazmasını istiyorlar Vedat Günyol'dan. Fransız romanlarını özetler halinde tanıtan yazılarla, kitap eleştirileriyle sürüyor yazın yaşamı. Aynı dönemde, Paris'te tanıştığı Halide Edip ve Adnan Adıvar'la yeniden bir araya geliyorlar. Adnan Adıvar da ondan yayımlanmak üzere çeviriler yapmasını istiyor.

Ve askerlik... Ancak askerlik bitişinde döndüğü yer olmuyor Hukuk Fakültesi'ndeki asistanlığı. Bir görevi sona erdirmiş insanın iç erinciyle diplomasını ortadan kaldırıyor. Çünkü onu mutlu edecek uğraşın ne olduğunu biliyor artık: Edebiyat... Yıllar boyu dergilerle dopdolu bir yaşam. O günlerde dostu olan ancak bir süre sonra kendisine düşman kesilen Adnan Ötüken, Ankara'daki Neşriyat Müdürlüğü'ne çağırıyor Vedat Günyol'u. Klasik İşler Müşavirliği'ne getiriliyor Vedat Günyol. Derken Tercüme Bürosu'na üyelik. Tercüme Bürosu yaşamındaki en önemli dönemeç. Orada yaşamın büyük mutluluğunu tadıyor. Hasan Âli'nin başkanlığında, Sabahattin Eyuboğlu'nun öncülüğünde Milli Eğitim Bakanlığı'nın klasik çevirilerinde önayak olan Türkiye'nin aydınlarıyla tanışıyor. Milli Eğitim Bakanlığı Tercüme Bürosu'nda, 13 yıl da Paris'ten tanıdığı ve kendisi evladı olarak gören Adnan Adıvar ve Halide Edip'le birlikte İstanbul'da *İslam Ansiklopedisi* Yazı Kurulu'nda çalışıyor. Kendi deyişiyle "Halide Edip'in gönüllü kâtibi olarak." (İlk kitabının yayımlanması ise hayli gecikmeli olacak. Tam 26 yıl sonra. Bir deneme eleştiri kitabı...)

Yeni ufuklar

Yücel'de yayımlanan bu yazılar zamanla doyurmuyor Vedat Günyol'u. Daha özgün yazılar yazmayı istiyor o hep. Doğrudan kendi yaratıcılığına, kendi kafa gücüne dayanan yazılar.

Bunun için belki yeni bir dergi gerekmekte... İşte *Yücel*'den tanıdığı ve dünyada en çok sevdiği insan olan, kendisi için bir idol oluşturan Orhan Burian'la birlikte çıkarmaya başlıyor bu dergiyi. Adı, *Ufuklar* (1952). Ancak dergi daha senesini yeni doldurmuşken Orhan Burian ölüyor. Yaşamının en büyük acısını tadıyor Vedat Günyol bu kayıpla. Burslu olarak öğrenim yaptığı Amerika'dan alelacele dönüyor... Ancak bir an önce toparlanmak zorunda, çünkü Sevgili Dostu'nun vasiyeti var. Ölürken 1000 lira bırakmış Vedat Günyol'a, dergiyi çıkarması için. 1000 lira bugün için müthiş bir para. Vedat Günyol dostunun vasiyetini yerine getiriyor ve dergiyi, tam 24.5 yıl süreyle çıkartıyor. Sanatın egemen olduğu bir dergi bu. 17. sayısından itibaren adı *Yeni Ufuklar* olarak değişen derginin kadrosunda Fakir Baykurt, Talip Apaydın, Samim Kocagöz, Melih Cevdet Anday, Güner Sümer, Sabri Altınel, Tarık Dursun K., Orhan Kemal, Behiç Duygulu, Cavit Orhan Tütengil, Mehmet Başaran, Sabahattin Eyuboğlu, Orhan Duru gibi önemli yazar ve şairler var. O dönem Demokrat Parti'nin Vatan Cephesi'ni tüm şaşaasıyla, anti demokratik yapısıyla sürdürdüğü, sıkı mı sıkı bir kültür düşmanlığını yürüttüğü dönem. Ve böylesi bir dönemde gerçek bir kültür-sanat dergisi olarak meşalesini 1976 Kasım'ına dek hiç söndürmüyor *Yeni Ufuklar*... İlerlemeci çizgisini hiç değiştirmeden... Yayın yaşamımızda bir yüz akı olarak. Özellikle 60'lardan sonra Türk eleştiri dünyasına büyük bir soluk getirerek. Roman, öykü, eleştiri alanında 20'yi aşkın genci yetiştiren bir pota olarak. *Yeni Ufuklar*'da Vedat Günyol aynı zamanda edebiyatımızın çeşitli eser ve sorunlarını inceleyen yazılar yazıyor. Yine düşün ve sanat yaşamımızın gelişmesine büyük katkıları olan eleştiri türünde eserler veriyor. Öncülüğünü yaptığı bu yolda genç imzalara kucak açıyor.

Ve Çan Yayınları'nın kuruluşu: Sabahattin Eyuboğlu ile birlikte Tercüme Bürosu'nda çalışırlarken Hasan Âli Yücel'in yerine Reşat Şemsettin gibi bağnaz bir adamın gelmesiyle birlikte Tercüme Bürosu'nun yayını durduruluyor. Bunun üzerine Tercüme Bürosu'nun yayımladığı klasiklerin modellerini de-

vam ettirme kararını alıyorlar. Vedat Günyol ve Sabahattin Eyuboğlu, birlikte. Bu modeller Sartre, Bertrand Russel, Albert Camus, Einstein... Bunların kitaplarını ya ortaklaşa bir çalışmayla ya da tek başlarına çevirip Çan Yayınları'nda 62 kitap halinde yayımlıyorlar.

İkinci bölümünü, Orhan Burian ile birlikte "Çağdaş Türk Edebiyatı'nın Kıyıcığında" başlığıyla gerçekleştirdiği, bütününü Sabahattin Eyuboğlu ile birlikte tasarlayıp hazırladıkları *Konuşmalar* adlı kitabı, 1945-50 arasını anlatıyor. Bu bölümde yine o günün anlayışına, yargılarına göre çok ilerde ve hâlâ çoğu çevrelerce aşılamayan bir sav ileri sürüyor Vedat Günyol. Ona göre "Yanlışlarıyla ve doğrularıyla her düzen, her akım yazın dünyamızı besleyen birer damardır." Aşılan her dönemin deneyimin yeni biçimlerin ise yeni anlayışların, esinleyicisi olması kaydıyla geride bırakılması gerektiğini savunuyor. Aslında o, yaşamının tüm alanlarında uyguluyor bu kuralı, altın bir ilke olarak.

Aydınlanma çabaları

Aydınlanma çabaları yönetimlerce pek hoş karşılanmıyor kuşkusuz. Bu anlamda zaman zaman yasalar çıkıyor karşılarına. Bir defa da Edip Cansever, Demir Özlü, Şükran Kurdakul, Memet Fuat, Melih Cevdet, Sabri Altınel'le birlikte Babeuf Davası adıyla kamuoyunca çok iyi bilinen davada yargılanıyor.

Camus'yü, Sartre'ı Türk okuruna tanıtan Vedat Günyol'un ilk çevirdiği kitap *Değişim*. Rockeffeller bursu ile Amerika'dayken Princeton Üniversitesi'nde bir edebiyat hocasının tanıttığı beş kitaptan biri *Değişim*. Okuduğunda Vedat Günyol'u müthiş şaşırtan, heyecanlandıran bir kitap. Ve Kafka ilk kez Vedat Günyol'un kaleminden Türkçeye aktarılıyor. Bu çevirisiyle ilgili olarak bir anısı var: Haydarpaşa Lisesi'nde okuyan yeğeni edebiyat dersi ödevi olarak bir kitap özeti yapmak zorunda olduğunu söylüyor, yardım istiyor... Vedat Günyol da ona *Değişim*'i veriyor. Ama hemen ertesi gün kıyamet kopuyor. Yeğeninin Edebiyat Hocası (Ahmet Kabaklı'nm eşi Behice Hanım)

Kafka'yı ve *Değişim*'i komünist olmakla, belki de okulda komünizm propagandasında araç olarak kullanılmakla suçluyor çünkü.

Vedat Günyol eleştiri yazılarında deneme türünü uyguluyor. Ona göre her eleştiri yazısı bir denememsi eleştiri, eleştirel deneme. Aslında ülkemizde nesnel eleştiriyi başlatan biri olarak biliniyor Vedat Günyol. Türk edebiyatında edebiyat metinlerini öznel beğeni ölçütlerinin dışında birtakım ölçütlerle değerlendirmeye başlıyor çünkü. Yani öznel eleştiriden nesnel eleştiriye geçişi sağlıyor. Türk eleştirmenleri içersinde Nurullah Ataç'ı, Fethi Naci'yi, Semih Gümüş'ü beğeniyor. Ve "Türk eleştiri alanında geleceğin kültürel biçimlendirmesini oluşturacak bir kuşağın yetiştiğini görüyor musunuz?" sorusunu yüzü aydınlanarak "Umutluyum" diye yanıtlıyor...

Eleştiri anlayışının üzerine oturduğu öğeler sorulduğunda, "Anatole France'ın dediği gibi, 'Bir eleştirmen okuduğu kitaplarda kendi serüvenini arayan insandır'. Ben okuduğum kitaplarda kendi yaşamıma, düşünceme uygun ipuçları bulmaya çalışırım" diyor. Hümanist kişiliği, toplum olaylarına duyarlı yaklaşımı eleştirilerinde de en önemli yön gösterici olan Vedat Günyol, ülkemizde en az tartışılan-eleştirilen alanın neden eleştiri olduğunu da şöyle açıklıyor: "Eleştiri güç bir uğraş. Eleştiri için onun on kat üstünde bilgi, beceri sahibi olmak gerekir." Bu görüşün ardından, "Bu yüzden kendimi eleştirmenliğe, yakıştıramıyorum" diyecek kadar da alçakgönüllü bir insan.

Açık yürekli, cesur bir insan Vedat Günyol. Hiçbir zaman popülizme düşmemiş. Hâlâ da öyle. Kolay kolay itiraf edilemeyecek, yüksek sesle söylenemeyecek şeyleri rahatlıkla bağırıyor. Şöyle bir sözü var: "Gençliğimde, tüm idealci yaşıtlarım, arkadaşlarım ve dostlarım gibi, 'İnsanları seviyorum', sözünün soyutluğunu yaşadım uzun uzun. Yaşaya yaşaya, göre göre temaşa gözüm açıldı. Bir avuç iyiler yanında nice nice kötü insana rastladığımda artık insan sevgisinde genelleme yapmaktan vazgeçtim. Özellemeyi seçtim" diyebiliyor.

Yazmayı bugüne dek hep isteyip de çeşitli nedenlerle bir türlü gerçekleştiremediği tasarıları olup olmadığını soruyo-

rum. "Anılarım..." diyor, çocuksu bakışları hüzünlü bir bulutla gölgelenirken... "Ahbaplarım hep diretiyorlar. Birincisini *Uzak Yakın Anılar* diye yazdım. İkincisini bir türlü yazamıyorum ama. Bir gün yaşamım elverirse yazmak istiyorum. Siz beni cesaretlendireceksiniz. Birkaç gün sonra başlayacağım işe. Söz veriyorum size."

– *Yazarların toplumumuzca pek sevildikleri, tutuldukları söylenemez... Nedeni sizce ne olabilir?*

Kültür eksikliği. Yani kültürün bir aşamasına gelmemiş insanlardan bunu beklemek yersiz olur. Attilâ İlhan'ın bir sözü var: "Edebiyatı epeyce ağır işiten bir toplumuz..." Ben diyorum ki yalnız edebiyatı değil, düşünceyi de ağır işiten bir toplumuz. Çünkü yetiştirilmemiş, boş bırakılmış, birtakım uydurmasyon inançlarla beslenmiş, akılları körleştirilmiş, örümceklerle kapatılmış toplum yaşamı sürdürmek istiyorlar... Bugün de egemen olan eğilim bu, Türkiye'de.

– *Siz aynı zamanda başarılı bir çevirmensiniz. Her çevirinin özgünlüğünden çok şey yitirdiğini söyleyen bir görüş var siz ne diyorsunuz.*

Bir yazar, "Çeviri, aslına ihanetten başka bir şey değildir" diyor. Pek haksız da sayılmaz. Ama Sabahattin Eyuboğlu ile benim çeviri yöntemimiz biraz daha farklıydı. Birlikte yaptığımız çevirilerde, karşılaştırmalı çeviri yöntemini kullandık çoğunlukla. Kişi olarak ben hâlâ aynı yöntemi kullanırım. Örneğin İngilizceye çevireceğim metnin ayrıca bir başka dile nasıl çevrildiğini o çeviri metnini önüme koyarak inceler ve doğru bir çeviriye ulaşmaya çalışırım.

– *Takma ad kullandınız mı?*

Yücel ve *Yeni Ufuklar*'da. Aynı sayıya aynı imzayla birden fazla yazı yazmak zorunluluğundan A. Candan, Gündat, A. Eleme gibi takma adlar kullandım.

– *Yazarlar yaşama sözcükleriyle bakarlar. Sizin gördüğünüz bu dünya nasıl bir dünya, sözcüklerle ifade edeceğiniz?*

"Ben diyorum ki, edebiyat şiirle başlar. Şiirdir önemli olan. Şiir bir dünya özeti, dünya görüşünün özetidir. Öbür edebiyat türlerinden çok ayrı önemli bir yeri vardır. Ve şairler de bir çe-

şit müneccimdir. Önceden her şeyi saptar. Muhammed ve Eflatun, şairleri bu yüzden istemediler, çünkü onların etkisinde kalmaya gelemediler, onların üstünlüğünü kabul edemediler..." Vedat Günyol'un, bilimin esin kaynağının şiir olduğu gibi bir savı da var.

– *Kimi eleştirmenlerin "Sanat gerçekliği görünür kılmaktır" anlayışından yola çıktıklarını ve tüm okuma edimlerini de misyon yüklü aydın anlayışına bağladıklarını ileri süren, bu yüzden de eleştirmenlerin yeni hiçbir şey görmediklerini iddia eden bir sanatçı grubu var...*

"Ben buna katılmıyorum. Eleştirmen elbette ki ileriyi gören, görmeye çalışan, yenilikler getirmeye çalışan bir adamdır. Bir yapıttan yola çıkarak güzellikler avına çıkan biridir. Sanatın amacı bu. Güzellikleri yakalamak ve etrafına yaymak..."

Vedat Günyol'un yaşlanmayan, tam tersi genç, üretken, dinamik kalan bir usta olduğunu görüp bunu nasıl başarabildiğini hep merak ediyordum. Sorumun yanıtı aynı zamanda bu sorumu da yanıtlamış oldu: "Güzellikleri yakalamak ve etrafına yaymak..." Onun, TYS'nin Yazarlar Dünyası adıyla yayımlanan dergilerinden birinde, mutluluğu insan sıcaklığı ile yakaladığını anlatan yazısını anımsadım aynı anda. Ve Sait Faik'in meşhur sözünü: "Bir insanı sevmekle başlar her şey..."

İnsan sevgisi

Vedat Günyol'un, birtakım değer yargılarını, bakış açılarını tersine çevirdiğini de görüyoruz. Örneğin ahlak konusundaki görüşü sözlükte yazılanlarla pek de bağdaşmıyor: Sözlükte ahlak için, "Bir toplum içinde, kişilerin benimsedikleri, uymak zorunda bulundukları davranış biçimleri ve kurallar" deniyor. Vedat Günyol aynı kavramı Orhan Burian'la birlikte gerçekleştirdikleri, üstelik 1945-50 yılları arasını anlatan *Konuşmalar* adlı kitabında, asıl ahlakın, insanın kendisini toplumsal yapı içinde bir hücre saydığı ahlak olduğunu söyleyerek ahlakı genel geçer doğrulardan, hâlâ ulaşılamamış bir noktaya taşı-

yor: Gönüllülüğe, toplumun mutluluğuna, ilerlemesine, toplumsal barışa taşıyor.

Aynı zamanda bir öğretmen olan Vedat Günyol (öğretmenlik yaşamı çok girdili çıktılı gerçi. Üniversitede Fransızca okutmanlığı, Atatürk Erkek Lisesi'nde, Hasanoğlan Köy Enstitüsü'nde, Devlet ve Belediye Konservatuvarlarında, İtalya Lisesi'nde Fransızca öğretmenliği, Haydarpaşa Lisesi'nden sonra Hukuk Fakültesi asistanlığı, orada bir yıl aynı zamanda kürsüde profesörüne çevirmenlik) "Ben yaşamım boyunca Thomas Mann'ın şu görüşünden esinlendim" diyor: "İnsan, birey olarak yalnız kendi kişisel yaşamını değil aynı zamanda bilinçli ya da bilinçsiz, çağının ve çağdaşlarının yaşamını da içine sindirir. Ben öğretmen olarak, çağımın ve çağdaşlarımın yaşamını içime sindire sindire, öğrenci denilen o güzelim, o körpecik yaratıkların karşısına çıkmaya özen gösterdim." Ve her 19 Mayıs'ı, her dönemden öğrencisi olma şansına sahip insanlarla (Ali Uğur, Muharrem Semir, Profesör Doktor Turhan Atalay, Aydın Ergil, Atalay Yörükoğlu, Cavit Orhan Tütengil, Fakir Baykurt onun yüzlerce öğrencisinden yalnızca birkaçı) Kalpazankaya'da "barış-demokrasi-laiklik-özgürlük-insan sevgisi" ana başlıkları altında yıllardır birlikte kutluyorlar.

Sessizliği sevdiğini ve çok sevdiğini, sessizliği Musorski'yle renklendirerek yazdığını biliyoruz. Sessizliği bu kadar severken neden bilgisayarı değil de hâlâ daktiloyu yeğlediğini soruyoruz: "İnsanlar eskiye bağlandı mı, kabuğunu kırıp çıkamıyor. Bu bir tembellik. Benim babam kaymakamdı. Hayatı boyunca da telefonla konuşan bir adamdı. Ama emekliye ayrılınca telefona bir daha yaklaşamadı" diyor, arkasından şen bir kahkaha patlatıyor.

Vedat Günyol'dan bir renk: Pembe (gönlüm sende), bir çiçek: Gül, bir sözcük: Sizi seviyorum.

– O halde aşkın tanımını yapabilir misiniz?

– "Aşk, iki insanın aynı noktaya bakabilmesidir..."

CUMHURİYET KİTAP, SAYI 402

16. TÜYAP KİTAP FUARININ ONUR YAZARI VEDAT GÜNYOL'LA SÖYLEŞİ

ARİFE KALENDER ÖNEL

– Bunca birikim, deneyim ve gözlemlerinizden sonra Vedat Günyol, Vedat Günyol'u nasıl değerlendiriyor?

Vedat Günyol kendisini ön plana çıkarmadan bir şeyler üretmek isteyen bir insan. İçimden gelen bir dürtüyle okuya okuya edindiğim laik dünya görüşünü çevreme, öğrencilerime, sevdiklerime aktarmak amacıyla bugüne kadar çırpınıp durdum. Amacım; yerleşmiş gerici geleneklerin içyüzünü ortaya koyarak aydınlık bir dünya özlemini ön planda tutmaktı.

– Herkesin "Ben" dediği günümüzde siz hep "Biz" demeyi yeğlediniz. Gösterişsiz, sade, sıcak saklanışınıza karşın yine de çevrenizde oldukça geniş sevgi hareleri oluştu, sizce nedeni?

Hiçbir zaman tek başına bir varlık olduğumu öne sürmedim. Önceleri Orhan Burian'la başlayan karşılıklı konuşmalarda düşünce ve duygu sarmalında kendime bir yer tutmaya çalıştım. Sonra Sabahattin Eyuboğlu'yla ahbaplık kurunca ortak çalışma adı verilen imeceye gönül verdim. Bu imece bana gerek çevirilerimde gerekse öğretmen öğrenci ilişkilerimde, çok değerli, çok büyük kazançlar sağladı. Bir insanın tek başına hiçbir şey olamayacağı görüşüne bağlanan bir insan olarak her çeşit çabamda dostlarımla baş başa, yürek yüreğe çalışıp bir şeyler üretmeyi yeğledim. Yaşam içindeki bu tutumum olmasaydı, insanların sıcaklığına erişemezdim ve bir insan kavşağını hiçbir zaman bulamazdım.

– Ömrünüz edebiyatın içinde geçti. Usta bir denemeci ve çevirmensiniz. Neden deneme türünü seçtiğinizi öğrenebilir miyim?

Deneme türü hiçbir kurala bağlı olmadan düşünce ve duygularını uluorta dile getirme rahatlığı sağlıdığı için. Bu Montaigne'nin denemelerini okuduktan sonra vardığım bir sonuçtu. Saint-Exupéry: "Yazmak bir sonuçtur" diyor. Neyin sonucu?

Birikimin sonucu. Kafada, yürekte oluşan birikimin sonucu. Hani kimdi o "Yazmazsam çıldırırım" diyen... İşte, bu sonuçtur insanı insan yapan.

– *"Türkçem benim yurdumdur" diyorsunuz. Dil ile doğru düşünce arasındaki bağı nasıl değerlendiriyorsunuz?*

Dilini doğru dürüst konuşamayan insan yurtsever olamaz. Yurtseverliğin ilk koşulu dilini her yönüyle doğru konuşmaktır. Dağlarca: "Türkçe benim ses bayrağımdır" diyor. Bence bir insanı insan yapan, öz dilini bütün girdisi, çıktısıyla seve-benimseye kullanma çabasında ve başarısında kendisini gösterir.

– *Atatürk'ün kurduğu Çeviri Bürosu'nda arkadaşlarınız, S. Eyuboğlu, A. Erbat, O. Burian, N. Sevin'lerle birlikte Türkçemize birçok klasik eserler kazandırdınız. Çeviri yapmanız edebiyat anlayışınızı, beğenilerinizi nasıl etkiledi?*

Çeviri, bir başka düşünce dünyasından aktarılan bir kafa hazinesidir. Çeviri, insanları başka dünyalarla karşılaştırıp kendi öz varlığının bilincine varmasını sağlar. Şimdi çeviri yaptıkça insan kendi öz dilinin inceliklerine, kıvraklığına daha bir yaklaşır.

– *Özgeçmişinizden sizi tanıyanlar varlıklı bir aileden geldiğinizi biliyorlar. Oysa bugün dikili bir ağacınız bile yok. Türküdeki "Bir dost, bir post yeter bana" dizesini anımsatan, yaşamda "Yunus"ça bir duruş sergiliyorsunuz. Bu duruşunuzla ilgili...*

Ben dünya malı dedikleri şeye, paraya-pula, eve-barka bugüne dek önem vermedim. O kadar ki yayın yaşamımda elime geçen bütün paraları sağıma soluma dağıtıp, yararlı işler kotarmaya çalıştım. Bugün kirada oturmam benim için büyük mutluluktur. Hiçbir zaman ev sahibi olmayı düşünmedim.

– *Bu düşüncenizde özgürlük anlayışınızın etkisi var mı?*

Tabii. Kendimi mal-mülk sahibi olma gibi bir kısıtlamaya sokmak istemedim, bilinçli ya da bilinçsiz olarak...

– *Yeniden öz yapınıza dönersek, hümanizmanın göstergesi durumunda olan Vedat Günyol hümanizmayla ilgili neler söyler...*

Özgür düşünce ve laik dünya görüşüne dayalı, insan sevgisini ön plana alan bir dünya görüşünün adıdır hümanizma.

"İnsan her şeyin ölçüsüdür" diyen Eski Yunan bilgesine duyulan büyük saygıda bulur, hümanizma, varlık nedenini ve saygı gerekçesini. Erasmus ile başlamasa bile, onunla öz varlığını bulan hümanizma, günümüz dünyasına daha bir güçlenerek ulaşmaktadır.

Bizde, hümanizma akımı Orhan Burian'la yerini buldu, Behice Boran'la, Niyazi Berkes'le, Pertev Naili Boratav'la, Abidin Dino'larla pekişe pekişe bugüne tortularıyla yepyeni bir anlayış kazanarak varlığını sürdürmektedir.

Ancak insan sevgisiyle yola çıkan, toplumsal ve bilimsel çabalar, insanlığı, toplu halde esenliğe kavuşturabilir diyorum, diyebiliyorum ve demekteyim. Şu kısa ömürlü dünyamızda uzun ömürlü bir mutluluk yaratma sevdasından vazgeçtik mi yandık demektir.

– Bu yıl Tüyap'ın onur konuğu oldunuz. Bu konudaki duygularınızı öğrenebilir miyim?

Evet, bu yılki 16. Tüyap Fuarı'nın onur yazarı ya da konuğu olarak büyük bir mutluluk duydum. Aslına bakarsanız bu benim için görünmez bir kaza niteliğini taşıyordu. Bunca yetenekli güzel insanlar arasından benim seçilmiş olmam gerçekten büyük mutluluk kaynağı oldu benim için. Bundan sonraki yaşamımla da buna layık olmaya çalışacağım.

– Son olarak yaşam, yazı üzerine eklemek istedikleriniz...

Ömrüm vefa ettiği sürece okumaktan ve yazmaktan hiçbir zaman bıkmayacağım. Çünkü okuyup yazmadıkça yokum demektir. Ama okumadan yazma diye de bir şey bilmiyorum. İnsan okuduğu sürece gelişir, değişir ve yetkinleşir. Benim bundan sonraki yaşamım da hep bu yolda sürecektir. Ya da sürmesini dilemekteyim.

Sabahattin Eyuboğlu "Yazarın kalemi küçüldükçe burnu büyür" diyor. Burnunu değil, kalemini, yüreğini, beynini büyüten, insan yüreğinde taht kurmayı başarabilmiş ender insan, aydınımız Vedat Günyol'a sağlıklı yıllar dileği ve şükranlarımızla...

MALTEPE CEZAEVİ'NDEN MALTEPE ÜNİVERSİTESİ'NE

Ben neymişim yahu! Muzipliği ve alçakgönüllülüğü elden bırakmayan Vedat Hoca, adını taşıyan kitaplığın açılış töreninde çevresini saran dostlarının alkışlarına böyle cevap veriyordu. Aslında, Maltepe Üniversitesi'nin "Vedat Günyol Kitaplığı"nın kuruluşunun öyküsü, mutlu sonla biten hüzünlü bir öykü.

Süreç, eleştirmen, çevirmen, yazar ve birçok kuşağın sevgili Fransızca öğretmeni Vedat Günyol'un on yıldır oturduğu Suadiye'deki evin yeni sahibinin, bu ünlü kiracısını kapı dışarı etmeye karar vermesiyle başlıyor. Üstelik, yeni satın aldığı bu evi bir an önce daha kârlı bir biçimde "değerlendirmenin" açgözlü telaşıyla, ev sahibi bu kararı 87 yaşındaki kiracısına pek de kibar olmayan bir biçimde iletiyor: Klasik ev sahibi numarası olan "kızım evlenecek" gerekçesiyle, ev derhal boşaltıla! Yoksa mahkemeye başvurulacak! Bu tatsız sürpriz, komik miktardaki emekli maaşıyla zaten epey mütevazı bir hayat sürdürmekte olan Vedat Hoca'yı iyice bunaltıyor haliyle. Astronomik rakamlara ulaşan bu kiralarla yeni bir ev bulmanın güçlüğü bir tarafa, sayıları on bini aşan kitaplarını ne yapacağı da kara kara düşündürüyor onu.

Ömrü boyunca öğrencilerine ve okuyucularına insanseverlik aşılamaya çalışan, çevirileri ve yazılarıyla bu ülkenin insanlarını nice güzellikle tanıştırmış olan Vedat Günyol, insanlıktan ve güzellikten nasibini almamış ve arsa spekülasyonuyla toprak rantına dayalı, kârdan başka bir değer tanımayan bu acımasız düzenin yeni bir kurbanı olarak bu yaşında sokağa atılmak üzereyken, imdadına, son yıllarda "yükselenler" arasında yer almasa da, yıllarca inatla savunduğu o değerler yetişiyor.

Bu değerlere yetişmiş bir insan olan Maltepe Teknik Lisesi'nin müdürü Metin Gökyokuş, Vedat Hoca'nın durumunu

öğrenir öğrenmez harekete geçip Maltepe Üniversitesi'nin kurucusu Hüseyin Şimşek'le temas kuruyor. Çok kısa bir sürede Vedat Hoca'ya üniversitenin lojmanlarında rahat bir ev tahsis ediliyor (hem de "kirasız"). Tutulan taşıma şirketi taşınacak bunca kitabı görüp mırın kırın edince, öğrenciler de devreye giriyor, ev bir çırpıda taşınıyor. Vedat Hoca da kitaplarını üniversiteye bağışlıyor ve üniversitenin rektörünün ve İletişim Fakültesi dekanının da desteğiyle, yeni evinin iki adım ötesindeki üniversite binasında adını taşıyan bir kitaplık kuruluyor. Kitaplığın bir anahtarı da Vedat Hoca'ya veriliyor; kendisine ayrılan masada istediği zaman gelip sevgili kitaplarıyla buluşabilsin, çalışabilsin diye.

Bu sıradışı insani dayanışmanın öyküsünü anlatırken "başıma devlet kuşu kondu" diyor Vedat Hoca. Oysa devletin bu işte bir katkısı yok: "Özel" bir üniversite Maltepe Üniversitesi; ama borsa değerlerine göre çalışmayan bir özel kuruluş. Öyle ya, Vedat Günyol satılık olmadığı için borsada beş para etmez! Ancak unutmamak gerekir ki, borsası ne kadar yükselirse yükselsin, Vedat Günyol'ları olmayan bir ülke de beş para etmez! Kaldı ki bu yaşananlar, "özelleştirme" ve "piyasa kuralları" dışında da herkes için kârlı işler yapılabileceğini kanıtlıyor: Vedat Hoca'nın, özel kitaplarını gönüllü olarak "kamulaştırması" sayesinde, üniversitenin öğrencileri on bin kitaplık seçkin ve zengin bir kitaplığa kavuşuyorlar. Üniversitenin sosyal sübvansiyonu ise, Türkiye'nin yetiştirdiği sayılı aydınlardan birinin sokağa atılması gibi bir ayıbı önlemekle kalmıyor, daha önce Sartre'ları, Camus'leri, Kafka'ları çevirerek Türk okuyucusuna sunan ve hâlâ ürün veren değerli bir beynin bu hizmetlerini sürdürebilmesinin de koşullarını hazırlıyor.

Çünkü Vedat Hoca'nın köşesine çekilip oturmaya hiç niyeti yok. Yeni evine taşınır taşınmaz, kendi tabiriyle "üç makale kıvırıvermiş" bile. "Çevirilere de yeniden başlıyorum" diye keyifleniyor, bu ev beni adam edecek galiba, niyetim çok kötü! Ayrıca daha şimdiden öğrencilere gönüllü danışmanlık yapmaya başlamış. Kitaplıkta ziyarete gelen öğrencilere ödevlerini düzeltmede yardımcı oluyor, okunacak kitaplar öneriyor. "Yani orada kazık

gibi oturmuyorum, bir şeylere yaramaya çalışıyorum" diye belirtiyor. Seneye de gönüllü Fransızca öğretmenliği yapacakmış: "Bundan daha güzel bir şey düşünemiyorum" diye seviniyor.

Zaten Vedat Günyol'un en önemli özelliklerinden biri, yaşıyla ters orantılı gençliği ve gençlerle kurmayı başardığı diyalog. Yeni ve eski tüm öğrencileriyle bugün de sürdürdüğü yakın ilişkiyi simgeleyen otuz üç yıllık bir gelenek bile oluşmuş. Aralıksız her yılın mayıs ayında Burgazada'da düzenlenen yemekler (geçen yıl yüz beş kişi katılmış). Ama gençlerle kurmayı başardığı bu yakın ilişki zaman zaman başına dert açmış; 12 Mart 1971'den sonra bir süre, bugün oturduğu evin az ötesinde Maltepe Cezaevi'nde öğrencileriyle birlikte "misafir" edilmiş!

Kitaplığın açılış töreninde "ne olur durun bir poz daha çekelim" diye yalvaran fotoğrafçıları "Allah çektirmesin" diye kovalayan Vedat Hoca'nın etrafında, Peride Celal, Fethi Naci, Şükran Kurdakul, İlhan Selçuk gibi ünlü dostlarının yanı sıra bugünlerde çok sözü edilen "68 kuşağı"nın temsilcileri, o günkü "hapishane arkadaşlarının" bir kısmı da mevcuttu. İster istemez o günler anımsandı.

Orhan Burian, Sabahattin Eyuboğlu, Aziz Nesin, Sait Faik, Azra Erhat, Nazım Hikmet gibi nice dostunun fotoğraflarının yanı sıra, Mistingutt ve Atatürk'ün posterleri ve Boulevard St Michel tabelasının süslediği evinde, "kerahet vakti" geldiği için bir kadeh rakı eşliğinde sürdürüyoruz sohbeti: "O zamanın gençleri bambaşkaydı" diye iç çekiyor Vedat Hoca, "çok coşkulu, mücadeleci bir kuşaktı. Hepsine hayranlık duyuyorduk. Canı gönülden destekliyorduk. Onların birçoğunu hapishanede tanıdım. Bu benim için büyük mutluluktu. Örneğin Ulaş Bardakçı'yla Cihan Alptekin'le, Aydın Engin'le, Masis Kürkçügil'le aynı koğuşta kalmıştık. Bir de Harun Karadeniz vardı o dönemde, nefis bir insandı o."

Aslında Vedat Günyol'un öğrenci hareketine desteği sözde de kalmamıştı. 1953-1976 yılları arasında yayınlanan ve edebiyat tarihimizin en uzun ömürlü dergilerinden biri olan *Yeni Ufuklar*'da, Mayıs '68 üzerine iki özel sayı hazırlamıştı: "O yıllarda dergi yazıhanesi gençlerle dolup taşıyordu, bir okul gi-

biydi orası. Bazen tartışmaya geliyordu, bazen de polisten kaçan sığınmaya! Biz ise elbette o gençleri tutuyorduk. Dünyayı eşitliğe, güzelliğe götüren bir akımın peşindeydik." Vedat Günyol'un 1968 ile ilgili ilginç bir anısı da, ABD'nin Vietnam'a karşı yürüttüğü savaşı yargılamak üzere kurulan Uluslararası Russell Mahkemesi'ne davet edilen sayılı aydınlardan biri olmasıydı. Ama gidemedi Vedat Hoca, çünkü devlet on üç yıl boyunca kendisine pasaport vermedi! Çünkü o, 1789 Fransız Devrimi'nin önemli düşünürlerinden biri olan Gracchus Babeuf gibi "çok tehlikeli" bir ütopyacının kitabını çevirmek gibi büyük bir "suç" işlemiş, bu yüzden iki yıl boyunca mahkemelerde sürünmüştü... Tabii Babeuf'ün kim olduğunu bile bilmeyen acar savcıların böyle bir "suç" işlendiğinin farkına varmaları için, o dönemin darbeci subaylarından Talat Aydemir'in kütüphanesinde Vedat Günyol'un çevirdiği bir kitabın altı çizili bir nüshasının bulunması gerekmişti.

Bu deneyden hiç ders almadı Vedat Günyol, Hasan Âli Yücel'in kurduğu Tercüme Bürosu'na katıldığı günden bu yana, (yarısı ortak çeviri olmak üzere) elli çeviriye, yirmi kadar deneme ve eleştiri kitabına ve sayısız makaleye imza attı, on üç yıl boyunca *İslam Ansiklopedisi*'nin yayın kurulunda görev aldı, Çan Yayınları'nı kurdu ve yönetti, dergiler çıkarttı. Bu işlerinin arasına bir de Paris Hukuk Fakültesi'nde hukuk doktorası, Harward ve Columbia Üniversitesinde kurslar ve birçok ödül "sıkıştırdı..." Tabii çeşitli okullardaki Fransızca öğretmenliğini de unutmadan.

Yaşamında karşılaştığı hiçbir güçlük yıldırmamış Vedat Hoca'yı, "size söz veriyorum hiçbir zaman bağnazlığa teslim olmayacağım, teslim olmayacağız!" diye seslendi dostlarına. Maltepe Üniversitesi'nde alkışlarla kesilen konuşmasında. "Daha bitmedi, ne oluyorsunuz?" diye susturuverdi ama herkesi, bu duygu yüklü törenin son sözlerini söylemek için: "Hepinizi çok sevdim, seviyorum, seveceğim!"

ARTIHABER

Yaşadığımız alacakaranlık ortamda sanki bir deniz feneri gibidir Vedat Günyol.

İlhan Selçuk

(Cumhuriyet, 2 Kasım 1997)

Vedat Günyol içindeki aydınlığı karşısındakine yansıtmakla kalmaz, kendininkinin bir eşini de hemen onda yaratır.

Cemal Süreya *(99 Yüz)*

Vedat Günyol, gerçek bir aydın, aydınlanmacı. Çeviri, deneme, inceleme, günlük gazete yazıları ve eleştirileriyle, yayıncılık dergicilik alanlarındaki çabalarıyla ülkemizde bir hümanizma hareketinin, Rönesans hareketinin öncüsü olmaya sıvanmış bir kimlik. Popülizme düşmeden, anlaşılmazlığa kaçmadan, üstelik Türkçenin doruklarında yazabilme başarısı gösteren bir usta.

Zeynep Aliye

(Cumhuriyet Kitap, Sayı: 402)

ISBN: 975-458-158-4
OTM: 11008801

KDV dahil fiyatı: 2.200.000 TL